

ГАБРИЕЛ ГАРСИЯ МАРКЕС ЛЮБОВ ПО ВРЕМЕ НА ХОЛЕРА

Превод от испански: Тамара Такова, 1987

chitanka.info

На Мерседес, разбира се.

*Към напредък вървят тези
земи:
те имат вече своята
коронована богиня.*

Леандро
Диас

Беше неизбежно: мирисът на горчиви бадеми винаги му напомняше съдбата на невъзможната любов. Доктор Хувенал Урбино го долови още с влизането си в тънещата в сумрак къща, където бе дошъл по спешност, за да се заеме със случай, който за него от години бе престанал да бъде спешен. Изгнаникът от Антилските острови Херемия де Сент Амур, инвалид от войната, фотограф на деца и негов най-въодушевен противник на шах, бе намерил спасение от терзанията на паметта в парите на циановия аурит.

Завари трупа, покрит с одеяло върху походното легло, където винаги бе спал, близо до една табуретка с ваничка, в която бе изпарявана отровата. На пода, завързано за крака на походното легло, лежеше изпружено тялото на куче — голям пиренейски вълк със снежнобяла гръд, а до него — патериците. Задущливата, претъпкана с всевъзможни вещи стая, служеща едновременно за спалня и лаборатория, едва почваше да светлее от сиянието на зората в разтворения прозорец, но тази светлина беше достатъчна, за да се разпознае веднага владението на смъртта. Другите прозорци, както и всички пролуки в стаята, бяха затъкнати с парцали или облепени с черни картони, което усилваше потискащата ѝ претрупаност. Върху голямата маса под обикновена електрическа крушка, обвита в червена хартия, безразборно бяха струпани празни бурканчета и шишенца от лекарства и две олющени калаени ванички. Третата ваничка, за фиксажа, се намираше до трупа. Навсякъде из стаята бяха разпилени

стари списания и вестници, купчини негативи на стъклени плаки, счупени мебели, но нечия грижлива ръка бе почистила праха от всичко. Въпреки че нахлуващият през прозореца въздух беше проветрил помещението, все още се усещаше — за човек, който умееше да я разпознава — изтлялата жар на нещастна любов с дъх на горчиви бадеми. Доктор Хувенал Урбино неведнъж си бе помислял, без да пророкува, че това място съвсем не е подходящо човек да умре по божията воля. Но с течение на времето взе да допуска, че този безпорядък може би се подчинява на някаква закодирана повеля на провидението.

Един полицейски инспектор заедно със съвсем млад студент медик, стажант по съдебна медицина в градския диспансер, бяха дошли по-рано и бяха проветрили стаята и покрили трупа в очакване на доктор Урбино. Двата поздравиха доктора с тържественост, която този път изразяваше повече съболезнование, отколкото благоговение, защото на всички беше известна дружбата му с Херемия де Сент Амур. Видният маестро се ръкува с двамата, както правеше винаги с всеки свой ученик преди започване на ежедневните практически занятия, после хвана крайчеца на одеялото с палец и показалец, сякаш беше цвете, и откри трупа бавно, със свещенодействена акуратност. Беше напълно гол, вдървен и сгърчен, с отворени очи, посинял и сякаш с петдесет години по-стар от предишната вечер. Зениците му бяха разширени, брадата и косите жълтеникави, а коремът — пресечен от стар белег, шит с рибарско тире. Гръдният кош и ръцете му бяха яки — като на каторжник гребец, поради употребата на патериците, но безжизнените му нозе бяха като на сираче. Доктор Хувенал Урбино се загледа известно време в него с изпълнено от болка сърце, както много рядко му се бе случвало през дългите години на безплодна борба със смъртта.

— По дяволите! — каза му той. — Най-лошото вече е минало.

Докторът отново го покри с одеялото и си възвърна академичната осанка. Предишната година бе отпразнувал осемдесетгодишния си юбилей с тридневни официални тържества и в благодарствената си реч той отново устоя на изкушението да се пенсионира. Беше казал: „Време ще имам предостатъчно за почивка, когато умра, но тази възможност все още не е в плановете ми.“ Въпреки че чуваше все по-зле с дясното ухо и се подпираше на: бастун със сребърна дръжка, за

да прикрие несигурността на крачките си, докторът продължаваше да носи с напетостта на младежките си години ленения костюм с жилетка, украсена със златен ланец. Брадичката му ала Пастьор в седефен цвят и косата в същия тон, добре пригладена на прав път, вярно отразяваха неговия характер. Все по-обезпокояващата ерозия на паметта докторът компенсираше, доколкото му бе възможно, с бележчици, бързо надраскани на хвърчащи листчета, които накрая се объркваха из всичките му джобове също както инструментите, шишенцата с лекарства и толкова други неща в претъпканото му куфарче. Той беше не само най-старият и известен лекар, но и най-изисканият мъж в града. Въпреки това прекалено показните му знания и съвсем не наивният начин да се възползува от влиятелното си име му бяха спечелили по-малко обич и признателност, отколкото заслужаваше.

Разпорежданията към инспектора и стажанта бяха бързи и точни. Нямало нужда да се прави аутопсия. Стигал мирисът в къщата, за да се определи, че причината за смъртта са изпаренията на цианова сол, активизирана във ваничката с някоя фотографска киселина, а Херемия де Сент Амур бил достатъчно вещ, за да го направи случайно. Докторът възпря една недомлъвка на полицейския инспектор с присъщия си рязък нетърпящ възражения тон: „Не забравяйте, че аз подписвам смъртния акт.“ Младият лекар остана разочарован: никога не бе имал късмета да изследва по труп въздействието на циановия аурит. Доктор Хувенал Урбино се учуди, че не го е виждал в Медицинския факултет, но веднага разбра причината, щом забеляза как лесно се изчервява и чу андинското му произношение: навярно беше пристигнал съвсем наскоро в града. Каза му: „Тук няма да ви липсва някой полудял от любов, който в най-скоро време да ви предостави тази възможност.“ И докато го казваше, докторът си даде сметка, че измежду безбройните самоубийства с цианова сол, които помнеше, това е първото, чиято причина не е нещастна любов. Тогава нещо в обичайния му тон се промени.

— А когато ви се предостави, обърнете внимание — каза той на стажанта медик: — Те обикновено имат пясък в сърцето.

После се обърна към полицейския инспектор, сякаш говореше на подчинен. Нареди му да заобиколят всички инстанции, за да се състои погребението още същия следобед, и то по възможно най-безшумния

начин. Каза: „Аз после ще говоря с кмета.“ Знаеше, че Херемия де Сент Амур бе живял твърде бедно и със занаята си печелеше много повече, отколкото му бе нужно, за да живее, така че в някое чекмедже из къщата трябваше да има предостатъчно пари за погребението.

— Но и да не намерите парите, няма значение — каза той. — Аз поемам всичко.

Нареди да кажат на вестниците, че фотографът е умрял от естествена смърт, макар да считаше, че новината изобщо няма да ги заинтересува. Каза: „Ако е необходимо, аз ще говоря с губернатора.“ Инспекторът, сериозен и скромен служител, знаеше, че гражданската доблест на маестрото обезсърчава и най-близките му приятели, и се учуди от лекотата, с която той прескачаше законните инстанции, за да ускори погребението. Не се съгласи единствено да разговаря с архиепископа Херемия де Сент Амур да бъде погребан на осветена земя, в гробището. Инспекторът, притеснен от собствената си дързост, опита да се извини.

— Бях чул, че този човек е светец — каза той.

— Нещо още по-странно — отвърна му доктор Урбино, — светец атеист. Но това е божа работа.

Далечни, от другия край на града, се дочуха камбаните на катедралата за главната литургия. Доктор Урбино си сложи очилата с полукръгли стъкла в златни рамки и погледна джобния си часовник с ланец; беше квадратен и изящен, а капакът му се отваряше с пружина: още малко и щеше да изпусне литургията за Петдесетница.

В стаята имаше огромен фотоапарат на колела като в градските паркове, тъмносиня като здрач завеса, изрисувана непохватно, а стените бяха покрити със снимки на деца от паметни дати: първо причастие, с маска на зайче, щастлив рожден ден. Година след година, по време на съсредоточеното размишление през шахматните следобеди, доктор Урбино беше свидетел на постепенното покриване на стените и много пъти си бе мислил с горчива прозорливост, че в тази галерия от случайни портрети се намира зародишът на бъдещия град, управляван и покваряван от тези непознати деца, град, в който нямаше да остане дори пепелта от неговата слава.

Върху писалището, до буркан с няколко лули от морска пяна, се намираше шахматната дъска с незавършена партия. Въпреки че бързаше и беше в мрачно настроение, доктор Урбино не можа да устои

на изкушението да проучи партията. Знаеше, че е от предишната вечер, защото Херемия де Сент Амур играеше всеки следобед поне с трима различни противници, но винаги завършваше партията, след което прибираше дъската и фигурите в едно чекмедже на писалището. Знаеше, че той играе с белите, но този път беше ясно, че само след четири хода е щял да бъде неспасяемо разгромен, „Ако беше престъпление, това щеше да е добра следа — каза си той. — Познавам само един човек, способен да направи тази майсторска засада.“ Докторът нямаше да живее спокойно, ако не узнаеше по-късно защо този непокорен воин, свикнал да се бие до последна капка кръв, е оставил недовършена последната битка в живота си.

В шест часа сутринта, при последната си обиколка, нощният пазач беше видял бележката, забодена на външната врата: „Влизайте, без да чукате, и съобщете в полицията.“ Скоро след това бяха дошли полицейският инспектор и стажантът медик и двамата бяха претърсили къщата за някаква улика срещу безпогрешния мирис на горчиви бадеми. Но в кратките минути, докато траеше проучването на партията, полицейският инспектор откри сред книжата на писалището плик, адресиран до доктор Хувенал Урбино и с толкова много печати червен восък, че трябваше да го натрошат, за да извадят писмото. Докторът отдръпна черната завеса на прозореца, за да влезе повече светлина, хвърли първо бегъл поглед върху единадесетте страници, изписани от двете страни с прилежен почерк, и щом прочете първите редове, разбра, че ще изпусне литургията за Петдесетница. Прочете писмото задъхан, като се върна няколко пъти назад, за да не загуби връзката, и когато свърши, изглеждаше, сякаш се връща от много далеч и от много отдавна. Покрусата му беше съвсем явна, колкото и да се мъчеше да я прикрие: устните му посиняха като трупа и не можеше да спре треперенето на пръстите си, докато сгъваше и прибираше писмото в джоба на жилетката си. Тогава се сети за инспектора и младия лекар и им се усмихна през мъглите на кошмара.

— Нищо особено — каза той. — Последните му разпореждания.

Беше половината истина, но те я сметнаха за цялата, защото той им заповяда да повдигнат една откъртена плоча от пода и там намериха много овехтяло тефтерче със сметки, в което беше и шифърът за железната каса. Нямаше толкова пари, колкото предполагаша, но бяха достатъчни за разноските по погребението и

някои по-дребни разходи. Тогава доктор Урбино осъзна, че няма да стигне до катедралата преди четенето на Евангелието.

— За трети път, откак се помня, изпускам неделна литургия — каза той. — Но бог разбира.

Затова предпочете да се забави още няколко минути, за да уточни всички подробности, въпреки че едва се сдържаше от нетърпение да сподели със съпругата си разкритията от писмото. Пое задължението да извести многобройните бежанци от Карибието, които живееха в града, ако пожелаеха да отдадат последна почит на човека, който се бе държал като най-достойния от всички, най-дейния и най-силния, дори и след като съвсем очевидно се бе поддал на отчаянието. Щеше да съобщи също и на партньорите му по шахмат — между тях имаше както изтъкнати личности, така и безименни занаятчии, щеше да извести и други, по-далечни приятели, които навярно също биха пожелали да присъствуват на погребението. Преди да прочете предсмъртното писмо, той бе решил да присъствува сред първите, но сега вече не беше сигурен в нищо. Въпреки всичко щеше да изпрати венец от гардении, в случай че Херемия де Сент Амур се бе покаял в последния си миг. Погребението да бъде в пет часа, най-подходящия час за тези горещи месеци. Ако им потрябва, той ще бъде след дванадесет на обяд във вилата на доктор Ласидес Оливеля, любимия му ученик, който дава галаобяд по случай двадесет и пет годишната си служба.

Откакто останаха назад бурните години на началните изпитания и доктор Хувенал Урбино спечели уважение и престиж, които нямаха равни в цялата област, той имаше лесно за следване ежедневие. Ставаше с първи петли и от този час започваше да пие тайните си лекарства: калиев бромид за ободряване на духа, салицил за болките в костите по дъждовно време, капки от ръжени гъбички против световъртеж, беладона за здрав сън. Непрекъснато взимаше по нещо, но все тайно от другите, защото в дългия си живот на лекар и преподавател винаги се бе въздържал да предписва успокоителни за старостта: по-лесно понасяше чуждите болки, отколкото своите. В джоба си винаги носеше торбичка с камфор, от която вдишваше дълбоко, когато никой не го виждаше, за да прогони страха от объркването на толкова много лекарства.

В продължение на един час подготвяше в кабинета си лекциите по обща медицина, които изнасяше във факултета всяка сутрин точно в осем от понеделник до събота, чак до деня преди смъртта си. Четеше усърдно и всички нови книги, които му изпращаше по пощата неговият книжар от Париж или тукашният му изписваше от Барселона, въпреки че не следеше испаноезичната литература с такова голямо внимание както френската. Във всеки случай той никога не четеше романите сутрин, а подир следобедния сън в продължение на един час и вечер, преди да заспи. Като завършеше подготовката на лекциите, докторът правеше петнадесет минути дихателни упражнения в банята пред отворен прозорец, като дишаше винаги в посоката, откъдето пееха петлите, защото именно там бил най-чистият въздух. После се къпеше, сресваше брадата си и слагаше помада на мустаците сред облак автентичен одеколон „Farina Gegenüber“, слагаше си бял ленен костюм с жилетка, мека шапка и обуца от шевро. На осемдесет и една години докторът беше запазил изисканите маниери и приповдигнатия дух от времето, когато се завърна от Париж, малко след голямата епидемия от холера; косата му, прилежно сресана на път по средата, беше същата като на младини, само цветът ѝ бе станал металически. Закусваше със семейството си, но имаше своя лична диета: настойка от пелин — за спокоен стомах, и една глава чесън, чиито скилидки белеше и изяждаше една по една, като ги сдъвкваше прилежно със залък хляб — за предотвратяване на бодажите в сърцето. Рядко се случваше след лекциите да не е зает било с общински дела и с църковното настоятелство или пък с художествена и обществена дейност.

Обядваше почти винаги в дома си, дремваше десетина минути, седнал на терасата към двора, като чуваше в просъница песните на слугините под манговите дървета и виковете от улицата и долавяше шума на моторите и вонята откъм залива, която през горещите следобеди пърхаше из въздуха на къщата като ангел, осъден на тленност. После четеше в продължение на час новополучените книги, по-специално романи и исторически изследвания, и даваше уроци по френски и пеене на домашния папагал, който от години вече беше местна атракция. В четири следобед излизаше да посети своите пациенти, след като бе изпил една голяма чаша лимонада с лед. Въпреки възрастта си все още не приемаше пациентите в кабинета си,

а продължаваше да ги преглежда по домовете, както беше правил винаги от времето, когато градът беше толкова малък, че можеше навсякъде да се стигне пеш.

След първото си завръщане от Европа той се движеше във фамилен ландо с два златисточервеникави коня, а след като остаря, замени го с открит файтон с един кон, който продължи да употребява, пренебрегвайки модата, дори когато файтоните започнаха да изчезват от света и единствените, останали в града, служеха само да разхождат туристи и да карат венците на погребенията. Все още отказваше да се оттегли от практика, макар да съзнаваше, че го викат само за безнадеждни случаи, но пък смяташе това за своего рода специализация. Той беше способен да определи какво има болният само по вида му, все по-малко се доверяваше на патентованите лекарства и гледаше с тревога на все по-широкото прилагане на хирургията. Казваше: „Ланцетът е най-голямото доказателство за провала на медицината.“ Смяташе, че строго погледнато, всяко лекарство е отрова и седемдесет на сто от обичайните храни ускоряват смъртта. „Във всеки случай — обичаше да казва на лекции — малкото изобщо позната медицина я знаят само малък брой лекари.“ От ентузиазма на младежките си години беше преминал към позиция, която сам определяше като фаталистичен хуманизъм: „Всеки човек е стопанин на собствената си смърт и единственото, което можем да направим, когато удари часът му, е да му помогнем да умре без страх и болка.“ Но въпреки тези крайни възгледи, станали вече част от местния медицински фолклор, старите ученици на доктора продължаваха да се консултират с него дори когато бяха вече авторитетни лекари, защото му признаваха това, което по онова време се наричаше „клинично око“. Във всеки случай той винаги бе смятан за скъп, луксозен лекар и клиентелата му бе предимно от аристократичните къщи в квартала Лос Вирейес.

Денят му беше така методично разпределен, че съпругата му знаеше къде да прати някое известие, в случай че възникне нещо спешно по време на следобедната му обиколка. Като млад се задържаше в Енорийското кафене, преди да се прибере вкъщи, и там усъвършенствуваше шахмата със съдружниците на тъста си и с няколко бежанци от Карибието. Обаче от зазоряването на новия век той повече не стъпи в Енорийското кафене, а се опита да организира

национални турнири под патронажа на клуб „Социал“. Именно по това време се появи Херемия де Сент Амур, вече с безжизнените си колена и все още без занаята детски фотограф, но не минаха три месеца, и вече беше познат на всеки, който умееше да мести офицер по шахматната дъска, тъй като никой не успя да го победи нито веднъж.

За доктор Хувенал Урбино срещата беше истинско чудо, защото тогава шахматът се беше превърнал за него в необуздаема страст, а вече не му оставаха много противници, за да я задоволи.

Благодарение на него Херемия де Сент Амур можа да стане сред нас това, което беше. Доктор Урбино се превърна в негов безрезервен покровител, в негов гарант за всичко, без дори да си даде труда да провери кой е, с какво се занимава, нито от какви безславни войни се завръщаше тъй осакатен и объркан. На всичко отгоре му даде пари на заем за обзавеждането на фотографското ателие, които Херемия де Сент Амур му изплати с неизменна точност до последното петаче, откакто снима първото дете, стреснато от магнезиевата светкавица.

И всичко това заради шахмата. В началото играеха в седем часа, след вечерята, със справедлива преднина за лекаря поради видимото превъзходство на противника, но всеки път с все по-малко преднина, докато се изравниха като партньори. По-късно, когато дон Галилео Даконте откри първото кино, Херемия де Сент Амур стана един от най-редовните му посетители и шахматните партии се сведоха само до вечерите, когато не прожектираха нов филм. По това време вече бяха станали такива големи приятели, че докторът го придружаваше в киното, но винаги без съпругата си, отчасти защото тя нямаше търпение да следи нишката на сложните сюжети и отчасти защото нюхът винаги му беше подсказвал, че Херемия де Сент Амур не е добра компания за никого.

Само неделният ден на доктора бе различен. Тогава ходеше на тържествена литургия в катедралата, после се връщаше и си оставаше вкъщи да почива и чете на терасата към градината. Рядко посещаваше някой пациент в почивния ден, освен ако не беше крайно спешен случай, и от много години вече не поемаше никакъв обществен ангажимент, освен ако не беше много задължаващ. В този ден, на Петдесетница, по някакво рядко стечение на обстоятелствата се бяха случили две особени събития: смъртта на приятел и юбилеят на изтъкнат негов ученик. Но вместо да се прибере направо вкъщи, както

бе решил, след като установи смъртта на Херемиа де Сент Амур, той се остави да го поведе любопитството.

Щом се качи във файтона, пак прегледа набързо предсмъртното писмо и заповяда на кочияша да го откара на един труден адрес в стария Квартал на робите. Това решение беше толкова необичайно за неговите навици, че кочияшът поиска да се увери дали няма някаква грешка. Не, нямаше: адресът беше съвсем ясен, и този, който го бе написал, явно е имал причини да го знае много добре. Тогава доктор Урбино се върна към първия лист и се потопа отново в този извор на нежелани разкрития, които биха могли да променят живота му, дори на неговата възраст, ако успееше да убеди сам себе си, че не са бълнувания на изпаднал в пълно отчаяние човек.

Небето много отрано бе развалило настроението си и беше облачно и хладно, но нямаше опасност да завали преди обяд. Стараейки се да намери по-кратък път, кочияшът се навря в кривите калдъръмени улички на колониалния град и се наложи няколко пъти да спира, за да не се подплаши конят от шумните тълпи ученици, и енориаши, които се завръщаха от литургията за Петдесетница. По улиците имаше книжни гирлянди, музика и цветя, а момичета с пъстри чадъри и муселинени волани наблюдаваха от балконите празничното шествие. На площад Катедралата, където статуята на Освободителя едва се различаваше сред африканските палми и новите улични стълбове с глобуси, имаше задръстване от автомобили, тъй като черквата бе пуснала, а в почтеното и шумно Енорийско кафене не се намираще никакво местенце. Единствената кола с кон тук беше на доктор Урбино и се отличаваше от малкото, останали в града, по винаги блестящия си лачен гюрюк и по обковките от бронз, за да не ги разяжда селитрата, а колелата и стръките бяха боядисани в червено с позлатени ръбове като на галапредставления във Виенската опера. Освен това, докато и най-превзетите фамилии се задоволяваха кочияшите им да бъдат облечени в чисти ризи, докторът продължаваше да изисква от своя ливреята от излиняло кадифе и цилиндъра на цирков дресьор, които бяха не само анахронизъм, но и се смятаха за липса на милосърдие в карибските горещници.

Въпреки своята почти маниакална любов към града, който познаваше по-добре от всеки друг, доктор Хувенал Урбино много рядко бе имал повод, както тази неделя, да се впусне без колебание във

врявата на стария Квартал на робите. Кочияшът трябваше много да обикаля и често да пита, за да намери адреса. Доктор Урбино разпозна отблизо унието на блатата, потискащото им безмълвие, задушливите газове, които в толкова безсънни утрини стигаха до спалнята му, смесени с уханието на жасмини в двора, и чиято миризма той възприемаше като полъх от миналото, без връзка с неговия живот. Но смрадта, толкова пъти идеализирана от носталгията, се превърна в нетърпима действителност, когато файтонът заподскача из калта, където лешояди се биеха за отпадъците от кланицата, довлечени от разбуненото море. За разлика от квартала Лос Вирейес, където къщите бяха от каменна зидария, тук те бяха от обезцветили се дъски и с ламаринен покрив, като повечето бяха наколни, за да не нахлува приливът през откритите клоаки, наследени от испанците. Всичко имаше мизерен и жалък вид, но откъм потъналите в мръсотия лавки гърмеше музиката от необуздания пир на бедняшката Петдесетница. Когато най-сетне намериха адреса, подир файтона тичаше банда голи хлапаци, които се подиграваха на театралните одежди на кочияша, и той трябваше да ги сплашва с камшика. Доктор Урбино, подготвен за потайно посещение, разбра прекалено късно, че няма по-опасна наивност от наивността на неговата възраст.

Външността на къщата без номер нямаше нищо, което да я отличава от най-мизерните къщи наоколо, с изключение на дантелените пердета на прозореца и голямата врата, откачена от някоя стара черква. Кочияшът похлопа с чукчето на вратата и след като се увери, че това е търсеният адрес, помогна на доктора да слезе от файтона. Вратата се бе отворила безшумно и в полумрака стоеше жена на зряла възраст, облечена цялата в черно и с червена роза на ухото. Въпреки годините си, не по-малко от четиридесет, тя все още беше внушителна мулатка, със златисти, жестоки очи и с коса, прибрана по формата на черепа, сякаш беше с каска от железен памук. Доктор Урбино не я позна, въпреки че я беше виждал няколко пъти сред дима на шахматните партии в ателието на фотографа и веднъж ѝ бе дал рецепта за хининови листа против хронична треска. Той ѝ подаде ръка и тя я пое, но не толкова в знак на поздрав, колкото за да го въведе вътре. Стаята носеше атмосферата и невидимия шепот на магазин за украшения и беше претъпкана с мебели и красиви вещи, всяка на своето естествено предназначение. Доктор Урбино си спомни без

горчивина бутика на един антиквар в Париж, в един есенен понеделник през миналия век, на улица Монмартр номер 26. Жената седна срещу него и му заговори на неправилен испански.

— Чувствайте се като у дома си, докторе — каза тя. — Не ви очаквах толкова скоро.

Доктор Урбино се почувствува предаден. Вгледа се в нея със сърцето си, вгледа се в дълбокия ѝ траур, в достойнството на мъката ѝ, и тогава разбра, че посещението му е ненужно, защото тя знаеше повече от него за всичко казано и доказано в предсмъртното писмо на Херемия де Сент Амур. Така беше. Тя бе останала с него броени часове преди смъртта му, както го беше придружавала почти двадесет години с преданост и покорна нежност, които твърде много приличаха на любов, без никой да узнае за това в сънениа, провинциален град, където дори държавните тайни бяха публично достояние. Били се запознали в един приют за странници в Порт-о-Пренс, където тя бе родена и където той прекарал първите си дни на бежанец, и година по-късно тя дошла тук при него да го види за малко, макар и двамата да знаели, без да се уговарят, че тя идва, за да остане тук завинаги. Един път в седмицата тя почистваше и подреждаше лабораторията, но дори и най-злонамерените съседи не можаха да видят истината в привидността, защото всички предполагаха, че Херемия де Сент Амур е инвалид не само в краката. Доктор Урбино също мислеше така по добре обосновани медицински причини и никога нямаше да повярва, че е имал жена, ако самият той не му го бе разкрил в писмото. И все пак трудно му бе да разбере как въпреки предразсъдъците на едно затворено в себе си общество двама възрастни хора, свободни и без минало, бяха избрали риска на забранената любов. Тя му обясни: „Така искаше той.“ Освен това и на нея не ѝ бе неприятна тази нелегалност, споделена с мъж, който никога не ѝ бе принадлежал напълно, и в нея неведнъж бяха познали моментния взрив на щастieto. Напротив, животът ѝ бе доказал, че това е може би идеалното положение.

Предната вечер били на кино, поотделно и на различни места, както ходели поне два пъти месечно, откакто италианският емигрант дон Галилео Даконте отвори киносалон на открито сред развалините на един манастир от XVII век. Гледали филм, направен по една книга, много модна през миналата година, която доктор Урбино бе прочел със сърце, опустошено от скръб пред варварството на войната: „На

Западния фронт нищо ново“. После се срещнали в лабораторията и тя забелязала, че той е разсеян и тъжен, но помислила, че е от жестоките сцени с ранените, умиращи в калта. Стараейки се да го развлече, тя му предложила да играят шах и той приел, за да ѝ направи удоволствие, но играл невнимателно, с белите фигури, разбира се, докато открил преди нея, че след четири хода ще бъде победен, и безславно се предал. Тогава докторът разбра, че противникът в последната партия е била тя, а не генерал Херонимо Арготе, както бе предположил. Прошепна учуден:

— Беше майсторска партия!

Тя настоя, че заслугата не била нейна, а просто Херемия де Сент Амур, залутан вече в мъглите на смъртта, местел фигурите без любов. Когато прекъснал партията — към единадесет и четвърт, — музиката от градското увеселение вече била замлъкнала и той я помолил да го остави сам. Искал да напише писмо на доктор Хувенал Урбино, най-уважавания човек, когото бил срещал през живота си, и освен това приятел по душа, както обичаше да казва, независимо че единственото сходство между двамата бе увлечението по шахмата, разбираан като диалог на разума, а не като наука. Тогава тя разбрала, че Херемия де Сент Амур е стигнал до края на агонията и че не му остава повече живот, отколкото е необходимо, за да напише писмото. Докторът не можеше да повярва...

— Значи вие сте знаели! — възкликна той.

Не само го знаела, потвърди тя, но му помагала да понася агонията със същата любов, с която му помагала да открие щастието. Защото последните му единадесет месеца били именно това: една жестока агония.

— Ваш дълг бе да съобщите — каза докторът.

— Не можех да направя такова нещо — възмути се тя. — Прекалено много го обичах.

Доктор Урбино, сигурен, че е чувал всичко на този свят, никога не беше чувал подобно нещо, и то изречено така простичко. Той се взря внимателно в лицето ѝ, за да я запечата в паметта си такава, каквата беше в онзи миг: приличаше на речен идол, неустрашима в черната си рокля, с очи на змия и розата над ухото. Години преди това, на един самотен плаж в Хаити, където двамата лежали голи, след като се любили, Херемия де Сент Амур въздъхнал неочаквано:

„Никога няма да бъда стар.“ Тя разбрала думите му като героично намерение да се бори на живот и смърт против разрухата на времето, но той уточнил: бил взел безвъзвратното решение да отнеме живота си на шестдесет години.

И действително, беше ги навършил на 23 януари тази година и тогава определил като последен срок навечерието на Петдесетница, най-големия празник на града в прослава на Светия дух. Нямало нито една подробност предната вечер, която тя да не знаела от по-рано, защото често били говорили за това, изстрадвайки заедно невъзвратимото течение на дните, което вече нито той, нито тя можели да задържат. Херекия де Сент Амур обичал живота с безразсъдна страст, обичал морето и любовта, обичал кучето си и нея и колкото повече приближавала датата, той отстъпвал пред отчаянието, сякаш смъртта му не била негово собствено решение, а неумолима съдба.

— Снощи, когато го оставих сам, той вече не беше от този свят — каза тя.

Тя поискала да отведе кучето, но той го загледал как дреме до патериците и го погалил с върха на пръстите. Казал: „Съжалявам, но мистър Удроу Уилсън си отива е мен.“ Помолил я да го върже за крака на походното легло, докато той пишел, а тя го завързала с фалшив възел, за да може да се освободи. Това била единствената ѝ изневяра, но била оправдана от желанието ѝ да продължи да си спомня господаря по зимните очи на неговото куче. Но доктор Урбино я прекъсна, за да ѝ каже, че кучето не се беше отвързало. Тя каза: „Значи не е поискало.“ И се зарадва, защото предпочиташе да запази в паметта си покойния любим така, както той я помолил предишната нощ, когато прекъснал започнатото писмо и я погледнал за последен път.

— Спомняй си за мен с една роза — ѝ казал.

Дошла си вкъщи малко след полунощ. Хвърлила се на леглото с дрехите и запушила, палейки цигара от цигара, за да го изчака да свърши писмото, което тя знаела, че ще бъде дълго и трудно, и малко преди три часа, когато завили кучетата, сложила на огъня вода за кафе, облякла се в пълен траур и отрязала в двора първата роза, разцъфнала в утринта. От известно време доктор Урбино бе разбрал колко много щеше да ненавижда спомена за тая неповторима жена и му се

струваше, че знае защо: само човек без принципи можеше да се отдаде с такава наслада на мъката.

До края на посещението тя му даде още потвърждения за това. Нямало да отиде на погребението, защото така била обещала на любимия, въпреки че доктор Урбино бе разбрал точно обратното от писмото. Нямало да пролее нито една сълза, нямамо да похаби остатъка от годините си, варейки се на бавен огън в бульона от ларвите на паметта, нямамо да се погребее жива сред тези четири стени, за да шие савана си, както повеляваше добрият тон на местните вдовици. Мислела да продаде къщата на Херемия де Сент Амур, която отсега ѝ принадлежеше с цялото си имущество, както бе посочено в писмото, и щяла да продължи да живее както преди и без да се оплаква от нищо, в този пъкъл за нищи, където е била толкова щастлива.

Тази фраза преследваше доктор Хувенал Урбино през целия път до дома му: „Пъкъл за нищи“. Определението не беше неоснователно. Защото градът, неговият град, продължаваше да е същият, сякаш извън времето, все този изгарящ и сух град на неговите нощни ужаси и самотните наслади на пубертета, където цветята ръждясваха и солта гниеше, град, на който за четири века не му се беше случило нищо, освен дете беше остарял полека сред увехнали лаврови дървета и гниещи блатата. През зимата от внезапните поройни и опустошителни дъждове нужниците преливаха и превръщаха улиците във вонящи блатата. Лятно време един невидим, тръпчив като нажежена креда прахоляк проникваше и през най-закътаните пролуки на въображението, гонен вихрено от полудели ветрове, които отнасяха покривите на къщите и вдигаха децата във въздуха. В съботните дни беднорията мулати напускаше на тълпи бараките от картон и ламарина по бреговете на блатото и с все домашните животни и съдовете си завземаха ликуващи каменистите плажове на колониалния район. Някои от най-старите мулати доскоро носеха кралския печат за роби, жигосан с нажежено желязо на гърдите. В събота и неделя танцуваха безжалостно, напиваха се до смърт с домашна ракия, любеха се най-свободно сред храсталаците икако и в неделната нощ проваляха собствената си веселба с кървави свади на всички срещу всички. Същата поривиста тълпа през делничните дни проникваше по уличките и площадите на старинните квартали, пълни с магазинчета за всичко, което може да се купи и продаде, и вдъхваха на мъртвия град

безразсъдството на човешки панаир, миришец на пържена риба: вливаха нов живот.

Независимостта от испанското владичество, а по-късно отменянето на робството ускориха достолепния упадък, в който се бе родил и израснал доктор Хувенал Урбино. Големите стари фамилии потъваха в тишината на своите излинали дворци. По тесните и стръмни павирани улички, някога тъй сполучлива защита срещу ненадейните нападения и набезите на морски разбойници, сега бурени провисваха от балконите и отваряха цепнатини по варосаните каменни зидове и на най-поддържаните къщи, а единственият признак на живот в два часа по пладне бяха унилите упражнения на пиано в сумрака на следобедната почивка. Вътре, в прохладните спални, наситени с мирис на тамян, жените се криеха от слънцето като от някаква непристойна зараза и дори на утринните служби покриваха лицето си с дантелени шалове. Любеха се бавно и трудно, често обезпокоявани от злокобни предзнаменования, а животът им се струваше, че няма край. По здрачаване, в този потискащ преходен миг, от блатата се надигаше вихрушка от кръвожадни комари и лек полъх на човешки изпращания. Топъл и тъжен, той разтърсваше затаилото се в дъното на душите чувство за неизбежността на смъртта.

Така че животът, характерен за колониалния, град, който младият Хувенал Урбино имаше склонност да разкрасява в меланхоличните си настроения в Париж, още тогава беше илюзия на паметта. Търговията на града беше най-доходната в Карибието през XVIII век, особено поради неблагоприятната му привилегия да бъде най-големият пазар на африкански роби в двете Америки. Освен това беше обичайна резиденция на вицецралете на Новото кралство Гранада, което те предпочитаха да управляват оттук, с лице към световния океан, а не от далечната и мразовита столица, чийто многовековен дъждец объркваше чувството им за реалност. Няколко пъти годишно в залива се събирали флотилии галеони, натоварени със скъпоценности от Потоси, Кито, Веракрус, и тогава градът заживявал своите славни времена. В петък, 8 юни 1708 година, в четири часа следобед, галеонът „Сан Хосе“, току-що потеглил за Кадис, натоварен със скъпоценни камъни и метали за петстотин хиляди песос от тогавашната епоха, бил потопен от една английска ескадра срещу входа на пристанището и два дълги века по-късно все още не беше изваден. Това съкровище,

почиващо на кораловото дъно заедно с трупа на капитана, плуващ извърнат настрани до командния си пост, често биваше припомняно от историците като символ на града, удавен в спомените.

От другата страна на залива, в жилищния квартал Ла Манга, къщата на доктор Хувенал Урбино се намираше в друго време. Тя беше голяма и прохладна, едноетажна и с покрита тераса с дорийски колони, от която погледът обхващаше блатото с миазми и отломки от корабокрушения в залива. Подът бе покрит с шахматно наредени бели и черни плочи от входната врата до кухнята и това неведнъж се приписваше на безподобната страст на доктор Урбино, без да се помни, че беше просто слабост, присъща на каталонските майстори, които в началото на века бяха строили този квартал на новобогаташи. Салонът бе обширен, с много висок таван както цялата къща, с шест прозореца с човешки бой към улицата и бе отделен от трапезарията с огромна стъклена врата в бронзова рамка, украсена пищно с лози, гроздове и девици, съблазнявани от флейтите на фавни. Мебелите в гостната, чак до часовника с махало, който приличаше на жив страж, бяха оригинална английска изработка от края на XIX век, полилеите бяха с висулки от скален кристал, навсякъде имаше севърски вази и кани и алабастрови статуетки на езически идилии. Но тази издържаност в европейски стил прекъсваше в останалата част на къщата, където плетени кресла се смесваха с виенски люлеещи се столове и кожени табуретки, производство на местните занаятчии. В спалните освен креватите имаше великолепни хамаци от Сан Хасинто с името на собственика, избродирано с готически букви от копринени конци, и с цветни пискюли по края.

Пространството до трапезарията, предназначено поначало за галавечери, се използваше за малка музикална зала, където гостуващите знаменити изпълнители изнасяха задушевени концерти. Плочите бяха покрити с персийски килими, купени от световното изложение в Париж, за да се подобри акустиката, имаше и фонограф, последен модел, до поставка с изрядно подредени плочи, а в един ъгъл, покрито с шал от Манила, беше поставено пианото, което доктор Урбино от години не беше отварял. В цялата къща се забелязваше благоразумието и волята на жена, здраво стъпила на земята.

Но никое друго място в къщата не притежаваше старателната тържественост на библиотеката, която беше светилището на доктор

Урбино, преди да го надвие старостта. Там, около писалището от орехово дърво на баща му и удобните кожени кресла, той поръча да покрият всички стени, та чак и прозорците с остъклени лавици и постави във влудяващо точен ред три хиляди книги, еднакви по големина, подвързани в телешка кожа и със златните му инициали на гръбчето. За разлика от другите помещения, оставени на волята на грохота и вонята откъм пристанището, в библиотеката цареше винаги приглушеност и мирис на абатство. Родени и възпитани в карибската заблуда да се разтварят врати и прозорци, за да нахлуе прохладата, каквато в действителност не съществуваше, на доктор Урбино и съпругата му отначало им се стягаше душата от затвореното пространство. Но накрая се убедиха в предимствата на римския метод срещу жегата, при който къщите се държаха напълно затворени през августовските жеги, за да не влиза горещият въздух от улицата, и са разтваряха напълно за нощните ветрове. Оттогава домът им стана най-прохладният под свирепото слънце в Ла Манга и беше истинско щастие да прекараш следобедния сън в сумрака на спалните, а след това да поседнеш на покритата тераса да гледаш как минават товарните кораби от Ню Орлиънс, тежки и пепелявосиви, или речните кораби с дървено колело и запалени светлини в здрача, които пречистваха със струя музика застоялата нечистотия в залива. Беше същевременно най-добре защитената къща от декември до март, когато северните пасати разрушаваха покривите и по цяла нощ обикаляха като гладни вълци, търсейки пролука да нахлуят вътре. Никой никога не помисли, че бракът, положен върху такива здрави основи, би могъл по някаква причина да не е щастлив.

Във всеки случай доктор Урбино не беше щастлив въпросната сутрин, когато се върна къщи преди десет часа, потресен от двете посещения, които не само му попречиха да отиде на литургията за Петдесетница, но дори заплашваха да го преобразят, на една възраст, когато изглеждаше, че всичко вече е изпитано. Докторът се гласеше да подремне, докато дойде време за галаобяда на доктор Ласидес Оливеля, обаче завари слугините в суматоха, опитвайки се да хванат папагала, излетял до най-горния клон на манговото дърво, когато го бяха извадили от клетката, за да му подрежат крилата. Това беше един проскубан, прихватничав папагал, който проговаряше не когато го караш, а в най-невъобразими моменти, но така намясто и смислено,

както не много хора умееха. Обучавал го бе лично доктор Урбино и това бе дало на папагала привилегии, каквито не бе имал никой в семейството, дори децата като малки.

Папагалът живееше в дома повече от двадесет години и никой не знаеше колко беше живял преди това. Следобед, като станеше от сън, доктор Урбино сядаше с него на терасата в двора, най-прохладното място в къщата, и приблягваше до най-суровите методи в своята педагогическа страст, докато папагалът не се научи да говори френски като академик. После, в пристъп на благочестивост, го научи да казва съпровода на литургията на латински и някои избрани части от евангелието на Матей и се постара, но без сполука, да му втълпи механично понятието за четирите аритметични действия. От едно от последните си пътувания до Европа докторът донесе първия фонограф с фуния заедно с много плочи — и от модните, и от любимите му класически композитори. Ден след ден, не веднъж и дважд в продължение на месеци, докторът караше папагала да слуша песните на Ивет Жилбер и Аристид Брюан, доставяли наслада на Франция миналия век, докато папагалът ги научи наизуст. Пееше ги с женски глас, ако бяха нейни, и с тенор, ако бяха негови, като завършваше с разюздан кикот — изкусно подражание на смеха на слугините, в който та изпадаха, като го чуеха да пее на френски. Славата на номерата му бе стигнала толкова далеч, че понякога искаха разрешение да го видят именити гости, дошли от вътрешността на страната с речните кораби, а веднъж някакви английски туристи — едни от мнозината, които минаваха по онова време с банановите кораби от Ню Орлиънс — се опитаха да го купят на каквато и да било цена. Но върхът на славата му настъпи, когато президентът на републиката дон Марко Фидел Суарес заедно с всички министри от кабинета дойдоха в къщата да проверят достоверността на неговата известност. Пристигнаха към три часа следобед, задушени в цилиндрите и сукнените си сюртуци, които не бяха сваляли през трите дни на официалното си посещение под жежкото августовско слънце, но трябваше да си отидат тъй заинтригувани, както бяха дошли, защото папагалът не рачи да каже дори една думичка в продължение на два мъчителни часа, въпреки молбите, заплахите и публичния срам на доктор Урбино, заинатил се с тази дръзка покана въпреки благоразумните предупреждения на съпругата си.

Фактът, че папагалът запази привилегиите си след тази историческа наглост, бе окончателно доказателство за неговите свещени права. Никакво друго животно не беше разрешено в къщата, с изключение на костенурката, появила се отново в кухнята след три-четири години, през които я мислеха изчезнала завинаги. Но на нея никой не гледаше като на живо същество, а по-скоро като на минерален талисман за късмет, без никога да се знае къде точно се намира. Доктор Урбино не искаше да признае, че мрази животните, и се прикриваше с всякакви научни истории и философски претексти, които убеждаваха доста хора, но не и съпругата му. Докторът казваше, че който обича прекалено много животните, е способен на най-големи жестокости към хората. Казваше, че кучетата не са верни, а сервилни, че котките са използвачи и предатели, че пауните са възвестители на смъртта, че гуакамаите^[1] са само досадни украшения, че зайците насърчават алчността, че маймуните мико заразяват със сладострастна треска и че петлите са прокълнати, защото са спомогнали за трикратното отричане от Христос.

За разлика от него Фермина Даса, съпругата му — тогава беше на седемдесет и две години и вече бе загубила някогашната си походка на сърна, — беше безразсъдна поклонничка на екваториални цветя и домашни животни и в началото на брака се беше възползвала от новотата на любовта, за да напълни къщата с много повече, отколкото позволяваше здравият разум. Първи бяха три далматинеца с имена на римски императори, които се разкъсваха помежду си за благосклонността на една женска, оправдаваща името си Месалина, като повече се бавеше да роди девет кученца, отколкото да зачене нови десет. После дойдоха абисинските котки с орлов профил и фараонска осанка, разногледите сиамки, дворцовите персийски котки с оранжеви очи, които се разхождаха из спалните като призрачни сенки и смущаваха нощите с любовните си писъци. Няколко години държаха в двора, вързана през корема за манговото дърво, една амазонска маймуна самец, която предизвикваше известно състрадание, защото имаше скръбното изражение на архиепископ Обдулио-и-Рей, същия плам в очите и изразителност на ръцете, но не за това Фермина Даса се отърва от него, ами заради лошия му навик да се самозадоволява в чест на госпожите.

В клетки из коридорите имаше всякакви видове птици от Гватемала и алкаравани-предвещатели^[2], и блатни чапли с дълги жълти крака, и един млад елен, който надничаше през прозорците и ядеше цветята от саксиите. Малко преди последната гражданска война, когато за първи път се заговори за възможно посещение на папата, донесоха от Гватемала една райска птица, на която ѝ трябваше повече време да пристигне, отколкото после да се върне в страната си, когато се узна, че съобщението за папското пътуване е било лъжа на правителството, за да сплаши съзаклятието на либералите. Друг път купиха от платноходите на контрабандистите от Кюрасао телена клетка с шест парфюмирани гарвана, същите, каквито Фермина Даса бе имала като малка в бащината си къща и искаше да има и като омъжена. Но никой не можеше да понася непрестанното им прелитане, изпълващо къщата с аромата на погребални венци. Докараха също така и една четириметрова анаконда, чиито въздишки на безсънен ловец смущаваха нощем покоя на спалните, въпреки че с нея постигнаха целта си: да сплашва със смъртоносния си дъх прилепите, саламандрите и многобройните видове вредни насекоми, които нахлуваха в къщата през дъждовните месеци. На доктор Хувенал Урбино, изцяло отдаден на професионалните си задължения и погълнат от делата си в обществения и културен живот, му стигаше мисълта, че сред всички тези гнусни твари жена му е не само най-красивата в цялото Карибие, но и най-щастливата. Но един дъждовен следобед, след изтощителна програма през деня, той завари в дома си бедствие, което го накара да се сепне. От салона за гости чак докъдето поглед стигаше бе пълно с мъртви животни, плувнали в локви кръв. Слугините се бяха покачили сащисани по столовете и още не можеха да се съвземат от ужаса на това масово изстребление.

Една от немските овчарки, във внезапен пристъп на бяс, бе разкъсала всяко животно, попаднало на пътя ѝ, докато градинарят от съседната къща проявил храбростта да ѝ излезе насреща и я съсякъл с мачете. Не се знаеше колко беше изпохапала или заразшила със зелената пяна от устата си, затова доктор Урбино нареди да убият оцелелите животни и да изгорят труповете им в отдалечено поле и поиска услугите на Болницата на милосърдието за основно дезинфекциране на цялата къща. Спаси се единствено костенурката талисман, защото никой не се сети за нея.

Фермина Даса за първи път послуша мъжа си по домашен въпрос и дълго време избягваше да говори за животни. Утешаваше се с цветните илюстрации от „Естествената история“ на Линей, които нареди да сложат в рамки и закачат по стените на салона, и може би накрая щеше да загуби всякаква надежда да види отново животни в къщата, ако една ранна утрин крадци не бяха разбили прозорчето на банята и отнесли сребърния сервиз, наследяван от пет поколения подред. Доктор Урбино сложи двойни катинари на прозорците, подсигури вратите отвътре с железни резета, прибра по-ценните вещи в огнеупорна каса и придоби закъснелия военен навик да спи с револвер под възглавницата. Но се противопостави да купят зло куче, било ваксинирано или не, вързано или свободно, та ако ще крадците голи да ги оставят.

— В тази къща няма да влезе нищо, което не говори — каза той.

Каза го, за да сложи край на хитрините на жена си, заинатила се отново да купи куче, без изобщо и през ум да му мине, че това прибързано обобщение щеше да му струва живота. Фермина Даса, чийто непреклонен характер бе започнал да се смекчава с годините, се хвана веднага за необмислените думи на мъжа си: няколко месеца след кражбата тя отново отиде на платноходите от Кюрасао и купи един кралски папагал от Парамарибо, който знаеше да казва само моряшки ругатни, но пък ги произнасяше с толкова човешки глас, че напълно си струваше високата цена от дванадесет сентавос^[3].

Беше добронравен, по-лекомислен, отколкото изглеждаше, с жълта глава и черен език, по което единствено се различаваше от папагалите манглери^[4], които не се научаваха да говорят дори с терпентинов супозиториум. Доктор Урбино, който умееше да губи, склони пред находчивостта на жена си и сам се учуди от удоволствието, което му доставяше напредъкът на папагала, подстрекаван от слугините. В дъждовните следобеди, когато радостта от подгизналите от вода крила му развързваше езика, произнасяше фрази от своето минало, които не би могъл да е научил вкъщи и които подсъзнаваха, че може би е по-стар, отколкото изглеждаше. И последното предубеждение на доктора се разсея една нощ, когато крадците пак опитаха да се промъкнат през капандурата на покрива и папагалът ги изплаши с лай на овчарско куче, който, ако беше истински, нямаше да е толкова правдоподобен, и с викове „джебчии,

джебчии, джебчии“ — два спасителни номера, които също не бе научил вкъщи. Тогава доктор Урбино почна да го обучава и нареди да сложат под мангото един прът за него със съдинки за вода и за зрелия му банан, освен това и трапец за акробациите му. От декември до март, когато нощите застудяваха и не можеше да се живее на открито заради северните ветрове, внасяха папагала да спи вътре, в клетка, покрита с шал, въпреки опасението на доктор Урбино, че хроничната му гуша може да е вредна за дишането на хората. Години наред му подрязваха крилата и го пускаха от клетката да си ходи на воля с полюшващата се походка на стар кавалерист. Но един ден взе да прави акробатически номера по напречните греди в кухнята и падна в тенджерата със санкочо^[5], надал моряшкия вик „Спасявай се кой как може“, и има късмет, че готвачката успя да го извади с черпака, попарен и без пера, но все още жив. Оттогава го оставяха в клетката и денем, противно на разпространеното мнение, че затворени в клетка, папагалите забравят наученото, и го изваждаха само в прохладата в четири следобед за уроците му с доктор Урбино на терасата към двора. Никой не забеляза навреме, че крилата му прекалено са пораснали, и тъкмо се канеха сутринта да ги подрежат, когато той се изскубна и кацна в короната на мангото.

Вече три часа се мъчеха безуспешно да го заловят. Слугините, подпомогнати от съседските, бяха опитали всякакъв вид хитрини, за да го накарат да слезе, но той упорито стоеше на мястото си, заливаше се от смях и крещеше колкото му глас държи: „Да живее либералната партия, да живее либералната партия, по дяволите“, дързък възглас, който бе струвал живота на не един развеселен пияница. Доктор Урбино едва го различи сред клоните и опита на испански и френски, та дори на латински да го убеди да слезе, а папагалът му отговаряше на същите езици, със същия патос и същата интонация, но не помръдваше от клона. Уверил се, че няма да успее с добро, доктор Урбино заповяда да извикат на помощ пожарникарите, които бяха най-новото му обществено увлечение.

Доскоро пожарите бяха погасявани от доброволци със зидарски стълби и ведра вода, донасяни кой откъдето може, но суматохата при този способ беше толкова голяма, че понякога нанасяше повече вреди от огъня. Обаче от миналата година насам, благодарение на волни пожертвования, събрани по инициатива на Дружеството за социални

подобрения, чийто почетен председател бе доктор Хувенал Урбино, вече имаше отряд професионални пожарникари и камион-цистерна със сирена, камбана и два маркуча под налягане. Бяха на мода до такава степен, че щом камбаните на църквата забиеха на тревога, в училищата прекъсваха часовете, та децата да гледат как пожарникарите се борят с огъня. В началото се занимаваха само с това. Но доктор Урбино разказа на общинските власти как в Хамбург видял пожарникари да връщат към живота дете, което намерили замръзнало в едно мазе след тридневен снеговалеж. Видял също така на една тясна уличка в Неапол как свалят ковчег с мъртвец от балкона на десетия етаж, защото стълбите на зданието били толкова извити, че семейството не можело да го изкара на улицата. По този начин тукашните пожарникари научиха да оказват и други спешни услуги, като да разбиват ключалки или да убиват отровни змии, а Медицинският факултет организира за тях специален курс за оказване на първа помощ при по-леки произшествия. Така че не беше нелепо да помолят пожарникарите да свалят от дървото един прославен папагал с повече достойнства и от рицар. Доктор Урбино рече: „Кажете им, че от мое име.“ И отиде в спалнята да се преоблече за галаобяда. Истината бе, че в този момент, както беше зашеметен от писмото на Херемиа де Сент Амур, съдбата на папагала не го вълнуваше много.

Фермина Даса бе облякла копринена рокля шемизет, широка и права, с ниска талия, бе сложила огърлица от истински перли в шест дълги наниза и атлазени обувки с висок ток, които носеше само в много тържествени случаи, защото годините ѝ вече не позволяваха толкова да ги надлъгва. Този моден тоалет не изглеждаше подходящ за една достолепна баба, но стоеше много добре на тялото ѝ с дълги кости, все още стройно и изправено, на гъвквите ѝ ръце без нито една старческа луничка, на стоманеносинкавата ѝ коса, подстригана на венец на височината на бузите. От сватбената ѝ снимка се бяха запазили единствено очите като прозрачни бадеми и вродената ѝ достолепност, но това, което ѝ отнемаше възрастта, тя наваксваше с характера, та дори ѝ оставаше в повече чрез грижите за себе си. Чувствуваше се добре, далеч бяха останали вековете на железните корсети, на пристегнатите талии, на задниците, изкуствено повдигнати с подплънки. Освободени, телата дишаха на воля и се показваха такива, каквито са. Дори на седемдесет и две години.

Доктор Урбино я завари седнала пред тоалетката, под бавните перки на електрическия вентилатор, да си наглася шапката камбана, украсена с филцови теменужки. Спалнята беше широка и светла, с английско легло, покрито с розова мрежа против комари, и два прозореца, отворени към дърветата в двора, откъдето нахлуваше писъкът на щурците, възбудени от предзнаменования за дъжд. Още с връщането от сватбеното пътешествие Фермина Даса започна да подбира облеклото на мъжа си в зависимост от времето и случая и да го подрежда на един стол от предната вечер, за да го намери готово, като излезе от банята. Не си спомняше откога бе започнала да му помага да се облича, а накрая изцяло да го облича и съзнаваше, че в началото го беше правила от любов, но от пет години насам трябваше да го прави така или иначе, защото той не можеше сам да се облече. Наскоро бяха отпразнували златната си сватба и не знаеха какво е да живеят един без друг нито за миг или да не мислят един за друг и то им се струваше все по-невъзможно с напредването на старостта. Нито той, нито тя можеха да кажат дали взаимната им грижовност се дължи на любовта или на удобството, а и никога не бяха се запитвали за това с ръка на сърцето, защото и двамата открай време предпочитаха да не знаят отговора. Тя малко по малко бе откривала неувереността в крачките на мъжа си, промените в настроението му, пукнатините в паметта му, скорошния му навик да хлипа насън, но не ги възприе като безспорни признаци на окончателната ръжда, а като щастливо завръщане към детството. Затова не се отнасяше с него като с труден старец, а като с възрастно дете и тази измама беше като провидение за двамата, защото ги спасяваше от съжалението.

Съвсем различен би бил животът за двамата, ако навреме бяха узнали, че по-лесно се избягват големите брачни катастрофи, отколкото дребните неприятности на ежедневието. Но и двамата научиха едно: че мъдростта идва, когато вече не служи за нищо. В продължение на години Фермина Даса бе понасяла с раздражение жизнерадостното разсъмване на мъжа си. Тя се вкопчваше в последните нишки на съня, за да не се изправи пред неизбежността на една нова сутрин, изпълнена със зловобни предзнаменования, докато той се събуждаше с невинността на новородено: всеки нов ден беше за него още един спечелен ден. Чуваше го да се събужда с петлите и първият му знак за живот беше едно съвсем безпричинно кашляне,

което сякаш имаше за цел да я разбуди. Чуваше го да мърмори, само за да я обезпокои, докато търсеше опипом чехлите си, които трябваше да са до леглото. Чуваше го как се запътва към банята, залитайки в тъмното. След един час, който той прекарваше в кабинета си, а тя отново заспиваше, го чуваше как се връща да се облече, все още без да пали светлината. Веднъж в една салонна игра го попитаха как би определил сам себе си и бе отвърнал: „Аз съм човек, който се облича на тъмно.“ Тя го чуваше и знаеше, че той може да избегне всеки от тези шумове, но го прави нарочно и нарочно се преструва, тъй както тя беше будна, а се преструваше, че спи. Мотивите му бяха оправдани: той най-много се нуждаеше от нея — жива и съобразителна — именно в тези неспокойни мигове.

Никой не умееше да спи така изящно като нея: сякаш изобразяваше движение от танц, вдигнала ръка на челото, но и нямаше по-свиреп човек от нея, когато прекъснаха усещането ѝ, че спи, макар вече да не спеше. Доктор Урбино знаеше, че тя следи и най-малкия негов шум и дори може да му е благодарна, че има кого да обвинява за толкова ранно събуждане в пет сутринта. Това до такава степен беше вярно, че в редките случаи, когато той трябваше да опипва, понеже не намираще чехлите си на обичайното място, тя изведнъж се обаждаше с глас като от просъница: „Снощи ги остави в банята.“ И веднага, с разбуден от гняв глас, негодуваше:

— Най-голямото нещастие в тази къща е, че не може да се спи.

После се обръщаше в леглото, запалваше светлината без никаква пощада към себе си, доволна от първата си победа за деня. Всъщност то беше игра и на двамата, митична и извратена, но тъкмо затова укрепваща: едно от многото опасни удоволствия на опитомената любов. Но точно заради една от тези простички игри тридесетте години съвместен живот за малко да свършат, защото един прекрасен ден в банята нямаше сапун.

Започна се обичайно, както всяка сутрин. Доктор Хувенал Урбино се бе върнал в спалнята — тогава той още се къпеше без чужда помощ — и започна да се облича, без да пали светлината. Тя, както винаги в този час, се намираще в своето топло ембрионално състояние, дишаше незабележимо, със затворени очи и с ръка, вдигната на челото като в свещен танц. Полуспеше, и той го знаеше. След дълго шумолене на колосан лен в тъмнината доктор Урбино заговори на себе си:

— Вече цяла седмица се къпя без сапун — каза.

Тогавя тя се разбуди напълно, сети се и се изпълни с ярост срещу целия свят, защото наистина бе забравила да сложи сапун в банята. Преди три дена бе забелязала, че няма, но вече беше под душа и реши да сложи след това, но забрави до другия ден. На третия ден стана същото. И всъщност не беше минала цяла седмица, както той твърдеше, за да утежни вината ѝ, но все пак три непростими дни, и яростта, че я бяха хванали в грешка, я изкара извън кожата. Както винаги, тя се защити чрез нападение.

— Ами аз пък се къпах всичките тези дни и сапун винаги имаше — изкрещя тя, извън себе си.

Въпреки че той прекалено добре познаваше методите ѝ на война, този път не можа да ги понесе. Намери някакъв служебен претекст и отиде да живее във вътрешното отделение на Болницата на милосърдието и се появяваше вкъщи само следобеда, за да се преоблече преди посещенията по домовете. Усетеше ли го да идва, тя отиваше в кухнята и се правеше, че върши нещо, докато не чуеше по улицата тропота на конете с фойтона. През следващите три месеца, всеки път щом се опитваха да изяснят недоразумението, те само го изостряха още повече. Той не се съгласяваше да се върне вкъщи, докато тя не признае, че сапун в банята не е имало, а тя не се съгласяваше да го приеме, докато той не признае, че нарочно е лъгал, за да я тормози.

Инцидентът, разбира се, им даде възможност да си припомнят и много други дребни спорове от толкова други безпокойни утрини. Едно озлобление предизвикваше друго, отваряха стари белези и ги превръщаха в нови рани, докато се сепнаха от съкрушителното разкритие, че през дългите години на съпружеска борба бяха отглеждали единствено ненавист. Накрая той предложи да се изповядат заедно, ако трябва и пред господин архиепископа, и нека сам бог реши като последен арбитър дали е имало сапун, или не в сапуниерата на банята. Тогавя тя, която винаги имаше здрави нерви, този път ги изпусна с един исторически вик:

— По дяволите господин архиепископа!

Ругатнята разтърси града из основи, породила приказки, които не беше лесно да се опровергават, и бе включена в народния говор като припев от сарсуела^[6]: „По дяволите господин архиепископа!“

Осъзнала, че е минала границата, тя изпревари очакваната реакция на съпруга си и го заплаши, че ще се пренесе сама в старата къща на баща си, все още нейна, въпреки че я даваха под наем за канцеларии. Не беше преструвка: тя наистина искаше да си отиде, без да я интересува публичният скандал, и мъжът ѝ навреме го разбра. Той нямаше смелост да се опълчи срещу предразсъдъците си: отстъпи. Не в смисъл да признае, че е имало сапун в банята, защото би било извращение на истината, а да продължи да живее в същата къща, но в отделна стая и без дума да си продумват. Така се и хранеха, като заобикаляха положението умело и си предаваха съобщения по децата от единия до другия край на масата, без те да усетят, че родителите им не си говорят.

Тъй като кабинетът нямаше баня, споразумението разреши и конфликта с утринните шумове, защото той влизаше да се къпе, след като подготви лекциите си, и действително внимаваше да не събуди съпругата си. Много пъти се сблъскваха пред банята и се редуваха да си измият зъбите преди лягане. Бяха изминали четири месеца. Веднъж той се излегна на брачното легло да почете, докато тя излезе от банята, както често се бе случвало, и заспа. Тя си легна до него доста нехайно, за да го събуди и го накара да си отиде. Той се поразбуди наистина, но вместо да стане, загаси нощната лампа и се намести по-удобно на възглавницата си. Тя го разтърси за рамото, за да му напомни, че трябва да си отиде в кабинета, но той се чувствуваше така добре отново в пухеното легло на дедите си, че предпочете да се признае за победен.

— Нека да остана — каза той. — Да, имаше сапун.

Когато си спомняха този епизод, вече в подножието на старостта, нито той, нито тя можеха да повярват в смайващата истина, че това е било най-сериозният раздор в половинвековния им съпругески живот и единственото нещо, което бе вдъхнало и у двамата желание да се спогодят и да заживеят по нов начин. Дори вече остарели и укротени, те избягваха да извикват този спомен, защото едва зарасналите рани отново почваха да кървят, сякаш бяха от вчера.

Той беше първият мъж, когото Фермина Даса чу да уринира. Чу го през сватбената нощ, в каютата на кораба за Франция, докато лежеше просната от морската болест, и звукът от конския му гейзер ѝ се стори толкова мощен и внушителен, че засили ужаса ѝ пред бедата,

която очакваше със страх. Този спомен се връщаше в паметта ѝ често, откакто гейзерът започна да спада с годините, защото все повече я дразнеше намокреният ръб на клозетната чиния, след като той я ползуваше. Доктор Урбино се мъчеше да я убеди с доводи, лесноразбираеми за човек, който искаше да ги чуе, че този инцидент се повтаря ежедневно не поради невнимание от негова страна, както тя твърдеше, а по органически причини: гейзерът му като млад така безпогрешно улучваше всякаква цел, че в колежа бе печелил състезания по точност за напълване на бутилка, обаче от дългогодишната употреба не само взе да запада, но почна да дава отклонения и разклонения, докато накрая се превърна в прихватничав, невъзможен за управляване извор, въпреки всичките му усилия да го заякчи. Казваше ѝ: „Клозетната чиния трябва да е измислена от някой, дете нищо не разбира от мъже.“ Поддържаше домашния мир с ежедневно покорство, което обаче не стигаше до унижение: забърсваше с тоалетна хартия чинията след ползване. Тя знаеше, но не казваше нищо, докато не станеха прекалено явни амонячните изпарения в банята и тогава заявяваше с тон, сякаш разобличаваше престъпление: „Тук вони на зайчарник.“ В навечерието на старостта самите затруднения на тялото подсказаха на доктор Урбино окончателното разрешение: уринираше седнал, като нея, при което клозетната чиния оставаше чиста, а той — невинен.

По това време той вече не можеше да разчита на себе си и едно подхлъзване в банята, което за малко не се оказа фатално, го накара да внимава с душа. Понеже къщата беше модерна, в нея нямаше цинкова вана с лъвски лапи, каквато обикновено се използваше в големите къщи на стария град. Той сам бе наредил да я махнат по хигиенични съображения: ваната беше една от многото свинщини на европейците, които се къпеха само в последния петък от месеца и при това го правеха в бульон от мръсотията, която искаха да свалят от тялото си. Затова поръчаха едно много огромно корито от масивно гуаяко^[7], където Фермина Даса къпеше съпруга си, сякаш е новородено. Банята продължаваше повече от час в специално приготвена вода, в която бяха варили листа от слез и портокалови кори и която оказваше над него толкова успокояващо въздействие, че понякога заспиваше в ароматизираната отвара. След като го изкъпеше, Фермина Даса му помагаше да се облече, наръсваше го с пудра между краката,

намазваше с какаово масло охлузените места, слагаше му долните гащи с такава любов, сякаш бяха пелени, и така го обличаше дреха след дреха, от чорапите до възела на вратовръзката с иглата от топаз. Съпружеските утрини се успокоиха, защото той подхвана детинщините, от които го бяха лишили децата им. Тя от своя страна най-сетне влезе в унисон със семейната програма, защото и за нея годините минаваха: спеше все по-малко и преди да навърши седемдесетте, вече се будеше преди съпруга си.

В неделята на Петдесетница, когато вдигна завивката, за да види трупа на Херемиа де Сент Амур, доктор Урбино прозря нещо, което досега му бе убягвало и в най-просветлените странствувания на лекар и вярващ. Сякаш след толкова години на фамилиарност със смъртта, след като толкова много се бе борил с нея и бе я опипвал от лице и от опаки, сега за първи път той се бе осмелил да я погледне в лицето, а и тя също го гледаше. Не беше страхът от смъртта. Не: страхът се беше загнездил в него от много години, съжителствуваше с него, беше сянка върху неговата сянка, откакто една нощ се събуди потиснат от лош сън и осъзна, че смъртта е не само една постоянна вероятност, както винаги го бе чувствувал, но и една непосредствена реалност. А това, което видя в онзи ден, бе физическото присъствие на нещо, което дотогава беше неминуемо само в рамките на въображението. Той се зарадва, че инструмент на провидението за това смайващо прозрение бе станал Херемиа де Сент Амур, когото той винаги бе имал за светец, непознаващ собствената си светост. Но когато писмото разкри истинската му същност, злоещото му минало, невъобразимата му способност за измама, докторът усети, че в живота му се бе случило нещо окончателно и безвъзвратно.

Фермина Даса обаче не се остави да я зарази мрачното му настроение. Той естествено се помъчи да ѝ го предаде, докато тя му помагаше да пъхне крака в панталоните и закопчаваше многобройните копчета на ризата му. Но не успя, защото Фермина Даса не се впечатляваше лесно, а още по-малко от смъртта на човек, когото не обичаше. Знаеше само, че Херемиа де Сент Амур беше инвалид с патерици, когото никога не бе виждала, че бе избягал от разстрел по време на един от многобройните бунтове на някой антилски остров, че бе станал фотограф на деца по необходимост, но беше най-търсеният в областта, и че бе спечелил шахматна партия срещу някой си, когото тя

помнеше като Торемолинос, а в действителност се казваше Капабланка.

— А се оказа не друго, ами беглец от Кайена, осъден на доживотен затвор заради жестоко престъпление — каза доктор Урбино. — Представяш ли си, дори е ял човешко месо.

Даде ѝ писмото, чиито тайни смяташе да отнесе в гроба, но тя прибра сгънатите листове в скрина, без да ги прочете, и заключи чекмеджето. Бе свикнала с бездънната възможност на съпруга си да се учудва, с крайните му преценки, които с годините ставаха все по-строги, с тесногръдия му светоглед, който не съответствуваше на образа му в обществото. Но този път той бе преминал собствените си граници. Тя предполагаше, че мъжът ѝ ценеше Херемия де Сент Амур не за миналото му, а за това, което бе станал, след като беше пристигнал тук изгнаник, само с раница на гръб, и не разбираше защо така силно го бе поразило закъснялото разкритие на неговата самоличност. Не разбираше защо той намира за отвратително, че е имал тайно жена, след като това беше атавистичен навик на мъжете от неговия тип, та дори и на него в един неприятен момент, а освен това ѝ се струваше поразително доказателство за любов фактът, че тя му е помогнала да изпълни решението си да умре. Каза: „Ако и ти решиш да го направиш по такива сериозни причини като неговите, мой дълг ще бъде да постъпя като нея.“ Доктор Урбино се озова за пореден път на кръстопътя на неразбирането, което половин век го бе довеждало до отчаяние.

— Не, не е това — каза той. — Възмущава ме не какъв е бил и какво е правил, а заблудата, в която ни държа толкова години.

Очите му започнаха да се замрежват от лесни сълзи, но тя се направи, че не ги забелязва.

— Добре е сторил — отвърна тя. — Ако беше казал истината, нито ти, нито оная бедна жена, никой в града не би го обичал, както го обичаха.

Тя закачи часовника с ланеца в петлицата на жилетката. Оправи възела на вратовръзката му и сложи иглата с топаз. После попи сълзите му и изсуши мократа му брада с кърпичка, напръскана с цветна вода, и му я сложи в горното джобче с разтворени краища като магнолия. Единадесетте удара на часовника с махалото отекнаха в басейна на двора.

— Побързай — каза тя, като го поведе под ръка. — Ще закъснеем.

Аминта Дечампс, съпругата на доктор Ласидес Оливеля, и седемте им дъщери най-старателно бяха предвидили всичко, щото обядът в чест на юбилея да бъде светското събитие на годината. Семейната резиденция в самия исторически център беше някогашната монетарница, преустроена от един флорентински архитект, минал отгук като пагубен вятър на обновлението и превърнал във венециански базилики поне четири светини от XVII век. Къщата имаше шест спални и два салона за хранене и за приеми, широки и добре проветриви, но не стигаха за гостите от града, а само за най-отбраните, които пристигаха от другаде. Вътрешният двор приличаше на манастирска градина, с каменен фонтан, пеец в средата, и зелени площи с хелиотропични растения, които изпълваха с аромат къщата привечер, но пространството под арките не беше достатъчно за многобройните именити личности. Така че решиха да дадат обяда в семейната вила извън града — на десет минути с автомобил по главния път, — която имаше двор няколко декара, огромни лаврови дървета от Индия и местни водни лилии в една река с тихи води. Мъжете от хана на дон Санчо, ръководени от госпожа Оливеля, поставиха навеси от цветни платници на местата, където нямаше сянка, и подредиха под лавровите дървета правоъгълник от масички за сто двадесет и два прибора, с ленени салфетки за всички и свежи утринни рози за почетната маса. Издигнаха също така подиум за духовия оркестър, който щеше да изпълни кратка програма от национални танци и валсове, и за един струнен квартет от Училището за изящни изкуства — сюрприз на госпожа Оливеля за дълбокоуважаемия учител на съпруга ѝ, който щеше да заема почетното място на обяда. Въпреки че годишнината от дипломирането му не беше точно на тази дата, избраха неделята на Петдесетница, за да подсилят значимостта на празника.

Подготовката бе започнала отпреди три месеца от страх да не би по липса на време да пропуснат нещо изключително важно. Поръчаха да докарат живи кокошки от Сиенага де Оро, известни по цялото крайбрежие не само с едрината и вкуса си, но и защото в колониалните времена кълвели от наносни почви и в гушите им намирали зрънца чисто злато. Лично госпожа Оливеля, придружена от няколко дъщери и слугини, се качваше на борда на луксозните презокеански кораби, за да

избере най-доброто отвсякъде в знак на почит към заслугите на съпруга си. Тя бе предвидила всичко, с изключение на това, че тържеството бе в една юнска неделя в година на закъснели дъждове. Даде си сметка за този риск сутринта на същия ден, когато тръгна за литургията, уплаши се от влажността на въздуха и видя, че небето е облачно, прихлупено и не се съзира хоризонтът на морето. Въпреки тези злокобни признаци директорът на обсерваторията, с когото се срещна на литургията, ѝ напомни, че в цялата изпълнена с превратности история на града, даже и през най-жестоките зими, никога не е валило на Петдесетница. И все пак точно в дванадесет, когато мнозина от поканените пиеха аперитива на открито, трясъкът на една самотна гръмотевица накара земята да потрепери, вятърът откъм разбушуваното море преобърна масите и понесе платницата из въздуха, а небето рухна в унищожителен порой.

Доктор Урбино едва успя да пристигне през хаоса на бурята заедно с последните гости, които застигна по пътя; понечи като тях да отиде от колата до дома, подскачайки от камък на камък през наводнения двор, но накрая прие унижението да го пренесат на ръце хората на дон Санчо под покривало от жълто платнище. Разделените маси бяха отново подредени криво-ляво вътре в къщата, та дори и в спалните, а гостите не правеха никакви усилия да прикриват настроението си на корабкрушенци. Беше горещо като в котелното на кораб, защото трябваше да затворят прозорците, за да не влиза дъждът, тласкан косо от вятъра. На двора пред всяко място на масите имаше картичка с името на госта и беше предвидена една страна за мъжете и друга за жените, какъвто беше обичаят. Но вътре в къщата картичките с имената се объркаха и всеки седна където свари, смесени по принуда, с което поне веднъж бяха надделени нашите обществени предразсъдъци. Посред този погром Аминта де Оливеля се намираще сякаш едновременно навсякъде, с мокра коса и с опръскана от кал разкошна рокля, но за да не позволи на бедствието да тържествува, понасяше нещастията с непобедима усмивка, която бе научила от своя съпруг. С помощта на дъщерите, калени в същата ковачница, тя успя да опази местата на почетната маса за доктор Хувенал Урбино в центъра и за архиепископ Обдулио-и-Рей от дясната му страна. Фермина Даса седна до съпруга си както обикновено от страх той да не заспи по време на обяда или да не разлее супа по ревера си. Насреща им зае

място доктор Ласидес Оливеля, петдесетгодишен, малко женствен и много добре запазен мъж, чийто веселяшки дух нямаше нищо общо с точните му диагнози. Нататък масата се запълни с провинциални и градски официални лица, както и царицата на красотата от миналата година, която губернаторът доведе под ръка и я постави да седне до себе си. Въпреки че нямаше обичай в поканите да се изисква специално облекло, а още по-малко на обяд във вила, жените бяха във вечерни тоалети с накити от скъпоценни камъни и повечето мъже бяха облечени в тъмни костюми с черни вратовръзки, а някои със сукнени сюртуци. Само много светските личности, между които и доктор Урбино, бяха в ежедневно облекло. Пред всяко място имаше лист с менюто, отпечатано на френски и с позлатени винетки.

Госпожа Оливеля, уплашена и от другата беда — горещината, обиколи къщата с предложение мъжете да си свалят саката, докато обядват, но никой не се осмели да даде пример. Архиепископът обърна внимание на доктор Урбино, че този обяд е в известна степен исторически: тук за първи път бяха събрани на една маса — зараснали вече раните и разсеяни враждите — двете страни на гражданските войни, обезкървявали страната от независимостта насам. Тази мисъл съвпаднаше с ентузиазма на либералите, преди всичко на по-младите, които бяха успели да изберат президент от своята партия след четиридесет и пет годишна хегемония на консерваторите. Доктор Урбино не беше съгласен: един президент от либералите за него беше досущ като президент консерватор, само че по-зле облечен. Но той не искаше да противоречи на архиепископа. Обаче с удоволствие би му посочил, че никой не е поканен на този обяд заради това, което мисли, а заради заслугите на произхода си, а той винаги бе стоял над превратностите на политиката и ужасите на войната. Погледнато по този начин, тук наистина никой не липсваше.

Пороят секна изведнъж, както бе започнал, и слънцето веднага пламна в безоблачното небе, но бурята бе толкова силна, че бе изтръгнала из корен някои дървета и прелялото езеро бе превърнало двора в блато. Най-голямо бе опустошението в кухнята. В задната част на двора бяха стъкмили от тухли няколко огнища и готвачите едва успяха да скрият котлите от дъжда. Загубиха известно време, за да изгребат спешно наводнената кухня и да импровизират нови огнища в задната покрита галерия. Но в един часа вече се бяха справили с

бедственото положение и липсваше само десертът, поръчан на монахините от „Санта Клара“, обещаха да им го проведат преди единадесет. Опасявах се да не би потокът край главния път да е прелял от коритото, както бе ставало и в по-меки зими, и в такъв случай можеха да се надяват на десерта най-рано след два часа. Щом дъждът спря, разтвориха прозорците и в къщата нахлу свеж въздух, пречистен от бурята. После наредиха оркестърът да изпълни предвидените валсове на покритата тераса, но това само повече засили напрежението, защото медните инструменти така отекваха вътре в къщата, че разговарящите трябваше да се надвикват. Аминта Оливеля се умори да изчаква и усмихвайки се почти през сълзи, нареди да сервира обяда.

Групата от Училището за изящни изкуства започна своя концерт сред учтива тишина, която продължи само до първите тактове на „Ловът“ от Моцарт. Въпреки че гласовете все повече се извисяваха и преплитаха, а му пречеха и негрите на дон Санчо, които едва се провираха между масите с димящите блюда, доктор Урбино успя да изслуша музиката до края на програмата. Способността му да се съсредоточава отслабваше с всяка изминала година до такава степен, че трябваше да си записва всеки ход в шахмата, за да знае докъде е стигнал. Но все още можеше да води сериозен разговор, без същевременно да губи нишката на слушания концерт, но и без да стига до невероятните крайности на един германски диригент на оркестър, голям негов приятел от времената му в Австрия, който четеше партитурата на „Дон Жуан“, докато слушаше „Танхойзер“.

Втората пиеса от концерта — „Смъртта и девойката“ от Шуберт, според него оркестърът изпълни с повърхностен драматизъм. Докато правеше върховни усилия да я слуша през новопоявилите се шум — тракането на приборите по чиниите, — той гледеше втренчено един момък с поруменяло лице, който му кимна за поздрав. Несъмнено го беше виждал някъде, но не помнеше къде. Това му се случваше доста често, предимно с имената на хората, дори и на познатите, или с някоя мелодия от минали времена, и го хвърляше в такива страшни терзания, че една нощ едва не предпочете да умре, отколкото да ги търпи до съмнание. И сега щеше да стигне до същото състояние, но милостив проблясък озари паметта му: младежът беше негов ученик от миналата година. Учуди се, че го вижда тук, в царството на избраниците, но

доктор Оливеля му припомни, че това е синът на министъра на хигиената, дошъл тук да подготви дисертация по съдебна медицина. Доктор Урбино му махна зарадвано с ръка за поздрав и младият лекар стана прав и му отвърна с поклон. Но нито в този миг, нито когато и да било докторът си спомни, че това беше стажантът, с когото сутринта се бяха видели в дома на Херемиа де Сент Амур.

Ободрен от още една победа над старостта, той се унесе в бистрия, въздушен лиризм на последната пиеса от програмата, която не можа да разпознае. По-късно младият челист от състава, току-що завърнал се от Франция, му каза, че е било квартетът за струнен оркестър от Габриел Форе, на когото доктор Урбино дори не беше чувал името, въпреки че винаги следеше новостите в Европа. Вечно нащрек до него и особено като го видеше да се вглъбява в себе си пред хора, Фермина Даса престана да се храни и сложи земната си ръка върху неговата. Каза му: „Не мисли повече за това.“ Доктор Урбино й се усмихна от другия бряг на захласа и чак тогава се сети за това, от което тя се опасяваше. Спомни си за Херемиа де Сент Амур, изложен сега в ковчега, с фалшивата си униформа на воин и оръдията на труда му вместо ордени, под обвинителния поглед на децата от снимките. Обърна се към архиепископа, за да му съобщи за самоубийството, но той вече знаеше. Много се говорило за това след тържествената литургия и дори полковник Херонимо Арготе го помолил от името на бежанците от Карибието да бъде погребан на осветена земя, в гробището. Архиепископът каза: „Самата молба ми се стори липса на уважение.“ После с по-мек тон запита дали е известна причината за самоубийството. Доктор Урбино му отвърна с една точна дума, която реши, че е измислил в този момент: *геронтофобия*^[8]. Доктор Оливеля, зает със съседите си по маса, ги остави за миг и се намеси в разговора на учителя си. Каза: „Жалко е, че все още се среща самоубийство, което да не е от любов.“ Доктор Урбино не се изненада да чуе собствените си мисли от устата на любимия си ученик.

— И нещо по-лошо — каза той, — било е с цианов аурит.

Докато го казваше, усети, че състраданието отново взима връх над горчивината от писмото, но благодари за това не на жена си, а на някакво чудо на музиката. Заговори на архиепископа за непосветения светец, когото бе опознал в бавните свечерявания над шахмата, говори как бе посветил изкуството си на щастието на децата, за рядката му

начетеност по всички въпроси, за спартанските му навици и сам се учуди на душевната чистота, с която успя да го отдели тъй бързо и изцяло от миналото му. Говори после с кмета, че е добре да се закупи архивът от фотографски плаки, за да се съхранят образите на едно поколение, което едва ли повече щеше да бъде щастливо, както на тези портрети, и в чиито ръце е бъдещето на града. Архиепископът бе възмутен, че този толкова деен и образован католик се осмелява да мисли за светост при един самоубиец, но беше съгласен да се направи архив на негативите. Кметът се интересува от кого трябва да се купят. Доктор Урбино усети жартата на тайната да изгаря езика му, но изтърпя, без да издаде нелегалната наследница на архивите. Каза: „Аз ще се заема с това.“ И се почувствува оневинен от собствената си вяръност към жената, която преди пет часа бе отхвърлил. Фермина Даса забеляза това и го накара тихичко да обещае, че ще отиде на погребението. Разбира се, че щял да отиде, каза той облекчено, нямало място за съмнения.

Речите бяха кратки и ясни. Духовият оркестър подхвана народна музика, непредвидена в програмата, и гостите се разхождаха по терасите, докато чакаха хората на дон Санчо да отводнят двора, та ако някой пожелае, да може да потанцува. В салона останаха само гостите на почетната маса, приветствайки дон Урбино, задето при последния тост бе изпил наведнъж половин чашка бренди. Никой не помнеше да е правил това дотогава, най-много една чаша изтънчено вино към някое много специално ястие, обаче в този ден душата му си бе поискала и слабостта му бе добре възнаградена: сега отново, след толкова много години, той имаше желание да пее. И явно щеше да го стори по настояване на младия челюст, който предложи да му акомпанира, ако не беше се появил един автомобил от новите, който внезапно прекоси плочника на двора, опръска с кал музикантите, разкряка патиците в курника с патешкия си клаксон и спря пред портала на къщата. Доктор Марко Аурелио Урбино Даса и съпругата му слязоха от автомобила, заливащи се от смях, понесли в ръце табли, покрити с дантела. Други такива табли се намираха по седалките и дори на пода до шофьора. Това беше закъснелият десерт. Когато стихнаха сърдечните аплодисменти и шеги, доктор Урбино Даса обясни сериозно, че монахините го помолили още преди бурята да докара десерта, но той се върнал от главния път, защото някой му

казал, че къщата на родителите му гори. Доктор Хувенал Урбино наистина се уплаши, преди да изслуша докрай разказа на сина си. Но жена му своевременно му напомни, че сам той бе наредил да извикат пожарникарите, за да хванат папагала. Аминта Оливеля, грейнала от радост, реши да сервира десерта на терасите, макар и след кафето. Но доктор Хувенал Урбино и жена му си тръгнаха, без да го опитат, защото едва оставаше време за свещения следобеден сън на доктора преди погребението.

И той подремна, но кратко и зле, защото, като се върна вкъщи, установи, че пожарникарите са нанесли повече щети и от огън. В старанието си да подплашат папагала те бяха изпотрошили клоните на едно дърво с маркуча под налягане, а една зле насочена струя бе нахлула през прозорците на главната спалня и бе нанесла непоправими вреди на мебелите и на портретите на незнайни прадеди, окачени по стените. Съседите дотичали, щом чули камбанката на пожарната кола, като мислели, че има пожар, и ако нямаше още по-големи вреди, то бе, защото в неделя училищата са затворени. Когато разбрали, че няма да стигнат папагала дори и с наставените стълби, пожарникарите взели да секат клоните на дървото с мачете и щели да го осакатят до дънер, ако доктор Урбино Даса не бе пристигнал тъй навреме. Казаха, че ще дойдат пак след пет часа, ако им разрешат да го окастрят съвсем, и пътъом оплескали в кал вътрешната тераса и салона и раздрали един персийски килим, любимия на Фермина Даса. Разрушенията се оказаха на всичко отгоре напразни, защото според общото мнение папагалът се бе възползувал от суматохата, за да забегне из съседските дворове. Доктор Урбино взе да го търси из храсталаците, но не получи отговор на никакъв език, нито на подсвиркване и песни, накрая го сметна за изгубен и се прибра да поспи почти в три часа. Преди това си позволи краткотрайната наслада от уханието на потайна градина, което имаше урината му, пречистена от топлите аспержи.

Събуди го тъгата. Не тази, която бе изпитал сутринта пред трупа на приятеля си, а невидимата мъгла, която изпълваше душата му подир следобедния сън и която той възприемаше като божествено вещание, че изживява последните си привечери. До петдесетте си години той не бе усещал размера, тежестта и състоянието на вътрешните си органи. Малко по малко, докато лежеше със затворени очи подир следобедната дрямка, той започна да ги усеща в себе си един по един, усещаше дори

формата на безсънното си сърце, на загадъчния черен дроб, на херметичния панкреас и откриваше, че и най-старите хора бяха помлади от него и че всъщност той е единственият останал жив от легендарните групови портрети на своето поколение. Когато установи, че почва да забравя, прибягна към една мярка, която бе научил от един свой учител в Медицинския факултет: „Който няма памет, да си направи от хартия.“ Но и това беше само краткотрайна илюзия, защото стигна до крайността да забравя какво пише в напомнителните бележки, които пъхаше по джобовете си; обикаляше къщата да търси очилата си, които му бяха на носа, превърташе още веднъж ключа, след като вече бе заключил вратата, и губеше нишката на четивото, защото забравяше сюжетната линия или връзката между героите. Но най-много се безпокоеше, че не може да има вяра на собствения си разум: малко по малко, като в непредотвратимо корабкрушение, усещаше, че губи чувство за справедливост.

Само от опит, без да се опира на научна основа, доктор Урбино знаеше, че смъртоносните болести имат своя собствена миризма, но никоя не е така специфична, както миризмата на старостта. Усещаше я от трупове, отворени на масата за аутопсия, разпознаваше я дори у пациенти, които отлично прикриваха възрастта си, откриваше я и в потта на собствените си дрехи, и в беззащитното дишане на спящата си съпруга. Ако не беше дълбоко в същността си един старомоден християнин, навярно би се съгласил с Херемия де Сент Амур, че старостта е неприлично състояние, което трябва навреме да се прекратява. Единствената утеха дори за човек като него, който е бил добър мъж в леглото, беше бавното и милостиво угасване на еротичния апетит: сексуалният покой. На осемдесет и една години разумът му беше достатъчно ясен, за да разбира, че е завързан за този свят с крехки нишки, които можеха да се скъсат безболезнено, просто при промяна на положението по време на сън, и правеше всичко възможно да ги поддържа здрави единствено от страх да не би да не срещне бога в мрака на смъртта.

Фермина Даса се бе погрижила да възстанови опустошената от пожарникарите спалня и малко преди четири часа нареди да занесат на съпруга ѝ всекидневната чаша лимонада с натрошен лед и му напомни, че трябва да се облича за погребението. Този следобед доктор Урбино имаше две книги за четене: „Човекът — неизвестна величина“ от

Алексис Карел^[9] и „Сан Микеле“ от Аксел Мунте^[10]. Втората книга още стоеше неразтворена и той помоли готвачката Дигна Пардо да му донесе мраморния нож за разрязване на хартия, който бе забравил в спалнята. Но когато му го донесоха, той вече четеше „Човекът — неизвестна величина“ от страницата, отбелязана с плика на едно писмо: оставаше му съвсем малко до края. Четеше бавно, отваряйки си път посредством лъкатушенето на една болка в главата, която той придаде на половината чашка бренди от последния тост. От време на време прекъсваше четенето, за да отпие глътка лимонада или да посмуче парченце лед. Беше си сложил чорапите и ризата, на без подвижната яка, а тирантите на зелени райета висяха на кръста му, и самата мисъл, че трябва да се преоблича за погребението, го дразнеше. Скоро престана да чете, постави книгата върху другата и взе да се люлее бавно в плетеното кресло люлка, съзерцавайки угнетено банановите дръвчета в разкаляния двор, окастреното манго, летящите след дъжда мравки, ефимерния блясък на още един следобед, който завинаги си отиваше. Съвсем беше забравил, че някога е имал папагал от Парамарибо, който обичаше като човешко същество, когато внезапно го чу: „Кралско папагалче!“ Чу го съвсем близо, почти до себе си, и в същия миг го видя на най-ниския клон на мангото.

— Безсрамник! — извика му той.

Папагалът отвърна с абсолютно същия глас:

— По-голям безсрамник си ти, докторе!

Докторът продължи да говори с него, без да го изпуска от поглед, докато обуваше обувките си съвсем внимателно, за да не го подплаши, пъхна ръце в тирантите и заслиза към още калния двор, опипвайки с бастуна, за да не се подхлъзне по трите стъпала на терасата. Папагалът не помръдваше от мястото си. Беше толкова ниско, че докторът му подаде бастуна да кацне на сребърната дръжка, както беше свикнал, но папагалът го отбегна. Подскочи на съседния клон, където бе опряна домашната стълба отпреди да дойдат пожарникарите. Доктор Урбино изчисли височината и реши, че ако изкачи две пречки на стълбата, ще може да го хване. Покачи се на първата, запял една съзаклятническа песенчица, за да отвлече вниманието на вироглавата твар, която повтаряше думите без мелодията, обаче се отместваше бавно настрана по клона. Докторът изкачи без усилие и втората пречка, хванал се с две ръце за стълбата, а папагалът, без да променя мястото си, взе да

повтаря цялата песничка. Докторът изкачи една след друга третата и четвъртата пречка, защото бе преценил зле височината на клона, вкопчи се за стълбата с лявата ръка и се опита да хване папагала с дясната. Дигна Пардо, старата слугиня, която идваше да го предупреди, че закъснява за погребението, видя в гръб покачилият се на стълбата мъж и нямаше да повярва, че е самият той, ако не бяха зелените райета на тирантите.

— Ах, пресвета Дево! Ще се убиете! — извика тя.

Доктор Урбино сграбчи папагала за врата с победното изпъшкване *ça u est*^[11]. Но веднага го пусна, защото стълбата се изплъзна изпод краката му, той увисна за миг във въздуха и успя да помисли, че умира без последно причастие, без да има време да се покае за нищо, нито да се сбогува с някого, в четири часа и седем минути следобед в неделята на Петдесетница.

Фермина Даса беше в кухнята и тъкмо опитваше супата за вечеря, когато чу ужасения вик на Дигна Пардо, глъчката на домашните слуги и веднага след това на съседските. Тя захвърли лъжицата и се помъчи да тича колкото можеше с непреодолимата тежест на възрастта си, крещейки като полудяла, преди още да знае какво е станало под клоните на мангото, и сърцето ѝ се пръсна на хиляди частички, като видя мъжа си проснат възник в калта, вече мъртъв приживе, но удържайки все още една последна минута пред крайния плясък на смъртта, за да даде време на съпругата си да стигне. Успя да я различи в бъркотията, през сълзите, бликнали от неповторимата болка, че умира без нея, погледна я за последен път с толкова сияйни, печални и благодарни очи, каквито тя никога не бе виждала у него за половин век съвместен живот, и успя да ѝ каже с последното си издихание:

— Само бог знае колко те обичах.

Смъртта на доктора бе паметно събитие, и не без основание. Веднага щом завърши специализацията си във Франция, доктор Хувенал Урбино се прочу в страната, задето бе предотвратил своевременно с най-нови и драстични методи поредната епидемия от холера, която бе обхванала областта. Предишната, избухнала, когато той още беше в Европа, бе причинила смъртта на една четвърт от населението на града за по-малко от три месеца, от нея почина и баща му, също много ценен лекар. С незабавния си престиж и като внесе

солидна сума от семейното наследство, докторът основа Медицинското общество, първото и единственото в Карибската област в продължение на много години, и стана негов пожизнен председател. Организира изграждането на първия водопровод, на първата канализационна мрежа и на първия покрит пазар, благодарение на което бе очистена помийната яма, която представляваше заливът Лас Анимас. Освен това той беше президент на Езиковата академия и на Академията по история. Епископът на римокатолическата църква в Йерусалим го направи кавалер на ордена „Божи гроб“ за заслугите му към църквата, а френското правителство го удостои със степента командор на Почетния легион. Беше активен вдъхновител на всевъзможните религиозни и светски дружества в града и особено на Патриотичния съвет, съставен от влиятелни граждани без политически интереси, които оказваха натиск над местните власти и търговия с прогресивните си хрумвания, прекалено дръзки за времето. От тях най-паметно беше изпробването на аеростатичния балон, който в първия си полет отнесе едно писмо до град Сан Хуан де ла Сиенага, много преди да се помисли за въздушната поща като за разумна възможност. Пак по идея на доктора бе създаден и Художественият център, който основа Училището за изящни изкуства в същата къща, където и досега се намира, и дълги години беше патрон на априлския поетичен конкурс.

Единствен той постигна нещо, цял век изглеждало невъзможно: реставрацията на Театъра на комедията, превърнат в арена за бой на петли в колониалните времена и в развъдник на петли. Това бе върхът на една невиджана градска кампания, обхванала всички слоеве на населението в такъв мащаб, който мнозина сметнаха достоен за повъзвишена кауза. При все това новият Театър на комедията бе открит, когато още нямаше ни столове, ни осветление и присъстващите трябваше да си носят на какво да седнат и с какво да се осветяват в антрактите. Наложиха се етикетът на големите европейски премиери и дамите се възползуваха, за да покажат дългите си тоалети и кожените си палта в карибската жега, но трябваше да допуснат в театъра и слугите, които носеха столовете, лампите и всякакви неща за ядене, каквито се смятаха необходими, за да издържи публиката безкрайните програми, една от които продължи чак до часа за утринната литургия. Театралният сезон бе открит от френска оперна трупа, чиято новост бе

арфата в оркестъра, а незабравимата му знаменитост — непорочният глас и драматичен талант на едно турско сопрано, която пееше боса и с пръстени със скъпоценни камъни по пръстите на краката. След първото действие сцената вече едва се виждаше от дима на маслените лампи, но хроникьорите на града грижливо заличиха тези дребни пречки, а превъзнесоха паметните моменти. Несъмнено това беше най-заразителната инициатива на доктор Урбино, защото оперната треска обхвана слоеве от града, за които най-малко можеше да се допусне, и породи цяло поколение Изолди и Отеловци, Анди и Зигфридовци. И все пак никога не се стигна до нивото, желано от доктор Урбино, а именно — в антрактите да се развихрят сражения с бастуни между привържениците на италианската опера и на Вагнер.

Доктор Хувенал Урбино никога не прие официални постове, каквито често и без условия му предлагаха, и беше ожесточен противник на лекарите, които се възползуваха от професионалния си престиж, за да се издигат на политически постове. Въпреки че винаги го смятаха за либерал и той обикновено гласуваше за кандидатите на тази партия, правеше го по-скоро по традиция, отколкото по убеждение, и беше може би единственият човек от видните фамилии, който коленичеше пред каляската на архиепископа. Той сам се определяше като роден пацифист, привърженик на окончателното помирение между либерали и консерватори за благо на отечеството. Но поведението му в обществото бе толкова независимо, че никой не го смяташе за свой: либералите го мислеха за таен консерватор, консерваторите казваха, че му липсва само да стане масон, а масоните го отблъскваха като прикрит духовник в служба на Ватикана. По-малко върлите му противници мислеха, че той не е нищо повече от аристократ, захласнат в прелестите на поетичните конкурси, докато кръвта на нацията се пролива в нескончаема гражданска война.

Само две негови действия изглеждаха в разрез с този му образ. Първото беше преместването в нова къща в квартала на новобогаташите в замяна на старинния дворец на маркиз Де Касалдуеро, който повече от век беше фамилната им къща. Другото беше бракът му с една красавица от народа, без име и състояние, на която тайно се присмиваха госпожите с дълги фамилни имена, докато не се убедиха против волята си, че стои по-високо от тях с представителността и характера си. Доктор Урбино винаги си бе давал

сметка за тези и много други, пропуски в светския си образ и никога по-добре от него не съзнаваше, че е последният представител на един изчезващ род. Децата му бяха два бледи завършека на този род. Марко Аурелио, синът, бе лекар като него и като всички първородни, не бе направил нищо забележително, та дори и един син, а вече минаваше петдесетте. Офелия, единствената дъщеря, омъжена за добър банков чиновник в Ню Орлиънс, бе стигнала до критическата възраст с три дъщери и нито едно момче. Въпреки че го болеше от прекъсването на собствената кръв в извора на историята, преди смъртта доктор Урбино се боеше най-вече за самотния живот на Фермина Даса без него.

Трагедията потресе не само близките му, но като зараза засегна целия град, който наизлезе по улиците с илюзията да види поне отблясъка на славата му. Обявиха три дни траур, знамената на обществените сгради бяха спуснати наполовина, а камбаните на всички църкви бяха безспир, докато не бе запечатана криптата на семейната гробница. Група ученици от Училището за изящни изкуства снеха маска от трупа, за да послужи за калъп на бюст в естествен ръст, но проектът бе отхвърлен, защото никому не се стори достойна точността, с която бе отпечатан ужасът от последния миг. Един именит художник, случайно отседнал тук на път за Европа, нарисова гигантско платно, на което с патетичен реализъм изобрази доктор Урбино, покачен на стълбата в смъртоносния момент, когато бе протегнал ръка да хване папагала. Единственото противоречие със суровата истина бе, че на картината докторът не носеше ризата без яка и тирантите на зелени райета, а бомбе и чер сукнен сюртук, взети от снимка в пресата от годините, когато върлуваше холерата. Картината стоя изложена няколко месеца след трагедията в просторната галерия на „Златната жица“, магазин за вносни стоки, през който се извървя целият град, така че не остана човек, който да не я е видял. После висях по стените на всички обществени и частни институции, сметнали за свой дълг да отдадат дан на паметта на прославения патриций, и накрая с повторна церемония бе окачена в Училището за изящни изкуства, откъдето много години по-късно я магнаха самите студенти по живопис, за да я изгорят на Университетския площад като символ на презрени времена и естетика.

От първия миг на вдовството пролича, че Фермина Даса не е толкова безпомощна, колкото се бе опасявал съпругът ѝ. Тя твърдо

отстоя решението си да не допусне използването на трупа в интерес на каквато и да било кауза, непреклонна остана дори пред почетната телеграма на президента на републиката, който нареждаше да бъде изложен за поклонение в ритуалната зала на областната управа. Със същата невъзмутимост тя се противопостави на архиепископа, който лично я помоли да бъде устроено бдение в катедралата, и позволи тленните му останки да бъдат изложени там само по време на заупокойната литургия. И пред настояването на сина си, зашеметен от толкова различни искания, Фермина Даса държеше здраво на селското си убеждение, че мъртвите принадлежат единствено на семейството и че бдението ще се извърши вкъщи, с горчиво кафе и пшеничени питки със сирене, и всеки да може свободно да го оплаква както и колкото иска. Нямаше да правят традиционното бдение от девет нощи: вратите на дома се затвориха след погребението и се отваряха за посещение само на най-близки хора.

Къщата заживя под знака на смъртта. Всички ценни предмети бяха прибрани на сигурно място, а на голите стени останаха само петната от снетите картини. Столовете — и собствените, и взетите на заем от съседите — бяха наредени покрай стените навсякъде — от салона до спалните, от което празните пространства изглеждаха огромни, а гласовете отекваха призрачно, защото бяха изнесени всички големи мебели с изключение на рояла, който почиваше в своя ъгъл, покрит с бял чаршаф. В средата на библиотеката, върху писалището на баща си, бе изложен без ковчег о бозе почившият Хувенал Урбино де ла Кале с вкаменено от ужас лице, с черната пелерина и с бойната шпага на кавалер на ордена „Божи гроб“. Застанала до него, в пълен траур, потръпваща, но отлично владееща се, Фермина Даса приемаше съболезнованията без драматизъм, почти без да помръдва, до единадесет часа на следващия ден, когато се прости със съпруга си на главния вход, като му помахаше с кърпичка за сбогом.

Не ѝ беше лесно да си възвърне самообладанието от минутата, в която чу вика на Дигна Пардо в двора и завари стареца на своя живот да агонизира в калта. В първия миг тя се обнадежди, защото очите му бяха отворени и излъчваха една сияйна светлина, каквато тя никога не беше виждала в зениците му. Помоли се на бога да му отпусне поне един миг, за да не си отиде, без да узнае колко го беше обичала, въпреки съмненията на двама им, и усети неудържим порив да започне

отново живота си с него, от самото начало, за да си кажат всичко, което остана неизречено, и да извършат отново и добре всяко нещо, което бе зле сторено в миналото. Но трябваше да се предаде пред неумолимостта на смъртта. Мъката ѝ избухна в сляп гняв срещу целия свят, дори срещу самата себе си, и именно това ѝ вдъхна волята и смелостта да се изправи сама срещу самотата си. Оттогава нямаше ни минута покой, но не допусна нито един жест, който да изнесе на показ мъката ѝ. Единственият патетичен момент, при това съвсем неволен, беше в единадесет часа вечерта в неделя, когато докараха ковчега като за епископ, още миришещ на корабен трюм, с медни дръжки и тапициран с коприна. Доктор Урбино Даса нареди веднага да го затворят, защото къщата се задушаваше от мириса на толкова много цветя в нетърпимата жегата, а и му се бе сторило, че забелязва първите морави петна по врата на баща си. В тишината се чу един невнимателен глас: „На тази възраст човек и приживе е вече полуразложен.“ Преди да затворят ковчега, Фермина Даса свали венчалния си пръстен и го сложи на покойния си съпруг, после покри ръката му със своята, както правеше винаги когато го усетеше, че се замечтал сред хора.

— Ще се видим много скоро — каза му тя.

Флорентино Ариса, невидим сред тълпата от знатни хора, усети болка, сякаш копие се заби в ребрата. Фермина Даса не беше го забелязала в смута на първите съболезнования, макар че никой друг нямаше да присъствува тъй неотклонно, нито да бъде тъй полезен като него в спешните проблеми онази нощ. Именно той сложи ред в разбърканата кухня, та да има винаги приготвено кафе. Намери допълнителни столове, когато и съседските се оказаха недостатъчни, и нареди да се слагат на двора излишните венци, когато в къщата не остана място за ни един повече. Погрижи се да не липсва бренди за гостите на доктор Ласидес Оливея, които бяха научили лошата новина в разгара на празненството и се исипаха накуп да продължат гуляя тук, насядали в кръг под манговото дърво. Единствен той съумя да реагира навреме, когато избягалият папагал се появи в полунощ в трапезарията с вдигната глава и отпуснати криле, от което в къщата настъпи вцепенение от ужас, защото това приличаше на обет за покаяние. Флорентино Ариса го стисна за врата, без да му даде време да изкряска някоя от нелепите си фрази, и го занесе в конюшнията в

покритата му клетка. Така правеше и всичко останало — толкова незабележимо и оправно, че никой не го възприе като намеса в чужди работи, а обратно — като неоченима помощ на дома, изпаднал в беда.

Беше такъв, какъвто изглеждаше: услужлив и сериозен старец. Тялото му беше кокалесто и изправено, кожата му — тъмна и без косми, очите му гледаха жадно зад кръглите очила в рамка от бял метал, а романтичните му мустачки с напомадени краища бяха вече малко демоде за времето. Последните кичури коса над слепоочията бяха заресани нагоре и прилепени с помада в средата на лъскавия череп като последно спасение от абсолютната плешивост. Естествената му доброта и сдържани маниери пленяваха моментално, но пък бяха и две подозрителни добродетели за един закостенял ерген. Беше му струвало много пари, много изобретателност и много усилия на волята, за да не му личат седемдесет и шестте години, които бе навършил през март, и бе убеден в самотата на душата си, че е обичал мълком много по-силно от който и да е човек на света.

Нощта след смъртта на доктор Урбино той бе облечен както го завари вестта, тоест — както се обличаше винаги, въпреки адските юнски горещини: тъмен сукнен костюм с жилетка, копринена връзка под целулоидната яка, филцова шапка и черен чадър, който му служеше едновременно и за бастун. Но призори изчезна от бдението за два часа и се върна с първите слънчеви лъчи освежен, добре обръснат и ухаещ на одеколон. Бе облякъл сюртук от черно сукно, каквито вече не се носеха освен на погребения и на литургиите през Страстната седмица, висока корава яка, артистична лента вместо връзка и бомбе. Носеше си и чадъра, но този път не само по навик, а защото бе сигурен, че ще вали преди дванадесет, и съобщи това на доктор Урбино Даса, та ако може, да ускори погребението. Опитаха действително, защото Флорентино Ариса произлизаше от корабовладелски род и сам той беше председател на Карибската речна компания, а това предполагаше, че разбира от прогнози за времето. Но не можаха да съберат навреме цивилните и военните управници, обществените и частните корпорации, военния оркестър и оркестъра на Училището за изящни изкуства, както и училищата и религиозните конгрегации, които вече бяха известени за единадесет часа, така че погребението, предвидено като историческо събитие, завърши в безредно бягство под плющия проливен дъжд. Съвсем малко хора

стигнаха, шляпайки през калта, до семейната гробница, над която сейбата още от колониални времена разперваше клони чак над зида на гробището. Под същата тази корона, но в парцела извън гробището, отреден за самоубийци, карибските емигранти бяха погребали предния ден Херемия де Сент Амур, а до него кучето, според последната му воля.

Флорентино Ариса беше един от малцината, които останаха до края на погребението. Беше се измокрил до кости и се прибра вкъщи обзет от ужас да не хване някоя пневмония, след толкова години старателни грижи и прекалени предпазни мерки. Направи си топла лимонада с малко бренди, изпи я в леглото с две таблетки фенаспирин и обилно се поти, загърнат във вълнено одеяло, докато не усети отново тялото си в добро състояние. Като се върна на бдението, вече се чувствуваше напълно възстановен. Фермина Даса отново бе поела управлението на къщата, пометена и подготвена да посреща посетители, и бе поставила пред олтара в библиотеката портрет на покойния си съпруг, нарисуван с пастел и обрамчен с черна траурна лента. В осем вечерта имаше пак толкова много хора и горещината бе тъй непоносима, както и предната вечер, но след молитвата някой предаде молбата да се оттеглят по-рано, за да може вдовицата да си отпочине за първи път от неделя следобед.

Фермина Даса се сбогува с повечето хора, застанала до олтара, но последната група от най-близки приятели придружи до пътната врата, за да я затвори тя самата, както винаги бе правила. Тъкмо се готвеше да го стори, вече на края на силите си, когато видя Флорентино Ариса, облечен в траур, изправен в средата на пустия салон. Тя се зарадва, защото отпреди много години го бе заличила от паметта си и сега за първи път го виждаше добронамерено, пречистен от забравата. Но преди да успее да му благодари за посещението, той опря шапка до сърцето си, тръпнещо и гордо, и пукна абсцеса, който бе представлявал опора на живота му.

— Фермина — каза ѝ той, — очаквах този случай повече от половин век, за да ти повтора още веднъж клетвата си във вечна вярност и любов завинаги.

Фермина Даса щеше да помисли, че пред нея стои луд, ако нямаше причини да смята, че Флорентино Ариса в този миг е осенен от милостта на Свети дух. Понечи да го прокълне, задето бе осквернил

дома, когато трупът на съпруга ѝ бе още топъл в гроба. Но не ѝ позволи достойнството на гнева. „Махай се — каза му тя. — И да не те виждат очите ми през годините, които ти остават да живееш.“ Върна се, отвори докрай пътната врата, която бе почнала да заключва, и добави:

— Които, надявам се, няма да бъдат много.

Когато чу как стъпките му заглъхнаха из пустата улица, тя много бавно затвори вратата, залости я, заключи и се изправи сама пред съдбата си. Никога до този момент не бе осъзнавала напълно тежестта и дълбочината на драмата, която самата тя бе предизвикала едва осемнадесетгодишна и която щеше да я преследва до смъртта. Заплака за първи път след нещастията онзи следобед, без свидетели, както единствено си позволяваше да плаче. Плака заради смъртта на мъжа си, от самота и гняв, а когато влезе в празната спалня, заплака заради самата себе си, защото много рядко бе спала сама в това легло, откакто престана да бъде девствена. Всяка вещ на мъжа ѝ разпалваше сълзите: пантофите с пискюли, пижамата под възглавницата, празното пространство в огледалото на тоалетката, неговият мирис по кожата ѝ. Разтърси я една блуждаеща мисъл: „Хората, които човек обича, би трябвало да умират заедно с всичките си вещи.“ Не пожела никой да ѝ помогне, като си лягаше, не пожела да хапне нищо преди заспиване. Смазана от скръбта, тя помоли бог да ѝ изпрати смъртта през нощта, докато спи, и си легна с тази надежда, боса, но с дрехите, и в същия миг заспа. Спа, без да съзнава това, но усещаше, че продължава да е жива в съня, че другата половина на леглото ѝ е в излишък, че лежи както винаги на левия край, но ѝ липсва тежестта на другото тяло в отсрещния край. Мислейки насън, тя разбра, че никога вече нямаше да спи така, и се разрида насън, и спа в ридания, без да променя позата си, в своя край на леглото много след като пропяха първи петли и я събуди нежеланото слънце на утринта без него. И чак тогава си даде сметка, че беше спала дълго, без да умре, че бе ридала насън и че в риданията на съня беше мислила повече за Флорентино Ариса, отколкото за покойния си съпруг.

---

[1] Вид папагали. — Б.пр. ↑

[2] Дългокраки птици с черно-бели крила, червено тяло и тъмнозелена глава. — Б.пр. ↑

[3] *Сентаво* — медна монета, равна на една стотна част от песото. — Б.пр. ↑

[4] От *мангле* — широколистно дърво с голяма корона, среща се в тропическите латиноамерикански страни. — Б.пр. ↑

[5] Ястие с месо, юка, банани и други зеленчуци. — Б.пр. ↑

[6] Вид испанска оперета. — Б.пр. ↑

[7] Вид дърво с твърда дървесина, която се използва за изработка на мебели. — Б.пр. ↑

[8] Страх от старостта. — Б.пр. ↑

[9] *Алексис Карел* (1873—1944) — френски философ и лекар, извършил значителни изследвания по присаждане на тъканите. Носител на Нобелова награда от 1912 г. — Б.пр. ↑

[10] *Аксел Мунте* (1857—1949) — шведски писател и лекар. — Б.пр. ↑

[11] Готово (фр.). — Б.пр. ↑

Флорентино Ариса от своя страна не бе преставал нито миг да мисли за нея, откакто Фермина Даса безвъзвратно го бе отхвърлила след дълга и невъзможна любов, а оттогава бяха минали петдесет и една години, девет месеца и четири дни. Нямахше нужда да отчита забравата с всекидневна чертичка на затворническата стена, защото не минаваше ден, без да се случи нещо, което да не му напомня за нея. Когато скъсаха, той беше на двадесет и две години и живееше сам с майка си, Трансито Ариса, под наем в половината от една къща на улица Вентанас, където тя от младини държеше галантерийно магазинче и където разчепкваше ризи и стари парцали, които продаваше като памук за ранените от войната. Флорентино бе единственият ѝ син, роден от случайна връзка с видния корабовладелец дон Пио Кинто Лоайса, най-големия от тримата братя, които основаха Карибската речна компания и с това дадоха нов тласък на корабоплаването по река Магдалена.

Дон Пио Кинто Лоайса почина, когато детето беше на десет години. Въпреки че винаги се грижеше тайно за издръжката му, той никога не го припозна като свой син пред закона, нито му осигури бъдещето, така че Флорентино Ариса си остана само с презимето на майка си, макар истинският му произход да бе публична тайна. След смъртта на бащата Флорентино Ариса трябваше да напусне училище, за да работи като чирак в пощенската служба, където му възложиха да отваря торбите, да разпределя писмата и да известява на хората, че пощата е пристигнала, като вдига над входа на сградата знамето на страната, от която пристигаха писмата.

Будното момче привлече вниманието на телеграфиста Лотарио Тугут, германски емигрант, който освен това свиреше на орган в катедралата на тържествените литургии и даваше уроци по музика по домовете. Лотарио Тугут го научи на морзовата азбука и да борави с телеграфа и първите уроци по цигулка бяха достатъчни, за да продължи Флорентино Ариса да свири по слух също като професионалист. Когато на осемнадесетгодишна възраст се запозна с Фермина Даса, той беше най-търсеният младеж в своята социална среда, танцуваше най-добре модерните танци, рецитираше наизуст сантиментални стихове и беше винаги на разположение на приятелите си да прави серенади на годениците им със соло цигулка. Още оттогава беше мършав, с коса като на индианец, прилепена с миризлива помада,

и носеше очила за късогледство, които подсилваха беззащитния му вид. Освен дефекта на зрението страдаше от хроничен запек, заради който цял живот си правеше разслабителни промивки. Имаше един-единствен строго официален костюм, наследен от покойния му баща, но Трансито Ариса го поддържаше така добре, че всяка неделя изглеждаше нов. Въпреки мършавия му вид, необщителност и мрачно облекло момичетата от неговата среда тайно хвърляха чоп коя да остане с него, а и той участвуваше в играта с коя да остане, до деня, в който видя Фермина Даса и се свърши с невинността му.

Беше я видял за първи път един следобед, когато Лотарио Тугут му поръча да отнесе телеграма на някой си Лоренсо Даса, с неизвестен адрес. Откри го близо до Евангелската градина, бе една от най-старите къщи, полурухнала, чийто вътрешен двор приличаше на манастирска градина, беше буренясал и с каменен фонтан без вода. Флорентино Ариса не долови никакъв човешки шум, когато последва босата слугиня по сводестия коридор, където имаше още неразтворени сандъци и зидарски инструменти сред разсипана вар и струпани торби цимент, защото в къщата се правеше основен ремонт. В дъното на двора имаше временен кабинет, в който, седнал зад бюрото, спеше следобедния си сън един много дебел мъж с къдрави бакенбарди, които се сливаха с мустаците му. Казваше се действително Лоренсо Даса и не беше много известен в града, защото бе пристигнал преди по-малко от две години, пък и не се славеше с много приятели.

Пое телеграмата, сякаш беше продължение на злокобен сън. Флорентино Ариса погледна мъртвешките му очи с нещо като служебно съболезнование, забеляза несигурните му пръсти, които се мъчеха да счупят печата, страха на сърцето, виждан толкова пъти у толкова получатели, които свързваха телеграмите единствено със смъртта. Когато я прочете, човекът си възвърна самообладанието. Въздъхна: „Добри вести.“ И подаде на Флорентино петте реала за услугата, показвайки му с облекчената си усмивка, че нямаше да му ги даде, ако вестите бяха лоши. После силно стисна ръката му на сбогуване, нещо съвсем необичайно към раздавач, а слугинята го изпрати до пътната врата не толкова за да му показва пътя, колкото за да го следи. Върнаха се по същия път, през сводестия коридор, но този път Флорентино Ариса усети, че в къщата има още някой, защото в светлото пространство на двора звучеше женски глас, който повтаряше

урок по четене. Като минаваше край един прозорец, видя шивалня, а в нея една възрастна жена и едно момиче седяха на два съвсем сближени стола и заедно следяха четивото в една книга, която жената държеше разтворена в скута си. Стори му се доста странна гледка: дъщерята учи майката да чете. Заключениеето му беше неточно само отчасти, защото жената беше леля, а не майка на момичето, въпреки че я беше отгледала също като майка. Те не прекъснаха урока, но момичето вдигна очи, за да види кой минава пред прозореца, и този случаен поглед даде началото на един любовен катаклизъм, който половин век по-късно още не беше свършил.

Флорентино Ариса успя да узнае за Лоренсо Даса само това, че бе пристигнал от Сан Хуан де ла Сиенага с единствената си дъщеря и с неомъжената си сестра, малко след епидемията от холера, и които го бяха видели да слиза от кораба, не се съмнявали, че идва тук, за да остане, защото докарал всичко необходимо за една добре уредена къща. Съпругата му починала, когато дъщерята била съвсем малка. Сестра му се казваше Есколастика, беше на четиридесет години и изпълняваше обета на свети Франциск, като ходеше по улиците с расо, а къщи — само с връвта около кръста. Момичето беше на тринадесет години и се казваше като починалата си майка: Фермина.

Предполагаше се, че Лоренсо Даса е заможен човек, защото живееше добре, без да е известна професията му, и беше купил в брой къщата в квартал Лос Еванхелиос, чийто ремонт навярно му е струвал двойно повече от онези двеста златни песос, които бе платил за нея. Дъщерята учеше в колежа „Въведение Богородично“, където от два века насам госпожиците от доброто общество научаваха занаята и изкуството да бъдат грижовни и покорни съпруги. През колониалните времена и през първите години на Републиката там приемаха само издънките на знатни родове. Но старите фамилии, разорени от Независимостта, трябваше да се примирят с действителността на новите времена и колежът разтвори вратите си за всички кандидатки, които можеха да заплатят, без да се изискват грамоти за благороднически титли, но със същественото условие да са законни дъщери от католически бракове. Независимо от това беше скъп колеж и самият факт, че Фермина Даса учи в него, вече беше показател за икономическото състояние на семейството, но не и за социалното му положение. Тези вести окриляха Флорентино Ариса, защото

означаваха, че прекрасната девойка с бадемови очи е достижима за мечтите му. Но много скоро строгият режим на баща ѝ се разкри като непреодолима пречка. За разлика от другите ученички, които отиваха на училище на групи или придружени от някоя по-голяма слугиня, Фермина Даса ходеше винаги с леля си — стара мома, и държането ѝ показваше, че не ѝ се разрешават никакви отклонения.

Та по този невинен начин Флорентино Ариса започна потайния си живот на самотен ловец. От седем часа сутринта той сядаше сам на най-притулената пейка в градината и се преструваше, че чете книга със стихове в сянката на бадемовите дървета, докато видеше да минава непристъпната девойка с униформата на сини черти, чорапи с жартиери до коленете, мъжки обувки с кръстосани връзки и дебела плитка на края с панделка, която се, спускаше по гърба ѝ до кръста. Вървеше бързо, с кръстосани ръце притискаше до гърдите чантата с книгите, а походката ѝ на сърна я правеше да изглежда недосегаема за гравитацията. Редом с нея крачеше с големи усилия лелята в кафявото расо и връв на свети Франциск и не оставяше никаква пролука за приближаване. Флорентино Ариса ги виждаше да минават на отиване и връщане четири пъти на ден и веднъж в неделя, на излизане от тържествената литургия, и му стигаше само да види момичето. Малко по малко започна да я идеализира, да ѝ приписва недоказуеми добродетели, въображаеми чувства и след две седмици вече не мислеше за нищо друго освен за нея. И така реши да ѝ изпрати едно кратичко писъмце, изписано от двете страни с красивия му почерк на писар. Но го носи няколко дни в джоба си, размишлявайки как да ѝ го предаде, а докато измисли, изписваше по още няколко страници, преди да си легне, така че първоначалното писмо взе да се превръща в речник на славословия, вдъхнати от книгите, които бе научил наизуст от дългото четене, докато чакаше в градинката.

Търсейки начин да предаде писмото, той се опита да се запознае с някои ученички от колежа, но те бяха твърде далеч от неговия свят. Освен това след дълго премисляне реши, че не е благоразумно някой да узнае за стремленията му. Все пак успя да научи, че Фермина Даса била поканена на съботен бал няколко дни след пристигането им в града, но баща ѝ не ѝ разрешил да отиде с категоричната фраза: „Всяко нещо с времето си.“ Писмото съдържаше вече шестдесет страници, изписани от двете страни, когато Флорентино Ариса не издържа

повече гнета на своята тайна и я разкри докрай на майка си, единствения човек, на когото понякога се доверяваше. Трансито Ариса се трогна до сълзи от наивността на сина си в любовните работи и се опита да го напъти със своята просветеност. Първо тя го убеди да не предава този лиричен свитък, с който щял да уплаши момичето на своите мечти, защото, предполагаше тя, то е толкова зелено, колкото и той, в любовните дела. Първата стъпка, каза майката, е да направи така, че тя да се досети за неговия интерес, за да не я смути обяснението му в любов и да има време да помисли.

— Но главното е — каза му тя, — че първо трябва да превземеш не нея, а лелята.

Двата съвета несъмнено бяха мъдри, но закъснели. В действителност, от деня, когато Фермина Даса се разсея за миг от урока по четене, който даваше на леля си, и вдигна поглед да види кой минава по коридора, Флорентино Ариса я бе впечатлил с излъчването си на беззащитност. По време на вечерята баща ѝ бе говорил за телеграмата и така тя научи какво бе правил Флорентино Ариса в дома им и с какво се занимава. Тези новини засилиха интереса ѝ, защото за нея, както и за толкова други хора от онова време, изобретяването на телеграфа имаше нещо общо с магията. Така че тя позна Флорентино Ариса веднага щом го видя да чете под дърветата в градината, но не изпита никакво вълнение, докато лелята не ѝ обърна внимание, че той стои там вече от няколко седмици. После, когато почнаха да го забелязват на излизане от неделните литургии, лелята се увери окончателно, че всички тази срещи не могат да бъдат случайни. Каза: „Не ще да е заради мен цялото това безпокойство.“ Защото въпреки суровото ѝ държане и расото ѝ на покаяница най-големите добродетели на леля Есколастика Даса бяха инстинктът за живот и склонността към съучастничество и само мисълта, че някой мъж се интересува от племенницата ѝ, предизвикваше у нея неудържимо вълнение. Фермина Даса все още бе далеч дори от самото любопитство към любовта и едничкото, което ѝ внушаваше Флорентино Ариса, бе известно съжаление, защото ѝ се стори, че е болен. Но леля ѝ каза, че трябва да си живял дълго, за да познаваш истинската същност на мъжа, и бе убедена, че тоя, дето седеше в парка, за да ги види, като минават, може да е болен само от любов.

Леля Есколастика бе истинско убежище на разбиране и обич за самотната дъщеря от един брак без любов. Тя я беше отгледала след смъртта на майка ѝ, а спрямо Лоренсо Даса се държеше повече като нейна съучастница, отколкото като леля. Така че появата на Флорентино Ариса стана за тях едно от многобройните забавления, които двете измисляха, за да развличат дългите часове на скука. Четири пъти на ден, минавайки през Евангелската градина, те бързаха да открият с мигновен поглед мършавия, стеснителен, нищо и никакъв часовой, почти винаги облечен в черно въпреки жегата, който се преструваше, че чете под дърветата. „Ето го“, казваше която го откриеше първа, сдържайки смеха си, преди той да вдигне поглед и види двете тъй далечни от неговия живот строги жени, които пресичаха градината, без да го погледнат.

— Горкичкият — каза веднъж лелята. — Не смее да се приближи, защото съм с теб, но някой ден ще опита, ако намеренията му са сериозни, и тогава ще ти връчи писмо.

Предвиждайки всякакви препятствия, тя научи момичето на знаците с пръсти, незаменимо средство за общуване при забранената любов. Тези безобидни, почти детински хитрини предизвикваха у Фермина Даса едно ново любопитство, но месеци наред не ѝ хрумна да отиде по-далеч. Така и не разбра кога забавлението се превърна в мъчителен копнеж и кръвта ѝ сякаш се разпенваше от нетърпение да го види, а една нощ се събуди ужасена, защото го видя да я гледа в тъмното, застанал до леглото. Тогава с цялата си душа пожела да се изпълнят предвижданията на лелята и молеше бог в молитвите си да му даде смелост, та да ѝ връчи писмото, само за да узнае какво пише в него.

Но молбите ѝ не бяха чути. Напротив. По същото време Флорентино Ариса се изповяда пред майка си и тя го разубеди да ѝ предаде седемдесетте листа със славословия, така че Фермина Даса продължи да чака до края на годината. Копнежът ѝ се превръщаше в отчаяние колкото повече приближаваше декемврийската ваканция, защото покой не намираще да се пита какво ще прави, за да го вижда и за да я вижда той през трите месеца, в които нямаше да ходи на училище. Тази неизвестност продължаваше и в коледната нощ, когато я разтърси предчувствието, че той я гледа през тълпата на коледната служба, и това вълнение препълни сърцето ѝ. Не посмя да обърне

глава, защото бе седнала между баща си и леля си и трябваше да положи върховни усилия, за да не забележат смущението ѝ. Но в суматохата на излизане го почувствува така близко и ясно в тълпата, че някаква неудържима сила я накара да погледне през рамо, когато напускаше храма през централния кораб, и видя на две педи от очите си неговите ледени очи, мъртвешки бледото му лице, устните, вкаменени от страх пред любовта. Объркана от собствената си дързост, тя се вкопчи за ръката на леля Есколастика, за да не падне, а лелята усети ледената пот на ръката ѝ през дантелената ръкавица и я подкрепи с незабележим знак на безусловно съучастие. Посред тътена на ракети и барабани, посред пъстрите фенери, окачени по вратите, и пламенните пожелания на хората за мир на земята, Флорентино Ариса броди като сомнамбул до разсъмване, виждайки празника през сълзи, зашеметен от халюцинацията, че той самият, а не бог се бе родил тази нощ.

Делириумът се усили следващата седмица, когато един ранен следобед той мина без никакви надежди покрай къщата на Фермина Даса и видя, че тя и лелята са седнали под бадемовите дървета при портала. Беше повторение под открито небе на картината, която бе видял първия път в шивалнята: момичето даваше урок по четене на лелята. Но Фермина Даса изглеждаше променена без ученическата униформа. Бе облечена с ленена туника с много гънки, които се спускаха по раменете ѝ като пеплум^[1], а на главата си бе сложила венец от естествени гардении, които ѝ придаваха вид на коронована богиня. Флорентино Ариса седна в парка на място, където беше сигурен, че го виждат, но този път не прибягна до престореното четене, а остана с разтворена книга и очи, втренчени в девойката видение, която не му отвърна с ни един поглед поне от милост.

Отначало помисли, че урокът под бадемовите дървета беше случайна промяна, дължаща се може би на безкрайните ремонти в къщата, но през следващите дни разбра, че Фермина Даса щеше да бъде там, в обсега на погледа му, всеки следобед в същия час през трите ваканционни месеца, и тази сигурност му вдъхна нов кураж. Нямаше впечатление, че го виждат, не забеляза никакъв знак на интерес или на отхвърляне, но безразличието на момичето излъчваше някакво особено сияние, което го насърчаваше да постои постоянно. Неочаквано един следобед в края на януари лелята остави ръкоделието

си на стола и остави племенницата сама при портала сред морето от пожълтели листа, нападали от бадемите. Насърчен от безразсъдното предположение, че това беше уговорена случайност, Флорентино Ариса пресече улицата и застана пред Фермина Даса, и то тъй близо до нея, че усети забързаното ѝ дишане и аромата на цветя, по който щеше да я разпознава до края на живота си. Заговори ѝ с вдигната глава и с такава решителност, каквато щеше да има отново едва половин век по-късно, и то по същата причина.

— Единственото, за което ви моля, е да приемете едно писмо от мен — каза ѝ той.

Не беше гласът, който Фермина Даса очакваше да чуе от него: беше ясен и овладян, нямаше нищо общо с вялите му маниери. Без да отделя поглед от бродерията, тя отвърна: „Не мога да го приема без разрешение от баща ми.“ Флорентино Ариса потръпна от топлината на гласа ѝ, чиито приглушени звънчета нямаше да забрави до края на живота си. Но успя да запази самообладание и веднага реагира: „Издайте го.“ После смекчи заповедта с молба: „Това е въпрос на живот и смърт.“ Фермина Даса не го погледна, не прекъсна бродерията, но решението ѝ откряна вратичка, в която се побираше целият свят.

— Идвайте тук всеки следобед — му каза тя — и чакайте да сменя стола си.

Флорентино Ариса разбра какво искаше да каже чак следващия понеделник, когато видя от пейката в парка все същата сцена, но с една промяна: щом леля Есколастика влезе в къщата, Фермина Даса стана и седна на другия стол. Флорентино Ариса, с бяла камелия в петлицата на сюртука си, прекоси улицата и застана пред нея. Каза: „Това е най-великият момент в живота ми.“ Фермина Даса не вдигна поглед към него, а се огледа наоколо и видя пустите улици в задуха на сушата и вихрушка от мъртви листа, гонени от вятъра.

— Дайте ми го — рече тя.

Флорентино Ариса мислеше да ѝ донесе седемдесетте изписани листа, които вече можеше да изрецитира наизуст от толкова препрочитане, но после реши да напише кратка, съдържана и ясна бележка, в която обещавахе само най-същественото: своята вярност независимо от всякакви изпитания и своята любов завинаги. Извади писмото от вътрешния джоб на сюртука си и го поднесе пред очите на

тъжната бродирачка, която още не се бе осмелила да го погледне. Тя видя синия плик да трепери във вцепенена от ужас ръка и вдигна гергефа, за да остави той писмото, защото не биваше да позволи и на нея да ѝ проличи треперенето на пръстите. И ето какво се случи точно в този миг: едно птиче се разпърха в клоните на бадемовото дърво и се изцвъка право върху бродерията. Фермина Даса дръпна гергефа, скри го зад гърба си, за да не разбере той случилото се, и го погледна за първи път с пламнало лице. Флорентино Ариса стоеше невъзмутим с писмото в ръка и каза: „Нищо, на късмет е.“ Тя му благодари с първата си усмивка, почти изтръгна писмото от ръцете му, сгъна го и го скри в корсажа си. Тогава той ѝ подаде камелията от петлицата си. Тя отказа да я приеме: „Това е годечно цвете.“ И веднага, осъзнала, че времето ѝ свършва, се прикри зад благоприличието.

— Сега си вървете — каза му — и не идвайте повече, докато не ви известя.

Когато Флорентино Ариса я видя за първи път, майка му разбра, преди той да ѝ разкаже, по това, че стана мълчалив, загуби апетит и по цели нощи се въртеше в леглото, без да заспи. Но когато почна да чака отговора на първото си писмо, страданието му се усложни със зеленикаво разстройство и повръщане, загуби чувство за ориентация и внезапно му се завиваше свят, та майка му изпадна в паника, защото състоянието му не приличаше на смущенията на любовта, ами на опустошенията от холерата. Кръстникът на Флорентино Ариса, старец хомеопат, довереник на Трансито Ариса още от времената на тайната ѝ любов, в началото също се разтревожи от състоянието на болния, защото пулсът му беше едва доловим, дишането — хрипливо и потта — студена като на смъртник. Но прегледът показа, че няма температура, не го боли нищо и единственото му конкретно усещане е нетърпимото желание да умре. Достатъчен му беше един лукав разпит първо на сина, после на майката, за да се увери за пореден път, че симптомите на любовта са същите като на холерата. Предписа отвара от липов цвят за укрепване на нервите и препоръча смяна на въздуха, за да потърси момъкът утеха в разстоянието, но Флорентино Ариса копнееше точно за обратното: да се наслаждава на своето мъченичество.

Трансито Ариса беше свободна кварталонка, с инстинкт за щастие, похабен от недоимъка, и се радваше на терзанията на сина си

като на свои собствени. Заставяше го да пие отварата, като го чуеше да бълнува, и го завиваше с вълнени одеяла, за да залъже треската, по в същото време го насърчаваше да търси наслада в печалното си състояние.

— Използуван сега, докато си млад, да изстрадаш всичко, което можеш — казваше му тя, — че тия неща не траят цял живот.

В пощенската станция, разбира се, не мислеха същото. Флорентино Ариса се беше отпуснал, бе станал муден и тъй разсеян, че объркваше знамената, с които известяваше пристигането на пощата, и в сряда например издигаше немското знаме, когато всъщност беше пристигнал кораб на компанията „Лейланд“ с пощата от Ливерпул, а друг път издигаше знамето на САЩ, а пристигаше кораб на Главната презокеанска компания от Сен Назер. Тези обърквания от любов предизвикваха такива неразбории в разпределянето на пощата и толкова оплаквания от гражданите, че Флорентино Ариса не остана без работа само защото Лотарио Тугут го премести на телеграфа и го водеше да свири на цигулка в катедралата. Съюзът им бе трудноразбираем, поради разликата във възрастта — та те можеха да бъдат дядо и внук, но се разбираха отлично както в работата, така и в кръчмите на пристанището, където се заседаваха нощните птици без скрупули за класова принадлежност — от пияндетата, оставяни по милост, до господинчовците във вечерно облекло, измъкнали се от галапразниците в клуб „Социал“, за да хапнат пържено заешко с кокосово брашно. Лотарио Тугут ходеше там обикновено след последната телеграфна връзка и много пъти до съмнало пиеше ямайски пунш и свиреше на акордеон с безразсъдните моряци от антилските платноходи. Беше снажен и поприведен, със златиста брада и фригийска шапка^[2], която слагаше само вечер за излизане, и му липсваше само наниз звънчета, за да стане същински Дядо Коледа. Поне веднъж седмично завършваше вечерта с някоя нощна птичка, както той наричаше жените, които продаваха краткотрайна любов на моряците в един долнопробен хотел. Когато се запозна с Флорентино Ариса, първото, което стори с насладата на учител, бе да го посвети в тайните на своя рай. Подбираше му най-добрите според него нощни птички, пазареше се с тях за цената и начина и му предлагаше да плати вместо него. Обаче Флорентино Ариса не се съгласяваше: беше

девствен и възнамеряваше да остане такъв, освен ако не бъде по любов.

Хотелът бе някогашен колониален дворец, вече порутен, а големите мраморни салони и помещения бяха разделени от надупчен с карфици картон на стаички, които се наемаха както за действие, така и за гледане. Разправяха за съгледвачи, на които им изболи окото с куки за плетене, за един, дето, надничайки, разпознал собствената си съпруга, и за знатни господа, дошли предрешени като зарзаватчийки, за да се позабавляват с минаващите оттук боцмани, както и за толкова други премеждия с дебнеци и дебнати, че самата мисъл да надникне в съседна стая ужасяваше Флорентино Ариса. Така че Лотарио Тугут не успя да го убеди, че да гледаш и да се оставиш да те гледат, е изтънченост за принцове в Европа.

Противно на очакванията, които внушаваше неговата снажност, Лотарио Тугут имаше пумпалче на херувим, приличащо на пъпка роза, но това, изглежда, беше щастлив недостатък, защото и най-похабените нощни птички си оспорваха късмета да спят с него, а писъците им на заклани разтърсваха до основи двореца и разтреперваха от страх призраците му. Разправяха, че употребявал някакво мазило от змийска отрова, което разпалвало хипофизата на жените, но той се кълнеше, че не притежавал никакви други средства освен отредените му от бога. Казваше със смях: „Само любов и нищо повече.“ Трябваше да минат много години, за да разбере Флорентино Ариса, че може би е имал право. И още по-късно, понапреднал доста в еротичното си образование, той се убеди в това, когато се запозна с един мъж, който си живееше царски, експлоатирайки три жени едновременно. Трите му се отчитаха призори, паднали покорно в краката му, за да се извинят за нищожния приход, и единствената награда, за която копнееха, бе той да легне с тази, която бе донесла най-много пари. Флорентино Ариса смяташе, че само страхът може да доведе човека до подобно унижение. Обаче едно от трите момичета го изненада с обратната истина.

— Тези неща — каза му тя — могат да се правят само от любов.

Лотарио Тугут бе станал един от най-ценените клиенти на хотела не толкова заради качествата си на прелюбодеец, колкото заради привлекателната си личност. Флорентино Ариса, със своята мълчаливост и способността си да изчезва незабелязано, също спечели уважението на собственика, та в най-тежките дни на своето униение се

затваряше в задушните, стаички да чете съзливни стихове и книжки, а бляновете му оставяха гнезда на тъмни лястовици по балконите, звуци от целувки и пърхане на крила в леността на следобедните часове. Привечер, когато жегата намаляваше, без да иска, чуваше разговорите на мъжете, дошли да се разтоварят от работния ден с една любов набързо. Така Флорентино Ариса научаваше за много злоупотреби, та дори и държавни тайни, които влиятелни клиенти и чак местните управници доверяваха на краткотрайните си любовници, без да ги е грижа, че може да ги чуят в съседните стаи. Пак оттук той научи, че на четири морски левги северно от архипелага Сотавенто лежи потопен още от XVII век испански галеон, с товар от чисто злато и скъпоценни камъни за повече от петстотин милиарда песос. Разказът го смая, но се сети отново за него едва след няколко месеца, когато любовната лудост го подтикна да извади потопеното съкровище, за да се къпе Фермина Даса в море от злато.

След години, като се мъчеше да си припомни как всъщност изглеждаше девойката, идеализирана от алхимията на поезията, не успяваше да я отдели от покъртителните свечерявания по онова време. Дори когато я следеше скришом през мъчителните дни, докато чакаше отговора на първото си писмо, той я виждаше преобразена от отблясъка на ранния следобед под дъждеца от бадемов цвят, където винаги беше април, по всяко време на годината. Единствената причина, поради която акомпанираше Лотарио Тугут на цигулка в привилегирования балкон на хора в църквата, беше, за да гледа как се вее туниката ѝ от полъха на песните. Обаче собственото му безумство провали това удоволствие, защото мистичната музика се оказа толкова безобидна за душевното му състояние, че той реши да я оживи с любовни валсове и Лотарио Тугут се принуди да го изгони от хора. По това време се поддаде на силното желание да яде гардениите, които Трансито Ариса отглеждаше в саксии на двора, и така позна вкуса на Фермина Даса. Пак по това време откри случайно в един сандък на майка си литър одеколон, който моряците от Хамбургската презокеанска компания продаваха контрабандно, и не удържа на изкушението да го опита, търсейки в него и друг вкус на любимата жена. Продължи да пие от шишето до зори, опиянявайки се от Фермина Даса с парещи глътки, първо в кръчмите край пристанището, а после загледан в морето от вълнолома, където за утеха се любеха

безприютните влюбени, докато накрая изпадна в безсъзнание. Трансито Ариса, която го бе чакала със свито сърце до шест часа сутринта, тръгна да го търси по най-немислими потайни кътчета и малко след пладне го намери да се валя в локва от уханни повръщания в една извивка на залива, където морето изхвърляше удавниците.

Възползува се от паузата на съвземането, за да го укори, дето чака отговора на писмото със скръстени ръце. Напомни му, че слабите никога няма да влязат в царството на любовта, защото то е безмилостно и алчно царство, и че жените се отдават само на решителните мъже, защото им вдъхват тъй жадуваната увереност, с която да се изправят пред живота. Флорентино Ариса възприе урока може би повече от необходимото. Трансито Ариса не можа да прикрие гордостта си, по-скоро сладострастна, отколкото майчинска, когато го видя да излиза от магазинчето с черния сукнен костюм, с твърдата шапка и романтичната връзка на целулоидната яка, и го попита на шега да не е тръгнал на погребение. Той й отвърна с пламнали уши: „То е същото.“ Тя усети, че той едва диша от страх, но решимостта му е несломима. Даде му последни напътствия, благослови го и със смях му обеща още едно шише одеколон, за да отпразнуват заедно завоеванието.

Откакто връчи писмото преди един месец, той често бе нарушавал обещанието да не ходи повече в градината, но бе внимавал да не го забележат. Всичко продължаваше да си е същото. Урокът по четене под дърветата свършваше към два часа следобед, когато градът се пробуждаше от следобедния си сън, и Фермина Даса продължаваше да бродира заедно с леля си, докато поспаднеше жегата. Този път Флорентино Ариса не изчака лелята да влезе в къщата, а прекоси улицата с големи войнствени крачки, които му помагаха да преодолее треперенето на коленете. Но не се обърна към Фермина Даса, а към лелята:

— Бъдете така любезна да ме оставите за миг насаме с госпожицата — каза й той, — имам да й казвам нещо важно.

— Нахалник! — каза му лелята. — Тя няма нищо, което да не мога да чуя и аз.

— Тогава няма да й го кажа — рече той, — но ви предупреждавам, че вие ще отговаряте за последствията.

Съвсем не такива маниери очакваше Есколастика Даса от идеалния годеник, но стана уплашена, защото доби смайващото впечатление, че Флорентино Ариса говори осенен от Светия дух. Така че влезе в къщата да смени иглите си и остави двамата млади сами под бадемовите дървета на портала.

Всъщност Фермина Даса знаеше съвсем малко за мрачния си кандидат, който се бе появил в живота ѝ като зимна лястовица и на когото дори името нямаше да знае, ако не беше подписът на писмото. Оттогава насам бе разузнала, че е син без баща на една трудолюбива и сериозна неомъжена жена, но неизличимо белязана с огненото клеймо на единствената си младежка заблуда. Бе научила, че не е раздавач, както бе предположила, а добре квалифициран помощник-телеграфист с обещаващо бъдеще, и реши, че е донесъл сам телеграмата на баща ѝ като претекст да я види. Това предположение я развълнува. Знаеше също, че е музикант към хора, и макар че никога по време на литургия не се бе осмелила да вдигне поглед, та да се увери в това, една неделя тя прозря, че докато останалите инструменти свирят за всички, цигулката свири само за нея. Не беше онзи тип мъж, който тя би избрала. Очилата му придаваха вид на подхвърлено дете, облеклото му на духовник, загадъчното му поведение предизвикаха у нея неустойливо любопитство, но никога не си бе представяла, че любопитството е една от клопките на любовта.

Тя сама не можеше да си обясни защо бе приела писмото. Не се упрекуваше, но все по-неотложното задължение да напише отговор не ѝ даваше мира. Всяка дума на баща ѝ, всеки случаен поглед, най-обикновените му жестове ѝ се струваха осеяни с капани, чиято цел е да разкрият тайната ѝ. Живееше в такава тревога, че избягваше да говори на масата от страх да не се издаде с някоя невнимателна дума, и почна да страни дори от леля Есколастика, макар тя да споделяше потисканата ѝ мъка като своя собствена. Час по час се затваряше в банята без необходимост и отново препрочиташе писмото, опитвайки се да открие таен шифър, магическа формула, скрити в някоя от триста и четиринадесетте букви на неговите петдесет и осем думи, търсеше с надеждата, че казват нещо повече от това, което казваха. Но не намери нищо повече от това, което бе разбрала първия път, когато изтича да се затвори в банята с влудено сърце и разкъса плика с илюзията, че е

дълго, трескаво писмо, а намери само една парфюмирана бележка, чийто решителен тон я изплаши.

В началото не мислеше сериозно, че е длъжна да даде отговор, но писмото бе толкова пределно ясно, че нямаше начин да се изплъзне. Същевременно сред бурята от съмнения тя с изненада откри, че мисли за Флорентино Ариса все по-често и с по-голям интерес, отколкото искаше да си позволи, и дори се питаше огорчена защо не е в градината в обичайния час, забравяйки, че тя самата го бе помолила да не идва, докато обмисля отговора. Накрая вече мислеше за него както никога не си бе представяла, че може да мисли за някого, предчувствуваше присъствието му на места, където не беше, копнееше да го види, където не можеше да бъде, събуждаше се от внезапното усещане, че той я наблюдава в тъмнината, докато тя спи, така че в следобеда, когато чу решителните му стъпки по килима жълти листа в градината, трудно можа да повярва, че това не е поредната шега на въображението ѝ. Но когато той ѝ поиска отговора с властен тон, нямащ нищо общо с вялите му маниери, тя успя да преодолее уплахата си и се помъчи да се изплъзне чрез истината: не знаеше какво да му отговори. Обаче Флорентино Ариса не бе прескочил една пропаст, за да се плаши от следващите.

— Щом като приехте писмото — каза ѝ той, — ще бъде невежливо да не отговорите.

Това беше краят на лабиринта. Фермина Даса, овладяла се напълно, се извини за забавянето и му даде честната си дума, че ще има отговор, преди да свърши ваканцията. Удържа на думата си. Последния петък на февруари, три дни преди да започнат училище, леля Есколастика отиде в телеграфната станция да попита колко струва една телеграма до село Пиедрас де Молер, което дори не фигурираше в справочника, и се остави да бъде обслужена от Флорентино Ариса, сякаш никога не бяха се виждали, но на излизане се престори, че забравя на гишето молитвеник, подвързан в гущерова кожа, в който имаше плик от фина хартия с позлатени винетки. Побъркан от щастие, Флорентино Ариса до края на деня яде рози и чете писмото, като го препрочиташе буква по буква за кой ли път, и колкото повече го четеше, толкова повече рози изяждаше и вече в полунощ го бе чел толкова пъти и бе погълнал толкова рози, че майка му трябваше насила

да му разтвори устата като на биче, за да глътне противното рициново масло.

Беше година на ожесточено влюбване. Нито тя, нито той имаха друг живот, освен да мислят един за друг, да се сънуват, да чакат писмата си с такова вълнение, с каквото ги пишеха. Нито веднъж през тази безумна пролет, а и през цялата година не им се удаде случай дума да си кажат. Нещо повече: от деня на първия им разговор до деня, в който той повторно ѝ заяви своята решимост, половин век по-късно, никога не бяха имали възможност да се видят насаме и да говорят за любовта си. Но през първите три месеца не минаваше ден, без да си пишат, понякога дори по две писма на ден, докато леля Есколастика се уплаши от тази ненаситност на кладата, чието разпалване тя самата бе подпомогнала.

След първото писмо, което тя отнесе в телеграфната станция в знак на отмъщение срещу собствената си съдба, тя позволи да си разменят почти ежедневни послания при срещи по улиците, които изглеждаха случайни, но не се осмели да покровителствува разговор, колкото и банален и краткотраен да би бил той. След три месеца тя осъзна, че увлечението на племенницата ѝ не е младежка прищявка, както ѝ се бе сторило в началото, и че собственият ѝ живот е застрашен от този любовен пожар. Всъщност Есколастика Даса нямаше друг начин да преживява освен от милостта на брат си и знаеше, че тираничният му характер никога няма да ѝ прости подобна подигравка с доверието му. Но в решителния момент сърце не ѝ даде да причини на племенницата си същото непоправимо нещастие, каквото тя самата трябваше да тегли от младини, затова ѝ позволяваше да използва едно средство, което ѝ оставяше илюзията за невинност. Методът беше прост: Фермина Даса слагаше писмото в някой тайник по ежедневния път между дома и училището и в същото писмо посочваше на Флорентино Ариса къде да остави отговора. Флорентино Ариса правеше същото. Така до края на годината леля Есколастика прехвърляше угризенията си на купелите за кръщение в черквите, на хралупите в дърветата, на пролуките в стените или на рухнали колониални крепости. Понякога намираха писмата пропити от дъжд, окаляни, разкъсани от природни бедствия, а някои се изгубиха по различни причини, но влюбените винаги намираха начин да подновят общуването.

Флорентино Ариса пишеше по цели ноци без пощада към себе си, тровеше се буква след буква от дима на маслената лампа в магазинчето, а писмата му ставаха все по-обширни и лунатични, колкото повече се силеше да наподобява любимите си поети от „Народна библиотека“, която по онова време съдържаше вече близо осемдесет томчета поезия. Майка му, насърчила го така пламенно да търси наслада в своите терзания, взе да се тревожи за здравето му. „Мозъка ще си похабиш — викаше му тя от спалнята, като чуеше да пеят първи петли. — Някоя жена не заслужава чак пък толкова.“ Защото тя не помнеше някой да е изпадал в подобно губелно състояние. Но той не я слушаше. Понякога отиваше на работа, без да е мигнал, с коса, разбъркана от любов, след като бе оставил писмото в уговорения тайник, за да го намери там Фермина Даса на път за колежа. Тя обаче, подложена на строгия бащин надзор и на коварното дебнене на монахините, едва успяваше да изпълни половин страница от ученическа тетрадка, като се затваряше в тоалетната или се преструваше, че води записки в клас. Не само от това, че бяха писани набързо и разпокъсано, а и поради характера ѝ, в писмата си Фермина Даса избягваше всякакви сантиментални рифове и се ограничаваше да описва случки от ежедневието с деловия стил на морски дневник. Всъщност това бяха писма за развлечение, предназначени да поддържат жива жарта, но без да слага ръка в огъня, докато Флорентино Ариса се изпепеляваше във всеки ред. В копнежа си да ѝ предаде своята лудост, той ѝ пращаше стихотворения на миниатюрист, изписани с връхчето на игла върху листенца на камелия. Той, а не тя, дръзна да сложи в едно писмо кичур от косата си, но така и не получи жадувания ответ — част от плитката на Фермина Даса. Все пак постигна известен напредък, защото оттогава тя почна да му праща филиграни от жилките на листа, изсушавани в речници, крилца от пеперуди, пера от вълшебни птици, а за неговия рожден ден му подари един квадратен сантиметър от расото на свети Петър Клаверски, една от онези реликви, които тогава се продаваха скришом на цени, недостижими за ученичка на нейната възраст. Една нощ, без никакво предизвестие, Фермина Даса се събуди стресната от серенада на цигулка, която свиреше все същия валс. Разтърси я подозрението, че всяка нота е благодарност за листцата от хербария, за времето, крадено от аритметиката, за да пише писмата, за страховете ѝ от изпитване,

понеже мислеше повече за него, отколкото за естествените науки, но не се осмели да повярва, че Флорентино Ариса е способен на подобно безразсъдство.

На другата сутрин, по време на закуската, Лоренсо Даса не можа да сдържи любопитството си. Първо, защото не знаеше какво означава на езика на серенадите изпълнението на една и съща пиеса и, второ, защото въпреки вниманието, с което я изслуша, не можа да уточни пред коя къща беше. Леля Есколастика с хладнокръвие, което възвърна духа на племенницата, увери, че е видяла през перденцата на спалнята самотния цигулар на другия край на градината, и допълни, че изпълнението на една и съща пиеса означавало вест за скъсване. В писмото си същия ден Флорентино Ариса потвърди, че той изнесъл серенадата и валсът е композиран от самия него и носи името, с което назоваваше в сърцето си Фермина Даса: Коронованата богиня. Никога повече не го изсвири в градината, но обичаше да го изпълнява в лунни нощи на места, избрани така, че тя да го чува от спалнята си, без да се стряска. Любимото му място беше гробището на бедните, изложено на дъжд и пек върху един оголен хълм, където спяха лешоядите и откъдето музиката придобиваше свръхестествено звучене. По-късно се научи да разпознава посоката на ветровете и така беше сигурен, че мелодията му стига където трябва.

През август една нова гражданска война от многото, които опустошаваха страната вече половин век, заплаши да се разрази из целия район и правителството обяви военно положение и полицейски час от шест вечерта във всички области по карибското крайбрежие. Вече бяха възникнали някои безредици и войската си позволяваше всякакви злоупотреби с наказанията, но Флорентино Ариса беше толкова отнесен, че не знаеше какво става по света, и военният патрул го залови една сутрин на разсъмване да смущава целомъдрието на мъртвите с любовните си предизвикателства. По чудо се отърва от смъртна присъда по съкратената процедура, обвинен, че е шпионин, който изпраща сведения в ключ сол на корабите на либералите, вилнеещи из околните води.

— Какъв ти шпионин, какъв дявол — каза Флорентино Ариса, — аз съм само един беден влюбен.

Спа три нощи с пранги на глезените в карцера на местния гарнизон. Но когато го пуснаха, се почувствува измамен от краткостта

на затвора и дори на стари години, щом в паметта му се объркваха толкова други войни, той продължаваше да мисли, че е единственият мъж в града, а може би и в цялата страна, влачил петфунтови окови поради любов.

Скоро щяха да се навършат две години на бурна кореспонденция, когато Флорентино Ариса в едно писмо само от няколко реда направи официално предложение за женитба на Фермина Даса. През последните шест месеца той бе пращал няколко пъти бяла камелия, но тя му я връщаше със следващото писмо, за да не се съмнява в готовността ѝ да му пише и занапред, но без да се обвързва с годеж. Истината е, че винаги бе смятала получаването и връщането на камелиите за любовна игра и никога не ѝ хрумна, че може да бъде кръстопът на съдбата ѝ. Но когато дойде официалното предложение за женитба, тя се почувствува наранена от първата дракотина на смъртта. Обзе я паника, разказа всичко на леля Есколастика и тя пое отговорността да ѝ даде съвета си с храброст и далновидност, каквито не бе имала на двадесет години, когато трябваше да решава собствената си съдба.

— Отговори му „да“ — каза ѝ тя. — Макар и да умираш от страх, макар после да съжеляваш, защото е сигурно, че ще се разкайваш цял живот, ако му откажеш.

Но Фермина Даса бе толкова объркана, че, поиска известно време да помисли. Първо помоли за един месец, после за още един и пак за още един и когато и след четвъртия не бе отговорила, отново получи бялата камелия, но не само нея, както досега, а придружена с категорична бележка, че това е последната камелия: или сега, или никога. И тогава Флорентино Ариса на свой ред видя смъртта в лицето, защото същия следобед получи плик с парче хартия, откъснато от края на ученическа тетрадка, и с отговор само от един ред, написан с молив: *„Добре, ще се омъжа за Вас, ако ми, обещаете, че няма да ме карате да ям патладжани.“*

Флорентино Ариса не бе подготвен за този отговор, но майка му беше. Откакто преди шест месеца той ѝ съобщи за първи път, че възнамерява да се жени, Трансито Ариса направи постъпки да наемат и другата половина на къщата, която дотогава споделяха с още две семейства. Това бе двуетажна сграда от XVII век, в която по времето на испанското владичество се помещавал тютюнев склад, а разорените ѝ

собственица се принудили да я дават под наем на части поради липса на средства за поддържането ѝ. Едната част, където е било дюкянчето, гледаше към улицата; другата бе в дъното на настлания с плочки двор, където е била фабричката, а третата представляваше голяма конюшня, която сегашните наематели ползуваха общо за пране и простирание на дрехите. Трансито Ариса държеше първата част, която беше най-използваема и най-добре запазена, но пък най-малката. В помещението на някогашното дюкянче сега се намираше галантерийното магазинче с двойна врата към улицата, а до него — някогашният склад, проветряван само от една капандура, където спеше Трансито Ариса. Магазинът бе разделен на две половини с дървен параван и в задната част имаше маса с четири стола, която служеше едновременно за ядене и за писане; там Флорентино Ариса окачваше хамака, ако зората не го заварваше да пише. Мястото беше удобно за двама, но недостатъчно за още един човек, особено пък за госпожица от колежа „Въведение Богородично“, чийто баща бе възстановил като нова една къща в развалини, докато фамилии със седем титли си лягаха вечер обзети от ужас, че таваните можеха да се срутят връз главите им както спят. И ето че Трансито Ариса бе издействувала от собственика разрешение да заеме и галерията в двора, срещу добро поддържане на къщата в продължение на пет години.

Тя имаше средства за това. Освен реалните приходи от магазинчето и от кръвоспиращите превръзки, които стигаха за скромния ѝ живот, бе умножила спестяванията си, като ги заемаше на клиента от срамежливи новосиромаси, които приемаха високата лихва в замяна на нейната дискретност. Госпожи с царствени осанки слизаха от каретите пред вратата на галантерийното магазинче без неудобните гувернантки и слуги и като се преструваха, че купуват холандски дантели и ширити, залагаха, прохлипвайки, последните драгоценности от своя изгубен рай. Трансито Ариса ги измъкваше от затруднението с толкова почит към произхода им, че много от дамите си отиваха по-благодарни за уважението, отколкото за услугата. За по-малко от десет години тя познаваше като свои бижутата, толкова пъти откупувани и отново със сълзи залагани, а печалбата, превърната в чисто злато, беше скътана в една глинена делва под кревата ѝ. Когато синът ѝ реши да се жени, тя направи сметка и откри, че не само можеше да поддържа в изправност чуждата къща в продължение на

пет години, но със същата хитрост и малко късмет би успяла може би да я купи, преди да умре, за да я остави на дванадесетте си внучета, които мечтаеше да има. Флорентино Ариса пък бе назначен временно като първи помощник-телеграфист и Лотарио Тугут искаше да го направи началник на телеграфната станция, когато той самият стане директор на Школата за телеграфия и магнетизъм, предвидена да се открие идната година.

Така че практическата страна на брака бе решена. Но Трансито Ариса сметна за благоразумни две последни уточнения. Първото: да установи кой всъщност е Лоренсо Даса, чието произношение ясно показваше произхода му, но за неговата самоличност и средства на живот никой нямаше определени данни. Второто: срокът на годеничеството да бъде дълъг, за да могат годениците да се опознаят добре в личен контакт, и да се спазва строго въздържание, докато и двамата не се почувствуват напълно сигурни в обичта си. Тя препоръча да изчакат до края на войната. Флорентино Ариса се съгласи годежът да бъде таен както заради съображенията на майка си, така и поради собствения си затворен характер. Съгласи се също и с продължителното годеничество, но крайният срок му се стори нереален, защото за повече от половин век независим мост страната не бе имала нито ден граждански мир:

— Ще остареем, докато чакаме — каза той.

Кръстникът му хомеопат, който случайно участвуваше в разговора, не смяташе, че войните са пречка за брака. Според него това бяха просто борби на бедняци, подкарвани като добитък от господарите на земята срещу босите войници, подтиквани от правителството.

— Войната е в планините — каза той. — Откак се помня, нас в градовете ни убиват не с изстрели, а с декрети.

Тъй или иначе, подробностите на годежа бяха уточнени в писмата през следващата седмица. Фермина Даса, по съвета на леля Есколастика, прие срока две години и пълната тайна и подсказа на Флорентино Ариса да поиска ръката ѝ, когато тя завърши средното си образование — по време на коледните празници. Когато дойде моментът, ще уговорят формалната страна на годежа, според съгласието, което тя успее да получи от баща си. Междувременно те продължиха да си пишат все така пламенно и често, но без

предишните страхове, и писмата придобиха тон на близост, който вече приличаше на съпружески. Нищо не смущаваше бляновете им.

Животът на Флорентино Ариса се промени. Споделената любов му даде увереност и сили, непознати досега, и се справяше толкова добре с работата, че Лотарио Тугут без никакви трудности успя да го назначи за свой заместник. По онова време проектът за Школа по телеграфия и магнетизъм бе претърпял провал и германецът посвети свободното си време на единственото, което истински обичаше — да свири с акордеона на пристанището, да пие бира с моряците и да завърши вечерта в хотела. Много време измина, преди Флорентино Ариса да разбере, че влиянието на Лотарио Тугут над това място за удоволствия се дължи на превръщането му в собственик на заведението, а освен това и в импресарио на пристанищните птички. Беше го купувал на части със спестяванията си от много години, но негов представител беше един кльоцав, едноок човечец, с глава като четка и с толкова благо сърце, че да се чудиш как може да е такъв добър предприемач. А той наистина беше добър. Поне така се стори на Флорентино Ариса, когато предприемачът му каза, без да го е питал, че разполага с постоянна стая в хотела не само за задоволяване на проблемите от корема надолу, ако му се наложеше, но и за да има едно спокойно кътче за четене и за любовните си писма. И в продължение на дългите месеци, които оставаха до официалното сгодяване, той прекарваше повече време там, отколкото в службата и в дома си, и имаше периоди, когато Трансито Ариса го виждаше само като идваше да се преоблече.

Четенето се превърна за него в ненаситен порок. Откакто го научи да чете, майката му купуваше илюстрираните книги от скандинавски автори, продавани като детски приказки, но всъщност бяха най-жестоки и извратени истории за която и да било възраст. Още от петгодишен Флорентино Ариса ги рецитираше наизуст — в час и на училищните празници, но колкото и да бе свикнал с тях, страхът му не намаляваше. Напротив, изостряше се. Затова преминаването към поезията му се стори, като да бе попаднал в тих вир. Още в пубертета бе погълнал по реда на публикуването им всички томове от „Народна библиотека“ — Трансито Ариса ги купуваше от амбулантните книжари пред Портала на писарите, при които имаше всичко — от Омир до най-незначителния от местните поети. Но той не отбираше: четеше всеки

получен том като предопределен от съдбата и всичките години на четене не му бяха достатъчни, за да узнае кое беше добро и кое не сред безброя прочетени книги. Ясно му беше единствено, че между прозата и поезията предпочита поезията, а от поезията предпочита любовните стихотворения, които запомняше наизуст, без да си го поставя за цел, още от втори прочит и толкова по-лесно, колкото по-добре римувани, мерени и сърцераздирателни бяха те.

Това беше първоизточникът на началните писма до Фермина Даса, в които се появяваха непипнати цели куплети от испанските романтици, и така продължи, докато животът не го принуди да се заеме с дела, по-земни от сърдечните терзания. Тогава вече бе пристъпил към съзливите подлистници и други видове дори още по-кощунствена за времето си проза. Доби навика да плаче заедно с майка си над местните поети, които се продаваха по площадите и порталите в книжлета по две сентавос. Но в същото време можеше да рецитира наизуст най-отбрана кастилска поезия от Златния век. Въобще той четеше всичко, което попаднеше в ръцете му и по реда, в който попадаше, до такава крайност, че много след онези сурови години на първата му любов, вече не млад, той щеше да изчете от кора до кора двадесетте тома от поредицата „Съкровище на младостта“, пълния каталог на класиците, издавани от „Братя Гарние“ в превод, както и полеките творби, които публикуваше дон Висенте Бласко Ибанес в библиотека „Прометей“.

Във всеки случай лудориите му в хотела на час не се сведоха само до четене и писане на трескавите писма, но и бе посветен в тайните на любовта без любов. Животът в хотела започваше след пладне, тогава приятелките му, нощните птички, ставаха от сън както майка ги е родила и когато Флорентино Ариса идваше от службата, попадеше сякаш в палат на голи нимфи, които кресливо коментираха тайните на града, узнати чрез изневярата на самите герои. В голотата си много от жените показваха следи от миналото: белези от удар с кама в корема, звезди от куршуми, бразди от любовни рязвания с нож, шевове от касапско цезарово сечение. На някои им довеждаха за през деня дечицата, злополучни плодове на младежко заинатяване или невнимание, и те ги събличаха още с влизането, за да не се чувствуват различни в рая на голотата. Всяка си готвеше ядене и Флорентино Ариса обядваше като никой друг, когато го поканеха, защото избираше

най-хубавото от всяка. Това беше всекидневен празник, който продължаваше до привечер, когато голи се запътваха с песен към баните, услужваха си със сапуни, четки за зъби, ножици, подстригваха си една на друга косите, разменяха си дрехите, изписваха се като скръбни клоуни и излизаха на лов за първите си жертви в нощта. От този миг животът в къщата ставаше безличен, нечовешки и беше невъзможно да го споделиш, без да плащаш.

Откакто се запозна с Фермина Даса, Флорентино Ариса никъде другаде не се чувствуваше тъй добре, както на това място, защото само там не беше самотен. Нещо повече: взе да става единственото място, където се чувствуваше с нея. Вероятно по същата причина тук живееше една възрастна жена, изискана, с красива посребрена глава, която не участвуваше в естествения живот на голите птички и към която те изпитваха свято уважение. Един преждевременен годеник я довел тук в ранната ѝ младост и след като ѝ се наслаждавал известно време, я изоставил на произвола на съдбата. Но въпреки този позорен печат успяла да се омъжи добре. Когато останала сама, вече в напреднала възраст, двама сина и три дъщери си оспорвали удоволствието да я вземат да живее при себе си, но за нея нямало по-достойно място за живеене от този хотел на нежна разпуснатост. Постоянната ѝ стая бе нейният единствен дом и това веднага я сближи с Флорентино Ариса, за когото тя казваше, че щял да стане мъдрец, известен в целия свят, защото бил способен да обогатява душата си с четене в този рай на сладострастието. От своя страна Флорентино Ариса я обикна толкова много, че я придружаваше за покупки; на пазара и често прекарваше следобедите си в разговор с нея. Смяташе я за много веща в любовта, защото го осветли доста за неговата любов, без да се налага да ѝ издава тайната си.

Ако и преди да се увери в любовта на Фермина Даса, той не се бе поддавал на любовните съблазни, които му бяха подръка, още по-малко би го сторил сега, когато бе негова официална годеница. Така че Флорентино Ариса съжителствуваше с момичетата, споделяше развлеченията и несретите им, но нито той, нито те помисляха да отидат по-далеч. Непредвидена случка доказа непреклонността на решението му. Веднъж в шест часа вечерта, когато момичетата се обличаха, за да приемат нощните си клиенти, в стаята му влезе чистачката на етаж: млада жена, но състарена и повехнала, тя беше

като облечена мъченица сред тържеството на голите. Той я виждаше всеки ден, без да усеща, че го гледат: тя обикаляше стаите с метлите, кофата за боклук и един специален парцал, с който прибираше от пода използваните презервативи. Влезе в стаята, където Флорентино Ариса както винаги четеше, и както винаги помете крайно внимателно, за да не попречи на заниманията му. Изведнъж се приближи до леглото му и той усети топлата ѝ нежна ръка върху корема си, усети я как го търси, усети я да го намира, усети да му разкопчава копчетата, а дишането ѝ препълваше стаята. Той се преструваше, че чете, докато можеше, и накрая се отдръпна.

Тя се уплаши, защото първото условие, което ѝ поставиха, за да ѝ дадат работа като чистачка, бе да не ляга с клиентите. Но нямаше нужда да ѝ го казват, защото според нея проституцията беше не да лягаш за пари, а да лягаш с непознати. Имаше две деца, от различни бащи, но не поради случайни авантюри, а защото не бе успяла да се влюби в мъж, който да се върне при нея след третия път. Дотогава тя беше жена, която не стигаше до нетърпимост, по природа бе подготвена да очаква, без да се отчайва, но животът в този дом беше по-силен от нейните добродетели. Започваше работа в шест следобед и цяла нощ минаваше от стая в стая, премиташе с четири метли, събираше презервативите и сменяше чаршафите. Човек трудно можеше да си представи колко неща оставяха мъжете след любовта. Оставяха повръщане и сълзи, което ѝ се струваше понятно, но оставяха също и множество интимни енигми: локви кръв, изпражнения, стъклени очи, златни часовници, изкуствени ченета, медальони със златни къдрици, любовни, служебни, съболезнователни и какви ли не други писма. Някои се връщаха за изгубените си вещи, но повечето оставаха тук и Лотарио Тугут ги пазеше под ключ, като си мислеше, че рано или късно този палат, изпаднал в немилост, ще стане музей на любовта с хилядите забравени лични вещи.

Работата беше тежка и зле платена, но тя я вършеше добре. Обаче не можеше да понася стенанията, воплите, скърцането на пружините, които се утаяваха в кръвта ѝ тъй изгарящо и мъчително, че на разсъмване едва устояваше на силното желание да легне с първия срещнат на улицата просяк или с някой пропаднал пияница, който би ѝ направил тази услуга без никакви въпроси и претенции. Появата на мъж без жена като Флорентино Ариса, млад и чистичък, беше за нея

дар свише, защото от първия миг тя разбра, че и той е като нея: нуждае се от любов. Но той беше безчувствен към нейните подкани. Пазеше се девствен за Фермина Даса и нямаше на света сила, нито повод, способни да огънат волята му.

Така вървеше животът му четири месеца преди датата, насрочена за официалното оформяне на годеща, когато един ден в седем сутринта в телеграфната станция се появи Лоренсо Даса и попита за него. Понеже още не беше дошъл, той го изчака отвън на пейката до осем и десет, като непрестанно сваляше от единия пръст и слагаше на другия тежкия златен пръстен с благороден опал, и щом го видя да влиза, позна веднага, че той е служителят от телеграфа, и го хвана за ръката.

— Елате с мен, младежо — каза му той. — Ние с вас трябва да поговорим пет минути като мъж с мъж.

Флорентино Ариса, позеленял като мъртвец, се остави да го водят. Не беше подготвен за тази среща, защото Фермина Даса не бе намерила нито възможност, нито начин да го предупреди. Ето какво се бе случило: предната събота сестра Франка де ла Лус, игуменка в колежа „Въведение Богородично“, бе влязла в час по космогония дебнешком като змия и надзъртайки тихомълком иззад рамената на ученичките, откри как Фермина Даса се преструва, че води записки, а всъщност пише любовно писмо. Това провинение според правилника се наказваше с изключване от училище. Извикан спешно в дирекцията, Лоренсо Даса откри капчука, през който изтичаше железният му режим. Вярна на силния си характер, Фермина Даса призна, че е писала писмото, но отказа да разкрие самоличността на тайния годеник, отказа да го стори и пред трибунала на ордена, който по тази причина потвърди решението за изключване. Заедно с това бащата претърси спалнята ѝ, дотогава неприкосновено светилище, и в двойното дъно на една ракла откри пакетите с писма от три години, скътани с толкова любов, с колкото бяха писани. Подписът беше от ясен по-ясен, но Лоренсо Даса никога не можа да повярва, че дъщеря му не знае за тайния си годеник нищо друго, освен че е телеграфист и че обича цигулката.

Убеден, че такава трудна връзка бе възможна само със съучастието на сестра му, той не я остави дори да поиска извинение, ами я натовари най-безцеремонно на платнохода от Сан Хуан де ла Сиенага. Фермина Даса цял живот не се отърси от парещия спомен за

леля си: онзи следобед, когато я изпрати на портала цялата горяща от треска, мършава и пепелява в сивото си расо, тя изчезваше в ситния дъждец на градинката, понесла единственото, което ѝ оставаше в този живот: вързопа ѝ на стара мома и в юмрука — парите за един месец, завити в кърпичка. Щом се освободи от властта на баща си, Фермина Даса се залови да я търси из всички карибски области, разпитвайки всеки, който би могъл да я познава, но не намери никаква следа от нея. Чак след тридесет години получи едно писмо, минавало дълго от ръка на ръка, в което ѝ съобщаваха, че леля ѝ е починала в лазарета „Божия вода“. Лоренсо Даса не беше предвидил яростната реакция на дъщеря си за несправедливото наказание, жертва на което стана леля Есколастика, заместила в сърцето ѝ майката, която едва помнеше. Залости се в спалнята, без да яде и пие, и когато най-сетне я склони да му отвори — отначало със заплахи, а после с неумели молби, — той се озова пред една ранена пантера, която никога вече нямаше да бъде на петнадесет години.

Помъчи се да я спечели с най-различни ласкателства. Опита се да ѝ внуши, че любовта на нейната възраст е само измамна илюзия, уговаряше я веднага да върне писмата, да отиде в колежа и на колене да поиска прошка, даде ѝ честната си дума, че той пръв ще ѝ помогне да бъде щастлива, обаче с някой достоен кандидат. Но все едно, че говореше на умрял. Разгромен, накрая загуби контрол над себе си и в понеделник на обяда, докато се задавяше от проклетия и ругатни, на ръба на безумието, тя допря кухненския нож на гърлото си — без драматизъм, но и без да мигне, с такива покрусени очи, че той не посмя да я предизвика. Тогава именно пое риска да говори пет минути по мъжки със злополучния натрапник, когото не помнеше да е виждал някога и който в толкова лош час се бе изпречил на пътя му. Просто по навик взе револвера, преди да излезе, но внимателно го скри под ризата си.

Флорентино Ариса още не беше дошъл на себе си, когато Лоренсо Даса го поведе под ръка през площад Катедралата и като стигнаха Енорийското кафене, го покани да седнат под сводовете на терасата. В този час нямаше други клиенти и една негърка миеше плочите на огромния салон с прашни и надраскани витрини, а столовете още стояха с краката нагоре върху мраморните маси. Флорентино Ариса бе виждал много пъти тук Лоренсо Даса да играе и

да пие наливно вино с астурийците от градския пазар, с които се изпокарваше за чужди хронически войни, не за нашите. Много пъти, съзнавайки фатализма на любовта, той се бе питал каква ли щеше да бъде срещата му с него, която рано или късно щеше да дойде — никаква човешка власт не можеше да я отмени, защото тя бе записана в съдбата на двамата. Подозираше, че е несравним скандалджия, не само защото Фермина Даса го бе предупредила в писмата си за избухливия характер на баща си, но и защото сам бе забелязал, че очите му изглеждат като холерични дори когато се смееше шумно на игралната маса. Целият беше олицетворение на грубостта: парвенюшкото шкембе, надутият говор, бакенбардите на мошеник, тежкият златен пръстен с опал, който притискаше безименния пръст на грубата му ръка. Единствената му затрогваща черта, която Флорентино Ариса забеляза още първия път, беше същата походка на сърна, каквато имаше дъщеря му. Но като му посочи стола да седне, намери, че не е толкова недодялан, какъвто изглеждаше, и Флорентино Ариса успя да си поеме дъх, когато го покани на чашка мастика. Никога не беше пил мастика в осем сутринта, но прие с благодарност, защото изпитваше страшна нужда от някакво питие.

На Лоренсо Даса наистина му стигнаха само пет минути, за да изложи съображенията си, и то с такава обезоръжаваща искреност, че Флорентино Ариса се обърка. След смъртта на съпругата си той си бил поставил единствената цел да направи дъщеря си дама. Пътят към подобно нещо бил дълъг и несигурен за един търговец на мулета, който не знаел ни да чете, ни да пише и чиято слава на крадец на добитък била не толкова доказана, колкото широко разпространена в областта Сан Хуан де ла Сиенага. Запали пура на мулетар и се оплака: „По-тежко от лошото здраве е само лошата слава.“ Но, добави той, истинската тайна на състоянието, което натрупал, е, че ни едно негово муле не е работило толкова много и така целенасочено като него дори в най-суровите времена на войната, когато селата осъмвали изпепелени, а полята опустошени. Макар дъщерята да не знаела, че съдбата ѝ е предрешена, тя винаги се държала като разпалена съучастничка. Била умна и последователна до такава степен, че научила баща си да чете веднага щом станала грамотна, и на дванадесетгодишна възраст се справяла с действителността толкова добре, че можела да управлява домакинството сама, без помощта на леля Есколастика. Въздъхна: „Тя

е златно муле.“ Когато дъщерята завършила основното училище с отлични бележки по всички предмети и почетна грамота на заключителното тържество, той разбрал, че средата в Сан Хуан де ла Сиенага е тясна за бляновете му. Разпродал земите и добитъка си и се преселил с нови възделения и със седемдесет хиляди златни песос в този западнал град със съмнителна слава, където обаче една красива жена, възпитана постарому, още имала възможност да се прероди чрез един заможен брак. Нахълтването на Флорентино Ариса било непредвидена пречка в този железен план. „Така че съм дошъл да ви отправя молба“, каза Лоренсо Даса. Намокри края на пурата в мастиката, всмукна веднъж, без да изпуска дима, и заключи с печален глас:

— Отстранете се от нашия път.

Флорентино Ариса го изслуша, като отпиваше на глътки мастиката, и бе така унесен в разкритията за миналото на Фермина Даса, че не бе и помислил какво ще каже, когато се наложи да отговори. Но моментът настана и той осъзна, че каквото и да кажеше, щеше да бъде против собствената му съдба.

— Вие говорихте ли с нея? — попита той.

— Това вас не ви засяга — отговори Лоренсо Даса.

— Питам ви — каза Флорентино Ариса, — защото ми се струва, че тя сама трябва да реши.

— Нищо подобно — възрази Лоренсо Даса, — това е мъжка работа и се урежда между мъже.

Тонът му стана заплашителен и един клиент от съседната маса се обърна да ги погледне. Флорентино Ариса заговори тихо, но с най-безпрекословната решителност, на която бе способен.

— Във всеки случай — каза той, — аз не мога да ви отговоря нищо, без да знам какво мисли тя. Това би било предателство.

Тогава Лоренсо Даса се облегна назад, клепачите му бяха зачервени и влажни, а лявото му око се завъртя в кръг и остана изкривено навън. Също понижи глас:

— Не ме принуждавайте да ви тегля един куршум.

Флорентино Ариса усети как стомахът му се изпълва с някаква студена пяна. Но гласът му не трепна, защото и той се почувствува осенен от Светия дух.

— Стреляйте — каза той с ръка на сърцето. — Няма по-голяма слава от смърт в името на любовта.

Лоренсо Даса трябваше да го погледне странично, като папагал, за да го види с изкривеното око. И не толкова изговори, ами по-скоро изплю сричка по сричка думите:

— Кур-вен-ско ко-пе-ле!

Същата седмица отведе дъщеря си на пътешествие на забравата. Не ѝ даде никакво обяснение, а нахълта в спалнята ѝ с мустаци, омацани от ярост, смесена със сдъвкан тютюн, и ѝ заповяда да си стяга багажа. Тя го попита за къде заминават, а той отвърна: „За смъртта.“ Стресната от този отговор, който твърде приличаше на истина, тя опита да се възпротиви с куража от предишните дни, но той си свали каиша с тока от масивна мед, нави го на юмрук и така удари по масата, че отекна в къщата като изстрел. Фермина Даса много добре знаеше докъде може да стигне силата и яростта му, така че сви един вързоп с две рогозки и един хамак и събра в два големи сандъка всичките си дрехи, сигурна, че от това пътешествие връщане няма. Преди да се облече, тя се затвори в банята и успя да напише на Флорентино Ариса кратко прощално писмо на парче тоалетна хартия. После с лозарската ножица отрязва дебелия си плитка чак от тила, нави я в една кадифена кутийка, извезана със сърма, и я изпрати заедно с писмото.

Беше някакво безумно пътуване. Само първият преход продължи единадесет денонощия из чукарите на Сиера Невада с керван андински мулета, без да слязат от гърбовете на животните и през цялото време не на себе си — или затъпели от жаркото слънце, или прогизнали от косите октомврийски дъждове и винаги с дъх, смразен от приспивните изпарения на пропастите. На третия ден едно муле, влудено от конски мухи, се хвърли в пропастта заедно с ездача и повлече целия синджир. Воят на човека с грозда от седем мулета, вързани едно за друго, продължи да се блъска из клисури и канари часове след злощастieto и не престана да кънти дълги години в паметта на Фермина Даса. Целият ѝ багаж пропадна заедно с мулетата, но в този дълговечен миг, докато ужасеният вик падаше и накрая замлъкна на дъното, тя не помисли нито за бедния загинал мулетар, нито за размазаните животни, а за нещастieto, че и нейното муле не беше завързано за другите.

Тя яздеше за първи път, но ужасът и безбройните неволи на пътуването нямаше да ѝ се струват толкова горчиви, ако не беше

убедена, че никога повече няма да види Флорентино Ариса, нито да получава утехата на писмата му. Откакто тръгнаха на път, тя дума не продума на баща си и той така се обърка, че ѝ говореше само в краен случай или ѝ пращаше съобщения по мулетарите. При добър късмет откриваха някое пътно ханче с планински ястия, които тя отказваше да яде, и с платнени легла, просмукани от застояла пот и урина. Но най-често нощуваха в индиански биваци — обществени заслони на открито, вдигнати покрай пътищата от колове и покрив от палмови листа, където всеки пътник можеше да остане до зори. Фермина Даса не можа да се наспи нито една цяла нощ, потеше се от страх, като усещаше в тъмното спотаените движения на пътниците, които завързваха животните си за коловете и окачаха хамаците където свареха.

По мръкнало, когато пристигаха първите, тези места бяха просторни и спокойни, но осъмваха превърнати в пазарен площад: хамаци висяха окачени на всякаква височина, планинците спяха приклекнали, завързани кози злонравно врецяха, пляскаха и кукуригаха бойни петли в пъстри кошници, а планинските кучета дебнеха неми, обучени да не лаят поради рисковете на войната. Лоренсо Даса беше свикнал с тези несгоди, защото половината си живот бе кръстосвал пътищата на този край, та почти винаги сутрин откриваше стари познайници. Но за дъщеря му това бе една нескончаема агония. От мъка бе загубила апетит, пък и вечната воня на осолена багре^[3] съвсем доубиваше охотата ѝ да яде, и ако не полудя от отчаяние, то бе само защото намиреше утеха в спомена за Флорентино Ариса. Сигурна беше, че е попаднала в земята на забравата.

Друг постоянен ужас представляваше войната. Още от началото на пътуването се говореше за опасността да се натъкнат на патрули и мулетарите ги научиха как да разпознават от коя войска са, та да се държат по съответния начин. Често срещаха войници на коне, командувани от някой офицер, които набираха новобранци с ласо, ловейки ги като диви бичета както препускаха. Омаломощена от толкова страхотии, Фермина Даса бе забравила тази заплаха, която ѝ се струваше по-скоро въображаема, отколкото реално надвиснала, докато една нощ патрул с неизвестна принадлежност не отвлече двама пътници от кервана и ги обеси на едно кампано^[4] на половин левга от бивака. Лоренсо Даса нямаше нищо общо с тях, но накара да ги свалят

и погребат по християнски в знак на благодарност, че не бе го сполетяла същата съдба. И имаше защо. Нападателят го бяха събудили с дулото на пушка, опряно в корема му, а дрипавият им командир с лице, почернено със сажди, го бе осветил с някаква лампа и попита дали е либерал или консерватор.

— Нито едното, нито другото — отвърна Лоренсо Даса. — Аз съм испански поданик.

— Имате късмет! — каза командирът, козирувайки. — Да живее кралят!

Два дни по-късно се спуснаха в една слънчева долина, където бе разположено жизнерадостното селце Валедупар. Из дворовете се водеха боеве с петли, по улиците свиреха акордеони, препускаха ездачи с чистокръвни коне, отекваха ракети и камбани. Сковаваха кула за пиротехниката. Фермина Даса изобщо не забеляза веселието. Настаниха се в къщата на вуйчо й Лисимако Санчес, излязъл да ги посрещне на главния път начело на буйна кавалкада младежи родственици, яхнали най-расовите жребци в целия край, които ги поведоха из улиците на селото сред пукотевицата на фойерверки. Домът им се намиреше на Главния площад, редом с колониалната църква, на няколко пъти разширявана. С просторните си, сенчести стаи и с лъхация на греяно гуарапо^[5] коридор, който извеждаше към овощна градина, къщата имаше вид по-скоро на чифликчийска, отколкото на селска.

Щом разпрегнаха в конюшната, салоните за гости запреливаха от безброй непознати роднини, които измъчваха Фермина Даса с нетърпимите си нежности, защото тя повече не можеше да обича никой друг на този свят; натъртена от ездата, умираща за сън и с разхлабен стомах, тя копнееше само за едно уединено, тихо кътче, където да се наплаче. Братовчедка й Илдебранда Санчес, две години по-голяма от нея и със същата царствена осанка, единствена разбра състоянието й още щом я видя, защото и тя изгаряше в жаравата на отчаяна любов. По мръкнало я заведе в спалнята, която бе приготвила за двете, и се почуди как още е жива с тия люти рани по задника. С помощта на майка си, блага жена, тъй приличаща на съпруга си, сякаш бяха близнаци, тя й приготви седяща вана и облекчи изгарящата болка с лапи от арника, а през това време гърмежите от пиротехническата кула разтърсваха къщата из основи.

Към полунощ гостите се разотидоха, народното веселие се разпиля на отделни по-малки и братовчедката Илдебранда даде на Фермина Даса нощница от фино хасе и ѝ помогна да си легне в легло със снежнобели чаршафи и пухени възглавници, които на мига вселиха в нея неочаквания смут на блаженството. Когато най-сетне останаха сами в спалнята, Илдебранда пусна резето на вратата и извади изпод рогозката на кревата си плик, запечатан с червен восък и с емблемата на Националната телеграфна компания. На Фермина Даса ѝ стигаше да види сияещото лукаво изражение на братовчедка си, за да покълне отново в паметта на сърцето ѝ съкровено ухание на белите гардении още преди да разтроши със зъби печата, и да остане до зори потънала в море от сълзи, причинени от единадесетте тайни телеграми.

Тогава разбра всичко. Преди да тръгнат на път, Лоренсо Даса бе допуснал грешката да извести с телеграма шурей си Лисимако Санчес, а той от своя страна бе препратил вестта до цялата голяма и заплетена рода, пръсната по многобройни села и пътища из областта. Така че Флорентино Ариса не само научи целия път, който изминаваха, но основа едно дълго братство от телеграфисти, за да проследява стъпките на Фермина Даса чак до последния заслон в Кабо де ла Вела. Това му позволи да поддържа с нея усилена кореспонденция още от пристигането ѝ във Валедупар, където остана три месеца, до края на пътуването в Риоача, година и половина по-късно, когато Лоренсо Даса реши, че дъщерята най-сетне е забравила и могат да се връщат у дома. Може би той сам не осъзнаваше колко бе отслабнала бдителността му, записан от ласкателствата на любезните роднини, които едва сега след толкова години изоставиха родовите предразсъдъци и го приеха с открито сърце като свой. Гостуването представляваше закъсняло помирение, въпреки че не това бе целта му. Наистина родът на Фермина Санчес се бе противил с цената на всичко тя да се омъжи за емигрант без потекло, дърдорко и грубиян, който никъде не се застояваше; и с тази негова търговия с планински мулета, която бе твърде проста, за да е чиста. Лоренсо Даса бе заложил всичко, защото любимата му беше най-ценената в този типичен за областта род: преплетено племе от храбри жени и мъже с нежно сърце и лесен нож, умопобъркани на тема чест. Но Фермина Санчес се заинати със сляпата решителност на забранената любов и се омъжи за него напук на семейството, толкова набързо и потайно, сякаш не го правеше от

любов, а за да покрие с булото на ритуала някаква преждевременна грешка.

Двадесет и пет години по-късно Лоренсо Даса не си даваше сметка, че непримиримостта му към любовта на дъщерята бе неумолимо повторение на неговата собствена история, и се оплакваше от сполетялата го беда на същите шуреи, които някога го бяха отхвърлили и ругали. Обаче времето, което той губеше в жалби, дъщерята печелеше за любовта си. Докато той кастрираше млади бичета и укротяваше мулета из плодородните земи на шуреите си, тя се шляеше на воля с куп братовчедки, предвождани от Илдебранда Санчес, най-красивата и услужливата, чиято страст бе бъдеще към един мъж, двадесет години по-възрастен, женен и с деца, се задоволяваше само с погледи крадешком.

След продължителния престой във Валедупар продължиха пътуването в подножието на планината през разцъфнали поляни и плата като от блян и във всяко село ги приемаха като в първото — с музика и фойерверки, с нови братовчедки съзаклятнички и с неотменните послания в телеграфните станции. Скоро Фермина Даса разбра, че денят на пристигането ѝ във Валедупар не беше нищо изключително, ами в този плодороден край всички дни на седмицата бяха за хората като празник. Гостите спяха, където ги завареше нощта, и се хранеха, където ги споходеше гладът, защото къщите бяха с разтворени врати и винаги имаше по някой свободен хамак, а на огъня — санкочо от три вида месо, в случай че някой пристигне преди телеграмата си, както почти винаги ставаше. Илдебранда Санчес придружи братовчедка си до края на пътуването, превеждайки я с бодрия си пулс през дебрите на кръвта до изворите на нейния произход. Фермина Даса се опозна, за първи път се почувствува господарка на себе си, почувствува се придружавана и закриляна и с пълни дробове вдишваше въздуха на свободата, който ѝ възвърна покоя и желанието за живот. И до последните си години тя щеше да възкресява спомена за това пътуване, всеки път все по-близък и по-ярък поради изкривяванията на носталгията.

Една вечер се върна от разходка, поразена от разкритието, че човек може да бъде щастлив не само без любов, но и въпреки любовта. Това разкритие я смути, защото една от братовчедките ѝ бе подслушала разговор на родителите си с Лоренсо Даса, който

намекнал за идеята си да омъжи дъщеря си за единствения наследник на баснословното богатство на Клеофас Москоте. Фермина Даса го познаваше. Бе го виждала по площадите да разхожда свършените си коне, наметнати с толкова богато извезани покривала, че приличаха по-скоро на одежди за литургия. Той беше елегантен и сръчен, имаше клепки на мечтател, които можеха да накарат и камъка да въздиша, обаче тя го сравни със спомена си за Флорентино Ариса, седнал под бадемите в градината, беден и кльоцав, с книжка стихове в скута, и не откри и сянка на колебание в сърцето си.

През онези дни Илдебранда Санчес бълнуваше от щастие, защото бе ходила на врачка и бе потресена от ясновидството ѝ. Уплашена от намеренията на баща си, Фермина Даса също отиде да се допита до нея. Картите показаха, че в бъдещето ѝ няма никакви пречки за един дълъг и щастлив брак, и това предсказание ѝ възвърна духа, защото тя не си и представяше, че голямото ѝ щастие е възможно с друг мъж освен с нейния любим. Въодушевена от тази вяра, тя взе в свои ръце съдбата си. Така телеграфната кореспонденция с Флорентино Ариса престана да бъде концерт от илюзорни намерения и обещания и тръгна методична, практична и по-оживена от всякога. Определиха дати, договориха начини, обрекоха живота си на взаимната решимост да се оженят, без да се съветват с никого, веднага щом се срещнат където и да било и както и да било. Фермина Даса се смяташе така строго обвързана, че когато във Фонсека баща ѝ позволи да отиде за първи път на бал за възрастни, тя счете за непочтено да приеме без съгласието на своя годеник. Същата вечер Флорентино Ариса играеше карти в хотела на час с Лотарио Тугут, когато му съобщи, че спешно го викат на телеграфа.

Беше телеграфистът от Фонсека, който задържаше връзката чрез седем междинни станции, за да може Фермина Даса да поиска разрешение за бала. След като го получи, тя не се задоволи с простия утвърдителен отговор, ами поиска доказателство, че на другия край на линията действително предава Флорентино Ариса. По-скоро удивен, отколкото поласкан, той съчини следната парола: „Кажете ѝ, че се кълна в коронованата богиня.“ Фермина Даса позна ответната парола и остана на първия си бал за възрастни до седем часа сутринта, когато трябваше набързо да се преоблече, за да не закъснее за утринна литургия. По това време на дъното на сандъка си тя пазеше повече

телеграми и писма, отколкото ѝ бе отнел баща ѝ, и се бе научила да се държи като омъжена жена. Лоренсо Даса изтълкува тази промяна в поведението ѝ като доказателство, че разстоянието и времето са я излекували от младежките ѝ измишльотини, но не ѝ продума за уговарянния от него брак. Отношенията им се бяха поизгладили и протичаха с официалната сдържаност, която тя бе наложила след изгонването на леля Есколастика. Това правеше съжителството им удобно и никой не би се усъмнил, че не се основава на взаимна обич.

През онези дни Флорентино Ариса ѝ довери в писмата си, че твърдо е решил да извади за нея съкровището от потъналия галеон. Така си беше: идеята го бе осенила като полъх на вдъхновение в един слънчев ден, когато морето изглеждаше като покрито с алуминий поради невероятното количество риби, изкарани; на повърхността с лопен. Небето гъмжеше от птици, влудени от това изстребление, и рибарите трябваше да ги сплашват с греблата, за да не им оспорват плодовете от забраненото чудо. Употребата на лопен, който само замайваше рибите, бе забранена със закон още от колониално време, но рибарите продължаваха да го използват и посред бял ден, докато не го замениха с динамита. Едно от развлеченията на Флорентино Ариса, докато Фермина Даса пътешествува, беше да наблюдава по кейовете как рибарите товарят в лодките си огромни мрежи зашеметени риби. В същото време банда хлапаци, които плуваха като акули, молеха любопитните да хвърлят монети във водата, за да ги вадят от дъното. Със същата цел хлапаците пресрещаха презокеанските кораби и изкусното им гмуркане бе описвано в безброй пътеписи в Съединените щати и в Европа. Флорентино Ариса ги познаваше открай време, още отпреди да срещне любовта, но никога не му бе минавало през ум, че те биха могли да извадят на повърхността съкровището от галеона. Идеята му хрумна именно този следобед и оттогава до завръщането на Фермина Даса, почти година по-късно, той имаше още една причина за бленуване.

Еуклидес, едно от децата плувци, само след десетминутен разговор се разпали колкото него от идеята за подводното изследване. Флорентино Ариса не му разкри истината за своето начинание, а само го разпита подробно за качествата му на гмуркач и мореплавател. Попита го дали може да се спусне на двадесет метра дълбочина, без да поема въздух, и Еуклидес отвърна — „да“. Попита го способен ли е

сам да управлява индианска рибарска лодка в открито море, дори сред буря, без никакви други инструменти освен инстинкта си и Еуклидес отвърна — „да“. Попита го може ли да определи местоположението на дадена точка, намираща се на шестнадесет морски мили североизточно от най-големия остров на архипелага Сотавенто, и Еуклидес каза — „да“. Попита го способен ли е да плава нощем, ориентирайки се по звездите, и Еуклидес каза — „да“. Попита го съгласен ли е да го извърши за същата надница, която рибарите му плащат, като им помага в риболова, и Еуклидес отвърна — „да“, но с добавка от пет реала в неделните дни. Попита го умее ли да се брани от акулите и Еуклидес отвърна — „да“, защото знаел магически средства, с които ги сплашвал. Попита го способен ли е да пази тайна, дори да го сложат на уреда за изтезания в Двореца на Инквизицията, и Еуклидес отвърна — „да“, защото той на нищо не отговаряше с „не“, а умееше да казва „да“ така убедително, че не оставяше никакво място за съмнение. Накрая му представи точна сметка за разходите: наема за лодката, наема за греблото, цената на разрешителното за риболов, за да не заподозре никой истината за техните намерения. Освен това трябваше да му донесе храна, дамаджана с питейна вода, маслена лампа, дузина лоени свещи и един ловджийски рог, за да призоват за помощ в случай на беда.

Момчето беше към дванадесетгодишно, пъргаво и хитро, неуморен дърдорко, имаше тяло на змиорка, създадено сякаш да се проплъзва през люк. От живота на открито кожата му беше така загоряла, че човек трудно можеше да си представи истинския ѝ цвят, а от това големите му жълти очи изглеждаха още по-блестящи. Флорентино Ариса веднага реши, че това е идеалният съучастник за авантюра от подобен мащаб, и двамата без повече приказки се впуснаха в нея още същата неделя.

Отплаваха от рибарското пристанище призори, добре заредени с всичко необходимо и главно с ентузиазъм. Еуклидес беше почти гол, само по плувки, както винаги си ходеше, а Флорентино Ариса — със сюртука, с мрачната шапка, с лачените обуца, с поетичната си връзка на яката и с една книга, за да се развлича, докато стигнат до островите. Още в първата неделя установи, че Еуклидес бе еднакво умел мореплавател и гмуркач и познаваше отлично природата на морето и всевъзможните железарии из залива. Можеше да разкаже с

невъобразими подробности историята на всяка корабна черупка, разядена от ръждата, знаеше възрастта на всяка шамандура, произхода на всяка отломка, колко брънки е имала веригата, с която испанците са затваряли входа на залива. Опасявайки се да не се е досетил за целта на експедицията, Флорентино Ариса му зададе няколко коварни въпроса и установи, че Еуклидес изобщо и не подозира за съществуването на потопения галеон.

Откакто чу в хотела за първи път историята за съкровището, Флорентино Ариса започна да събира откъдето можеше сведения за миналото на галеоните. Узна, че „Сан Хосе“ не е сам на кораловото дъно. Всъщност той е бил флагманският кораб на флотата на Тиера фирме^[6] и е пристигнал тук след месец май 1708 година от прочутия панаир в Портобело, Панама, където бил натоварил част от съкровището си, триста сандъка сребро от Перу и Веракрус и сто и десет сандъка бисери, събрани и преброени на остров Контадора. Галеонът престоял тук един дълъг месец, изминал в денонощни народни веселия, докато натоварили останалата част от съкровището, предназначено да спаси от нищета кралство Испания: сто и шестнадесет сандъка изумруди от Мусо и Сомондоко, както и тридесет милиона златни монети.

Флотата на Тиера фирме се състояла поне от дванадесет плавателни съда с различни размери и потеглила от пристанището, ескортирана от добре въоръжена френска ескадра, която обаче не успяла да спаси експедицията от точните оръдейни изстрели на английската ескадра, командувана от капитан Чарлс Уагър, която ги причакала в архипелага Сотавенто, на излизане от залива. Така че „Сан Хосе“ не бе единственият потопен кораб, въпреки че нямаше никакво документирано сведение колко кораба са потънали и колко са успели да се измъкнат от огъня на англичаните. Но не можеше да има никакво съмнение, че флагманският кораб е бил потопен измежду първите с целия му екипаж и с капитана, останал докрай на мостика, и че именно този кораб е пренасял най-значителния товар.

Флорентино Ариса бе проучил пътя на галеоните по мореплавателските карти от онези времена и смяташе, че е определил мястото на корабкрушението. Излязоха от залива помежду двете укрепления на Бока Чика и след четиричасово плаване навлязоха във водите на архипелага, на чието коралово дъно можеха да се пипнат с

ръка заспалите омари. Лекият ветрец, спокойното и прозрачно море предизвикваха у Флорентино Ариса чувството, че е собственото си отражение във водата. В края на залива, на два часа от главния остров, беше мястото на корабокрушението.

Заврял в погребалните си одежди под адското слънце, Флорентино Ариса нареди на Еуклидес да опита да се спусне на двадесет метра и да му донесе какъвто предмет намери на дъното. Водата беше тъй бистра, че го виждаше как се движи долу като измърсена акула сред сините акули, които се разминаваха с него, без да го докоснат. После го видя да изчезва в един коралов гъсталак и тъкмо когато помисли, че е невъзможно да има още въздух, чу гласа му зад гърба си. Еуклидес беше стъпил на дъното с вдигнати ръце, а водата му стигаше до кръста. Така че продължиха да търсят по-дълбоки места, все на север, плавайки над хладни мантараи, плашливи сепии и горички от мрачини, докато Еуклидес в един миг разбра, че само си губят времето.

— Ако не ми кажете какво искате да намеря, не знам как да ви го намеря — рече му той.

Но Флорентино Ариса не му го каза. Тогава Еуклидес му предложи да се съблече и да се гмурне с него, макар и само за да види това друго небе, под света, което представляваше кораловото дъно. Но Флорентино Ариса обичаше да казва, че бог е създал морето само за да се гледа през прозореца, и никога не се научи да плува. Малко по-късно следобедът се заоблачи, въздухът стана студен и влажен, смрачи се много бързо и трябваше да се водят по фара, за да стигнат до пристанището. Преди да навлязат в залива, видяха да минава съвсем близо презокеанският параход от Франция — запалил всичките си светлини, огромен и бял, той оставяше следа сякаш от пуканки и варен карфиол.

Така загубиха напразно три неделни дни, и щяха все така да си губят времето, ако Флорентино Ариса не бе решил да сподели тайната си с Еуклидес. Тогава той измени целия план на търсенето и потеглиха по някогашния канал на галеоните, който беше на повече от двадесет морски левги източно от мястото, предвидено от Флорентино Ариса. Почти два месеца по-късно в един дъждовен следобед Еуклидес се задържа дълго на дъното и лодката бе отнесена така далеч, че трябваше да плува половин час, докато я стигне, защото Флорентино

Ариса не можа да я придвижи към него с греблата. Когато най-сетне се качи на борда ѝ, Еуклидес извади от устата си и показа като доказателство за издръжливостта си два женски накита.

И тогава разказа такива чудесии, че Флорентино Ариса се закле да се научи да плува, та да се гмурка докдето може само за да се увери със собствените си очи. Еуклидес разказа, че на онова място, само на осемнадесет метра дълбочина, имало толкова много древни платноходи, килнати сред коралите, че било невъзможно дори да се преброят, и били пръснати на такова обширно пространство, че погледът не ги обхващал. Разказа, че за най-голямо негово учудване нито една от всички ония черупки в залива, дето са още на вода, не е в такова добро състояние както потъналите кораби. Разказа, че имало много каравели с непокътнати и досега платна и че потъналите кораби се виждали на дъното тъй, сякаш са потънали със собственото си време и пространство, та и сега още са огрени от същото онова слънце в единадесет часа сутринта на 9 юни, събота, когато били потопени. Разказа, задъхвайки се от напора на собственото си въображение, че най-ясно се различавал галеонът „Сан Хосе“, чието име се виждало написано със златни букви на кърмата, но пък той бил най-засегнат от английската артилерия. Разказа, че видял в трапезарията октопод на повече от триста години, чиито пипала излизали през дулата на оръдията, но толкова бил пораснал, че за да го освободят, трябвало да се разглоби корабът. Разказа, че видял трупа на капитана, облечен във военната му униформа, да плава възник над носа и че не се спуснал в трюма със съкровището, защото не му стигнал въздухът в дробовете. Ето ги доказателствата: една обица с изумруд, медальон с Богородица и верижка, проядена от селитрата.

Тогава вече Флорентино Ариса спомена за първи път на Фермина Даса за съкровището в едно писмо, което ѝ изпрати до Фонсека малко преди завръщането ѝ. Историята на потъналия галеон ѝ беше известна, защото я беше чувала често от Лоренсо Даса, който бе загубил време и пари, за да убеди една компания на германски водолази да се сдружат с него за изваждане на потопеното съкровище. Той щеше да упорствува в начинанието, ако няколко членове на Академията по история не го бяха убедили, че легендата за потопения галеон е била измислена от някой вицекарал пират, който по този начин е прибрал урожая на Короната. Във всеки случай Фермина Даса знаеше, че галеонът се

намира на двеста метра дълбочина, където никакво човешко същество не би могло да стигне, а не на двадесет метра, както казваше Флорентино Ариса. Но тя бе свикнала вече с поетичните му преувеличения, затова приветствува авантюрата с галеона като една от най-удачните. Но като продължи да получава в следващите писма нови, още по-фантастични подробности, написани така сериозно, както любовните му обещания, тя се принуди да сподели с братовчедка си Илдебранда опасението, че годеникът ѝ халюцинира и трябва да е загубил разсъдъка си.

През тези дни Еуклидес беше извадил на повърхността толкова доказателства за своя мит, че вече не ставаше въпрос да се вадят разпилените сред коралите обици и пръстени, а да се основе голямо предприятие за изваждане на близо петдесетте кораба с баснословното съкровище в тях. Тогава стана това, което рано или късно трябваше да стане, а именно — Флорентино Ариса поиска помощ от майка си, за да доведе до успешен край начинанието си. На нея ѝ стигаше да захване метала на бижутата и да погледне срещу светлината стъклените камъни, за да разбере, че някой печели от наивността на сина ѝ. Еуклидес се закле на колене пред Флорентино Ариса, че няма нищо мътно в сделката им, но следващата неделя не се вестна нито на рибарското пристанище, нито където и да било другаде.

Едничкото, което му остана от тази злополучна авантюра, бе любовното убежище при фара. Бяха се добрали дотам заедно с Еуклидес една нощ, когато буря застигна лодката им в открито море, и оттогава свикна да ходи следобед да разговаря с пазача на фара за неизброимите чудеса на земята и водата, които той знаеше. Така започна една дружба, надживяла многото превратности по света. Флорентино Ариса се научи да поддържа светлината на фара първо с наръчи дърва, после с масло, преди да стигне до нас електрическият ток. Научи се да я насочва и да я усилва с огледалата и няколко пъти, когато пазачът бе възпрепятствуван, той оставаше да бди от кулата над морските нощи. Научи се да познава корабите по сирените им, по светлините им на хоризонта и да улавя как нещо от тях стига до него в отговор на проблясванията на фара.

През деня удоволствието беше различно, особено в неделните дни. В квартала Лос Вирейес, където живееха богатите от стария град, женският плаж бе отделен от мъжкия със зидана стена: единият

— вдясно от фара, другият — вляво. Затова пазачът бе поставил един далекоглед и през него срещу едно сентаво можеше да се съзерцава женският плаж. Без да знаят, че са наблюдавани, госпожиците от обществото се стараеха да се показват колкото е възможно повече в банските си костюми с големи волани, платненките и шапките, които скриваха телата им почти колкото дрехите на улицата, само дето бяха по-малко привлекателни. Опасявайки се да не би мъжете от съседния плаж да ги прелъстят под водата, майките бдяха над тях от брега, седнали под жаркото слънце в плетени люлеещи се столове, облечени в същите рокли и със същите шапки с пера и чадърчета от органдин, с които бяха ходили на тържествена литургия. Всъщност през далекогледа не можеше да се види нищо по-възбуждащо, отколкото на улицата, но всяка неделя се струпваха много клиенти, които се блъскаха за телескопа само заради насладата да опитат киселите плодове зад чуждата ограда.

Флорентино Ариса бе един от тях, повече от скука, отколкото за удоволствие, но не заради тази допълнителна атракция се сприятели с пазача. Истинската причина беше, че когато Фермина Даса го пренебрегна и той прихвана треската на безразборните любви в усилията си да я замести, никъде другаде освен на фара не изживя толкова щастливи часове, нито намери по-добра разтуха за нещастията си. Това беше любимото му място. До такава степен, че години наред се мъчеше да склони майка си, а по-късно чичо си Леон XII да му помогнат да го купи. Защото тогава фаровете в Карибието бяха частна собственост и притежателите налагаха такса за вход в пристанището на всеки кораб според тонажа му. Флорентино Ариса мислеше, че това е единственият достоен начин да направи добра сделка с поезията, но нито майка му, нито чичо му мислеха така, а когато той можеше да го купи със собствени средства, фаровете вече бяха станали държавни.

Никоя от тези илюзии обаче не беше напразна. Легендата за галеона, а после откриването на фара облекчаваха раздялата с Фермина Даса и когато най-малко предчувствуваше, пристигна вестта за завръщането ѝ. И наистина — след дълго пребиваване в Риоача Лоренсо Даса бе решил да се връщат. По това време морето беше неспокойно поради декемврийските пасати и старият платноход, единствен дръзнал да пътува, можеше да осъмне в пристанището, от което бе тръгнал, тласкан от насрещни ветрове. Така и стана. Фермина

Даса се намъчи цяла нощ да повръща стомашен сок, вързана за койката на каютата, която приличаше на кръчмарски нужник не само заради угнетителната теснотия, но и заради вонята и задухата. Клатушкаха се толкова силно, че на няколко пъти ѝ се стори, че каишите на койката ще се скъсат; от палубата се носеха на пресекулки мъчителни викове като на корабокрушенци, а тигърското хъркане на баща ѝ от другата койка засилваше още повече ужаса ѝ. За първи път от близо три години насам тя прекара безсънна нощ, без да помисли нито за миг за Флорентино Ариса, а той в същото време будуваше в хамака си зад магазинчето и броеше една по една вечните минути, оставащи до нейното пристигане. На разсъмване вятърът изведнъж стихна, морето се укроти и Фермина Даса разбра, че е спала въпреки морската болест, защото я събуди дрънченето на веригата на котвата. Тя откачи каишите и надникна през люка с надеждата да открие Флорентино Ариса в тълпата на пристанището, но видя магазините на митницата сред палмите, позлатени от първите слънчеви лъчи, и прогнилите дъски на кея в Риоача, откъдето платноходът бе отплавал предишната вечер.

Денят премина като халюцинация — в същата къща, където бе прекарала до вчера, посрещайки същите гости, които я бяха изпратили снощи, разговаряйки за същите неща и замаяна от чувството, че изживява отново вече изживяна част от живота. Повторението беше толкова точно, че Фермина Даса се разтреперваше само при мисълта, че ще се повтори и пътуването с платнохода, споменът за което я изпълваше с ужас. Но единствената друга възможност да се върнат беше двуседмично пътуване с мулета по планинските чукари при още по-опасни условия от предишния път, защото нова гражданска война, избухнала в андинския щат Каука, се разпространяваше из карибските провинции. Така че в осем вечерта отново бе съпроводена до пристанището от същия шумен кортеж роднини, със същите сълзи на сбогуване и със същите вързопи с подаръци от последната минута, които не се побираха в каютата. В момента на отплаването мъжете от рода изпратиха платнохода със залп от стрелба във въздуха, а Лоренсо Даса им отвърна от палубата с пет изстрела на своя револвер. Потиснатото настроение на Фермина Даса скоро се разсея, защото през цялата нощ имаше попътен вятър, а морето ухаеше на цветя, което ѝ помогна да се наспи добре, без да слага предпазните колани. Сънува, че отново вижда Флорентино Ариса, а той си свали лицето, което тя

познаваше и което се оказа маска, но истинското му лице беше пак същото. Стана много рано, заинтригувана от загадъчния сън, и намери баща си в каютата на капитана да пие горчиво кафе с бренди — едното му око се бе изкривило от алкохола, но без никакъв признак на неувереност в завръщането.

Навлизаха в пристанището. Платноходът безшумно се плъзгаше през лабиринта от кораби, закотвени в заливчето до градския пазар, чиято воня се долавяше от няколко левги навътре в морето. Зората бе замъглена от ситен дъждец, който внезапно се изсипа в силен порой. Задежурил на балкона в телеграфната станция от тъмни зори, Флорентино Ариса разпозна платнохода, докато прекосяваше залива Лас Анимас с увиснали от дъжда платна и пусна котва пред кея на пазара. Предния ден бе чакал до единадесет сутринта, когато от една случайна телеграма разбра за закъснението на платнохода поради насрещни ветрове, а тази сутрин бе застанал на пост от четири часа. Продължи да чака, без да сваля поглед от лодките, които караха към брега малцината пътници, решили се да слязат въпреки бурята. Повечето от тях трябваше да изоставят на половината път заседналата лодка и се добраха до кея, прецапвайки през калта. В осем часа, след като напразно бяха чакали да спре дъждът, един черен хамалин, навлязъл до пояс във водата, пое Фермина Даса от борда на платнохода и я отнесе на ръце до брега, но тя беше толкова измокрена, че Флорентино Ариса не можа да я познае.

Тя самата не съзнаваше колко бе съзряла по време на пътешествието, докато не влезе в закрития дом и не се захвана веднага с героичната задача да го направи отново обитаем с помощта на Гала Пласидия, черната прислужница, която се върна от стария Квартал на робите веднага щом научи за завръщането им. Фермина Даса вече не беше едничкото дете, едновременно глезено и тиранизирано от бащата, а стопанка и господарка на една империя, потънала в прах и паяжини, която можеше да бъде възкресена само със силата на непобедимата любов. Тя не се обезсърчи, защото бе окрилена от такава воля, че се чувствуваше способна да помести целия свят. Същата вечер, докато пиеха, шоколад с питки в кухнята, баща ѝ с ритуална тържественост ѝ връчи пълномощията за управление на дома.

— Връчвам ти ключовете на твоя живот — каза и той.

Тя, навършила седемнадесет години, пое отговорността без вълнение и с пълното съзнание, че всяка педя извоювана свобода е в полза на любовта. На другия ден, след изпълнената с кошмарни сънища нощ, тя за пръв път се натъжи от завръщането, когато отвори балконската врата и отново видя печалния дъждец в градината, статуята на обезглавения герой, мраморната пейка, където Флорентино Ариса сядаше с книгата стихове. Тя вече не мислеше за него като за недостижимия годеник, а като за отредения съпруг, на когото изцяло принадлежеше. Усети колко тежеше напразно изгубеното време, откакто бе заминала, колко ѝ струваше да оживее, колко любов ѝ трябваше, за да обича мъжа си така, както бог повелява. Учуди се, че не е в градината, както бе седял толкова пъти въпреки дъжда, учуди се, че не е получила никакъв знак от него, поне като предчувствие, и внезапно я разтърси мисълта, че е умрял. Но веднага отхвърли лошата мисъл, защото в шемета на телеграмите от последните дни, преди приближаващото завръщане, бяха забравили да се уговорят как ще се свързват, когато тя си дойде.

Истината е, че Флорентино Ариса не беше сигурен дали се е върнала, докато телеграфистът от Риоача не потвърди, че се е качила в петък на същия платноход, който не пристигна предния ден поради насрещните ветрове. Така че в края на седмицата той взе да дебне за някакъв признак на живот в къщата им и чак в понеделник привечер забеляза през прозорците да се движи една светлинка, която скоро след девет часа угасна в спалнята с балкона. Не можа да спи, сполетя го същото гадене, което съсипваше първите нощи на любовта му. Трансита Ариса стана с първи петли, разтревожена, че синът ѝ бе излязъл на двора в полунощ и още не беше се върнал. Отишъл бе на вълнолома, блуждаеше там и декламираше до съмнало любовни стихове срещу вятъра с лице, обляно в ликуващи сълзи. В осем сутринта той седна в Енорийското кафене, зашеметен от нощното бдение, и се помъчи да измисли по какъв начин да приветствува Фермина Даса с добре дошла. В този миг се почувствува разтърсен като от сеизмичен трус, който сякаш разкъса вътрешностите му.

Беше тя. Пресичаше площад Катедралата заедно с Гала Пласидия, която носеше пазарските кошници, и за пръв път не беше с ученическата униформа. Бе станала по-висока отпреди, с по-определени черти и постегната, а красотата ѝ бе избистрена от

увереността на зрял човек. Плитката ѝ отново бе пораснала, но не я носеше на гърба, а спусната през лявото рамо, и тази простичка промяна ѝ бе ограбила и последната детска черта. Флорентино Ариса замръзна на мястото си, докато призрачното създание прекоси целия площад, без да отклонява поглед от пътя си. Но същата непреодолима сила, която го бе вцепенила, го застави след миг да се втурне подире ѝ, когато тя зави зад ъгъла на катедралата и се изгуби сред оглушителната врява на търговските улички.

Следеше я, като се пазеше да не го забележи, и откри привичните жестове, изяществото, подранилата зрялост на съществото, което обичаше най-много в света и което за първи път виждаше в естественото му състояние. Удиви се с каква лекота си отваряше път през тълпата. Докато Гала Пласидия се блъскаше, кошниците ѝ се заплитаха и трябваше да подтичва, за да не я изгуби, тя плуваше през уличното безредие в свое собствено пространство и време, без да се докосва до никого, като прилеп в тъмното. Често бе ходила на пазара с леля Есколастика, но все за разни дребни покупки, защото баща ѝ лично се грижеше за снабдяването на дома не само с мебели и храна, но дори и за женските дрехи. И това първо самостоятелно излизане бе за Фермина Даса очарователно приключение, идеализирано от детските ѝ мечти.

Не обърна внимание на подканите на шарлатаните, които ѝ предлагаха нектара на вечната любов, нито на молбите на просящите, излегнати по входовете с димящите си язви, нито на престорения индиец, който искаше да ѝ продаде опитомен крокодил. Направи дълга и подробна обиколка, без определена цел, като спираше да погледне едно-друго без припряност, просто да се наслади на душата на нещата. Влезе във всяка врата, където продаваха каквото и да било, и навсякъде намираше по нещо, което усилваше жаждата ѝ за живот. С удоволствие вдишваше уханието на индийски троскот, лъхащ от сандъците със сукна, увиваше се в пъстри коприни, разсмя се от сърце, като се видя предрешена като същинска манола^[7], с гребените и ветрилото на цветя, отразена в огледалото с човешки бой на „Златната жица“. В колониала повдигна капака на тенекия с херинга в саламура, която ѝ напомни вечерите на североизток, в Сан Хуан де ла Сиенага, когато беше съвсем малко момиченце. Дадох ѝ да опита кървавица от Аликанте с вкус на женско биле и тя, купи две парчета за закуска в

събота, купи филета от, треска и шише ликьор от френско грозде. В магазина за подправки само за наслада на обонянieto стри в длан няколко листа градински чай и риган, купи по шепа карамфил, зрънца анасон, джинджифил и хвойна и накрая си тръгна оттам, смеейки се до сълзи след толкова кихане от мириса на кайенски пипер. Във френската дрогерия, докато купуваше сапун „Рьоте“ и бензоева вода, ѝ сложиха зад ухото от парфюма, който бе на мода в Париж, и ѝ дадоха обезмиришаваща таблетка за след пушене.

Играеше си на пазаруване наистина, обаче нужните ѝ неща тя купуваше без лутане, с увереност, която не допускаше мисълта, че го прави за първи път, защото беше със съзнанието, че не купува само за себе си, а и за него: дванадесет ярда лен за покривки на двамата, прохладен перкал за сватбените чаршафи, в които да осъмват и двамата, най-отбраното от всяка нещo, за да му се радват заедно в къщата на любовта. Тя умееше да отбива от цената, пазареше се изискано, с достойнство, за да се сдобие с най-доброто, и плащаше със златни монети, които продавачите пробваха само заради удоволствието да чуят звъна им на мрамора на тезгяха.

Флорентино Ариса я следеше очарован, наблюдаваше я със затаен дъх, блъсна се няколко пъти в кошниците на слугинята, която отвръщаше с усмивка на извиненията му, а Фермина Даса минаваше тъй близо до него, че той долавяше полъха на нейното ухание, и ако тя не го забеляза, не бе защото не можеше, а заради високомерната си походка. Изглеждаше му толкова красива, толкова пленителна и различна от обикновените хора, че се чудеше защо никой друг не се побърква като него от кастанетите на токчетата ѝ на паважа и защо ничие друго сърце не се разтуптява от шушненето на воланите ѝ, и защо целият свят не полудява от любов от развятата ѝ плitка, от полета на ръцете ѝ, от златото на смеха ѝ. Не пропускаше нито един неин жест, нито един признак на характера ѝ, обаче не се осмеляваше да се приближи от страх да не развали магията. Но когато тя се смеси с навалищата при Портала на писарите, той разбра, че рискува да изпусне случая, жадуван от години.

Фермина Даса споделяше мнението на съученичките си от колежа, че Портала на писарите е пагубна място, забранено, разбира се, за почтени госпожици. Представляваше покрита колонада срещу малък площад, на който чакаха наемните файтони и товарните коли,

теглени от магарета, и където кипеше най-оживена и шумна амбулантна търговия. Името си мястото носеше от колониални времена, защото тук сядаха мълчаливите калиграфи, във вълнени жилетки и с черни ръкавели, които пишеха по поръчка, на цени за бедни, всякакви документи: паметни бележки за нанесени обиди, молби, юридически защитни речи, поздравителни или съболезнователни картички, любовни обяснения за всякакви възрасти. Разбира се, не от тях идваше лошата слава на това шумно тържище, а от амбулантните търговци, появили се в по-ново време, които предлагаха изпод тезгяха всякакви съмнителни стоки, пристигнали контрабандно с корабите от Европа — от неприлични картички и подмладяващи помади до прочутите каталонски презервативи с гребенчета от игуани, които трептяха в определения момент, или с цвете на края, което разтваряше листцата си по волята на потребителя. Фермина Даса, незапозната с предназначението на тази улица, влезе под колонадите, без да забележи къде попада, търсейки спасителна сянка от палецото слънце в единадесет сутринта.

Озова се в разгорещената врява на ваксаджии и продавачи на птици, антиквари, знахари, продавачки на сладкиши, които, надвиквайки гълчавата, хвалеха стоката си: ананасови пасти за голямо пораста, кокосови буклички за момиченца куклички, вкусни колачета за щури юначета. Но тя остана безразлична към надвикванията на продавачите, привлечена моментално от един книжар, който демонстрираше вълшебни мастила за писане: мастило, червено като кръв, мастило с печален нюанс за траурни вести, фосфоресциращо мастило за четене на тъмно, симпатично мастило, което се проявяваше, като се нагрее на пламък. Тя искаше да купи от всичките, за да си поиграе с Флорентино Ариса, да го стресне с остроумието си, но като изпробва няколко, реши да вземе само едно шише със златно мастило. После отиде при сладкарките, насядали зад големите стъквени кълба, и купи по шест сладкиша от всеки вид, като ги посочваше с пръст през стъклото, защото не можеше да надвика врявата: шест ангелски къдрички, шест пастички с млечен крем, шест сусамки, шест гевречета с юка, шест шоколадови дяволчета, шест буклички с бяло сладко, шест царски хапки с кокосово мляко, по шест от това и от онова и ги поставяше в кошницата на слугинята с неповторимо изящество, напълно далечна за досадните рояци мухи, кръжащи над сиропите,

чужда на непрестанния грохот, чужда на маранята от кисела пот, трептяща в смъртоносната жега. От омаята я пробуди една засмяна негърка с шарен парцал на главата, закръглена и красива, като ѝ поднасяше триъгълно парче ананас, набучено на върха на касапски нож. Тя го пое, лапна го цялото и както му се наслаждаваше с поглед, зареян из навалищата, внезапно стресване я закова на място: зад гърба си, тъй близо до ухото, че само тя можеше да го долови в гълчавата, бе чула гласа:

— Това не е подходящо място за една коронована богиня.

Тя обърна глава и видя на две педи от очите си неговите ледени очи, мъртвешки бледото лице, вкаменените от страх устни, същите, каквито ги бе видяла в тълпата след коледната литургия първия път, когато той пак бе застанал толкова близко до нея, но за разлика от тогава сега тя не почувствува разтърсването на любовта, а бездната на разочарованието. В един миг ѝ се разкри величината на собствената ѝ заблуда и тя ужасена се запита как е могла да гради толкова време и тъй безпощадно към себе си подобна химера в своето сърце. Можа само да помисли: „Господи, горкият човек!“ Флорентино Ариса се усмихна, понечи да каже нещо, понечи да тръгне след нея, но тя го изличи от живота си с едно махване на ръката.

— Не, моля ви — каза му тя. — Забравете това.

Същия ден, докато баща ѝ спеше следобедния си сън, тя изпрати по Гала Пласидия писмо от два реда: „Днес, като Ви видях, разбрах, че всичко между нас е само илюзия.“ Слугинята занесе също така телеграмите му, стиховете, изсушените камелии и поиска от него да върне писмата и подаръците, които тя му бе изпращала: молитвеника на леля Есколастика, листата от нейния хербарий, квадратния сантиметър от расото на свети Петър Клаверски, медальоните с ликове на светци, плитката от петнадесетгодишната ѝ възраст с копринената панделка от ученическата униформа. В последвалите дни, на границата на лудостта, той ѝ написа безброй отчаяни писма и причакваше слугинята, за да ѝ ги предаде, но слугинята изпълняваше категоричното нареждане да не взима нищо друго освен върнатите подаръци. Тя настоя така упорито, че Флорентино Ариса изпрати всички, с изключение на плитката, която нямаше да върне, докато Фермина Даса не се съгласи да я получи лично, за да поговорят ако ще за един миг само. Но не го постигна. Опасявайки се синът ѝ да не

вземе някое фатално решение, Трансито Ариса пренебрегна гордостта си и помоли Фермина Даса за любезността да ѝ отдели пет минути. Фермина Даса я прие за миг на терасата на къщата си, без да я покани да влезе и без да прояви и най-малката слабост. Два дни по-късно, след дълъг спор с майка си, Флорентино Ариса откачи от стената на стаята си пращната стъклена поставка, на която бе сложил плитката като свещена реликва, и самата Трансито Ариса я върна в кадифената ѝ кутийка, извезана със сърма. Флорентино Ариса никога повече не намери сгоден случай да види Фермина Даса насаме, нито да поговори насаме с нея в толкова многото срещи през тъй дългия им живот и чак след петдесет и една години, девет месеца и четири дни в първата ѝ вечер на вдовица повтори клетвата си във вечна вярност и любов завинаги.

---

[1] Старогръцко женско наметало. — Б.пр. ↑

[2] Червена шапка по подобие на древнофригийските, възприета от френските революционери като символ на свободата. Съществува като емблема в различни латиноамерикански гербове. — Б.пр. ↑

[3] Вид риба в южните морета. — Б.пр. ↑

[4] Вид махагоново дърво. — Б.пр. ↑

[5] Алкохолно питие от захарна тръстика. — Б.пр. ↑

[6] Име, дадено от испанските откриватели на бреговете на Колумбия и Венецуела. — Б.пр. ↑

[7] Девойка от Мадрид. — Б.пр. ↑

На двадесет и осем години доктор Хувенал Урбино беше най-търсеният ерген. Току-що се бе завърнал от дълъг престой в Париж, където бе изучавал медицина и хирургия, и откакто стъпи на твърда земя, даде поразителни доказателства, че не си беше губил времето нито миг. Върна се по-напет и отпреди, повече господар на съдбата си и никой от връстниците му не изглеждаше така придирчив и подготвен в науката си като него, но пък и нямаше мъж да танцува по-добре от него модерните танци или да прави по-добри импровизации на пиано. Съблазнени от личните му качества и от сигурността, която даваше семейното му имущество, девойките от неговата среда тайно хвърляха жребие коя да остане с него, а и той играеше с коя да остане, но успя да се запази в рамките на любезностите, непокътнат и изкусителен, до момента, когато отстъпи без съпротива пред плебейското очарование на Фермина Даса.

Обичаше да казва, че любовта им била плод на клиническа грешка. Той сам не можеше да повярва, че се е случило, и то в такъв период от живота му, когато бе отдал цялата си страст на съдбините на родния град, за който често казваше без никакво колебание, че няма равен в света. В Париж, разхождайки се под ръка с някоя мимолетна годеница в късната есен, му се струваше невъзможно по-голямо щастие от тези златисти дни, с планинския мирис на кестени върху жаравата, с меланхоличните акордеони, с неутолимите влюбени, които никога не преставаха да се целуват из откритите кафенета, но въпреки това, с ръка на сърцето, той си бе казвал, че за всичко това не би дал в замяна дори един миг от своето Карибие през април. Беше още твърде млад, за да знае, че паметта на сърцето отхвърля лошите спомени и преувеличава хубавите и че благодарение на това изкуство успяваме да понесем миналото. Но когато съзря отново от палубата на кораба бялото възвишение на колониалния квартал, вдадено в морето, неподвижните лешояди по керемидите, бедняшките дрехи, прострени да съхнат по балконите, едва тогава разбра до каква степен е бил лесна жертва на милосърдните клопки на носталгията.

Корабът си отваряше път през плаващ дюшек от удавени животни в залива и повечето пътници се скриха в каютите, побягнаха от вонята. Младият лекар се спусна по трапа облечен в костюм от алпака^[1] с жилетка и тренчкот, с остра брадичка като Пастьор на младини, с коса, разделена по средата от прав, бледен път, и с

достатъчно самообладание, за да прикрие буцата, заседнала в гърлото му не от тъга, а от ужас. На почти безлюдния кей, охраняван от боси войници без униформи, го чакаха сестрите, майка му и най-скъпите приятели. Сториха му се неугледни и без бъдеще въпреки светския им вид. Споменаха за кризата и за гражданската война като за нещо далечно и чуждо, но уклончивият тон на гласовете и една неувереност в зениците издаваха истинския смисъл на думите. Най-силно го потресе майка му. Все още млада жена, наложила се в живота със своята изисканост и с обществената си активност, тя сега съхнеше на бавен огън в камфоровия дъх на вдовишкия си креп. Тя, изглежда, се видя в смущението на сина си, защото в самоотбрана го предвари с въпроса защо се връща с такава прозрачна кожа, като восъчна.

— Това е животът, майко — каза той. — В Париж човек позеленява.

Малко по-късно, като се задушаваше от жегата, редом до нея в затворения файтон, той не можа да издържи повече на жестоката действителност, която се набиваше в очите му през прозорчето. Морето изглеждаше от пепел, някогашните замъци на маркизи щяха сякаш всеки миг да рухнат пред množащите се просяци и беше невъзможно да се долови пламенният аромат на жасмините през вонята на мърша от откритите клоаки. Всичко му изглеждаше по-малко, по-мизерно и мрачно, отколкото преди, а на буницата по улиците имаше толкова много прегладнели плъхове, че конете на файтона подплашени се препъваха. През целия път от пристанището до къщата им, в самото сърце на квартала Лос Вирейес, той не откри нищо, което да си струваше носталгията му. Покрусен извърна глава, за да не го забележи майка му, и беззвучно заплака.

Старинният замък на маркиз Касалдуеро, традиционна резиденция на рода Урбино де ла Кале, не се държеше по-горд посред това крушение. Доктор Хувенал Урбино го установи с разбито сърце още с влизането през мрачната галерия, като видя потъналия в прах водоскок във вътрешната градина и буренака без цветя по алпинеума, където лазеха игуани, видя, че по широката стълба с медни перила, която водеше към главните помещения, липсват много от мраморните плочи, а други са изпочупени. Баща му, повече самопожертвователен, отколкото издигнат лекар, бе починал през епидемията от азиатска холера, опустошила града преди шест години, а заедно с него бе умрял

и духът на тази къща. Доня Бланка, майката, задушавана в един траур, който се предвиждаше да бъде вечен, бе заменила с вечерни панихиди прославените лирични вечери и камерни концерти, устройвани от покойния съпруг. Двете сестри, тръгнали против природната си прелест и жизнерадостен характер, бяха заприличали на монашески мощи.

Доктор Хувенал Урбино не мигна цялата нощ след пристигането си, страхуващ се от мрака и тишината, и каза три молитвени броеници^[2] към Светия дух и всички заклинания, които си спомни, срещу беди, крушения и всякакви други засади на нощта, а в това време един алкараван, вмъкнал се в спалнята през зле затварящата се врата, пропиваше точно на всеки час. Измъчваха го безумните викове на душевноболните жени от близката лудница „Божествената пастирка“, безпощадната капка, падаща от каменния филтър в делвата, чийто звук отекваше в цялата къща, дългокраките стъпки на алкаравана, залутал се из спалнята, вроденият му страх от тъмно, невидимото присъствие на покойния баща в необятната заспала къща. Когато алкараванът пропя за пет часа заедно с петлите на съседите, доктор Хувенал Урбино реши да се остави телом и духом на провидението, защото загуби желание да живее и ден повече в родината си, потънала в разруха. И все пак обичта на близките, неделите, прекарани на село, преднамерените ласкателства на девойките от неговата среда успяха да смекчат горчивината на първите впечатления. Малко по малко взе да свиква с октомврийския зной, с нетърпимите миризми, с незрелите съждения на своите приятели: утре ще видим, докторе, не се притеснявайте, докато накрая се предаде на магията на навика. Скоро си измисли едно лесно оправдание за това, че се бе изоставил. „Такъв е твоят собствен свят — каза си той, — печалният, потискащ свят, който бог ти е отредил, и това си е божа работа.“

Първото, с което се зае, бе кабинетът на баща му. Остави на мястото им строгите, сериозни английски мебели, чиято дървесина стенеше в утринния студ, но запрати на тавана научните трактати от времето на вицецралете и на романтичната медицина и нареди по стъклените лавици книгите от новата френска школа. Свали излинелите литографии, с изключение на една — с лекаря, който оспорва на смъртта една гола болна жена, откачи и клетвата на

Хипократ, отпечатана с готически букви, и на тяхно място закачи редом до единствената диплома на баща си своите многобройни и най-различни дипломи с пълно отличие, които бе получил в няколко европейски университета.

Опита се да въведе нови схващания в Болницата на милосърдието, но се оказа не толкова лесно, както бе смятал в младежкия си ентузиазъм, защото този мухлясал дом на здравето се заинатяваше в атавистичните си суеверия, като например да се слагат краката на леглото в паници с вода, та да не могат болестите да се изкатерят, или да се изисква от хирурзите строго официален костюм и велурени ръкавици в операционната зала, защото бе прието да се смята, че елегантността е основното условие за асептичност. Не можеха да понасят как новопристигналият младок опитва урината на болния, за да установи съдържанието на захар, как цитира Шарко и Трусо, сякаш са му съквартиранти, как в лекциите си предупреждава сериозно за смъртната опасност от ваксините, а в замяна на това проявява подозрително доверие към новооткрития супозиториум. Всичко негово срещаше съпротива: обновителният му дух, маниакалният му патриотизъм, чувството му за хумор, изостанало за тази земя на безсмъртни шегаджии, всичко, което всъщност представляваше най-ценните му качества, предизвикваше недоверие у по-възрастните му колеги и тайни подигравки сред по-младите.

Основната му грижа беше опасното хигиенично състояние на града. Обърна се до най-високи инстанции с проект да се пресушат испанските клоаки — огромен развъдник на плъхове, а на тяхно място да се построят закрити отходни канали, които да не се изливат в залива на пазара, както бе открай време, а в някоя далечна яма. Добре уредените колониални къщи имаха нужници със септични ями, но две трети от градското население, натъпкани в бараки покрай блатата, вършеха нуждите си на открито. Изпражненията изсъхваха на слънцето, ставаха на прах и понесени от свежия декемврийски ветреца, се вдишваха от всички с коледните веселия. Доктор Урбино се помъчи да уреди в градската община задължителни курсове за бедни, та да се научат сами да си строят нужници. Напразно се бори боклукът да не се изхвърля в храсталаците мангле, превърнали се от векове в загнило блато, да се прибира поне два пъти седмично и да се изгаря в някое ненаселено място.

Докторът съзнаваше смъртната заплаха на водата за пиене. Самата идея да се построи водопровод изглеждаше немислима, защото тези, които можеха да я подхванат, имаха подземни резервоари, където под гъст зеления каймак се събираха дъждовните води от години. Едни от най-ценните мебели в онези времена бяха долапите от резбовано дърво за прецеждане на водата, през чиито каменни филтри водата денонощно се оттичаше капка по капка в делвите. За да не пие никой от алуминиевото канче, с което се вадеше вода, краищата му бяха назъбени като короната на клоун цар. В сумрака на печената глина водата изглеждаше бистра, прясна и с горски дъх. Но доктор Хувенал Урбино не се заблуждаваше с такова пречистване, защото знаеше, че въпреки всички предпазни мерки дъното на делвите беше светилище на червейчета. В детството си беше прекарвал дълги часове, втренчен в тях почти с мистичен захлас, вярващ както много хора тогава, че тези червейчета на застоялите води са духове, свръхестествени създания, които от утайката на застоялите води подмамват девиците и са способни на яростни любовни отмъщения. Беше видял като малък погрома в къщата на учителката Ласара Конде, дръзнала да смути покоя на тези духове, бе видял обсипаната със стъкла улица и купчината камъни, хвърляни три дни и три нощи в прозорците ѝ. Много време мина, докато той научи, че тези червейчета са ларви на санконите^[3], но го запомни веднъж завинаги, защото оттогава разбра, че не само те, но и много други злоредни духове минават най-спокойно през нашите наивни каменни филтри.

На водата от резервоарите се приписваше дълго време и с голяма гордост хернията на скротума, която много мъже в града търпяха не само без да се срамуват, но и с известна патриотична нахаканост. Когато Хувенал Урбино ходеше на училище, всеки път потръпваше от ужас при вида на мъжете с херния — седнали пред вратите на къщите си в знойните дни, те вееха с ветрило на един текстикул, огромен като дете, заспало между краката им. Разправяха, че хернията издавала писък на скръбна птица в бурните нощи и се извивала с нетърпима болка, когато наблизко изгаряли перо от лешояд, но никой не се оплакваше от тия несгоди, защото на голямата и добре носена херния се гледаше преди всичко като на мъжка чест. Когато доктор Хувенал Урбино се завърна от Европа, той вече знаеше много добре фалшивата научност на това вярване, но то бе тъй вкоренено в местните суеверия,

че много хора се възпротивиха срещу обогатяването с минерали на водата в резервоарите от страх да не ѝ отнемат свойството да причинява почетната херния.

Доктор Хувенал Урбино се тревожеше не само за нечистата вода, но и за състоянието на хигиената на градския пазар, разположен на голямо пространство на открито срещу залива Лас Анимас, където акостираха корабите на Антилските острови. Известен пътешественик го бе описал като един от най-живописните пазари за времето си в света. Богат пазар беше наистина, оживен и тънещ в изобилие, но предизвикваше може би и най-много тревога. Настанен бе сред собственото си бунцище, на произвола на морските бури и именно тук заливът бълваше и връщаше на сушата нечистотиите от клоаките. Пак тук се изхвърляха отпадъците от близката кланица — насечени глави, вмирисани карантии, нечистотии от животни, които плаваха ден и нощ в блато от кръв. Лешоядите се надпреварваха с плъхове и кучета в постоянна разпра за карантите, посред елени и вкусни петли от Сотавенто, обвесени по стрехите на дюкяните, и сред пролетни зеленчуци от Архона, изложени върху рогозки на земята. Доктор Хувенал Урбино искаше да хигиенизира мястото, настояваше да направят кланицата другаде, да построят покрит пазар със стъклени куполи, каквито бе виждал в старите хали в Барселона, и в тях продуктите бяха тъй наперени и чистички, че да ти е жал да ги ядеш. Но дори и най-благосклонните от издигнатите му приятели го съжеляваха, задето си прави подобни илюзии. Такива си бяха те: цял живот изтъкваха с гордост произхода си, историческите заслуги на града, безценните му светини, героизма и красотата му, но оставаха слепи за дървояда на годините. Затова пък доктор Хувенал Урбино обичаше града достатъчно много, за да го вижда с очите на истината.

— Колко ли трябва да е благороден този град — казваше той, — щом ние вече четиристотин години се опитваме да го съсипем, а все още не успяваме.

Но вече явно успяваха. Епидемията от холера, чиито първи жертви паднаха покосени от смъртта в локвите на пазара, бе причинила за единадесет седмици най-голямата смъртност в нашата история. Дотогава някои именити покойници бяха погребвани под плочите на църквата, в неприветливото съседство на архиепископи и каноници, а други, не толкова богати, ги погребваха в манастирските

дворове. Бедните отиваха на колониалното гробище, на един ветровит хълм, отделен от града чрез канал с оскъдни води, на чийто зидан мост имаше надпис, издълбан по нареждане на някой кмет ясновидец: „Lasciate ogni speranza voi ch'en-trate“^[4]. През първите две седмици на холерата гробището преля и в църквите не остана нито едно свободно място, въпреки че пренесоха тленните останки на многобройни видни личности в обща костница без име. Въздухът в катедралата стана тежък от изпаренията на недобре запечатаните крипти и оттогава вратите и не се отвориха цели три години, чак до времето, когато Фермина Даса видя за първи път отблизо Флорентино Ариса на утринната литургия. Заграденият двор на манастира „Света Клара“ на третата седмица се препълни чак до тополовата горичка, та се наложи да приспособят за гробище общинската зеленчукова градина, която беше два пъти по-голяма. Там изкопаха дълбоки ями, за да погребват на три нива, набързо и без ковчези, но трябваше да се откажат от тях, защото препълнената земя прогизна като гъба и процеждаше под стъпките нечиста, воняща кръв. Тогава наредиха погребенията да продължат в „Мано де Диос“, чифлик за угояване на добитък на помалко от една левга път от града, който по-късно бе осветен като общо гробище.

Откакто се обявиха мерките против холерата, от крепостта на местния гарнизон всеки четвърт час се даваше оръдеен изстрел денем и нощем, в отговор на местния предразсъдък, че барутът прочиствал околната среда. Холерата се настърви много повече към черното население, като по-многобройно и бедно, но всъщност жертвите и бяха без оглед на раса и произход. Секна внезапно, както изведнъж бе започнала, и размерът на изстреблението така и не стана известен, не защото бе невъзможно да се установи, а защото едно от най-присъщите ни достойнства е срамът от собствените ни злочестини.

Доктор Марко Аурелио Урбино, бащата на Хувенал, стана герой на града в онези злощастни дни, а също и най-видната му жертва. По официално разпореждане той набеляза и ръководи лично санитарната стратегия, а по своя лична инициатива участвуваше във всички обществени дела дотолкова, че в най-критичните моменти на холерата нямаше по-висок авторитет от неговия. Години по-късно, като преглеждаше хрониката от онези дни, доктор Хувенал Урбино установи, че методът на баща му е бил по-скоро милосърден,

отколкото научен, и че в много отношения противоречеше на здравия разум. Установи го със състраданието на синовете, които животът постепенно превръща в бащи на своите бащи, и за първи път му домъчня, че не е бил редом до своя баща в самотата на грешките му. Но не омаловажи заслугите му: неговата всеотдайност и себеотрицание и преди всичко доблестта му заслужаваха голямата почит, която му отдадоха, когато градът се възстанови от бедствието, и името му справедливо остана сред имената на бележитите личности от други, не толкова достойни войни.

Той не доживя славата си. Когато забеляза у себе си непоправимите смущения, които бе виждал и съпреживявал у толкова други хора, дори не се и опита да води напразна борба, а се оттегли от света, за да не зарази никого. Затворен сам в едно сервизно помещение на Болницата на милосърдието, глух към призивите на колегите и молбите на близките си, чужд за ужаса на заразените от холера, агонизиращи по подовете на претъпканите коридори, той написа до жена си и децата си трескаво нежно писмо, в което благодареше, че е съществувал, и разкриваше колко много и как жадно бе обичал живота. Това беше едно сбогуване от двадесет разтърсващи страници, в които по влошаването на почерка личеше напредването на болестта, и не беше нужно човек да го познава, за да разбере, че подписът бе сложен с последния дъх. Съгласно неговите разпореждания, изпепеленото му тяло се смеси в общото гробище и не го видя никой от обичните му хора.

Доктор Хувенал Урбино получи телеграмата три дена по-късно в Париж, по време на вечеря с приятели, и вдигна тост с шампанско в памет на баща си.

Каза: „Добър човек беше.“ По-късно щеше да се упреква за своята незрялост: бягаше от действителността, за да не се разплаче. Но след три седмици получи копие от предсмъртното му писмо и тогава се покори на истината. В един миг му се разкри до дъно образът на човека, когото беше познавал преди всички други, който го бе отгледал и наставлявал и бе спал тридесет и две години с майка му, но никога преди това писмо не беше му се разкривал такъв, какъвто беше телом и духом — чисто и просто от стеснителност. Дотогава в семейството на доктор Хувенал Урбино бяха възприемали смъртта като беда, която сполита другите, чуждите родители, братя, съпрузи, но не и техните.

Бяха хора с небързащ живот, които сякаш ни остаряваха, ни боледуваха, нито умираха, а се стопяваха постепенно в своето време, превръщайки се в спомени, в мъгли от друга епоха, докато ги погълнеше забравата. Не толкова телеграмата със скръбната вест, а предсмъртното писмо на баща му го изправи пред неизбежността на смъртта. И все пак един от най-ранните му спомени, може би от девет-или единадесетгодишна възраст, бе сякаш предварителен знак от смъртта, дошъл чрез баща му. Двамата седяха в домашния кабинет през един дъждовен следобед. Той рисуваше чучулиги и слънчогледи с цветни тебешери по плочите на пода, а баща му четеше, седнал срещу светлината от прозореца с разкопчана жилетка и с гумени ластици на ръкавите на ризата. Изведнъж прекъсна четенето, за да се почеше по гърба с едно чесало с дълга дръжка и сребърна ръчичка на края. Не можа сам и помоли детето да го почеше с нокти. Тогава изпита странното чувство, че баща му не усеща собственото си тяло, като го чеше. Накрая той го погледна през рамо с тъжна усмивка.

— Ако умра сега — каза му той, — едва ли ще ме помниш, като станеш на моята възраст.

Каза го без никаква видима причина, но ангелът на смъртта прелетя за миг в прохладния сумрак на кабинета и излезе през прозореца, оставяйки по пътя си струя пера, но детето не ги видя. Оттогава бяха минали повече от двадесет години и Хувенал Урбино скоро щеше да достигне възрастта на баща си от онзи следобед. Съзнаваше, че е същият като баща си, и към това сега се прибави потресаващото съзнание, че е също така смъртен като него.

Холерата се превърна за него в натрапчива мисъл. Знаеше за болестта малко, само основните неща, научени в някой общ курс, и му се струваше невероятно, че само преди тридесет години тя бе причинила във Франция, включително и в Париж, смъртта на повече от сто и четиридесет хиляди души. Но след смъртта на баща си той изучи всичко, което можеше да се научи за различните форми на холерата, почти като за изкупление, за да успокои паметта си, беше и ученик на най-изтъкнатия за времето си епидемиолог, създателя на санитарните кордони, професор Адриен Пруст, баща на великия писател. И когато се завърна в родния си край, още от морето усети вонята на пазара, видя плъховете в клоаките и децата, които се

въргалиха голи из уличните локви, и не само разбра, че бедата вече е станала, но и бе сигурен, че всеки момент ще се повтори.

Не мина много време. След няколко месеца студентите му от Болницата на милосърдието го помолиха да им помогне за един болен с особено синкаво оцветяване по цялото тяло. На доктор Хувенал Урбино му стигаше само да го види от вратата, за да разпознае врага. Но имаха късмет: болният бе пристигнал преди три дни с кораб от Кюрасао и се бе явил сам във външната консултация на болницата, та нямаше изгледи да е заразил някого. За всеки случай доктор Хувенал Урбино предупреди колегите си, издействува властите да вдигнат тревога в близките пристанища, за да се локализира и постави под карантина заразеният кораб, и трябваше да съдържа началника на укреплението, който искаше да въведе военно положение и да приложи незабавно терапевтиката на оръдейния изстрел всеки четвърт час.

— Спестете си този барут за когато дойдат либералите — каза му докторът в добро настроение. — Вече не сме в средновековието.

Болният умря на четвъртия ден, задавен в едно бяло, зърнисто повръщане, но през следващите седмици не бе открит нито един друг случай въпреки постоянната бдителност. Малко по-късно вестник „Диарио дел Комерсио“ публикува известието, че две деца са умрели от холера в различни места на града. Установи се, че едното от тях е имало обикновена дизентерия, обаче другото — момиченце на пет години, изглежда, наистина бе станало жертва на холерата. Изолираха родителите и тримата му братя и ги поставиха под индивидуална карантина, а целият квартал бе подложен на строго медицинско наблюдение. Едно от децата се бе заразilo от холерата, но съвсем скоро се възстанови и щом мина опасността, цялото семейство се върна у дома си. През следващите три месеца бяха регистрирани още единадесет случая, а на петия месец случаите обезпокоително нараснаха, но в края на годината се сметна, че рискът от избухване на епидемия е бил предотвратен. Никой не се и съмняваше, че именно строгите санитарни мерки на доктор Хувенал Урбино са спомогнали да стане чудо много повече, отколкото можаха съветите и предупрежденията му преди. Оттогава, че и доста години от нашия век, холерата продължаваше да се среща не само в града, но и почти по цялото карибско крайбрежие и в поречието на Магдалена, но никога повече не се разрасна в епидемия. Вдигнатата тревога принуди

властите да обърнат по-сериозно внимание на предупрежденията на доктор Хувенал Урбино. В Медицинския факултет бе въведена задължителна катедра по холера и жълта треска, а неотложната нужда да се ликвидират клоаките и да се построи пазар далеч от бунището вече срещаше разбиране. Но тогава доктор Хувенал Урбино не се погрижи да отстоява победата си, нито имаше настроение да упорствува в обществената си мисия, защото самият се чувствуваше обезсърчен, отнесен и разпилян заради светкавицата на любовта към Фермина Даса. Решен бе да промени всичко и да забрави всичко друго в живота си.

Тази любов беше плод на клинична грешка. Един приятел лекар бе сметнал, че е открил началните симптоми на холера при една осемнадесетгодишна пациентка, и помоли доктор Хувенал Урбино да я посети. Отиде още същия ден, разтревожен холерата да не е нахлула в неприкосновените очертания на стария град. Дотогава всички случаи бяха в крайните квартали и главно сред черното население. Натъкна се обаче на други, не тъй неприятни изненади. Къщата, потънала в сянката на бадемовите дървета от Евангелската градина, отвън изглеждаше порутена като останалите в колониалния квартал, но вътре човек откриваше ред и красота, огрени от удивителна светлина, идваща сякаш от незнайни времена. Покритият вход водеше до вътрешен двор от севилски тип, квадратен и бял, току-що варосан, с разцъфнали портокалови дръвчета, подът и стените бяха покрити с едни и същи плочки, носеше се невидим шум на течаща вода, по корнизите имаше саксии с карамфили, а по аркадите висяха клетки с редки птици. Най-странни бяха три гарвана в голяма клетка — като разпереха криле, те изпълваха въздуха със съмнителен аромат. Изведнъж залаяха няколко кучета, вързани някъде из къщата, влудени от мириса на чужд човек, но строг женски глас ги усмири, веднага многобройни котки наизскачаха от всички страни и се изпокриха сред цветята, стреснати от властния тон. Тогава настъпи такава прозрачна тишина, че през пърхането на птиците и сричането на водата по камъка се долавяше безутешното дихание на морето.

Потресен от усещането за физическо присъствие на бога, доктор Хувенал Урбино помисли, че подобна къща е неуязвима за холерата. Последва Гала Пласидия по сводестия коридор, мина край прозореца на шивалнята, където Флорентино Ариса видя за първи път Фермина

Даса, когато дворът още бе в строителни отпадъци, изкачи се по новото мраморно стълбище на втория етаж и почака да съобщят за него, преди да влезе в спалнята на болната. Но Гала Пласидия се върна оттам да му предаде:

— Госпожицата каза, че не може да влезете сега, защото татко ѝ не е вкъщи.

Така че той дойде пак в пет часа следобед според указанията на прислужницата и лично Лоренсо Даса му отвори вратата и го заведе в спалнята на дъщеря си. Докато траеше прегледът, остана седнал, със скръстени ръце в полумрака на един ъгъл и напразно се мъчеше да овладее неравномерното си дишане. Трудно можеше да се разбере кой бе по-стеснителен — дали докторът с целомъдрената си тактичност или болната със свенливостта на девственица в копринената нощница, но никой не погледна другия в очите, ами той я разпитваше с безличен тон, а тя отговаряше с трепкащ глас, и двамата притеснени от мъжа, седящ в полумрака. Накрая доктор Хувенал Урбино помоли болната да седне и с изключително внимание разгърна нощницата ѝ до кръста: недокосваната висока гръд с детински зърна проблесна за миг като пламък в сумрака на спалнята, преди тя припряно да я покрие, кръстосвайки ръце. Невъзмутим, докторът отстрани ръцете ѝ, без да я погледне, и я преслуша, като опря ухо до кожата първо на гърдите, после на гърба.

Доктор Хувенал Урбино обичаше да разказва, чене изпитал никакво вълнение, когато се запознал с жената, с която щеше да живее до деня на смъртта си. Спомняше си небесносинята нощница с дантели, трескавите очи, дългата коса, разпусната по раменете, но беше така разтревожен от избухването на холера в колониалния квартал, че не се загледа в нищо от девическото ѝ разцъфнало изобилие, а само търсеше и най-малкия възможен признак за холера. Тя беше поточна: младият лекар, за когото толкова бе чувала да се говори във връзка с холерата, ѝ се стори педант, неспособен да обича никой друг освен себе си. Диагнозата беше чревна инфекция, причинена от храна, която мина с тридневно домашно лечение. Успокоен, че дъщеря му не е заразена от холера, Лоренсо Даса изпрати доктор Хувенал Урбино чак до стъпалото на файтона, плати му едно златно песо за визитата, което му се струваше много дори и за богаташки лекар, но се сбогува с прекомерни благодарности. Беше

заслепен от блясъка на фамилните му имена и не само че не го криеше, но би сторил всичко на света, за да го види и друг път при не толкова служебни обстоятелства.

Случаят би трябвало да се сметне за приключен. Но следващия вторник, без да е повикан и без да съобщи предварително, доктор Хувенал Урбино отново отиде у тях в неподходящо време — три часа следобед. Фермина Даса беше в шивалнята, където взимаше урок по рисуване с маслени бои заедно с две приятелки, когато той се появи на прозореца в безупречен бял сюртук, с бяла шапка с високо дъно и ѝ направи знак да се приближи. Тя остави палитрата на стола и се запъти към прозореца, като стъпваше на пръсти и повдигаше воланите на полата си до глезените, за да не се влачи. На главата си носеше диадема с медальон на челото, а лазурният му камък имаше същия изплъзващ се цвят като очите ѝ, и всичко в нея излъчваше свежест. На доктора му направи впечатление, че в собствения си дом тя се бе облякла за рисуването като за празник. Измери пулса ѝ, като протегна ръка през прозореца, прегледа ѝ гърлото с алуминиева шпатула, погледна отвътре долния клепах и всеки път одобрително кимваше. Беше по-малко стеснителен от предишния път, но тя — много повече, защото не разбираше причината за този непредвиден преглед, след като той сам бе заявил, че няма да идва пак, освен ако не го повикат за нещо ново. Нещо повече: тя изобщо не искаше да го вижда. Като приключи прегледа, лекарят прибра шпатулата в чантата, претърпкана с инструменти и флакони лекарства, и рязко я затвори.

— Сега сте като току-що поникнала роза — каза той.

— Благодаря.

— На бога — добави той и цитира неточно свети Тома — Не забравяйте, че всяко добро, откъдето и да идва, произлиза от Светия дух. Обичате ли музика?

Зададе въпроса с очарователна усмивка, сякаш случайно, но тя не му отвърна.

— Какво общо има този въпрос? — попита тя на свой ред.

— Музиката е важна за здравето.

Той наистина вярваше в това и тя много скоро щеше да узнае за цял живот, че темата за музиката бе почти магическа формула, която той използваше, за да започне едно приятелство, но в този момент го изтълкува като подигравка. На всичко отгоре двете ѝ приятелки, които

се преструваха, че рисуват, докато се водеше разговорът на прозореца, се изкискаха като мишки и скриха уста с палитрите, което окончателно вбеси Фермина Даса. Заслепена от гняв, тя затръшна прозореца. Лекарят, слисан пред дантелените перденца, се опита да налучка пътя към изхода, но се обърка и в смущението се блъсна в клетката с парфюмираните гарвани. Те нададоха оглушителен писък, запляскаха уплашено с криле и дрехите на лекаря се пропиха с ухание на жена. Гръмовният глас на Лоренсо Даса го закова на място:

— Докторе, почакайте ме там.

Той бе видял всичко от горния етаж и слизаше по стълбите, закопчавайки ризата си, подпухнал и морав, с бакенбарди, разрошени от лош следобеден сън. Лекарят се опита да надмогне обидата:

— Казах на дъщеря ви, че е като роза.

— Така е — рече Лоренсо Даса, — но с прекалено много бодли.

Мина край доктор Урбино, без да го поздрави. Блъсна двете крила на прозореца на шивалнята и заповяда на дъщеря си с груб вик:

— Ела да се извиниш на доктора.

Лекарят понечи да се намеси и да го възпре, но Лоренсо Даса не му обърна внимание. Настоя: „Побързай!“ Тя погледна крадешком приятелките си с молба да я разберат и отговори на баща си, че няма за какво да се извинява, понеже е затворила прозореца само за да не влиза слънце. Доктор Урбино искаше да потвърди, че е така, но Лоренсо Даса настоя да се изпълни заповедта му. Тогава Фермина Даса, побледняла от гняв, се приближи до прозореца и като изнесе напред десния крак и повдигна с върха на пръстите полата си, направи на доктора подчертано театрален реверанс.

— Приемете моите най-покорни, извинения, господине — каза тя.

Подражавайки ѝ, доктор Хувенал Урбино с удоволствие ѝ свали шапка и направи мускетарски поклон, но не получи милостивата усмивка, на която се надяваше. После Лоренсо Даса го покани в кабинета си да изпият по едно кафе в знак на извинение и той с радост прие, за да отхвърли всякакво съмнение, че в душата му може да е останала и капка огорчение.

Истината е, че доктор Хувенал Урбино не пиеше кафе, с изключение на една чашка сутрин на гладно. Не пиеше и алкохол, освен чаша вино с яденето в тържествени случаи, но сега той не само

изпи кафето, което му предложи Лоренсо Даса, но прие и чаша мастика. После прие още едно кафе и още една мастика, после още по една, въпреки че му предстояха и други визити. В началото изслуша внимателно извиненията на Лоренсо Даса от името на дъщеря му, която той определи като сериозно и умно момиче, достойно за принц, местен или откъдето и да било, а единственият ѝ недостатък според него бил магарешкият ѝ характер. Обаче след втората чашка на доктор Урбино му се счу гласът на Фермина Даса в дъното на двора и въображението му литна след нея, проследи я в здрачаващата се къща как пали светлините в коридора, пръска спалните против насекоми, отхлупва тенджерата със супа на огъня, с която щяха да вечерят с баща си — тя и той, сами на масата, а тя не вдига очи, за да не наруши магията на озлоблението, докато не го принуди да се предаде и да ѝ поиска прошка за грубостта си от следобеда.

Доктор Хувенал Урбино познаваше достатъчно добре жените и знаеше, че Фермина Даса няма да влезе в кабинета, докато той не си отиде, но все пак се бавеше, защото чувствуваше, че нараненото му честолюбие няма да го остави на мира след днешната обида. Лоренсо Даса, вече почти пиан, изглежда, не забелязваше, че докторът не го слуша, защото сам се наслаждаваше на неукротимата си словоохотливост. Говореше много бързо, дъвчеше края на загасналата пура, кашляше високо, хрочеше и все не успяваше да се намести във въртящото се кресло, чиито пружини стенеха като разгонено животно. На всяка чашка на госта си той пиеше по три, спря за малко едва когато забеляза, че вече не се виждат, и стана да запали лампата. Доктор Хувенал Урбино го погледна в лицето на новата светлина, видя, че едното му око е изкривено като на риба и че думите му не съответствуват на движението на устните, и помисли, че има халюцинации от прекаляването с алкохола. Изправи се с изумителното усещане, че се намира в тяло, което не е неговото, а на някой, който продължава да седи в креслото, от което той бе станал, и трябваше да направи голямо усилие, за да не загуби разсъдъка си.

Минаваше седем часът, когато излезе от кабинета, воден от Лоренсо Даса. Имаше пълнолуние. Дворът, омагьосан от мастиката, плаваше сякаш на дъното на аквариум, а клетките, покрити с кърпи, приличаха на призраци, заспали под топлия мирис на разцъфналите портокалови дръвчета. Прозорецът на шивалнята бе отворен, на

работната маса гореше лампа, а незавършените картини стояха на стативите като на изложба.

„Къде си, че те няма“ — каза си доктор Урбино, минавайки, но Фермина Даса не го чу, не можеше да го чуе, защото плачеше от гняв в спалнята си, хвърлила се по очи на кревата, и чакаше баща си, за да му отмъсти за днешното унижение. Докторът не губеше надежда да си вземе довиждане с нея, но Лоренсо Даса не му предложи. Домъчня му за невинния ѝ пулс, за котешкия ѝ език, за нежните ѝ сливици, но го обезкуражаваше мисълта, че тя изобщо не желае да се виждат, нито ще допусне той да направи опити. Когато Лоренсо Даса влезе в покрития вход, разбудените гарвани нададоха гробовен писък под кърпите. „Ще ти извадят очите“ — рече докторът на глас, мислейки за нея, и Лоренсо Даса се извърна да го попита какво бе казал.

— Не бях аз — каза той. — Мастиката беше.

Лоренсо Даса го изпрати до файтона и се помъчи да му даде златното песо за второто посещение, но той не го прие. Обясни на кочияша адресите на двамата болни, които му оставаше да види, и се качи във файтона без ничия помощ. Но от друсането по павираните улици му прилоша и нареди на кочияша да промени посоката. Погледна се за миг в огледалото на колата и видя, че и отражението му продължава да мисли за Фермина Даса. Сви рамене. Накрая се оригна, клюмна глава на гърдите си и заспа, а в просъница чу камбаните да бият на умряло. Първо чу камбаните на катедралата, после забиха камбаните на всички други църкви една през друга, та дори отломките на „Свети Юлиан Гостоприемни“.

— По дяволите — измърмори в просъница, — умряха мъртвите.

Майка му и сестрите вечеряха кафе с мляко и питки на масата за гости в голямата трапезария, когато той се появи на вратата с вцепенено лице и цял опозорен от вулгарния мирис на гарваните. Голямата камбана на близката катедрала отекваше в басейна на къщата. Майка му разтревожена го попита къде е бил, защото го търсили под дърво и камък, за да види генерал Игнасио Мария, последен внук на маркиз Де Хараис де ла Вера, който получил днес следобед мозъчен кръвоизлив: за него биели камбаните. Доктор Хувенал Урбино изслуша майка си, без да я чува, вкопчил се в рамката на вратата, после се обърна, понечвайки да отиде в спалнята си, но се просна по очи сред изригването на повърнатата мастика.

— Света Богородице — извика майка му. — Нещо много особена трябва да ти се е случило, за да се явиш вкъщи в такова състояние.

Но най-особеното още не беше се случило. Доктор Хувенал Урбино се възползува от гостуването на прочутия пианист Ромео Лусич, който изпълни цикъл сонати от Моцарт веднага щом градът се съживи след траура за генерал Игнасио Мария, поръча да натоварят пианото от Музикалното училище на каруца с мулета и изнесе епохална серенада на Фермина Даса. Тя се събуди от първите тактове и не ѝ трябваше да се надвесва от балкона, за да узнае на кого дължи тази изключителна чест. Съжали единствено, че не ѝ достигна куражът на други по-смели госпожици, които бяха изливали нощното гърне върху главата на нежелания кандидат. Лоренсо Даса, в замяна на това, побърза да се облече, докато траеше серенадата, и когато тя свърши, покани в гостната доктор Хувенал Урбино и пианиста, все още издокарани във вечерното си облекло от концерта, и се отблагодари за серенадата с чаша хубаво бренди.

Фермина Даса скоро се досети, че баща ѝ се старее да смекчи сърцето ѝ. На другия ден след серенадата той сякаш между другото ѝ подхвърли: „Представяш ли си как щеше да се чувства майка ти, ако знаеше, че те ухажва един Урбино де ла Кале.“ Тя сухо отвърна: „Щеше да се преобърне в гроба.“ Приятелките ѝ, които рисуваха заедно с нея, ѝ разказаха, че Лоренсо Даса е бил поканен на обяд в клуб „Социал“ от доктор Хувенал Урбино, на когото направили строга забележка, задето е престъпил нормите на правилника. Чак тогава тя научи, че баща ѝ няколкократно е правил постъпки да членува в клуба „Социал“, но всеки път бил отхвърлян с такъв голям брой черни топки, които не давали възможност за нов опит. Но Лоренсо Даса преглъщаше униженията, сякаш нищо не е било, и продължаваше да измисля чудновати съвпадения, за да срещне случайно Хувенал Урбино, без да се усети, че именно Хувенал Урбино правеше всичко възможно, за да бъде лесно намиран. Понякога разговаряха по цели часове в кабинета и тогава животът в къщата спираше, сякаш оставаше извън времето, защото Фермина Даса не разрешаваше никакъв признак на живот, докато той не си отидеше. Енорийското кафене беше добър междинен пристан. Именно тук Лоренсо Даса предаде на Хувенал Урбино началните уроци по шахмат и той бе толкова старателен ученик, че

шахът се превърна в неизлечима страст, която не му даваше мира до деня на смъртта му.

Една вечер, скоро след серенадата на пиано, Лоренсо Даса намери на входа на къщата писмо, адресирано до дъщеря му, с монограма ХУК върху восъчния печат. Той го подпъкна под вратата на спалнята на Фермина и тя се чудеше как е стигнало дотам, понеже ѝ се струваше немислимо баща ѝ да се е променил дотолкова, че да ѝ носи писмо от кандидат. Остави го върху нощната масичка, като наистина не знаеше какво да прави с него, и то стоя там неотворено няколко дни, докато в един дъждовен следобед не ѝ се присъни, че Хувенал Урбино е дошъл пак, за да ѝ подари шпатулата, с която бе преглеждал гърлото ѝ. Шпатулата в съня не беше алуминиева, а от някакъв вкусен метал, който тя с наслада бе опитвала в други свои сънища, така че я счупи на две неравни части и му даде по-малката.

Като се събуди, разпечата писмото. То беше кратко и изтънчено. Хувенал Урбино я молеше единствено да му позволи да иска разрешение от баща ѝ да я посети. Остана впечатлена от простотата и сериозността на тона, а гневът ѝ, подхранван с толкова усърдие в продължение на много дни, внезапно стихна. Скри писмото в една неупотребявана вече ракличка на дъното на скрина, но се сети, че тъкмо там бе пазила парфюмираните писма на Флорентино Ариса, и засрамена го извади, за да го прибере на друго място. В следващия миг обаче реши, че най-достойно е да се направи, че не е получавала писмото, и го изгори на лампата, загледана как капките разтопен восък се пръскаха на сини мехурчета над пламъка. Въздъхна: „Горкият човек.“ Внезапно осъзна, че казва това за втори път тази година, спомни си Флорентино Ариса и сама се изненада колко далеч бе вече от нейния живот горкият човек.

През октомври заедно с последните дъждове пристигнаха още три писма. Първото бе придружено с кутия бонбони виолетки от абатството Флавини, другите две бяха предадени на вратата от кочияша на доктор Хувенал Урбино, а той сам бе кимнал на Гала, Пласидия от прозорчето на колата, първо — за да не остане никакво съмнение, че писмата са от него, и второ — за да не може никой да му каже, че не са били получени. И двете бяха запечатани с восъчния монограм и изписани с драсканиците, подобни на криптограма, които Фермина Даса вече познаваше: почерк на лекар. По същността си и

двете казваха каквото и първото писмо и бяха изпълнени със същото смирение, но на дъното на скромността им почна да се забелязва копнение, каквото никога не бе проличавало в пестеливите писма на Флорентино Ариса. Писмата бяха писани през две седмици и Фермина Даса ги четеше веднага щом ги получи, и когато реши да ги изгори, необяснимо за себе си в последния момент се въздържа да го стори. Но изобщо и не помисли да отговори.

Третото октомврийско писмо бе пхнато под външната врата и беше съвсем различно от предишните. Почеркът бе толкова детски, че несъмнено бе писано с лявата ръка, но Фермина Даса забеляза това чак когато самият текст се разкри като гнусна анонимна бележка. Авторът ѝ твърдеше, че Фермина Даса е направила любовна магия на доктор Хувенал Урбино, и вадеше от това злокобни изводи. Завършваше със заплахата: ако Фермина Даса не се откаже от домогването си да се издигне чрез най-ценения мъж в града, тя ще бъде изложена на публичен скандал.

Почувствува се жертва на несправедливо обвинение, но не изпита желание за мъст, а обратното: искаше ѝ се да открие автора на анонимното писмо, за да разсее заблудата му със съответните обяснения, защото беше сигурна, че никога, по никаква причина не ще откликне на ухажването на доктор Хувенал Урбино. Последваха още две подли писма без подпис, но и трите сякаш бяха писани от различни хора. Или бе жертва на някакъв заговор, или слухът за тайната ѝ любов бе се разпространил по-далеч, отколкото допускаше. Тревожеше я мисълта, че всичко това би могло да е последица от недискретността на Хувенал Урбино. Хрумна ѝ, че може би почтеният му външен вид подвежда, че може би си развързва езика пред пациентите и парадира с въображаеми завоевания, както много други мъже от неговата среда. Помисли си да му пише, като го упрекне за нанесеното ѝ оскърбление, но после се отказа от намерението си, защото може би именно това целеше той. Опита се да научи нещо от приятелките си, с които рисувахе в шивалнята, но те бяха чували само одобрителни коментари за серенадата на соло пиано. Тя се чувствуваше вбесена, безсилна, унижена. За разлика от началото, когато искаше да се срещне с невидимия враг, за да разсее заблудата му, сега едничкото ѝ желание бе да го накълца на парченца с лозарската ножица. По цели нощи не мигваше, изследвайки подробностите и отделните изрази в

анонимните писма с надеждата да открие някаква утешителна следа. Напразно: Фермина Даса по природа бе чужда на вътрешния свят на рода Урбино де ла Кале и можеше да се брани от достойните им постъпки, но не и от недостойните.

Това убеждение стана още по-горчиво след ужаса ѝ от черната кукла, която ѝ бе изпратена по ония дни без никакво писмо, но ѝ се струваше, че не е трудно да отгатне произхода ѝ: само доктор Хувенал Урбино можеше да я е изпратил. Бе купена в Мартиника, според етикета, който носеше, и бе облечена в изящна рокля, със златни къдрици и затваряше очи, като я слагаха да легне. На Фермина Даса ѝ беше толкова забавна, че надви задръжките си и денем я слагаше на възглавницата. Свикна да заспива с нея. Скоро обаче след един неспокоен сън тя откри, че куклата расте: прелестните ѝ дрехи, с които я бе получила, вече разкриваха бедрата ѝ, а обувките се разпраха от напъна на стъпалата. Фермина Даса бе чувала за разни африкански магии за уроки, но никоя не беше така ужасяваща. От друга страна, не можеше да приеме, че човек като Хувенал Урбино е способен на такава низост. И с право: куклата не бе донесена от кочияша, а от някакъв случаен продавач на скариди, за когото никой нищо не знаеше. Търсейки да разкрие загадката, Фермина Даса заподозря и Флорентино Ариса, чиято мрачност я плашеше, но животът се погрижи да ѝ докаже, че греша. Така и не успя да изясни тайната и само при спомена за нея тя винаги потръпваше от ужас дори години след като се бе омъжила, бе родила деца и даже се чувствуваше избраница на съдбата — най-щастливата.

Последният опит на доктор Урбино да намери достъп до нея бе чрез посредничеството на сестра Франка де ла Лус, игуменка в колежа „Въведение Богородично“, която не можеше да откаже на един род, подпомагал тяхната община, откакто се бе установил в Америка. Появи се в девет сутринта, придружена от послушница и двете трябваше да се развличат половин час с птиците в клетките, докато Фермина Даса се изкъпе. Игуменката беше мъжествена германка с металически акцент и властен поглед, неподходящи за детинските ѝ страсти и пориви. За Фермина Даса нямаше по-омразно нещо на света от нея и всичко свързано с нея и само споменът за притворената ѝ милостивост предизвикваше усещането, сякаш скорпиони прояждаха червата ѝ. Още като я съзря от вратата на банята, тя мигновено изпита

наново мъките от колежа, непреодолимата сънливост, която я налягаше по време на всекидневната служба, страха от изпитване, угодническото старание на послушниците, изживя отново целия живот, изкривен от призмата на духовна нищета. Сестра Франка де ла Лус обаче я поздрави с въодушевление, което изглеждаше искрено. Учуди се колко е пораснала и узряла, похвали умението, с което поддържа къщата, добрия вкус, с който бе подреден дворът, грейналите като жаравата портокалови дръвчета. Нареди на послушницата да я изчака тук, без да се приближава много до гарваните, че ако не внимава, могат да ѝ изкълват очите, и се озърна за уединено място, където да седнат и поговорят насаме с Фермина. Тя я покани в салона.

Разговорът беше кратък и остър. Франка де ла Лус, без да губи време за встъпления, предложи на Фермина Даса почетна реабилитация. Причината за изключването щеше да бъде изличена не само от протоколите, но и от паметта на общината, а това щеше да ѝ позволи да довърши учението си и да се дипломира като бакалавър по литература. Смутена, Фермина Даса пожела да узнае причината.

— Това е по молба от един човек, който заслужава всичко и чието единствено възжелание е да те направи щастлива — каза монахинята. — Знаеш ли кой е?

Фермина Даса разбра. Запита се с какви очи изпълняваше ролята на пратеник на любовта една жена, която бе преобърнала живота ѝ заради едно невинно писмо, но не посмя да ѝ го каже. Отговори само, че действително познава този човек и тъкмо затова не му дава никакво право да се намесва в живота ѝ.

— Той те моли само за едно: да му разрешиш да поговори пет минути с теб — каза монахинята. — Сигурна съм, че баща ти ще е съгласен.

Фермина Даса се вбеси още повече при мисълта, че и баща и е съучастник в това посещение.

— Виждали сме се два пъти, когато бях болна — каза тя. — Сега изобщо няма за какво.

— За всяка жена, която има поне малко мозък в главата си, този мъж е дар от провидението — каза монахинята.

Продължи да ѝ говори за неговите добродетели и благочестивост, за всеотдайността, с която служи на страдащите. Извади от ръкава си златна броеница с образа на Христос от слонова кост и я разлюля пред

очите на Фермина Даса. Беше старинна фамилна реликва на повече от сто години, изработена от сиенски бижутер и осветена от Климент IV.

— Твоя е — каза.

Фермина Даса усети как кръвта във вените ѝ кипва и тогава доби смелост.

— Необяснимо ми е как можете да се занимавате с такова нещо вие, за която любовта е грях — каза тя.

Сестра Франка де ла Лус се престори, че не е чула забележката, но клепачите ѝ пламнаха. Продължи да люлее броеницата пред нея.

— По-добре е да се разберем с теб — каза тя, — защото след мен може да дойде господин архиепископът, а с него нещата са по-различни.

— Нека дойде — отвърна Фермина Даса.

Сестра Франка де ла Лус скри златната броеница в ръкава. После извади от другия си ръкав доста употребявана носна кърпа, смачкана на топка, стисна я в юмрук и погледна Фермина Даса с присвити очи и съжалителна усмивка.

— Бедна дъще моя — въздъхна, — ти все още мислиш за оня мъж.

Фермина Даса преглътна нахалството ѝ, като гледаше монахинята, без да мигне, и остана втрещена в очите ѝ, без да проговори, чак докато не видя с безкрайно удовлетворение, че мъжките и очи плувнаха в сълзи. Сестра Франка де ла Лус ги избърса със свитата на топка кърпичка и стана.

— Вярно каза баща ти, че си истинско муле — каза тя.

Архиепископът не дойде. Така че обсадата щеше да свърши него ден, ако не бе пристигнала Илдебранда Санчес да прекара Коледа с братовчедка си и това промени живота и на двете. Посрещнаха я на платнохода от Риоача в пет часа сутринта, посред тълпата пътници, ни живи, ни умрели от морското вълнение, но тя слезе лъчезарна, очарователна, възбудена от бурната нощ в морето. Натоварена беше с кошници с живи пуйки и всякакви плодове от щедрия ѝ роден край, че да не би някой да остане гладен по време на гостуването ѝ. Лисимако Санчес, нейният баща, беше заръчал да попита дали не им липсват музиканти за коледните празници, защото той имал на разположение най-добрите, и обещаваще скоро да изпрати цял товар фойерверки и илюминации. Съобщаваще още, че не ще може да дойде за дъщеря си

по-рано от март месец, тъй че ще имат предостатъчно време да си отживеят.

Двете братовчедки започнаха веднага. От първия ден се къпеха заедно, голи, обливайки се една друга с вода от коритото. Сапунисваха се взаимно, чистеха си гнидите, сравняваха си бедрата, твърдите гърди, проверяваха в огледалото доколко жестоко е било времето към тях от последния път, когато се бяха виждали голи. Илдебранда беше едра и набита, със златиста кожа, но космите по тялото и бяха на мулатка, късички и извити като телена пяна. Голотата на Фермина Даса беше бледа, с издължени очертания и гладка кожа с нрави косми. Гала Пласидия им беше приготвила две еднакви легла в спалнята, по те понякога си лягаха в едното и си приказваха на тъмно до зори.

Пушеха пиратски пури, които Илдебранда бе донесла скрити в подплатата на сандъка, и после горяха арменски ароматни листчета, за да прочистят тежкия мирис на бордей, който оставяха в спалнята. Фермина Даса бе пушила за първи път във Валедупар, после продължи във Фонсека и в Риоача, където десетина братовчедки се затваряха в една стая да говорят за мъже и да пушат скришом. Научи се да пуши обратно, с огънчето в устата, както пушеха мъжете нощем на война, та да не ги издаде светлината на цигарата. Но никога не беше пушила сама. Сега с Илдебранда пушеха всяка нощ, преди да заспят, и оттогава тя навикна да пуши, но винаги тайно, дори от мъжа си и децата си, не само защото не се гледаше с добро око, ако една жена пуши на публично място, но и защото изпитваше наслада да го прави скришом.

И пътуването на Илдебранда бе наложено от родителите ѝ, за да я отдалечат от невъзможната ѝ любов, макар да ѝ внушиха, че я пращат да помогне на Фермина да се реши на някоя добра партия. Илдебранда се съгласи с илюзията, че ще надхитри забравата, както навремето бе сторила братовчедка ѝ, и се бе уговорила с телеграфиста на Фонсека да предава вестите ѝ изключително предпазливо. Затова тя толкова се огорчи и обезвери, когато научи, че Фермина Даса е отхвърлила Флорентино Ариса. Освен това Илдебранда имаше едно всемирно схващане за любовта и смяташе, че каквато и беда да се случеше на един човек, това се отразяваше на всички влюбени в света. Въпреки това не се отказа от своя план. С дързост, която стресна Фермина Даса, тя отиде сама в телеграфната станция, наумила си да спечели благоразположението на Флорентино Ариса.

Не би го познала, защото нито една негова черта не се покриваше с образа, който си бе изградила чрез Фермина Даса. На пръв поглед ѝ се стори невероятно, дете братовчедка ѝ едва не полудя заради този почти невидим чиновник, с вид на пребито куче, с облекло на равин, изпаднал в немилост, и с тържествени обноски, които не можеха да развълнуват ничие сърце. Но много скоро се отрече от първото си впечатление, защото Флорентино Ариса безусловно се предостави на услугите ѝ, без да знае коя е — и никога не узна. Нямаше човек, който да я разбере по-добре от него, затова той не ѝ поиска нито документ за самоличност, нито адреса. Разреша нещата много просто: тя ще минава всяка сряда следобед през телеграфната станция, а той ще ѝ предава на ръка отговорите — и толкова. От друга страна, като прочете телеграмата, която Илдебранда бе написала, той я попита дали би приела един съвет и тя се съгласи. Флорентино Ариса първо нанесе няколко поправки между редовете, задраска ги, отново ги написа, не му стигна мястото, накрая скъса листа и написа изцяло една съвсем различна телеграма, която ѝ се стори затрогваща. На излизане от пощата Илдебранда едва не плачеше.

— Той е грозен и тъжен — каза тя на Фермина Даса, — но е самата любов.

Илдебранда бе силно впечатлена от самотата на братовчедка си. „Заприличала си на някаква двадесетгодишна стара мома“ — каза ѝ тя. — Свикнала да живее в многоброен, пръснат навсякъде род и в къщи, в които никой не знаеше точно колко души живеят и колко ще седнат на масата, Илдебранда не си представяше как момиче на нейната възраст може да се затвори в манастира на личния си живот. Така беше: от ставането в шест часа сутринта, докато загасеше вечер лампата в спалнята си, тя се отдаваше на губене на времето. Животът отвън ѝ налагаше своето. Първо с песента на последните петли я събуждаше млекарят, захлопал по портата. След него потропваше продавачката на риба с кошница мятащи се барбуни върху постеля от водорасли, после наперените зарзаватчийки със зеленчуци от Мария ла Баха и плодове от Сан Хасинто. И продължаваха през целия ден да хлопат всякакви: просяци, момичета с томболи, сестри от благотворителни дружества, точиларят с пищялката си, изкупвачът на бутилки, изкупвачът на стари вещи, изкупвачът на стари вестници, фалшиви циганки, които увещаваха да врачуват на карти, на ръка, на

кафе, на вода в паница. Денят на Гала Пласидия минаваше в отваряне и затваряне на портата, за да казва: „Не, елате друг път“ или да крещи вбесена от балкона: „Престанете да ни тормозите, дявол да го вземе, вече сме си купили всичко, каквото ни трябва.“ Тя бе заместила леля Есколастика така пламенно и умело, че Фермина Даса я бъркаше с нея чак в обичта си. Беше с робска нагласа. Останеше ли ѝ миг свободно време, отиваше в помощната стая и се захващаше с бельото, изглаждаше го идеално и сгънато го подреждаше в шкафовете, наръсено с лавандулов цвят; гладеше и нареждаше не само току-що изпаното бельо, но и дрехите, които бяха загубили блясъка си от неизползуване. Със същата грижливост поддържаше редовно гардероба на Фермина Санчес, майката на Фермина, починала преди четиринадесет години. Обаче решенията взимаше Фермина Даса. Нареждаше какво ще се яде, какво ще се купува, какво има да се прави при всеки случай и така решаваше живота на една къща, в която всъщност нямаше нищо за решаване. Като измиеше клетките и сложеше храна на птиците и се погрижеше за цветята — нищо да не им липсва, Фермина оставаше без цел. Много пъти, откакто я изключиха от колежа, тя не се пробуждаше от следобедния си сън чак до другия ден. Уроците по рисуване бяха само един по-развлекателен начин да си губи времето.

Откакто бе прогонена леля Есколастика, отношенията с баща ѝ се лишиха от обич и доверие, макар че двамата бяха намерили начин да съжителствуват, без да си пречат един на друг. Когато тя ставаше сутрин, той вече бе излязъл по своите работи. Рядко отсъствуваше от ритуала на обяда, въпреки че почти никога не ядеше, защото му стигаха аперитивите и мезетата в Енорийското кафене. Не ядеше и на вечеря: оставяха на масата порцията му, похлупена с чиния, като знаеха, че той щеше да я изяде едва сутринта, претоплена за закуска. Веднъж седмично даваше на дъщеря си пари за домашните разходи, които той много добре изчисляваше, а тя разпределяше много точно, но с удоволствие откликваше винаги когато тя поискаше пари за непредвиден разход. Никога не се скъпеше и не ѝ търсеше сметка, но тя се държеше така, сякаш трябваше да дава отчет пред трибунала на Инквизицията. Никога не бе ѝ говорил за естеството и състоянието на сделките си, нито пък я беше водил в канцелариите си на пристанището, които се намираха в район, забранен за почтени

госпожици, та дори придружени от бащите си. Лоренсо Даса не се прибираще по-рано от десет вечерта, когато започваше полицейският час в не тъй критичните периоди на войните. До това време прекарваше в Енорийското кафене, където все играеше на нещо, защото беше майстор на всякакви салонни игри, а освен това и добър учител. Прибираще се винаги трезвен, без да събужда дъщеря си, макар че взимаше първата си мастика още със събуждането и цял ден не спираше да дъвче края на угасналата пура и да пие бавно чашка след чашка. Но една нощ Фермина го усети, като влизаше. Чу казашките му стъпки по стълбите, тежкото му пъхтене по коридора на горния етаж и накрая блъскането по вратата на спалнята ѝ. Тя му отвори и за първи път се уплаши от изкривеното му око и заваления говор.

— Разорени сме — каза той. — Абсолютно разорени, да знаеш.

Не каза нищо повече и никога повече не заговори по този въпрос, нито пък се случи нещо, от което да проличи дали е истина, но след тази нощ Фермина Даса осъзна, че е съвсем сама в света. Живееше изолирана от обществото. Някогашните ѝ съученички се намираха в един забранен за нея свят, особено след позора на изключването, не беше и съседка на съседите си, защото те я познаваха без минало, само с униформата на „Въведение Богородично“. Светът на баща ѝ се състоеше от търгаши и хамали, бежанци от войните, намерили убежище в Енорийското кафене, от самотни мъже. През последната година уроците по рисуване бяха смекчили малко затвора ѝ, защото учителката предпочиташе да дава колективни уроци и водеше в шивалнята и други ученички. Но тези девойки бяха от различни социални среди, доста неопределени, и за Фермина Даса бяха просто наемни приятелки, чиято обич свършваше с всеки урок. Илдебранда поиска да разтвори къщата, да я проветри, да докара музикантите, фойерверките и пиротехниките на баща си и да устрой карнавален бал, чиито урагани да пометат замирисалия на нафталин дух на братовчедка ѝ, но съвсем скоро разбра, че намеренията ѝ са напразни. По една съвсем проста причина: нямаше с кого.

И все пак именно тя я върна към живота. Подиробед, след уроците по рисуване, я измъкваше по улиците, да опознае града. Фермина Даса ѝ показва пътя, който бе изминавала всеки ден с леля Есколастика, пейката в парка, където Флорентино Ариса се бе

преструвал, че чете, за да я чака, уличките, по които я бе следвал, скривалищата на писмата, мрачния замък, където е бил затворът на Инквизицията, по-късно реставриран и превърнат в колежа „Въведение Богородично“, който тя ненавиждаше от дъното на душата си. Изкачиха се на хълма с гробището на бедните, където Флорентино Ариса бе свирил на цигулка според посоката на вятъра, та да го чуе тя от леглото си, и оттам им се откри гледката на целия старинен град, изпочупените керемиди и разядените стени, останките от крепости, потънали в храсталаци, множеството острови в залива, мизерните бараки покрай блатата, необятното Карибие.

На Коледа отидоха на утринна служба в катедралата. Фермина зае мястото, където най-ясно бе достигала до нея съкровената музика на Флорентино Ариса, и показа на братовчедка си къде точно през една друга коледна нощ бе видяла за пръв път отблизо уплашените му очи. Дръзнаха да отидат двете сами до Портала на писарите, купиха си сладкиши, забавляваха се в магазина за книжни гирлянди и Фермина Даса показа на братовчедка си мястото, където внезапно бе открила, че любовта ѝ е била само измамна илюзия. Тя сама не съзнаваше, че всяка нейна стъпка от къщи до колежа, всяко място в града, всеки миг от неотдавнашното ѝ минало изглеждаха, че съществуват благодарение на Флорентино Ариса. Илдебранда ѝ го каза, но тя не го призна, защото никога не би признала истината, че за добро или зло, Флорентино Ариса бе единственото, което ѝ се беше случило в живота.

През тези дни пристигна един белгийски фотограф, който настани ателието си на горния етаж на Портала на писарите, и всеки, който можеше да си плати, използва възможността да си направи портрет. Фермина и Илдебранда бяха от първите. Изпразниха гардероба на Фермина Санчес, поделиха си най-съблазнителните дрехи, чадърчета, празнични обувки, шапки и се предрешиха като дами от средата на века. Гала Пласидия им помогна да стегнат корсетите, показа им как да се движат в телените обръчи на кринолините, как да си сложат ръкавиците, да си закопчат ботите с високи токове. Илдебранда си избра широкопола шапка с щраусови пера, които се спускаха по гърба ѝ. Фермина си сложи една по-късна, украсена с плодове от боядисан гипс и батистени цветя. Накрая сами се смяха, като се видяха в огледалото колко приличат на дагеротипите на бабите си, и тръгнаха щастливи, заливащи се от смях, да направят най-

неповторимите снимки в живота си. Гала Пласидия ги гледаше от балкона как вървят през градината с отворени чадърчета, как се кривят на високите токове и тласкат с цяло тяло кринолините като проходилки и ги благослови с „бог да ви е на помощ“ за фотографиите им.

Пред ателието на белгиеца се тълпяха хора, защото фотографираха Вени Сентено, наскоро станал шампион по бокс в Панама. Той беше в спортен екип, с ръкавици и с венеца на шампион на главата, ала не беше лесно да го снимат, защото трябваше да се задържи в нападателна поза една минута, без да диша, но щом я заемеше, фанатичните му почитатели избухваха в овации и той не можеше да устои на изкушението да им угоди, като демонстрира изкуството си. Когато дойде ред на братовчедките, небето се бе заоблачило и всеки момент щеше да завали, но те дадоха да им напудрят лицата с нишесте и се подпряха така естествено на една алабастрова колона, че успяха да останат неподвижни много по-дълго време, отколкото допускаше благоразумието. Беше един вечен портрет. Когато Илдебранда почина, почти столетница, в имението си „Флорес де Мария“, намериха портрета ѝ под ключ в скрина на спалнята ѝ, скрит в гънките на парфюмирани чаршафи заедно с останките от едно писмо, изтрито от годините. Фермина Даса държеше своя портрет дълго време на първата страница на семейния албум, откъдето той изчезна незнайно как и кога и се озова в ръцете на Флорентино Ариса след куп невероятни случайности, когато и двамата бяха надхвърлили шестдесетте.

Площадът пред Портала на писарите беше претъпкан до балконите, когато Фермина и Илдебранда излязоха от ателието на белгиеца. Забравили бяха, че лицата им са белосани с нишесте и устните им изрисувани с шоколадовокафяво мазило, а облеклото им не е подходящо нито за часа, нито за епохата. Улицата ги посрещна с освиркване и задевки. Бяха притиснати в един тъгъл, мъчейки се да избягат от публичните подигравки, и в този миг видяха ландото с дорестите коне да си проправя път през навалищата. Подсвиркванията секнаха и враждебните групички се разпръснаха. Илдебранда никога нямаше да забрави първото си впечатление от мъжа, който се появи на стъпалото, атлазеното му облекло с брокатена жилетка, увереното държане, нежността в очите, властното му присъствие.

Въпреки че никога не бе го виждала, тя моментално го позна. Фермина Даса ѝ бе споменавала за него съвсем случайно и без никакъв интерес веднъж миналия месец, когато отказа да мине покрай къщата на маркиз Де Касалдуеро, защото ландото със златистите коне стоеше пред портала. Каза ѝ кой е стопанинът и се опита да ѝ обясни причините за своята неприязън, но дума не продума за неговите стремления. Илдебранда го забрави. Но когато го позна, застанал на вратата на каретата като видение от приказка с единия крак на земята, а другия на стълбичката, — тя се почуди на акъла на братовчедка си.

— Бъдете така любезни да се качите — покани ги доктор Хувенал Урбино. — Ще ви откарам, където заповядате.

Фермина Даса понечи да откаже, но Илдебранда вече бе приела. Доктор Хувенал Урбино скочи на земята и с върха на пръстите, почти без да я докосва, ѝ помогна да се качи в колата. Фермина, останала без избор, я последва с пламнало от яд лице.

Къщата им беше само на три преки разстояние. Братовчедките не разбраха дали доктор Урбино се бе наговорил предварително с кочияша, но сигурно беше така, защото колата се кандилка повече от половин час. Те седяха на главната седалка, а той срещу им, с гръб към движението. Фермина извърна лице към прозореца и се задълбочи в гледката. Илдебранда, напротив, беше очарована, а доктор Хувенал Урбино двойно по-очарован от нейната очарованост. Щом колата потегли, тя усети топлия мирис на естествена кожа от седалките, уюта на тапицираното купе и каза, че на такова място с радост би останала да живее. Скоро почнаха да се смеят, да си разменят шеги като стари приятели и находчиво преминаха към един хлапашки жаргон, който се състоеше в това да поставят пред всяка сричка от думите една уговорена сричка. Правеха се, че вярват, че Фермина не ги разбира, макар добре да знаеха, че не само разбира, по и следи разговора, затова го и продължаваха. В един миг, след като дълго се бяха смели, Илдебранда призна, че не може повече да понася изтезанието на ботите.

— Нищо по-лесно — каза доктор Урбино. — Хайде да видим кой ще изпревари.

Той започна да развързва връзките на обувките си и Илдебранда прие предизвикателството. Не беше лесно, защото банелите на корсета ѝ пречеха да се наведе достатъчно, но доктор Урбино нарочно се

разтакаваше, докато тя извади ботите изпод полата си с тържествуващ смях, сякаш току-що ги беше уловила в езеро. Тогава двамата погледнаха Фермина и видяха прекрасния ѝ профил на златен кос като изсечен в пожара на залеза. Беше тройно вбесена: поради несправедливото положение, в което се намираще, поради свободното държане на Илдебранда и защото бе сигурна, че колата обикаля безсмислено само за да удължи пътя. Но Илдебранда се бе развихрила.

— Сега разбирам — каза тя, — пречели са ми не обувките, ами тая телена клетка.

Доктор Хувенал Урбино се досети, че имаше предвид кринолина, и влезе в играта. „Нищо по-лесно — отвърна. — Свалете я.“ С ловък жест на фокусник той извади кърпата си от джоба и си завърза очите.

— Няма да гледам — каза той.

От превръзката ясно изпъкнаха правилно очертаните му устни сред кръглата черна брада и мустаците със заострени краища и девойката в миг се усети обзета от паника. Погледна Фермина, но сега тя не беше гневна, а втрещена от ужас, че Илдебранда може да си свали полата. Илдебранда стана сериозна и я попита със знаци: „Какво ще правим?“ Фермина Даса ѝ отвърна по същия начин, че ако не тръгнат веднага към къщи, тя ще скочи от колата в движение.

— Аз чакам — каза докторът.

— Вече може да гледате — отвърна Илдебранда. Като свали превръзката, доктор Хувенал Урбино видя момичето променено ѝ разбра, че играта е свършила, и то зле. Направи знак на кочияша, който зави обратно, и колата стигна до Евангелската градина в момента, когато пазачът палеше уличните фенери. Всички църкви биеха за вечерня. Илдебранда побърза да слезе, малко смутена от мисълта да не е разсърдила братовчедата си, и се сбoguва с доктора само с ръкуване. Фермина стори същото, но като понечи да отдръпне ръката си в атлазена ръкавица, доктор Урбино стисна силно пръстите ѝ.

— Очаквам вашия отговор — каза ѝ той.

Тогава Фермина рязко се дръпна и празната ръкавица остана да виси в ръката на доктора, но тя не изчака да си я вземе обратно. Легна си, без да вечеря. Илдебранда, след като хапна в кухнята с Гала Пласидия, влезе в спалнята, сякаш нищо не се бе случило, и взе да коментира с присъщата ѝ духовитост случките от следобеда. Не скри възхищението си от доктор Урбино, от неговата изисканост и

очарование. Фермина Даса не ѝ откликна с никакъв коментар, но вече не беше ядосана. В един миг Илдебранда ѝ довери: когато доктор Хувенал Урбино си вързал очите и тя видяла блясъка на идеалните му зъби между розовите устни, изпитала непреодолимо желание да го изяде от целувки. Фермина Даса се обърна към стената и сложи край на разговора, като каза без желание да я обиди, а по-скоро с усмивка и от сърце:

— Каква си мръсница!

Спа на пресекулки, навсякъде ѝ се явяваше доктор Хувенал Урбино: смееше се, пееше, зъбите му мятаха серни искри, както бе със завързани очи, занасяше се с нея, като ѝ говореше на непонятен жаргон без определени правила в някаква друга карета, която се изкачваше към гробището на бедните. Събуди се изнемогнала много преди да е съмнало, и остана да лежи със затворени очи, мислейки за безброя години, които тепърва ѝ предстоеше да изживее. После, докато Илдебранда се къпеше, припряно надраска едно писмо, припряно го сгъна и също тъй припряно пъкна в плика и преди Илдебранда да е излязла от банята, тя вече го бе изпратила по Гала Пласидия на доктор Хувенал Урбино. Беше типично нейно писмо, без нито една дума в повече или в по-малко, с което казваше само: „Да, докторе“, и нека да говори с баща ѝ.

Когато Флорентино Ариса узна, че Фермина Даса ще се омъжи за лекар от знатен и богат род, получил образованието си в Европа и с рядко срещана за възрастта му репутация, нямаше сила, която да го вдигне от съкрушението. Трансито Ариса правеше повече от възможното, утешаваше го с ласки и увещания, докато в един миг разбра, че той е загубил и говор, и апетит, по цели нощи плаче безутешно, и чак след една седмица го склонил да хапне. Тогава тя говори с дон Леон XII Лоайса, единствения останал жив от тримата братя, и без да му обяснява причината, го помоли да даде на племенника си някаква служба в плавателната компания, каквато и да е, само да е в някое забутано пристанище из поречието на Магдалена, дето да няма ни поща, ни телеграф и най-вече да не се среща с никой, дето може да му говори за този пагубен град. Чичото не му даде служба в компанията, от уважение към вдовицата на брат си, която никога не можа да се примири със съществуването на извънбрачния син, обаче му намери място като телеграфист във Виля де Лейва, град-

мечта на повече от двадесет денонощия път и почти на три хиляди метра височина над нивото на улица Вентанас.

Флорентино Ариса така и нямаше ясен спомен от това лечебно пътуване. Винаги щеше да го помни — както и всичко останало през този период — като през изкривеното стъкло на своето нещастие. Когато получи телеграмата за назначаването, изобщо не ѝ обърна внимание, но Лотарио Тугут го убеди с немски аргументи, че го чака блестящо бъдеще в държавната администрация. Каза му: „Телеграфът е професията на бъдещето.“ Подари му ръкавици, подплатени със заешка кожа, степна шапка и палто с рунтава яка, изпробвано в ледените януарски месеци на Бавария. Чичо Леон XII му подари два вълнени костюма и непромокаеми ботуши, останали от по-големия брат, и му връчи билет за каюта за следващия кораб. Трансито Ариса смали дрехите по размерите на сина си, който не бе така снажен като бащата и бе доста по-нисък от германеца, и му купи вълнени чорапи и дълги гащи, за да не му липсва нищо на суровите планински върхове. Флорентино Ариса, обръгнал след толкова страдание, участвуваше в подготовката за пътуването, както покойник участвува в приготвянията за собствените си погребални почести. Никому не каза, че заминава, с никого не се сбогува, останал верен на железния си херметизъм, който беше нарушил единствено за да открие на майка си унищожавашата го страст. Но в навечерието на заминаването съвсем съзнателно извърши една лудост, която можеше да му струва живота. В полунощ облече официалния си костюм и изсвири под балкона на Фермина Даса валса на любовта, който бе композирал за нея и само те двамата познаваха, валса, който цели три години беше символът на тяхното забранено съзаклятие. Свириеше, пееше тихо думите и обливаше цигулката в сълзи с такова дълбоко вдъхновение, че още при първите тактове лавнаха кучетата от квартала, подир тях от целия град, но после започнаха да замлъкват, покорени от вълшебството на музиката, и валсът прозвуча до края в свръхестествена тишина. Балконът не се отвори и на улицата не се появи никой, нито дори нощният пазач, който почти винаги изникваше с фенера си, за да се наслади на последните звуци на серенадите. Тази лудост беше утешително заклинание за Флорентино Ариса, защото, като прибра цигулката в калъфа и се отдалечи по мъртвите улици, без да поглежда назад, вече нямаше чувството, че заминава утре сутринта, а че си е

отишъл преди много години с непоклатимото решение никога повече да не се връща.

Корабът, един от трите еднакви плавателни съда на Карибската речна компания, бе прекръстен в чест на основателя ѝ „Пио Кинто Лоайса“. Представляваше плаваща дървена къща на два етажа върху широк и плосък железен корпус, газещ на дълбочина най-много пет стъпки, което му позволяваше по-добре да се справя с неравното дъно на реката. Най-старите от тях бяха произведени в Цинцинати в средата на века по легендарния модел на речните кораби, плаващи по Охайо и Мисисипи, и имаха от двете страни по едно колело, което се привеждаше в движение от парен котел с дърва. По тяхно подобие в корабите на Карибската речна компания на долната палуба, почти на нивото на водата, бяха разположени парните машини и кухните, както и огромните курници, където екипажът окачваше хамаците си, кръстосани на различна височина. На горния етаж бяха командната кабина, каютите на капитана и помощниците, салонът за развлечения и трапезарията, където канеха поне веднъж видните пътници на вечеря или да играят карти. На междинния етаж имаше шест каюти първа класа, разположени от двете страни на коридор, който служеше за обща столова, а на носа имаше салон, открит към реката, с резбовани дървени парапети и железни подпори, по които нощем окачваха хамаците си обикновените пътници. Но за разлика от по-старите при тези кораби колелата с перки не бяха от двете страни, а имаше едно огромно колело с хоризонтални лопатки на кърмата, точно под вонящите отходни места на пасажерската палуба. Флорентино Ариса не си направи труда да разучи кораба още с качването си на борда — през една юлска неделя, в седем часа сутринта, — както правят почти инстинктивно всички, които пътуват за първи път. Осъзна новата си действителност чак привечер, приближавайки чифлика Каламар, когато отиде в тоалетната на кърмата и видя през дупката огромното колело с дебели дъски да се върти под краката му с вулканичния грохот на пяна и гореща пара.

Никога не беше пътувал. Носеше тенекиен сандък с дрехи за планина, илюстрираните романи от месечните подлистници, които той сам подвързваше в картонени корици, както и книгите с любовни стихове, които знаеше наизуст и които се бяха почти разпаднали от безкрайното препрочитане. Беше оставил цигулката, която прекалено

много отъждествяваше с нещастieto си, но майка му го застави да вземе практичния и доста употребяван от народа вързоп за спане: възглавница, чаршаф, калаено цукало и мрежа против комари — всичко това завито в рогозка и завързано с две въжета, които при нужда служеха за окачване на хамак. Флорентино Ариса не искаше да го вземе, защото смяташе, че ще бъде излишен, щом има каюта със застлани легла, но още първата нощ трябваше отново да благодари за предвидливостта на майка си. Всъщност в последния момент на борда се качи пасажер в официално облекло, пристигнал рано сутринта от Европа и придружен лично от губернатора на провинцията. Искаше веднага да продължи пътуването заедно с жена си и дъщеря си, а също и със слугата в ливрея и със седемте си сандъка с позлатени обковки, които с големи усилия качиха по стълбата. Капитанът, един гигант от Кюрасао, успя да пробуди патриотичното чувство у креолците и да настави непредвидените пасажери. На смесица от испански и папнаменто^[5] той обясни на Флорентино Ариса, че човекът в официално облекло е новият пълномощен министър на Англия, който пътува за столицата на републиката, припомни му, че това кралство е дало решителен принос за нашата независимост от испанското владичество и следователно всякаква саможертва е малка, за да може едно тъй достойно семейство да се почувствува в нашия дом по-добре, отколкото в собствения си. Флорентино Ариса, разбира се, отстъпи каютата.

Отначало не съжеляваше, защото в този сезон на годината реката беше пълноводна и корабът плаваше безпрепятствено през първите две нощи. След вечерята, в пет часа следобед, екипажът раздаваше на пътниците походни легла и всеки разтваряше своето, където завареше, застилаше го с парцалите от вързопата си и се покриваше отгоре с мрежата против комари. Който имаше хамак, го окачваше в салона, а които нямаха нищо, спяха по масите в столовата, завити с покривките, а тях ги сменяха най-много два пъти през цялото пътуване. Флорентино Ариса будуваше почти през цялата нощ и си представяше, че чува гласа на Фермина Даса в прохладния полъх на реката, подхранваше самотата си със спомени за нея, слушаше песента ѝ в диханието на кораба, който напредваше с ход на огромен звяр в мрака, докато на хоризонта се покажеха първите розови ивици и скоро новият ден се сипнеше над пустинните пасища и забулените в изпарения

блата. В тези минути пътуването доказваше отново мъдростта на майка му и той се изпълваше с воля да надживее забравата.

След третия ден обаче плаването се затрудни от неочаквани за сезона пясъчни наноси и измамни водовъртежи. Реката все повече се стесняваше сред джунгла от преплетени гигантски дървета, където само от време на време се мяркаше някоя сламена колиба до купчините нарязани дърва за котлите на корабите. Врявата на папагали и крясъците на невидими маймуни сякаш засилваха пладнешкия зной. А когато по мръкнало корабът спираше за пренощуване, тогава ставаше непоносим просто самият факт, че си жив. Към задухата и комарите се прибавяше вонята на късовете осолено месо, окачени да се сушат по перилата. Повечето от пътниците, особено европейците, напускаха моргата на каютите и прекарваха нощта, като крачеха по палубите и гонеха всевъзможните кръвопийци със същата кърпа за лице, с която бършеха неспирната пот, и осъмваха изнемогнали и подути от ужилванията.

Освен това нея година бе избухнал поредният епизод от нескончаемата гражданска война между либерали и консерватори и капитанът бе въвел много строги мерки за вътрешния ред и сигурността на пасажерите. С цел да се избегнат неприятни грешки и провокации, той забрани най-любимото развлечение в пътуванията през ония времена стрелбата по кайманите, налягали на припек по пясъчния бряг. Скоро след това, когато част от пасажерите в един спор се разделиха на две враждуващи групички, капитанът нареди да се из земе оръжието от всички, с обещанието да им се върне в края на пътуването. В това отношение не отстъпи дори на британския посланик, който още първата сутрин подрани преоблечен като ловец, с карабина с мерник и с двуцевка за лов на тигри. Ограниченията станаха още по-драстични, когато малко над пристанище Тенерифе се разминаха с кораб, който бе вдигнал жълтото знаме на холерата. Капитанът не можа да получи никаква информация за този тревожен знак, защото другият кораб не отвърна на сигналите му. Но същия ден срещнаха Друг, който пренасяше добитък за Ямайка, и той им съобщи, че корабът с жълтото знаме карал двама болни от холера и че епидемията взема жертви в отрязъка на реката, който им предстоеше да изминат. Тогава забраниха на пътниците да напускат кораба не само на пристанищата, но и на необитаемите места, където спираше да

натовари дърва. Така че през останалите шест дни до крайното пристанище пасажерите придобиха затворнически навици. Един от тях беше порочното разглеждане на пакет холандски порнографски картички, който минаваше от ръка на ръка, без никой да разбере откъде се взеха, макар всеки речен ветеран да знаеше, че това е само малка част от прословутата колекция на капитана. Но и това безперспективно развлечение само усилваше досадата.

Флорентино Ариса понесе несгодите на пътуването с желязното си търпение, което изкарваше от нерви майка му и отчайваше приятелите му. Не общуваше с никого. Дните му минаваха леко — той сядаше до перилата и гледаше неподвижните каймани, които се приличаха на слънце по бреговете и със зейнала паст ловяха пеперуди, наблюдаваше ятата подплашени чапли, които внезапно се вдигаха над блатата, морските крави, които кърмеха малките си с огромните си майчински гърди и изумяваха пасажерите с женския си плач. В един и същи ден видя във водите да се носят три човешки трупа, надути и позеленели, с накацали по тях лешояди. Първи минаха два трупа на мъже, единият обезглавен, а после — трупът на малко момиче, чиито коси на медуза се извиваха в следата на кораба. Така и не узна, защото никога не стана известно, дали бяха жертви на холерата или на войната, но връхлетялото го зловоние отрови в съзнанието му спомена за Фермина Даса.

Винаги беше така: всяка случка, хубава или лоша, имаше някаква връзка с нея. Нощем, като закотвеха кораба и повечето пасажери почнеха безутешните си разходки по палубите, той прехвърляше почти по памет илюстрираните подлистници под карбидната лампа в трапезарията — единствената, оставена да свети до съмнало, и толкова препрочитаните драми всеки път възвръщаха първоначалната си магия, щом той подменеше измислените герои със свои познати от реалния живот, а за себе си и за Фермина Даса запазваше ролите на невъзможната любов. Друг път по цели нощи ѝ пишеше корабкрушенски писма, а после ги късаше на парченца и ги разпиляваше във водите, които неспирно течаха към нея. Така минаваха и най-тежките му часове — превъплътен ту в стеснителен принц, ту в рицар, бранещ любовта си, или пък свит в собствената си ощавена кожа на любовник в забрава, — докато лъхнеше първият утринен бриз и той заспиваше в шезлонга до перилата.

Една вечер прекъсна четенето по-рано от обичайно и се запъти унесено към тоалетната. Като минаваше през пустата трапезария, една врата внезапно се отвори, нечия ръка като ястреб се вкопчи в ръкава му и го дръпна в каютата. В тъмното можа да усети само тяло без възраст на гола жена, обляна в гореща пот и задъхана, която го повали по гръб на койката, разкопча токата на колана му и копчетата, просна се връз него и най-безславно му отне девствеността. Двамата, агонизирайки, пропаднаха в пустотата на бездънна пропаст, миришеща на скали, обрасли с миди. След това тя замря един миг върху него, остана без дъх, и престана да съществува в мрака.

Сега си вървете и забравете — каза му тя. — Това никога не се е случвало.

Нападението бе тъй бързо и победоносно, че не можеше да се приеме като внезапен изблик на скуката, а като плод на предварителен план, изчислен до секундата и до най-малките подробности. Това поласка Флорентино Ариса, но същевременно усили мъката му, защото във върховния миг на удоволствието бе сипнал до невероятното откритие, което дори не смееше да си признае, че илюзорната любов към Фермина Даса може да бъде заменена със земна страст. И той се зае да открие самоличността на учителката насилница, в чийто инстинкт на пантера може би щеше да намери лек за несретата си. Но не успя да я открие. Обратното, колкото повече се задълбочаваше в щателния оглед, толкова по-далеч се чувствуваше от истината.

Нападението бе извършено от последната каюта, по тя се свързваше с предпоследната чрез междинна врата, така че двете образуваха семейна спалня с четири койки. Там пътуваха две млади жени, една възрастна, но доста запазена, и едно бебе на няколко месеца. Те се бяха качили от пристанище Баранко де Лоба, където корабът взимаше товара и пътниците от Момпоке, откакто този град бе останал встрани от плавателния път поради прищевките на реката, а Флорентино Ариса се бе загледал в жените само защото носеха спящото бебе в голяма клетка за птици.

Обличаха се както на модерните презокеански кораби — с подплънки под копринените поли, с дантелени яки и широкополи шапки, украсени с батистени цветя. Двете по-млади дами сменяха тоалетите си по няколко пъти на ден и изглеждаха, сякаш посят своя собствена пролет, докато другите пътници се задушаваша от жегата. И

трите много умело въртяха чадърчетата и си вееха с ветрилата от пера, но биха с неразгадаемите намерения на съвременни момпокечанки. Флорентино Ариса не успя да разбере дори връзката помежду им, въпреки че те явно бяха роднини. В началото помисли най-възрастната за майка на другите две, по-после си даде сметка, че бе млада за такива големи дъщери, освен това беше в полутраур, какъвто другите не носеха. Не можеше да си представи, че едната от тях бе дръзнала да извърши това, докато останалите са спели в съседните легла, и единственото приемливо обяснение беше, че се е възползвала от случайното или, кой знае, може би нарочното им отсъствие от каютата. Установи, че понякога две от тях оставаха на въздух доста до късно, а третата пазеше детето, по в една по-задушна нощ излязоха и трите заедно със заспалото дете в ракивовата клетка, покрита с газен шал.

Въпреки заплетените признаци Флорентино Ариса бързо отхвърли вероятността по-възрастната да е била авторката на нападението, веднага оправда и най-младата, която бе най-красива и най-дръзка. Нямаше основателни причини за това, но жадното следене на трите затвърди силното му желание мигновената любовница да е била майката на детето в клетката. Предположението го завладя дотолкова, че той започна да мисли за нея по-често, отколкото за Фермина Даса, без да го интересува очевидният факт, че младата майка живееше единствено за бебето си. Беше на не повече от двадесет и пет години, стройна и сияйна, с дълги клепки на португалка, които я правеха по-далечна, и всеки мъж би се задоволил само с трохите на нежността и ласките, които тя отдаваше на сина си. Занимаваше се с него в салона от закуската до часа за лягане, докато другите две траеха китайска дама, и когато го приспеше, закачаше клетката на най-прохладното място, под навеса до парапета. Но и докато спеше, тя не отклоняваше вниманието си от него, а люлееше клетката и пееше тихичко песни на годеница, докато мислите ѝ летяха далеч от негодите на пътуването. Флорентино Ариса се вкопчи в идеята, че рано или късно тя ще се издаде, пък било и само с някакъв жест. Следеше дори промяната в дишането ѝ по ритъма на медальона върху батистената блуза, гледаше я неприкрито над книгата, която се преструваше, че чете, и най-нахално смени мястото си в столовата така, че да седи точно срещу нея. Но не долови и най-малкия признак, че действително тя съхранява другата половина на неговата тайна.

Едничкото, което му остана от нея, бе малкото ѝ име, когато я бе повикала спътничката ѝ: Росалба.

На осмия ден корабът с голям труд преодоля бурния тесен проток, притиснат между два отвесни мраморни бряга, и след обяда акостира в Пуерто Наре. Тук трябваше да слязат пътниците, продължаващи за вътрешността на провинция Антиокия, засегната най-много от новата гражданска война. Пристанището представляваше половин дузина палмови колиби и един дървен склад с ламаринен покрив. Охраняваха го няколко боси и зле въоръжени войници, защото имаше сведения, че въстаниците се готвят да нападнат корабите. Зад колибите се издигаше до небето верига гористи планини, които образуваха сякаш изсечена подкова над дълбоката пропаст. Никой на борда не можа да спи спокойно, но нападение през нощта нямаше и на сутринта пристанът осъмна, превърнат в неделен панаир от индианците, които продаваха амулети от кокосов орех и любовни напитки сред кервани мулета, готови да започнат шестдневното изкачване до орхидеите джунгли в централната планинска верига.

Флорентино Ариса се развличаше да гледа как негрите разтоварват на гръб стоките, видя кошовите с китайски фаянс, роялите за момите в Енвигадо и прекалено късно си даде сметка, че сред пасажерите, които оставаха тук, беше и групичката на Росалба. Забеляза ги чак когато вече бяха възседнали странично мулетата, с боти на амазонки и чадърчета в ярки, южни цветове, и тогава направи крачката, на която не се бе решил предните дни: махна с ръка за сбогом на Росалба, а трите жени му отвърнаха по същия начин, и то така свойски, че сърцето му се сви заради закъснялата смелост. Видя как заобиколиха склада, следвани от товарните мулета със сандъците, кутиите с шапки и клетката на детето, после ги видя да се изкачват в нишка като мравчици по ръба на пропастта и изчезнаха от живота му. Тогава се почувствува сам в целия свят и споменът за Фермина Даса, който през последните дни се бе спотаил, но го дебнеше, сега му нанесе смъртоносен удар.

Знаеше, че тя ще се венчае идната събота с шумна сватба, а човекът, който най-много я обичаше и щеше да я обича цял живот, нямаше право дори да умре за нея. Ревността, до този миг удавяна в сълзи, сега завладя напълно душата му. Молеше бог мълнията на божествената справедливост да порази Фермина Даса в мига, когато

понечи да се закълне в любов и покорство на един мъж, който я желаше за съпруга само като украшение пред обществото, и се опиваше от видението на годеницата — или негова, или ничия, — просната по гръб върху плочите на катедралата, с венче от портокалов цвят, обсипано с росата на смъртта, и с булото, плиснато като пенест поток върху надгробните мраморни плочи на четиринадесетте епископи, погребани срещу главния олтар. Но миг след като се насладеше на възмездието, той се разкайваше за собствената си злоба и виждаше как Фермина Даса се изправя с непокътнато дихание, чужда, но жива, защото не можеше да си представи света без нея. Отново не спеше, не ядеше и ако понякога хапнеше нещо, то беше, защото си представяше, че и тя е на масата, или обратното: за да не ѝ окаже честта да гладува заради нея. Понякога се утешаваше с увереността, че в опиянението на сватбеното тържество и особено в трескавите нощи на медения месец Фермина Даса не може да не изпита мъка за един миг, да, макар и за един, но неминуемо щеше да има един миг, когато в съзнанието ѝ ще изплува призракът на подиграния, унижен и отхвърлен годеник и ще помрачи щастието ѝ.

Вечерта преди пристигането в пристанище Караколи, последната точка на пътуването, капитанът устрои традиционното празненство за сбогуване с духов оркестър, съставен от членове, на екипажа, и с многоцветни фойерверки, изстрелвани от командната кабина. Посланикът на Великобритания бе издържал одисеята с примерен стоицизъм, ловувайки с фотокамера животните, които не му разрешаваха да убие с пушка, и всяка вечер идваше в трапезарията с официално облекло. На прощалното тържество обаче той се появи в национален шотландски костюм на клана Мактавиш, свири на гайда до насита и показва на всички желаещи как се играят техните народни танци, и малко преди разсъмване се наложи да го завлекат в каютата му. Флорентино Ариса, изнемощял от мъка, се бе свил в най-удиненото кътче на палубата, където не достигаше шумът от веселието, и се зави с палтото на Лотарио Тугут, за да стопли зъзнещите си кокали. Събуди се в пет сутринта, както осъденият на смърт се събужда призори в деня на екзекуцията, и през целия този съботен ден си представяше минута но минута сватбата на Фермина Даса. По-късно, вече завърнал се в дома си, той разбра, че е бъркал

часовете и всичко е било съвсем различно от неговите представи, и дори намери сили да се надсмее над собственото си въображение.

Но така или иначе, си беше една страстна събота и върхът ѝ бе новият пристъп на треска в мига, когато реши, че тъкмо сега младоженците тайно се измъкват от сватбеното пиршество, за да се отдадат на насладите на първата брачна нощ. Някой го видя изгарящ от треска и съобщи на капитана. Опасявайки се, че това е случай на холера, капитанът напусна празника и отиде при болния заедно с корабния лекар, който го изпрати в каютата за карантина, като му удари голяма доза бром. На другия ден обаче, когато приближаваха клисурата на Караколи, треската бе изчезнала, а духът му бе приповдигнат, защото в безчувствието от успокоителните лекарства той бе взел внезапното и непоколебимо решение да прати по дяволите блестящото си бъдеще на телеграфист и да се върне със същия кораб на старата си улица Вентанас.

Лесно уговори да го откарат обратно заради каютата, която бе отстъпил на представителя на кралица Виктория. Капитанът също се помъчи да го разубеди с довода, че телеграфът е науката на бъдещето. „И до такава степен — подчерта, — че вече се изобретява специална система, за да го инсталират на корабите.“ Но той устоя на всички доводи и капитанът накрая се принуди да го откара обратно, но не заради отстъпената каюта, а защото знаеше за високите му връзки с Карибската речна компания.

Спуснаха се по течението на реката за по-малко от шест дни и Флорентино Ариса се почувствува у дома си още с влизането в лагуната Мерседес, осеяна от светлините на рибарските лодки, които се люлееха в обратната вълна, образувана от кораба. Беше още нощ, когато акостираха в Ниньо Пердидо, тогавашния последен пристан за речните кораби — на девет левги от морския залив, — преди да прочистят дъното на стария испански пролив и да го направят годен за плаване. Пътниците трябваше да чакат до шест часа сутринта, когато излизаше флотилията наемни лодки, за да ги вземат и откарат до крайната им цел. Но Флорентино Ариса бе толкова нетърпелив, че си тръгна много по-рано с пощенската лодка, на която го имаха за свой. Преди да напусне кораба, той се изкуши да извърши един символичен акт: запрати във водата вързопа и го проследи с поглед сред факлите на невидимите рибари, докато излезе от лагуната и изчезна в океана.

Сигурен беше, че няма да му потрябва до края на живота. Никога вече, защото никога нямаше да напусне града на Фермина Даса.

Призори заливът бе като вир. Над плаващата мъгла Флорентино Ариса съзря купола на катедралата, позлатен от първите зари, видя гълъбарниците по терасите и като се водеше по тях, откри балкона на двореца на маркиз Де Касалдуеро, където предполагаше, че жената на злочастната му съдба все още спи, отпуснала глава върху рамото на задоволения си съпруг. Тази представа го разкъсваше, но не стори нищо, за да я отхвърли, а точно обратното: наслаждаваше се на болката. Слънцето почваше да прилича, когато пощенската лодка си проправи път сред лабиринта закотвени платноходи, в който безбройните миризми от градския пазар, смесени с вонята от гниещото дъно, образуваха една обща, нетърпима смрад.

Току-що бе пристигнал платноходът от Риоача и групата хамали, нагазили до кръста във водата, поемаха пътниците от борда и ги пренасяха до брега. Флорентино Ариса скочи пръв на земята и от този миг нататък престана да възприема тежката воня на залива, а усещаше само уханието на Фермина Даса във въздуха на града. Всичко тук миришеше на нея.

Не се върна в телеграфната станция. Едничкото му занимание бяха любовните подлистници и томчетата от „Народна библиотека“, които майка му продължаваше да купува, а той четеше и препрочиташе, излегнат в един хамак, докато ги научеше наизуст. Изобщо не попита за цигулката си. Поднови срещите с най-близките си приятели, понякога играеха билиард или разговаряха в откритите кафенета под сводовете на Площада на катедралата, но на съботните балове престана да ходи: не можеше да ги възприеме без нея.

Същата сутрин, когато се прибра от незавършеното пътешествие, той научи, че Фермина Даса прекарва медения си месец в Европа, и потресеното му сърце реши, че тя остава да живее там, ако не завинаги, то за дълго. Тази увереност му вдъхна първите надежди за забрава. Взе да мисли за Росалба и споменът за нея се разпалваше толкова повече, колкото повече гаснеха другите. Именно по това време реши да си пусне мустаците с напомадени краища, които нямаше да махне до края на живота си, промени коренно начина си на живот и мисълта за подмяната на любовта го тласна по непредвидени пътища.

Мирисът на Фермина Даса изтъняваше и ставаше все по-неосезаем, докато накрая остана само в белите гардении.

Оставил се бе на произвола на съдбата, без да знае накъде да продължи живота си, когато в една нощ по време на войната прочутата вдовица на Назарет ужасена потърси подслон у тях, защото нейната къща бе разрушена от оръдеен снаряд по време на обсадата от силите на разбунтувалия се генерал Рикардо Гайтан Обесо. Трансито Ариса начаса се възползува от сгодния случай и прати вдовицата в стаята на сина си под предлог, че в нейната няма място, но всъщност с тайната надежда, че една друга любов ще го излекува от онази, която не му даваше да живее. Флорентино Ариса не се бе любил, откакто Росалба му отне девствеността в каютата на кораба, та му се стори най-естествено в такава бедствена нощ вдовицата да спи в неговото легло, а той на хамака. Но тя вече бе решила вместо него. Седна на ръба на кревата му, където той още лежеше, чудейки се какао да стори, и му заговори за безутешната си мъка по съпруга, починал преди три години, а в това време сваляше и хвърляше във въздуха вдовишките си крепове, докато накрая махна и венчалния пръстен. Първо свали тафтената блуза, везана с мъниста, и я запрати през цялата стая до креслото в ъгъла, метна през рамо корсажа на другия край на леглото, с един замах смъкна дългата си пола и фустата на волани, после атлаzenia колан за жартиери и траурните копринени чорапи и така ги разпиля по пода, че стаята накрая се оказа застлана с траурните ѝ одеяния. Тя извърши всичко това така радостно и с тъй добре отмерени паузи, че всеки неин жест сякаш бе приветствуван от оръдейните изстрели на атакуващата войска, които разтърсваха из основи града. Флорентино Ариса се опита да ѝ помогне да разкопчае сутиена, но тя го изпревари с умела маневра, защото за пет години брачна всеотдайност се бе научила да се справя сама, без ничия помощ, с различните етапи на любовта, дори с прелюдиите. Накрая свали дантелените си гащи, които плъзна по нозете си с бързо движение на плувкия, и остана напълно гола.

На двадесет и осем години, бе раждала три пъти, но голотата ѝ съхраняваше непокътната моминската си изумителност. Флорентино Ариса никога не разбра как едни дрехи на покаяница успяваха да прикриват поривите на тази дива кобилка, която, задавена от собствената си треска, го разсъблече така, както никога не би го

направила със съпруга си, за да не я помисли за развратна, и се помъчи из един път да утоли желязното си въздържание по време на траура, прибавено към смущението и невинността на пет години съпругеска вяност. Преди тази нощ и въобще от щастливия час, в който я бе родила майка ѝ, тя никога не се бе озовавала — дори в едно и също легло — с друг мъж освен с покойния си вече съпруг.

Не си позволи лошия вкус на угризенията. Напротив. Като не можеше да заспи от огнените кълба, които свистяха над покривите, тя продължи да си припомня до съмнало прекрасните качества на мъжа си, чиято единствена изневяра била, че умрял без нея, но тя се изкупвала от увереността, че никога не ѝ бе принадлежал така пълно, както тогава — в ковчега, закован с дванадесет пирона по три дюйма и на два метра под земята.

— Щастлива съм — каза тя, — защото едва сега съм сигурна къде се намира той, когато не си е вкъщи.

Нея нощ тя свали траура си наведнъж, без да минава през досадните преходни блузи на сиви цветчета, и животът ѝ се изпълни с любовни песни и предизвикателни рокли с щамповани папагали и пеперуди и започна да раздава тялото си на всеки, който го пожелаеше. Войските на генерал Гайтан Обесо бяха разбити след шестдесет и три дни обсада и тогава тя престои къщата, разбита от оръдейния изстрел, и направи прекрасна тераса към морето, над вълнолома, където по време на буря се настървяваше яростта на прибоя. Това беше нейното гнездо на любовта, както без ирония го наричаше, и там посрещаше само който ѝ беше по вкуса, когато искаше и както искаше, без да взима нито петаче, защото смяташе, че всъщност мъжете ѝ правят услуга. В много редки случаи приемаше подаръци, но никога златни, и правеше всичко така умело, че никой не би могъл да посочи очевидно доказателство за неподходящото ѝ поведение. Само веднъж бе на ръба на публичния скандал, когато се пусна слухът, че архиепископ Данте де Луна не бил умрял случайно, отровен от сбъркани гъби, ами ги погълнал нарочно, защото тя го заплашила, че ще се заколи, ако той продължава светотатствените си обсади. Никой не я попита дали е вярно, нито пък се измени нещо в живота ѝ. Тя беше — както сама казваше, заливайки се от смях — единствената свободна жена в областта.

Вдовицата на Назарет никога не отказа случайните срещи с Флорентино Ариса, дори и в най-претоварените си времена, никога не прояви претенции да обича, нито да бъде обичана, но винаги таеше надеждата да намери нещо подобно на любов, но без усложненията на любовта. Понякога той отиваше в къщата ѝ и двамата обичаха да седят на терасата, пръскани от морска пяна, и да съзерцават как на хоризонта се загорява целият свят. Той вложи цялото си усърдие, за да я научи на ония заплетености, които бе гледал през дупките на хотелските стаи, както и на теоретичните формули, възхвалявани от Лотарио Тугут в нощите на шумните му веселия. Караше я да му позволява да я гледа, докато се любеха, да сменят обичайната поза на мисионер с позата водно колело или пиле на скара, или разчекнат ангел и за малко да загинат, когато въжетата на хамака се скъсаха от опитите им да изобретят нещо ново. Обаче уроците се оказаха безплодни. Всъщност тя беше смела ученичка, но изобщо нямаше талант за управляемо съвкупление. Никога не можа да разбере очарованието на покоя в леглото, не изпита дори и за миг вдъхновение, а оргазмите ѝ бяха ненавременни, повърхностни: жалка работа. Флорентино Ариса дълго живя в заблудата, че е единственият, и тя бе доволна, че го вярва, докато има лошия късмет да проговори насън. Малко по малко, слушайки я, докато спи, той възстановяваше навигаторската карта на сънищата ѝ и навлезе сред многобройните острови на тайния живот. Така научи, че тя не се стреми да се омъжи за него, но се чувства свързана с живота му поради безкрайната си благодарност, че беше я развратил. Често му казваше:

— Обожавам те, задето ме направи развратница.

Казано с други думи, тя беше права. Флорентино Ариса я беше отгървал от девствеността на един обичаен брак, която бе злокачествена от природната девственост, и от вдовишкото въздържание. Той я научи, че нищо, което се прави в леглото, не е неморално, щом допринася любовта да продължи. И още нещо, което оттогава щеше да стане смисълът на живота ѝ: убеди я, че човек идва на света с определени възможности, които, ако не се използват по каквато и да било причина — дали своя или чужда, доброволна или принудителна, — се губят винаги. Заслугата ѝ беше, че прие думите му съвсем буквално. И все пак, уверен, че я познава по-добре от всеки друг, Флорентино Ариса не разбираше защо е толкова търсена тази

инфантилна жена, която освен всичко друго не преставаше да говори в леглото за мъката по умрелия си съпруг. Единственото обяснение беше, че вдовицата на Назарет наваксва с нежност това, което не ѝ достига като бойно изкуство. Колкото повече се увеличаваха нейните завоевания и колкото повече той търсеше утеха за старите си страдания в други разбити сърца, толкова по-рядко се виждаха, докато накрая безболезнено се забравиха.

Това беше първата креватна любов на Флорентино Ариса. Но вместо да създадат една здрава връзка, както мечтаеше майка му, и двамата се възползуваха от нея, за да се втурнат в живота. Флорентино Ариса усъвършенствува методи, изглеждащи невероятни за мъж като него — скръбен, мършав и облечен като старец от миналия век. Но той имаше две преимущества. Първото — с безпогрешно око разпознаваше сред голямата тълпа жената, която го очаква, но въпреки това я ухажваше много предпазливо, защото знаеше, че нищо не причинява по-голям срам и унижение, както един отказ. Другото — че жените веднага го възприемаха като самотник, нуждаещ се от любов, уличен просяк с вид на бито куче, което ги спечелваше безрезервно, без да му искат нищо, без да чакат от него нищо освен успокоението на съвестта си, че са му сторили добро. Това бяха единствените му оръжия и с тях той проведе исторически сражения, обаче в пълна тайна, като ги регистрираше с нотариална точност в зашифрована тетрадка, отличаваща се от другите със заглавие, което казваше всичко: „ЖЕНИТЕ“. Първата бележка бе за вдовицата на Назарет. Петдесет години по-късно, когато Фермина Даса се освободи от свещената клетва, той притежаваше двадесет и пет тетрадки със регистрирани шестстотин двадесет и две по-трайни любовни връзки, без да се смятат безбройните мимолетни авантюри, които не заслужаваха милостта дори да бъдат отбелязани.

След шест месеца необуздана любов с вдовицата на Назарет Флорентино Ариса бе сигурен, че е надживял мъката по Фермина Даса. Не само повярва, но и често го споделяше с Трансито Ариса през двете години, които продължи сватбеното пътешествие, и все така си вярваше, изпълнен с чувство за безгранична свобода, до злощастната неделя, когато, без никакво предчувствие в сърцето си, я видя да излиза от тържествената литургия под ръка със съпруга си, обкръжена от любопитството и ласкателствата на своя нов свят. Същите дами от

старинни родове, които отначало я пренебрегваха и ѝ се подиграваха като на парвеню без име, сега умираха от желание да я присъединят към своя кръг, опиянени от чара ѝ. Държеше се така естествено в положението си на съпруга от висшето общество, че Флорентино Ариса в първия миг не можа да я познае. Беше съвсем друга: сдържаността ѝ на дама, високите обувки, шапката с воалетка и перо от ориенталска птица, всичко в нея беше различно и така непринудено, сякаш го притежаваше по рождение. Стори му се по-красива и по-млада от всякога, но и по-недостижима, и разбра защо едва когато забеляза извивката на корема ѝ под копринената туника — беше бременна в шестия месец. Но най-силно впечатление му направи, че тя и съпругът ѝ представляваха възхитителна двойка и двамата се държаха в светското общество с такава лекота, сякаш плуваха над подводните, скали на действителността. Флорентино Ариса не изпита нито ревност, нито яд, а дълбоко презрение към самия себе си. Почувствува се беден, грозен, жалък, недостоеен не само за нея, но и за която и да е друга жена на земята.

Значи тя си бе дошла. Връщаше се без никакъв повод да съжалява за обратата, настъпил в живота ѝ. Напротив — такива поводи имаше все по-малко, особено след като преодоля стръмнината на първите години. Още по-похвално бе това за нея, стигнала до първата брачна нощ все още в мъглата на невинността. Беше почнала да я губи по време на пътуването из провинцията с братовчедка си Илдебранда. Във Валедупар тя най-сетне разбра защо петлите преследват кокошките, видя бруталната церемония на магаретата, гледаше как се раждат телетата и чуваше братовчедките си да разправят най-естествено кои двойки в рода продължават да се любят и кои, кога и защо са престанали да го правят, макар да живеят заедно. Тогавата, със странното усещане, че открива нещо, което инстинктите ѝ винаги са знаели, тя се научи на самотна любов, първо в леглото със затаен дъх, за да не се издаде пред половин дузината братовчедки, с които споделяше спалнята, а после — просната без притеснение в банята с разпуснати коси, където запуши и първите хамалски цигари. Правеше го винаги с гузна съвест, която преодоля, след като се омъжи, и винаги в пълна тайна, докато братовчедките ѝ споделяха шумно не само колко пъти на ден, но и как се задоволяват. Въпреки магията на тези начални

ритуали тя все така смяташе, че загубата на девствеността е кървава саможертва.

Така че сватбеното ѝ тържество, едно от най-шумните в края на миналия век, се превърна за нея в навечерие на ужаса. Тревогата от медения месец я измъчваше много повече, отколкото общественият скандал от брака ѝ с момък, какъвто втори нямаше през онези години. Откакто на тържествена литургия в катедралата разгласиха предстоящия брак, Фермина Даса отново почна да получава анонимни писма, в които имаше дори заплахи със смърт, но тя не им обръщаше внимание, защото целият страх, на който бе способна, беше съсредоточен в неизбежното изнасилване. Анонимните писма заслужаваха точно такова отношение — въпреки че тя не го бе постигнала умишлено — в една среда, приучена от подигравките на историята да свежда глава пред свършените факти. Така че колкото повече приближаваше сватбата, толкова повече противници минаваха на нейна страна. Тя забелязваше това от постепенната промяна в отношението на мъртвешко бледите, изкривени от артрит и неприязън жени, които в един момент си дадоха сметка, че интригите им са напразни, и се появиха без предизвестие в Евангелската градина като в собствения си дом, натоварени с готварски рецепти и подаръци за случая. Трансито Ариса познаваше този свят, въпреки че сега за първи път я засягаше лично, и знаеше, че клиентките ѝ се появяват винаги в навечерието на големи празници с молба да изрови делвите си и да им даде на заем заложените бижута само за двадесет и четири часа срещу допълнителна лихва. Отдавна не се бе случвало делвите така да се изпразнят, както този път, за да могат госпожите с дълги фамилни имена да се украсят със собствените си бижута, взети на заем, да напуснат мрачните си убежища и да се появят блестящи на тази толкова пищна сватба, каквато не се повтори до края на века, увенчана с кумството на доктор Рафаел Нунес, трикратен президент на републиката, философ, поет и автор на текста на Националния химн, според данните в някои по-нови енциклопедични речници. Фермина Даса се яви пред големия олтар на катедралата под ръка с баща си, на когото официалният костюм придаде за един ден заблуждаващо авторитетен вид. Венча се за вечни времена пред големия олтар на катедралата с литургия в прослава на Света троица, отслужена от трима епископи, в единадесет сутринта, петък, и без да изпита пито за

миг чувство на жалост към Флорентино Ариса, който в същия час изгаряше в треска, умирайки от любов под открито небе на един кораб, който не можа да го отведе в забравата. По време на церемонията и покъсно на тържеството тя запази на лицето си усмивката, която сякаш беше очертана е оловно белило, и бездушното изражение, изтълкувано като подигравателно тържество на победата ѝ, а всъщност беше жалко средство да прикрие ужаса си на току-що омъжена девица.

За щастие непредвидените обстоятелства, заедно с разбирането на съпруга, разрешиха безболезнено първите три пощи. Беше ръката на провидението. Корабът на Главната презокеанска компания беше нарушил разписанието си поради лошото време в Карибско море и съобщи само три дни предварително, че отплаването ще стане двадесет и четири часа по-рано, така че щяха да потеглят към Ла Рошел не на другия ден след сватбата, както беше предвидено отпреди шест месеца, а още същата нощ. Никой не повярва, че тази промяна не е поредната изискана изненада на сватбата, защото тържеството завърши след полунощ на борда на осветения презокеански кораб с виенски оркестър, който в това пътуване представи за първи път новите валсове на Йохан Щраус. Така че свидетелите на сватбата, подгизнали от шампанско, бяха извлечени на сушата от огорчените си съпруги тъкмо когато разпитваха камериерите дали няма свободни каюти, че да продължат веселието до Париж. Последните гости, които напуснаха кораба, видяха Лоренсо Даса пред лавките на пристанището, седнал посред улицата, а официалният му костюм — станал на дрипи. Плачеше и пищеше, както арабите оплакват покойниците си, посред локва мръсна вода, която спокойно можеше да бъде локва от сълзи.

Нито през първата нощ в разбунтуваното море, нито през следващите нощи на спокойно плаване, пито когато и да било през твърде дългия брачен живот се разразиха варварските действия, от които се страхуваше Фермина Даса. Първата нощ, въпреки размера на кораба и луксозната каюта, бе едно ужасно повторение на платнохода от Риоача и съпругът ѝ се прояви като услужлив лекар — цяла нощ не мигна, за да я успокоява — единственото, което един прекалено виден лекар умееше да направи против морската болест. Бурята стихна на третия ден, след пристанището на Гуайра, а през това време двамата бяха прекарвали заедно толкова дълго и бяха разговаряли толкова

много, че се чувствуваха като стари приятели. На четвъртата нощ, когато и двамата се заеха с привичките си преди лягане, доктор Хувенал Урбино се учуди, че младата му съпруга не се моли, преди да заспи. Тя му отвърна искрено, че лицемерието на монахините е изработило у нея съпротива срещу молитвите, но вярата ѝ е непокътната и се е научила да я поддържа безмълвно. Каза: „Предпочитам да общувам направо с, бога.“ Той разбра мотивите ѝ и оттогава всеки по свой начин изповядваше същата религия. Бяха имали кратко годеничество, и то доста извън нормите за времето си, защото доктор Урбино я посещаваше всеки следобед в дома и, без никой да я пази. Тя не би му разрешила да докосне и крайчеца на пръстите ѝ без благословията на епископа, но той не се бе и опитал да го стори. Едва в първата нощ на вече успокоилото се море, в леглото, но още облечени, той за първи път я погали, и то тъй внимателно, че ѝ се стори съвсем естествено предложението му да си сложи нощницата. Отиде да се преоблече в банята, като преди това загаси светлините в каютата, и като се появи по нощница, подпъхна дрехи в пролуките на вратата, за да се върне до леглото в пълна тъмнина. През това време развеселена каза:

— Какво искаш, докторе. За първи път спя с непознат.

Доктор Хувенал Урбино я усети да се плъзга до него като уплашено животинче, старайки се да остане колкото може по-далеч от него в леглото, в което трудно можеха да спят двама души, без да се докосват. Взе ръката ѝ, влажна и сгърчена от страх, преплете пръстите си в нейните и шепнешком започна да ѝ разказва спомени от други свои морски пътувания. Тя отново бе напрегната, защото, връщайки се в леглото, разбра, че докато е била в банята, той се е разсъблякъл напълно — и това отново ѝ вдъхна страх от следващата стъпка. Но следващата стъпка се забави няколко часа, защото доктор Урбино продължи да говори бавно, докато милиметър по милиметър спечелваше доверието на тялото ѝ. Разказваше ѝ за Париж, за любовта в Париж, за влюбените на Париж, които се целуваха по улиците, в автобуса, по терасите с цветя на откритите кафенета и под нежните звуци на акордеоните в лятната жега, любеха се на крак по кейовете на Сена, без никой да им пречи. Говорейки в мрака, той галеше с върха на пръстите си извивката на врата ѝ, после копринения мъх по ръцете ѝ и като усети, че напрежението ѝ е спаднало, направи опит да повдигне

нощницата ѝ, но тя му попречи с поривисто движение, типично за характера ѝ. Каза: „Мога и сама.“ Тя действително свали нощницата, но остана тъй неподвижна, че доктор Урбино би помислил, че я няма, ако не усещаше зноя на тялото ѝ в мрака.

След миг стисна отново ръката ѝ, която сега бе топла и отпусната, но още овлажнена от нежна роса. Останаха известно време мълчаливи и неподвижни — той дебнеше сгоден момент за следващата стъпка, а тя го очакваше, без да знае откъде, а в това време тъмнината се сгъстяваше от все по-напрегнатото ѝ дишане. Той внезапно я пусна и реши да рискува: наплюнчи с език върха на средния си пръст и лекичко докосна неподготвеното зърно на гърдите ѝ, от което я разтърси светкавица, сякаш ѝ бяха докоснали жив нерв. Зарадва се, че е тъмно и той не може да види горещата червенина, която я заля до корена на косата. „Спокойно — каза ѝ той тихо. — Не забравяй, че ги познавам.“ Усети, че тя се усмихва, а гласът ѝ в тъмното беше нов и нежен:

— Много добре помня и още не ми е минал ядът.

Тогава той разбра, че са стигнали до нос Добра Надежда, и отново хвана едрата ѝ, омекнала ръка и я покри със сирашки целувчици — първо дългите ѝ пръсти на ясновидка с прозирни нокти, после йероглифите на съдбата ѝ по изпотената длан. Тя не усети кога ръката ѝ се озова на гърдите му и напипа нещо, което не можа да разпознае. Той ѝ каза: „Това е талисман.“ Тя погали космите по гърдите му, после вкопчи пръсти в гъсталака сякаш за да го изтръгне от корен. „По-силно“, каза той. Тя опита доколкото смяташе, че не му причинява болка, а после потърси ръката му, изгубена в мрака. Той не я остави да сплетат пръсти, а хвана китката ѝ и я поведе по тялото си с невидима, но добре управлявана сила, докато тя усети изгарящия лъх на голо животно, без определена форма на тялото, по напрегнато и жадно. Противно на неговите, а дори и на нейните очаквания, тя не отдръпна ръка, нито я остави неподвижна там, където я бе довел той, ами призова на помощ света Богородица, стисна зъби, за да не се разсмее на собствената си лудост, и започна пипнешком да опознава изопналия се праг, установяваше размера му, силата на кълна му, размаха на крилете, уплаши се от решителността му, но го съжали за самотата и си го присвои с обстойно любопитство, което човек по-малко опитен от мъжа ѝ би взел за ласки. Той призова последните си сили, за да

издържи зашеметяването от това убийствено изследване, докато тя го пусна с детинско изящество, сякаш захвърли играчка.

— Никога не съм си представяла какъв точно е този апарат — каза тя.

Тогава той ѝ го обясни като добър учител, водейки ръката ѝ по споменаваните места, а тя се подчиняваше като прилежна ученичка. Внезапно той каза, че всичко това е по-лесно на светло. Понечи да запали, по тя го спря с думите: „Аз виждам по-добре с ръцете.“ Всъщност тя искаше светлина, но държеше сама да я запали, без никой да ѝ заповядва. И така направи. Под плисналата внезапна светлина той я видя свита като зародиш и покрита с чаршафа. Но тя без преструвки отново хвана животното, предизвикващо любопитството ѝ, завъртя го на право и наопаки, заразглежда го с интерес, който вече не изглеждаше научен, и заключи: „Толкова е грозен, че е по-грозен от това на жените.“ Той се съгласи и изтъкна други неудобства, по-тежки от грозотата. Каза: „Той е като първородния син, за когото човек цял живот се грижи, всичко жертвува заради него, а в часа на истината той пак си прави каквото му хрумне.“ Тя продължи да го изследва, разпитвайки за какво служи това и за какво онова, и когато счете, че е добре запозната, го задържа в длани, за да установи, че даже и теглото му е нищо и никакво, и го пусна с пренебрежителен жест.

— Освен това мисля, че много неща са му излишни — каза тя.

Той остана смаян. Темата за дипломната му работа бе доста оригинална: „Съобразността да се опрости човешкият организъм“. Смяташе го остарял, с множество безполезни или повтарящи се функции, които може да са били крайно необходими в друга епоха от развитието на човешкия род, но не и за днешната. Да, човешкият организъм можеше да бъде по-прост и вследствие на това по-малко уязвим. Тогава заключи: „Това е нещо, което само бог може да стори, разбира се, по все пак не е зле да го определим с теоретични понятия.“ Тя се разсмя развеселена и тъй естествено, че той използва разположението ѝ, за да я прегърне и я целуна за първи път в устата. Тя му отвърна и той продължи да обсипва с нежни целувки бузите, носа ѝ, клепките, като плъзгаше ръка под чаршафа и погали заоблената ѝ гладка срамна кост: също като на японка. Тя не отстрани ръката му, но държеше своята нащрек, в случай че напредне с още една стъпка.

— Няма да продължаваме урока по медицина — каза тя.

— Не — отвърна той. — Този ще бъде по любов.

Отхвърли чаршафа и тя изобщо не се възпротиви, ами го изрита далеч от койката, защото вече се задушаваше от горещина. Тялото ѝ беше вълнообразно и гъвкаво, много по-строго, отколкото изглеждаше в дрехи, и притежаваше собствен мирис на планинско животинче, по който човек можеше да я познае измежду всички жени на света. Останала беззащитна под светлината, усети как вълна кипнала кръв нахлу в главата ѝ и единственото, което ѝ хрумна, за да я скрие, бе да се хвърли на врата на мъжа си и да го целуне силно и толкова дълго, докато и на двамата им секна дъхът.

Той съзнаваше, че не е влюбен. Ожени се, защото му допаднаше нейната гордост, сериозност и сила, а също и поради някаква своя суета, но докато тя го целуваше за първи път, той се увери, че нищо не им пречеше да сътворят една хубава любов. Не говориха за това в тази първа нощ, през която приказваха за всичко до разсъмване, а и никога нямаше да заговорят на тази тема. Но с течение на годините разбраха, че никой от двамата не се бе излъгал.

На разсъмване, когато заспаха, тя все още беше девствена, но не за дълго. Вечерта, след като я научи да танцува виенски валсове под звездното карибско небе, той отиде в банята след нея и когато се върна в каютата, я завари да го чака гола в леглото. Сега тя пое инициативата и му се отдаде без страх и без болка, с радостта от едно приключение в открито море, като единствената следа от кървавата церемония беше розата на честта върху чаршафа. И двамата се оправиха добре, просто чудесно. Продължиха да го правят добре и нощем, и денем, и все по-добре до края на пътуването, а когато стигнаха в Ла Рошел, вече се разбираха като стари любовници.

Останаха в Европа шестнадесет месеца, предимно в Париж, като отгук правеха кратки пътешествия до съседните страни. През това време се любеха всеки ден и дори по няколко пъти в зимните неделни дни, когато оставаха в леглото да лудуват до обяда. Той беше поривист и добре подготвен мъж, а и тя по природа не бе човек, който се оставя да го водят, така че трябваше да се примирят със споделена власт в леглото. След три месеца трескава любов той разбра, че един от двамата е стерилен, и се подложиха на обстойни изследвания в болницата „Салпетриер“, където бе карал стажа си. Старанията се оказаха безрезултатни. Но когато най-малко очакваха и без никаква

лекарска намеса, чудото стана. В края на следващата година, завръщайки се у дома, Фермина Даса беше бременна в шестия месец и се чувствуваше най-щастливата жена на земята. Синът, тъй желан и от драмата, се роди без никакви усложнения под знака Водолей и го кръстиха с името на дядото, починал от холерата.

Не можеше да се каже кое ги промени: дали Европа или любовта, защото двете неща се бяха случили едновременно. Но и тя, и той се върнаха коренно различни, не само един към друг, но и към целия свят, както забеляза Флорентино Ариса две седмици след завръщането им в онази злощастна неделя, на излизане от литургията. Върнаха се с ново отношение към живота, заредени с всичко модерно в света и готови да разпореждат. Той донесе последните новости в литературата, музиката и главно в неговата наука. Бе се абонира за „Фигаро“, за да не губи връзка с действителността, а също и за списание „Два свята“, за да не губи връзка с поезията. Освен това се бе уговорил със своя книжар в Париж да му изпраща произведенията на най-четените писатели, сред които Анатол Франс и Пиер Лоти, както и на любимите му Реми дьо Гурмон и Пол Бурже, но в никакъв случай Емил Зола, който му се струваше нетърпим, въпреки смелата му намеса в аферата Драйфус. Книжарят пое задължението да му изпраща по пощата и най-съблазнителните партитури от каталога на Рикорди, особено на камерна музика, с което докторът достойно щеше да поддържа извоюваното от баща му име на инициатор на концертите в града.

Фермина Даса, без да понася деспотизма на модата, донесе шест сандъка с дрехи от различни времена, защото не се доверяваше изцяло на големите фирми. Присъствува посред зима в Тюйлери на представянето на колекцията на Уърт, неизбежния диктатор на висшата мода, ала си достави единствено силен бронхит, който я държа пет дни на легло. Лафериер ѝ се стори не толкова претенциозен и алчен, но взе мъдрото решение да отнесе всичко, което ѝ допадне от магазините за разпродажба, въпреки че мъжът ѝ ужасен твърдеше, че това са дрехи за покойници. Донесе огромно количество италиански обувки без марка, които предпочете пред прочутите и екстравагантни обувки на „Фери“, донесе и чадърче „Дюпюан“, червено като пламъците в ада, дало повод за сума ти писания на нашите плашливи социални хроникьори. Купи само една шапка „Мадам Рьобу“, но затова пък напълни цял сандък с гроздове изкуствени черешки,

букетчета от всевъзможни филцови цветя, щраусови пера, шлемове от паунови пера, опашки от азиатски петли, цели фазани, колибри и невероятно разнообразие от екзотични птици, препарирани посред полет, посред крясък или агония: всичко, което през последните двадесет години преобразяваше шапките в други неща. Донесе колекция от ветрила от различни страни, по едно за всеки възможен случай. Донесе една зашеметяваща есенция, подбрана измежду многото в парфюмерията на „Базар дьо ла Шарите“, преди пролетните ветрове да разнесат пепелта му, но я употреби само веднъж, защото сама не можа да се познае със сменен парфюм. Донесе и кутия с всякакви козметични средства — последна новост на пазара на съблазънта, и бе първата жена, която си я носеше на празниците, когато и най-незначителното поправяне на грима пред хора се смяташе за неприлично.

Пазеха освен това три незабравими спомена: безпрецедентната премиера на „Хофманови приказки“ в Париж, страхотния пожар на почти всички гондоли във Венеция пред площад Сан Марко, който те наблюдаваха със свити сърца от прозореца на хотела си, и беглата среща с Оскар Уайлд в първия януарски сняг. Заедно с тези и още много други спомени доктор Хувенал Урбино тачеше един и винаги съжеляваше, че съпругата му не бе присъствувала, тъй като беше от годините му на студент и ерген в Париж. Това беше споменът за Виктор Юго, който в нашата страна се ползуваше е вълнуваща популярност, извън книгите му, защото някой каза, че той бил казал, макар никой да не го бе чул в действителност, че нашата конституция^[6] била не за страна на хора, ами на ангели. Оттогава той бе въздигнат в култ и повечето от немалкото съотечественици, които пътуваха във Франция, даваха мило и драго, за да го видят. Половин дузина студенти, между тях и Хувенал Урбино, известно време дежуреха пред дома му на булевард Ело и в кафенетата, където казваха, че непременно ще дойде, но той никога не идваше, и накрая поискаха частна аудиенция с писмо от името на ангелите от конституцията в Рио Negro. Отговор не получиха. Един ден Хувенал Урбино минаваше случайно край Люксембургската градина и видя Виктор Юго да излиза от Сената под ръка с млада жена. Стори му се доста стар, движеше се с усилие, брадата и косата му не бяха така блестящи, както на портретите, а палтото му сякаш беше за по-едър

човек. Не искаше да си разваля спомена с натрапнически поздрав: този почти нереален образ му стигаше за цял живот. Когато дойде отново в Париж, вече женен и с възможност да поиска официална среща, Виктор Юго бе починал.

За утеха Хувенал и Фермина сега носеха споделения спомен за един снежен ден, когато ги заинтригува група хора — въпреки виелицата те се тълпяха пред малка книжарница на Булеварда на капуцините — оказа се, че в момента вътре е Оскар Уайлд. Най-сетне той излезе, наистина много елегантен, но може би прекалено съзнаващ това, и хората го наобиколиха, за да, му поискат автограф върху неговите книги. Доктор Урбино поспря, колкото да го види, но въодушевената му съпруга поиска да пресече булеварда, за да ѝ се подпише на едничкото, което ѝ се стори подходящо по липса на книга: красивата ѝ дълга, гладка и мекичка ръкавица от кожа на газела в същия цвят като нейната кожа на младоженка. Беше уверена, че един толкова изискан мъж ще оцени жеста. Обаче съпругът ѝ твърдо се противопостави и когато тя, въпреки възраженията му, понечи да го стори, той почувствува, че не е в състояние да преживее този срам.

— Само ако прекосиш тази улица — ѝ каза, — като се върнеш, ще ме завариш мъртъв.

Беше нещо съвсем естествено за нея. Нямахше още и година от брака ѝ, а тя обикаляше света така непринудено, както го бе правила като момиче из Сан Хуан де ла Сиенага — сякаш се бе родила научена, и с такава лекота общуваше с непознати и се разбираше на испански с всеки и навсякъде, че смайваше съпруга си. „Езици трябва да знаеш, когато продаваш нещо — казваше тя със закачлив смях. — Но когато купуваш, всеки ще те разбере.“ Едва ли можеше да се намери друг човек, който така бързо и радостно да възприеме делничния живот на Париж и да го обикне в спомените си въпреки вечните му дъждове. Но когато се завърна, зашеметена от натрупания опит, уморена от пътешествия и полуунесена от бременността, първото, което я попитаха на пристанището, бе как ѝ се струват чудесата на Европа, а тя резюмира шестнадесетте месеца щастие само с четири думи:

— Много шум за нищо.

---

[1] Плат от вълната на алпака — вид лама. — Б.пр. ↑

[2] Поредица от молитви при католицизма, посветени на т.нар. петнадесет тайни, свързани с живота и смъртта на Исус Христос и Богородица. — Б.пр. ↑

[3] *Санкон* — вид американски комар. — Б.пр. ↑

[4] „... Надежда всяка тука оставете!“ — Данте Алигиери, *Ад* (III, 9) — С, Н.К. 1975, превод И. Иванов. Л. Любенов. — Б.пр. ↑

[5] Диалект на испански език, който се говори в Кюрасао. — Б.пр. ↑

[6] Става въпрос за конституцията, приета в 1863 г., след победата на либералите, с която се обявява създаването на Колумбийски щати. — Б.р. ↑

В деня, когато Флорентино Ариса видя Фермина Даса в притвора на катедралата, бременна в шестия месец и напълно овладяла новото си положение на светска жена, той се изпълни с яростна решимост да спечели име и състояние, за да я заслужи. Изобщо не се замисли за пречката, че е омъжена, защото веднага реши — сякаш зависеше от него, — че доктор Хувенал Урбино трябва да умре. Не знаеше кога и как, но го прие като нещо неминуемо, което той беше готов да дочака без припряност и нетърпение, та ако ще и до веки веков.

Започна от самото начало. Появи се, без да предупреди, в службата на чичо си Леон XII, председател на дирекционния съвет и генерален директор на Карибската речна компания, и заяви готовността си да се постави на негово разположение. Чичо му беше сърдит, задето най-безотговорно бе захвърлил службата на телеграфист във Виля де Лейва, но се остави да бъде воден от своето убеждение, че човешките същества не се раждат веднъж завинаги в деня, в който майките им ги даряват на света, ами че животът ги заставя още неведнъж да родят сами себе си. Освен това вдовицата на брат му бе починала предишната година с неугаснала ненавист, но без да остави наследници. Така че той даде служба на блудния племенник.

Това решение беше типично за дон Леон XII Лоайса. Под черупката му на бездушен търговец се криеше гениален чудак, който еднакво можеше да накара да бликне извор от лимонада сред пустинята Гуахира или пък да удави в плач някое достолепно погребение с покъртителното си изпълнение на песента „В този тъмен гроб“. С къдравата си глава и бърните на фавън, му липсваха само лирата и лавровият венец, за да заприлича на същински Нерон, опожарителя в християнската митология. В свободните часове между управлението на грохналите кораби, останали на вода само поради чиста разсеяност на съдбата, и все по-сложните проблеми на речното корабоплаване той се посвещаваше на заниманието да обогатява лиричния си репертоар. Най-много обичаше да пее на погребения. Имаше глас на каторжник гребец и без каквато и да било школовка достигаше изумителни регистри. Някой му беше разказал, че Енрико Карузо можел да счупи ваза само с мощта на гласа си, и той години наред се опитваше да го настигне, като опитваше дори със стъклата на прозорците. Приятелите му носеха най-крехките вази, които намираха из пътешествията си по света, и устройваха нарочни празненства, та да

постигне той най-сетне, върховната си мечта. Но никога не успя. И все пак на дъното на гръмовития му глас трепкаше искрица нежност, която пропукваше сърцата на слушателите му, както великият Карузо пропукваше кристалните вази, и тъкмо с това печелеше такова благоговение на погребенията. С изключение на едно, когато му хрумна добрата идея да изпее „When wake up in Glory“^[1] погребална песен от Луизиана, красива и разтърсваща, обаче капеланът го накара да млъкне, защото не можа да разбере това лутеранско вмешателство в неговата църква.

Така — посред оперни арии и неаполитански серенади — творческият му талант и непобедимият му предприемачески дух го превърнаха в лидер на речното корабоплаване от най-бляскавия му период. Той, както и двамата починали братя, бе започнал от нищо, а всички постигнаха целите си, въпреки клеймото на извънбрачни деца и детайла, че никога не бяха припознати. Те бяха цветът на „търговската аристокрация“ — както тогава я наричаха, — чието светилище беше Търговският клуб. Но дори когато се сдобил със средства, за да живее като римския император, на когото приличаше, чичо Леон XII остана да живее в стария град — за удобство на работата си — заедно със своята съпруга и трите си деца в най-обикновена къща и толкова скромно, че никога не можа да отхвърли от себе си несправедливо излязлото му име на скъперник. Единственият му разкош беше дори още по-скромен: къща край морето, на две левги от службата му, и в нея единствените мебели бяха шест дървени табуретки, ръчна изработка, шкаф за делва с вода и един хамак на терасата, където се излягаше да размишлява в неделен ден. Когато веднъж го обвиниха, че е богаташ, той даде най-точното определение за себе си.

— Богаташ не — отвърна, — само сиромаш с пари, което не е същото.

Този негов особняшки начин на живот, който веднъж в една реч някой възхвали като здравомислеща лудост, му позволи мигом да съзре у Флорентино Ариса онова, което никой не бе видял у него пито преди, нито по-късно. Още от деня, когато той се появи да търси работа в учреждението му с мрачния си вид и напразните си двадесет и седем години, чичо Леон XII го подложи на изпитание със суров казармен режим, способен да огъне и най-закаления. Но не успя да му вземе страха. Чичо Леон XII изобщо не подозираше, че издръжливостта на

племенника не се дължи на нуждата да просъществува, пито на биволската търпеливост, наследена от бащата, а на упорството на една любов, което никаква пречка на този, нито на онзи свят не можеше да сломи.

Най-тежки бяха първите години, когато го назначиха писар към главната дирекция, длъжност, която сякаш беше измислена тъкмо за него. Лотарио Тугут, някогашен учител по музика на чичо Леон XII, го посъветва да назначи племенника си на някаква писмовна работа, познавайки неутолимата му жажда към литературата на едро, макар и не към най-добрата, ами по-скоро към най-лошата. Чичо Леон XII не взе под внимание уточнението за длъжностите четива на племенника, защото и за самия него Лотарио Тугут казваше, че бил най-слабият му ученик по пеене, а пък той на погребенията изтръгваше сълзи чак от надгробните плочи. Във всеки случай германецът се оказа прав в това, което изобщо не бе помислял, а именно — Флорентино Ариса пишеше всяко нещо с такава страст, че дори официалните документи приличаха на любовни изповеди. Товарителниците му излизаха римувани, колкото и да се мъчеше да го избегне, а на шаблонните търговски писма придаваше лиричен топ, който подбиваше авторитетността им. Чичото самолично се яви един ден в канцеларията му с папка писма, които не бе имал храбростта да подпише като свои, и му даде последна възможност да спаси душата си.

— Ако не си способен да напишеш едно търговско писмо, ще събираш боклука по кея — каза му той.

Флорентино Ариса прие предизвикателството. Положи върховни усилия да усвои земната простота на търговската проза, като подражаваше на образци от нотариалните архиви с такова старание, с каквото по-рано подражаваше на модерните поети. По това време прекарваше свободните си часове пред Портала на писарите, като помагаше на неграмотните влюбени за парфюмираните им писъмца, за да разтовари сърцето си от всичките любовни слова, които му оставаха неупотребени в митническите документи. Но и след шест месеца въпреки всичките си старания той не бе успял да заглуши в себе си гласа на поета. И когато чичо Леон XII го смъмри за втори път, той се призна за победен, обаче с известна гордост:

— Интересува ме единствено любовта.

— Лошото е, че без речно корабоплаване няма любов — отвърна чичото.

Изпълни заплахата си и го прати да събира боклука по кея, но му даде думата си, че ще го издига постепенно по стълбата на добросъвестната служба, докато, си намери мястото. Така и етапа. Никакъв вид работа не успя да го сломи, колкото тежка или унижителна да беше, не го обезсърчи жалката заплата и нито за миг не загуби собствената си невъзмутимост пред обидите на началниците си. Но пък и не беше наивен — и всеки, който се изпречи на пътя му, изпита силата на безпощадната му решителност, способна на всичко зад привидната безпомощност. Както бе предвидил и желал чичо Леон XII, в предприятието за него не остана тайна, която да не познава, защото за тридесет години пълна всеотдайност и упорство бе минал през всички длъжности. С всяка се справяше изключително умело, като проучваше нишка по нишка тази загадъчна тъкан, толкова сходна със служенето на поезията, но така и не постигна мечтания боен медал — да напише поне едно приемливо търговско писмо, едно-едничко. Без да си го бе поставял за цел, без, дори да съзнава, с живота си той доказва правотата на своя баща, повтарял до последния си дъх, че няма хора с по-практичен усет, по-упорити каменоделци и поздравомислещи и опасни управници от поетите. Така поне му беше казал чичо Леон XII, който обичаше да разправя за баща му в лиричните мигове на сърцето си и извая у него представата по-скоро за мечтател, отколкото за делови човек.

Разказа му, че Пио Кинто Лоайса използвал службата си по-скоро за удоволствие, отколкото за работа, и все си уреждал в неделя да излиза от къщи под предлог, че трябва да посреща или изпраща някой кораб. Нещо повече: бил накарал да сложат в двора на складовете един излязъл от употреба парен котел със сирена, която някой пускал да бучи според плавателния код, та да не се усъмни съпругата му. Като направи изчисления, чичо Леон XII реши, че Флорентино Ариса е бил заченат на писалището в недобре заключената канцелария през някой душен неделен следобед, докато съпругата на баща му е чувала от къщи прощалната сирена на кораб, който никога не е отплавал. Когато тя откри това, вече беше късно да му търси сметка за позора, защото съпругът бе починал. Живя дълги години след него, съсипана от горчивина, че няма дете, и в молитвите

си непрестанно призоваваше бог да прокълне завинаги незаконния син.

Образът на бащата смущаваше Флорентино Ариса. Майка му бе говорила за него като за велик човек, но без търговски наклонности, озовал се в речната търговия, защото по-големият му брат бил много близък сътрудник на германския комодор Ханс Б. Елберс, предшественик на речното корабоплаване. Всичките братя бяха извънбрачни деца от една майка, готвачка по професия, родила ги от различни мъже, и всички носеха нейната фамилия след малкото име на някой папа, избрано напосоки от житията на светиите, с изключение на чичо му Леон XII, който бе кръстен на папата, живял по времето, когато той се бе родил.

Флорентино се казваше дядо им по майчина линия, така че името му бе стигнало до сипа на Трансита Ариса, прескачайки цяло едно поколение нап.

Флорентино запази до края на живота една тетрадка, в която баща му бе писал любовни стихотворения, някои вдъхновени от Трансита Ариса и украсени с рисунки на простреляни сърца. Две неща го бяха удивили. Едното — характерният почерк на бащата, съвсем същият като неговия, макар че той бе избрал своя сред многото от учебника по калиграфия, защото най-много му бе харесал. Другото — че откри една негова сентенция, която винаги бе смятал за своя, а баща му я бе записал в тетрадката си много преди да се роди тон: „Ще ми е мъка да умра само заради едно — че няма да е от любов.“ Виждал бе и двете запазени фотографии на баща си. На едната, направена в Санта Фе, бе съвсем млад — на възрастта, когато Флорентино го видя за първи път, — с палто, в което изглеждаше сякаш напъхан в мечка, облеган на пиедестала на някаква статуя, от която бяха останали само гамашите. Малчуганът до него беше чичо Леон XII с фуражчица на корабен капитан. На другата снимка баща му беше с група бойци от кой знае коя поред война, имате най-дългата пушка и мустаци, които миришеха на барут дори от снимката. И той като братята си бил либерал и масон, но искал синът му да постъпи в семинарията. Флорентино Ариса не долавяше чак такава прилика, каквато им приписваха, по според думите на чичо Леон XII Пио Кинто също бил упреквай заради лиризма в документите. Във всеки случай не приличаше на него според фотографиите и собствените си спомени,

пито според описания от майка му образ, възвеличен от любовта, още по-малко пък според образа, изкривен от духовитата жестокост на чичо Леон XII. Но Флорентино Ариса забеляза тази прилика години по-късно — като се решише веднъж пред огледалото — и тогава помисли, че мъжът узнава кога е започнал да остарява, като започне да прилича на баща си.

Не си го спомняше от улица Вентанас. Доколкото знаеше, баща му по едно време е спял там, съвсем в началото на любовта му с Трансито Ариса, обаче след раждането на детето не бе я навестявал. У нас кръщелното свидетелство дълго време представляваше единственият документ за самоличност, а в кръщелното на Флорентино Ариса, издадено от енорията Санто Торибю, пишеше само, че е извънбрачен син на Трансито Ариса, неомъжена и от своя страна извънбрачна дъщеря. Името на бащата не бе отбелязано, обаче той се грижеше тайно за издръжката на сина до последния си ден. Това социално положение затвори пред Флорентино Ариса вратите на семинарията, но пък като единствен син на неомъжена жена го отърва от военна служба през най-кървавите времена на нашите войни.

Всеки петък след училище той сядаше пред сградата на Карибската речна компания и почваше да прелиства книжка с картинки на животни, прелиствана толкова пъти, че страниците ѝ вече се разпадаха. Бащата влизаше, без да го погледне, облечен в същите сукнени сюртуци, които по-късно Трансито Ариса щеше да преправя за него, а в лицето беше същински свети Йоан Богослов от олтарите. Няколко часа по-късно той излизаше и като внимаваше да не види дори кочияшът му, даваше на сина си седмичната издръжка. Не разговаряха не само защото бащата мълчеше, но и защото момчето ужасно се боеше от него. Един ден, след като бе чакал много повече от обичайното, бащата му даде монетите с думите:

— Вземи и не идвай повече.

Тогава го видя за последен път. Но след време щеше да узнае, че чичо Леон XII, десет години по-млад от баща му, бе продължил да носи парите на Трансито Ариса и именно той се бе погрижил за нея, когато Пио Кинто умря внезапно в пристъп на колики, без да е оставил писмено завещание, а и не бе имал време да вземе някакво решение в полза на единственото си дете — едно улично дете.

Драмата на Флорентино Ариса като писар на Карибската речна компания бе в това, че не можеше да избегне лиричния тон в писмата, защото не преставаше да мисли за Фермина Даса и никога не се научи да пише, без да мисли за нея. После, когато го прехвърляха на други длъжности, му оставаше в излишък толкова много любов, че се чудеше какво да я прави, затова я подаряваше на неграмотните влюбени, като им пишеше безплатно любовните писма при Портала на писарите. Ходеше там след работа. Събличаше сюртука с отмерените си пестеливи движения и го закачаше на облегалката на стола, надяваше ръкавелите, за да не измърси ръкавите на ризата, разкопчаваше жилетката, за да мисли по-добре, и понякога до късно вечер възвръщаше духа на отхвърлените влюбени с луди писма. От време на време идваше я някоя бедна женица, налегната от грижи по детето си, я някой ветеран от войната, който настояваше да му бъде изплатена пенсията, или пък някой окраден, който искаше да се оплаче на правителството, но колкото и да се стараяше, Флорентино Ариса не успяваше да им помогне, защото едничкото, в което постигаше убедителност, бяха любовните писма. Дори и не разпитваше новите си клиенти, стигаше му да види бялото на очите им, за да поеме бремето на тяхното състояние, и изпълваше страница след страница с безмерна любов, прилагайки безпогрешната формула да пише с мисълта за Фермина Даса — само за нея и за никой друг. В края на първия месец се наложи да въведе ред с предварителни заявки, защото се задавяше от мъчителните копнежи на влюбените.

Най-приятният му спомен от онова време беше за онова много стеснително девойче, почти дете, което разтреперано го помоли да напише отговора на едно пламенно писмо, току-що получено и което Флорентино Ариса разпозна, че бе написал самият той предния ден. Отговори в различен стил, подобаващ на вълнението и възрастта на девойката, и с почерк, който да прилича на нейния, защото умееше да изнамира почерк за всеки отделен случай и според характера на човека. Написа писмото, въобразявайки си какво би му отговорила Фермина Даса, ако го обичаше така, както клетото девойче обичаше своя възлюбен. След два дни, естествено, трябваше да напише и отговора на годеника — със същия почерк, стил и вид любов, които бе придал на първото писмо, и така се озова въввлечен в трескава кореспонденция със самия себе си. Неминал и месец, двамата дойдоха

поотделно да му благодарят за това, което той самият бе предложил в писмото на годеника и бе приел с преклонение в отговора на момичето — щяха да се женят.

Едва когато им се роди първото дете, те разбраха в един случаен разговор, че писмата и на двамата са писани от един и същ писар, и отидоха за първи път заедно на Портала с поканата да стане кръстник на детето. Флорентино Ариса така се въодушеви след очевидната полза от своите измислици, че намери време — колкото и да не му стигаше — да напише „Секретар на влюбените“ — много по-обширен и поетичен от продаващия се тогава срещу двадесет сентавос на порталите, който половината град знаеше наизуст. Подреди въображаемите ситуации, в които биха могли да се срещнат с Фермина Даса, като за всяка описа толкова модели, колкото варианти му се струваха възможни и в едната, и в другата посока. Накрая разполагаше с хиляда писма в три тома, дебели като речника на Коварубиас, обаче никой издател в града не пое риска да ги публикува и те си останаха на тавана в къщата заедно с други книжа от миналото, защото Трансито Ариса твърдо отказа да изрови делвите и да пропилее спестяваното цял живот за някаква издателска щуротия. След години, когато Флорентино Ариса разполагаше със собствени средства, за да издаде книгата, разбра, макар и с усилие, че любовните писма вече са излезли от мода.

Докато Флорентино Ариса правеше първите си стъпки в Карибската речна компания и пишеше безплатно любовни писма при Портала на писарите, приятелите му от младежките години се убеждаваха, че малко по малко и безвъзвратно го губят. Така и беше. Когато се върна от пътуването по реката, той се срещаше с някои от тях с надеждата да посмекчи спомените за Фермина Даса, играеше бiliarд, ходеше на последните си балове, оставяше се на случайността да бъде избран с жребие от някое момиче, правеше какво ли не, за да стане отново това, което беше. По-късно, когато чичо му Леон XII го назначи на работа, той играеше домино с колегите от службата си в Търговския клуб, а те почнаха да го приемат като свой едва когато взе да говори само за плавателната компания и вече не я споменаваше с цялото име, а с инициалите — КРК Промени дори начина си на хранене. От безразличен и нередовен в храненето сега мина към неизменен и строг режим, който спазваше до края на живота си: една

голяма чаша черно кафе за закуска, парче варена риба с ориз за обяд, чаша кафе с мляко и малко сирене преди лягане. Пиеше черно кафе по всяко време, навсякъде и при каквито и да било обстоятелства, като стигаше до тридесет чашки дневно: това беше напитка, подобна на суров нефт, която той предпочиташе да си приготвя сам и винаги му беше подръка в един термос. Станал бе друг човек, противно на твърдата си решимост и мъчителните усилия да продължи да бъде същият, какъвто бе преди смъртоносното си стълкновение с любовта.

Истината е, че никога нямаше да бъде същият. Да си възвърне Фермина Даса, стана единствената цел в живота му и толкова беше сигурен в постигането и, рано или късно, че убеди Трансито Ариса да продължи ремонта на къщата, за да има готовност да я приеме в момента, когато стане чудото. За разлика от съпротивата ѝ на плана му да издаде „Секретар на влюбените“ този път Трансито Ариса отиде много по-далеч — купи къщата в брой и подхвана пълното ѝ възобновяване. Помещението с леглото превърнаха в салон за гости, на горния етаж построиха една спалня за съпрузите и една за децата, които щяха да имат — и двете просторни и много светли, — а на мястото на старата тютюнева фабричка направиха богата градина с всякакви видове розови храсти, на които сам Флорентино Ариса посвещаваше свободните си часове на разсъмване. Единственото, което остана недокоснато — като свидетелство на благодарност към миналото, — бе бившето магазинче. Задната му стаичка, където спеше Флорентино Ариса, запазиха каквато си беше — с окачения хамак и масата за писане, отрупана безредно с книги, — но самият той се настани в съпружеската спалня на горния етаж. Тя беше най-прохладната и широка стая в къщата и имаше вътрешна тераса, където вечер много приятно се усещаха морският бриз и уханието на розовите храсти, пък и най-много отговаряше на монашеската строгост на Флорентино Ариса. Стените бяха голи и празни, само варосани, мебелите съвсем оскъдни — едно каторжническо легло, нощно шкафче със свещ, забодена в гърлото на бутилка, един стар гардероб и кана за миене с леген.

Работите по ремонта продължиха почти три години и съвпаднаха с едно краткотрайно съвземане на града в резултат от разцветата на речното корабоплаване и съпътстващата го търговия — същите фактори, на които се бе крепяло величието му в колониалната епоха,

превърнало го за повече от два века във врата на Америка. По това време обаче у Трансито Ариса се появиха първите симптоми на неизлечимата ѝ болест. Нейните постоянни клиентки идваха в магазинчето ѝ все по-състарени, бледи и съсухрени, а тя, която половин живот бе имала вземане-даване с тях, не можеше да ги познае или объркваше вещите на едната с нещата на другата — твърде сериозна грешка в търговия като нейната, където, за да се опази доброта име — и собственото, и чуждото, — не се подписваха документи, ами достатъчна гаранция беше честната дума. Отначало изглеждаше, че оглушава, но скоро стана ясно, че паметта ѝ изтича капка по капка. Затова тя ликвидира заложната си търговия и със скъпоценностите от делвите можа да завърши и мебелира къщата, та дори ѝ останаха доста от най-старинните и ценни бижута в града, защото собственичките им нямаха средства да си ги откупят.

По същото време Флорентино Ариса вече имаше твърде много ангажименти, но те дори за миг не отслабиха страстта му към браконьерската любов. След разюзданата авантюра с вдовицата на Назарет, която му откри пътя към уличната любов, той продължи да излиза на лов за самотни нощни птички още няколко години, все с илюзията да намери утеха за мъката по Фермина Даса. А после вече не можеше да определи дали навикът му да блудствува безнадеждно беше потребност на съзнанието или просто порок на тялото. Все по-рядко се отбиваше в хотела на час не само защото интересите му бяха поели в други посоки, ами защото не обичаше да го виждат там в похождения, съвсем различни от целомъдрените му домашни навици. И все пак в три неотложни случая той прибегна към лесното средство на една епоха, в която не бе живял: предрешваше като мъж приятелката си, опасяваща се да не бъде разпозната, и заедно влизаха в хотела, нагласени като среднощни гуляйджии. Но поне в два от случаите все някой бе разбрал, че той и предполагаемият му другар не отиват в кръчмата, ами в стаята, и репутацията на Флорентино Ариса, и без това вече доста накърнена, понесе съкрушителен удар. Накрая той престана да ходи, а в малкото случаи, когато все пак отиваше, не беше, за да навакса пропуснатото, а точно обратното — търсеше подслон да се свърже от прекаляването.

И имаше защо. Щом напуснеше службата си, към пет часа почваше да кръжи като ястреб птичар. В началото се задоволяваше с

каквото му предложи нощта. Грабваше слугини от парковете, негърки от пазарите, модни госпожички от плажовете, американки от корабите от Ню Орлиънс. Водеше ги по вълноломите, където половината град правеше същото още от залез слънце, водеше ги където можеше, а понякога и където не можеше, защото нерядко трябваше да хлътне припряно в някой тъмен вход и да прави каквото и както може зад вратата.

Кулата на фара беше щастливото убежище, за което той със сладка носталгия си спомняше в годините на настъпващата старост, когато всичко вече беше установено и стихнало, защото на това място можеше да бъде щастлив, особено нощем, и си мислеше, че нещо от тогавашните му любовни приключения е достигало до мореплавателите с всяко проблясване на фара. И той продължи да ходи там много по-често, отколкото където и да било другаде, докато приятелят му — пазачът на фара — го посрещаше с доволно глуповато изражение на лицето, което беше безпогрешен залог за дискретност пред уплашените нощни птички. Долу, до грохота на разбиващите се в скалистия бряг вълни, имаше една къща, в която любовта ставаше по-наситена, защото придобиваше привкус на корабокрушение. Но след първата нощ Флорентино Ариса предпочиташе кулата на фара, защото оттам се виждаха като на длан целият град, заливът, осеян със светлинките на рибарските лодки, и даже далечните езера.

От този период датираха неговите по-скоро наивни теории за зависимостта между физиката на жената и любовните ѝ таланти. Отнасяше се с недоверие към чувствения тип жени, които изглеждаха способни да погълнат суров даже цял кайман, а в леглото обикновено бяха невероятно пасивни. Предпочиташе другите — ония кльощави жабички, които никой не си правеше труда да загледа по улиците и които, разсъблечени, сякаш оставаха по нищо и предизвикваха съжаление със скърцането на кокалите си при първия допир, но в същото време бяха способни да превърнат в боклук и най-шумния и хвалец се мъжага. Беше си подготвил записки от най-разнообразни наблюдения по въпроса, защото възнамеряваше да напише практическо допълнение към „Секретар на влюбените“, но и този проект има злощастната съдба на първия, защото Аусенсия Сантандер го преобърна целия от лице и от опаки с мъдростта си на старо куче, изправи го неколkokратно с главата надолу, с краката нагоре, преобрази

го до такава степен, сякаш отново го роди, натроши на парченца теоретичната му виртуозност и показа на Флорентино Ариса единственото, което трябваше да знае за любовта: че никой не може да поучава живота.

Аусенсия Сантандер бе имала един двадесетгодишен условен брак, от който ѝ бяха останали три деца, на свой ред задомили се и придобили деца, така че тя се самоизтъкваше като бабата с най-доброто легло в града. Никога не стана ясно дали тя бе напуснала мъжа си или той нея, или двамата се бяха напуснали взаимно, когато той отиде да живее с постоянната си любовница, а Аусенсия се почувствува свободна да приема посред бял ден през главния вход Росендо де ла Роса, капитан на речен кораб, когото много пъти бе приемала нощем през задната врата. Именно той, без много да се двоуми, доведе при нея Флорентино Ариса.

Доведе го на обяд. Донесе и една дамаджана с домашна ракия и най-вкусните продукти за приготвянето на едно епично санкочо, каквото можеше да се направи само с домашни кокошки, с телешко месо, младо прасенце и зеленчуци и корени от крайбрежните села. Флорентино Ариса обаче не прояви в първия миг никакъв ентузиазъм към чудесата на кухнята, нито към пищностите на стопанката — той бе очарован от красотата на дома. Завладя го самата къща — беше прохладна и светла, с четири големи прозореца към морето, а от другата страна, в дъното, се откриваше гледка към старинния град. Плениха го множеството красиви вещи, които придаваха на салона някаква неопределена, но строга атмосфера, за което спомагаха и най-разнообразните произведения на фолклорното изкуство, донесени от пътуванията на капитан Росендо Роса и разположени във всички възможни кътчета, така че нямаше място за нито едно повече. На терасата към морето, кацнал на специален обръч, се люлееше малоазийски папагал какаду с такива невероятно бели пера и дълбокомислен смирен зид, че навеждаше на размисли — по-красиво животно Флорентино Ариса не бе виждал никога.

Капитан Росендо де ла Роса се зарази от интереса на госта и му разказа в подробности историята на всяка вещ. Докато говореше, той методично отпиваше на глътки от домашната ракия. Изглеждаше направен от бетон: беше огромен, косми покриваха цялото му тяло с изключение на главата, имаше гъсти, щръкнали мустаци и глас,

наподобяващ звука на скрипец, който не можеше да бъде ничий освен негов собствен, и целият той преливаше от любезност. Но трудно би се намерило тяло да издържи пиенето му. Преди да седнат на масата, той бе преполовил дамаджаната и се стовари по очи върху таблата с чаши и бутилки, сред продължителен трясък и звън на счупени стъкла. Аусенсия Сантандер трябваше да помоли Флорентино Ариса да ѝ помогне да довелкат до леглото неподвижното му тяло на неподвижен кит и да го разсъблекат, както беше заспал. После в изблик на вдъхновение, за което благодариха на щастливите си звезди, и двамата се разсъблякоха в съседната стая и продължиха да се събличат винаги щом капитанът заминеше.

Нямаше опасност от никакви изненади, защото Росендо де ла Роса притежаваше навика на добър мореплавател да известява за пристигането си със сирената на кораба още на разсъмване, първо с три дълги свирки за съпругата и деветте деца и после с две прекъснати и меланхолични за любовницата.

Аусенсия Сантандер беше почти на петдесет години, които ѝ личаха, но притежаваше и един толкова специфичен инстинкт за любов, че никакви любителски или научни теории не бяха способни да го променят. По разписанието на корабите Флорентино Ариса знаеше кога може да я посещава и се появяваше без предупреждение по всяко време на деня или нощта и нямаше случай тя да не го чака. Отваряше му вратата така, както майка ѝ я бе отгледала до седемгодишна възраст — напълно гола, но с обичайната органдинова фльонга в косата. Не му позволяваше да направи нито крачка повече, докато не му свали дрехите, защото считаше, че облеченият мъж въкъщи носи нещастие. Това беше повод за постоянни раздори с капитан Росендо де ла Роса, защото той вярваше в суеверието, че да пушиш гол, е лошо предзнаменование, и понякога предпочиташе да забави любовта, отколкото да загаси кубинската си пура. В замяна Флорентино Ариса беше много пристрастен към очарованията на голотата и Аусенсия с наслада започваше да му сваля дрехите още щом затвореше вратата, без да му даде възможност даже да я поздрави или да си махне шапката и очилата; целуваше го и се оставяше да я целува със ситни целувчици, разкопчаваше копчетата му от долу на горе, започвайки от цепката, едно по едно след всяка целувка, после идваше токата на колана и последни бяха жилетката и ризата, докато заприличаше на

разтворена жива риба. После го поставяше да седне в салона и му сваляше ботите, изтегляше му панталоните за крачолите, за да ги свали заедно с дългите долни гащи до глезените, и накрая разкопчаваше ластичните жартиери и му сваляше чорапите. Тогава Флорентино Ариса преставаше да я целува, прекъсваше и нейните целувки, за да направи единственото, което оставаше за него в тази съвършена церемония: откачаше часовника с ланеца от бутониерата на жилетката, сваляше и очилата си и пъхваше двете неща в ботите, за да не ги забрави. Винаги взимаше тази предпазна мярка, когато се събличаше в чужда къща.

Едва-що направил го, тя го нападнаше моментално на самия диван, където го бе разсъблякла, и в много редки случаи го водеше в леглото. Плъзваше се под него и го завладяваше целия само за себе си, потънала напълно в себе си, тръпнеща със затворени очи в своята абсолютна вътрешна тъмнина, докато се отпуснеше в изнемога, без да чака никого, и полетеше сама в своята пропаст с радостен взрив от пълната победа, който разтърсваше целия свят. Флорентино Ариса оставаше омаломощен, окапал, плувнал в локвата пот на двамата, но с усещането, че не е нищо повече от инструмент за удоволствие. Казваше й: „Третираш ме, сякаш съм още един сред другите.“ Тя се изсмиваше като освободена жена и казваше: „Напротив, сякаш си един по-малко.“ Той оставаше с впечатлението, че тя обира всичко за себе си със скъперническа настървеност, и с наранена гордост излизаше от къщата й, решен да не стъпи повече в нея. Но неочаквано се събуждаше без цел, с ужасяващо ясно съзнание за самотата в нощта и споменът за самовглъбената любов на Аусенсия Сантандер му я разкриваше такава, каквато беше: капан на щастието, който той презираше и в същото време жадуваше, но от който му беше невъзможно да избяга.

Една неделя, две години след запознанството им, щом той пристигна, тя първо свали очилата му, за да го целува по-добре, и така Флорентино Ариса разбра, че бе започнала да го обича. Въпреки че още от първия ден се почувствува много добре в тази къща, която вече обичаше като своя, не беше прекарвал тук повече от два часа, никога не бе пренощувал и само един път остана за вечеря, защото тя му бе отправила официална покана. Всъщност отиваше за това, което вършеше всеки път, понесъл за подарък една самотна роза, и

изчезваше до следващата непредвидена възможност. Но в неделята, когато тя му свали очилата, за да го целуне, отчасти заради това и отчасти защото заспаха след бавната и спокойна любов, прекараха следобеда в огромното легло на капитана. Като се събуди от дрямката, Флорентино Ариса все още си спомняше писъците на папагала какаду, които остро контрастираха с красотата му. Но тишината стоеше някак прозрачна в четири часа и през прозореца на спалнята следобедното слънце очертаваше профила на старинния град, позлатяваше куполите му и запалваше пламъци в морето, проснало се до Хамайка^[2]. Аусенсия Сантандер протегна похотливо ръка, търсейки инертното животно, но Флорентино Ариса я отстрани. Каза: „Сега не, изпитвам странното чувство, че някой ни гледа.“ Щастливият ѝ смях накара папагала какаду да закръка отново. Тя каза: „Този претекст няма да го приеме даже жената на Йон...“ Тя, разбира се, също не го прие, но го призна за добър, и двамата се любиха дълго и безмълвно, без да повторят. В пет часа слънцето все още беше високо, тя стана от леглото, пак безкрайно гола, с органдиновата фльонга в косата, и отиде да вземе нещо за пиене от кухнята. Но не направи и крачка вън от спалнята и нададе ужасяващ вик.

Не можеше да повярва. Единствените предмети, останали в къщата, бяха полилеите. Всичко друго: фирмените мебели, индийските килими, статуите и гоблените, безбройните украшения от скъпоценни метали и камъни, всичко, което превръщаше къщата ѝ в една от най-приятните и най-добре подредени в града, даже и свещеният папагал какаду, всичко се бе изпарило. Бяха изнесли вещите през терасата към морето, без да смущават любовта. Стояха на мястото само празните салони с четирите разтворени прозореца и един надпис с големи букви върху стената в дъното гласеше: „Така ви се пада, любовници!“ Капитан Росендо де ла Роса никога не можа да разбере защо Аусенсия Сантандер не заяви никъде за грабежа, не се опита да установи някакъв контакт с търговците на крадени вещи, нито пък заговори когато и да било за сполетялата я беда.

Флорентино Ариса продължи да я посещава в ограбената къща, чиято мебелировка се свеждаше до три кожени табуретки, забравени в кухнята от крадците, и спалнята, където по време на грабежа се намираха те. Сега обаче визитите му станаха по-редки, отколкото преди, не заради опразването на къщата, както тя предполагаше и му

го каза, а заради нововъведения мулешки трамвай в началото на новия век, който се превърна за него в щедро и оригинално гнездо на свободни птички. Взимаше трамвая четири пъти дневно — два, за да отиде в службата си, и два на връщане у дома — и понякога, докато наистина четеше, а друг път, докато се преструваше, че чете, успяваше да направи първите стъпки за по-късна среща. След време, когато чичо Леон XII му даде на разположение кола, теглена от две кафяви муленца с позлатени покривала също като на президента Рафаел Нунес, той щеше да страда по отминалите времена на трамвая като по най-плодотворните в неговите подвизи на соколар. Имаше право — нямаше по-лош враг за тайната любов от кола, чакаща пред вратата. Толкова беше убеден в това, че винаги оставяше колата скрита в дома си и се отправяше пеш на лов, за да не останат в праха даже и браздите от колелата. Затова изпитваше силна мъка по стария трамвай с мършавите, с протрита кожа мулета, в който само с един бегъл поглед откриваше къде е любовта.

Посред всичките си разнежващи спомени обаче имаше един, който все не можеше да изличи — за бездомната нощна птичка, чието име така и не узна. С нея прекара само половин безумна нощ, но и тя му стигаше, за да остави до края на живота му горчилка в невинните безредия на всеки карнавал.

Привлякла бе вниманието му в трамвая с безучастието, с което пътуваше посред шумното веселие на останалите. Едва ли беше на повече от двадесет години, а нямаше вид да е в карнавално настроение, освен дето беше маскирана като недъгава. Съвсем светлата ѝ дълга, права коса бе разпусната естествено по раменете, носеше само проста ленена туника без никакви украшения. Беше напълно чужда на бъркотията от музики по улиците, на шепите оризов прах и пръските анилинова боя, с която замерваха пътниците, като минаваше трамваят с мулетата, белосани с нишесте и нагиздени с шапки от цветя през ония три дни на лудост. Флорентино Ариса се възползува от суматохата и покани момичето на сладолед, защото реши, че за повече не заслужава. Тя го изгледа без изненада. Отвърна: „С голямо удоволствие, но ви предупреждавам, че съм луда.“ Той се засмя на хрумването ѝ и я поведе да гледат шествието на каретите от терасата на сладкарницата. После нае една маска, сложи си я и заедно се впуснаха в бурните танци на площад Адуана, веселяха се двамата като току-що влюбени, защото

сред врявата на карнавалната нощ нейното равнодушие преля в другата крайност: танцуваше като професионалистка, имаше дързък и находчив талант за забавления и цялата беше едно изпепеляващо очарование.

— Нямах представа в каква каша си се забъркал с мен — умираше от смях тя в карнавалната треска. — Аз съм луда от лудницата.

За Флорентино Ариса тази нощ бе завръщане към невинните лудории на юношеството, когато все още не бе го ранила любовта. Обаче знаеше, по-скоро от чужд, отколкото от личен опит, че едно тъй лесно постигнато щастие не може да продължи дълго. Затова, преди да спадне вихърът на бала, което ставаше винаги след обявяването на наградите за най-добри маски, той предложи на момичето да отидат на фара да съзерцават изгрева. Тя прие с радост, но след като свършили да раздават наградите.

Флорентино Ариса завинаги остана с убеждението, че това забавяне му е спасило живота. И действително, момичето тъкмо бе дало знак да тръгват към фара, когато неочаквано върху ѝ се нахвърлиха двама санитарии и една медицинска сестра от лудницата „Божествената пастирка“. Търсеха я, откакто бе избягала — в три часа следобед, — не само те, но и пазителите на обществения ред. Тя беше обезглавила един пазач и ранила тежко други двама с мачете, откраднато от градинаря, защото искала да отиде на карнавала да потанцува. Но никой не можел да допусне, че ще танцува по улиците, ами очакваха, че се е укрила в някоя от многото къщи, които бяха претърсили чак до водоемите.

Не беше лесно да я отведат. Тя се бранеше с една лозарска ножица, която бе скрила в корсажа си, и трябваше шестима мъже да ѝ надянат усмирителната риза, а в това време тълпите, задръстили площад Митницата, аплодираха и свиркаха от възторг, смятайки кървавото залавяне за пореден фарс на карнавала. Флорентино Ариса остана потресен и от заговезни взе да обикаля по улицата, където беше „Божествената пастирка“, с кутия английски шоколадови бонбони за нея. Спираше се и наблюдаваше пленничките, които му подвикваха от прозорците всякакви непристойности и закачки, а той ги подмамваше с кутията бонбони, та дано се случеше и тя да се покаже през железните решетки. Но повече никога не я видя. Няколко месеца по-късно, на

слизана от мулешкия трамвай, някакво момиченце, хванало се за баща си, му поиска един шоколадов бонбон от кутията в ръцете му. Бащата го смъмри и помоли Флорентино Ариса да го извини. Но той подаде цялата кутия на момиченцето с мисълта, че с този жест ще изкупи натрупалата се в него горчивина, и успокои бащата, като го потупа по рамото.

— Бяха за една любов, която отиде по дяволите — каза му той.

Сякаш за отплата пак в мулешкия трамвай съдбата запозна Флорентино Ариса с Леона Касиани, която стана истинската жена на неговия живот, макар че и той, и тя изобщо не го разбраха, нито пък се любиха някога. Беше я почувствувал още преди да я види, като се прибираше веднъж вкъщи с трамвая от пет часа: беше един просто осезаем поглед, докосна го като пръст. Той вдигна очи и я видя — в другия край на трамвая, но ярко изпъкваша сред другите пътници. Тя не отклони поглед. Обратното: задържа го така безочливо, че той не можа да помисли друго освен: негърка, млада и хубавичка, но без никакво съмнение — уличница. Зачеркна я от съзнанието си, защото за него нямаше нищо по-недостойно от това да плаща за любовта: никога не бе го правил и нямаше да го направи.

Флорентино Ариса слезе на фойтонджийската пиаца, където беше крайната спирка на трамвая, и забързано ѝ избяга в търговския лабиринт, защото майка му го чакаше в шест часа, но когато излезе от другия край на навалищата, той чу бодрото почукване на женски токчета по паветата и се обърна, за да се увери в това, което вече знаеше: следваше го тя. Беше облечена като робиня от гравюрите — с дълга пола на волани, която повдигаше с танцов жест, като прескачаше локвите по улиците, деколтето разкриваше целите ѝ рамене, носеше няколко реда шарени герданчета и бял тюрбан. Знаеше ги тия жени от хотела на час. Често се случваше в шест часа следобед те още да закусват и тогава не им оставаше друго, освен да използват любовта като нож на тротоарни разбойници и да я притиснат о гърлото на първия срещнат по улицата: любовта или живота. Искайки да се увери, Флорентино Ариса смени посоката и сви по пустата уличка Кандилехо, а тя го последва, все по-отблизо. Тогава той спря, обърна се и ѝ препречи пътя на тротоара, подпрял се с две ръце на чадъра. Тя застана пред него.

— Сбъркала си, хубавице — каза той. — Любов не давам.

— Ами! — отвърна тя. — То ти е изписано на лицето.

Флорентино Ариса не се изненада от отговора на момичето: тя беше от своите и затова знаеше, че той знае, че тя знае. Спомни си една фраза, която бе чул като дете от домашния им лекар, негов кръстник, по повод на хроничния му запек: „Светът е разделен на такива, дето се изхождат добре, и други, дето се изхождат зле.“ Опирайки се на тази догма, докторът бе изработил цяла теория за човешкия характер, която считаше за по-точна и от астрологията. Но след уроците на годините Флорентино Ариса видоизмени теорията по следния начин: „Светът е разделен на такива, дето се любяат, и други, дето не се любяат.“ Нямаше вяра на последните: когато успяваха в любовта, им се струваше нещо толкова необичайно, че започваха да тръбят за нея, сякаш току-що я бяха измислили. Предпочиташе другите, които често го правеха и само заради любовта живееха. Чувствуваха се тъй добре, че приличаха на запечатани гробници, защото знаеха, че от тази дискретност зависи животът им. Никога не говореха за подвизите си, не се доверяваха никому, правеха се на разсеяни до такава степен, че си спечелваха слава на импотентни, на фригидни и даже на стеснителни педерастички, каквато беше и случаят с Флорентино Ариса. Но тази заблуда ги забавляваше, защото именно тя ги предпазваше. Представляваха една непроницаема жожа, чиито членове се разпознаваха помежду си в целия свят без необходимостта от общ език.

Това беше грешката на неговия живот и съвестта щеше да му го напомня всеки час и ден, до последния му дъх: тя нямаше намерение да го моли за любов, още по-малко платена, а за някаква работа — каквато и да било и все едно с колко заплата — в Карибската речна компания. Флорентино Ариса толкова се засрами от собственото си поведение, че я заведе при началника на личен състав и той ѝ намери някаква съвсем ниска длъжност в общия отдел, която тя изпълняваше сериозно, скромно и всеотдайно в продължение на три години.

Канцелариите на КРК още от основаването ѝ се намираха до речния кей и нямаха нищо общо с пристанището на презокеанските кораби на отсрещната страна на залива, нито с пазарния пристан в залива Лас Анимас. Сградата беше дървена, с островърх покрив, откъм фасадата имаше дълъг балкон с колони, а от четирите страни — прозорци с телени мрежи, през които корабите от пристанището се виждаха целите като картини, окачени на стената. При построяването ѝ

немските предшественици бяха боядисали ламаринения покрив червен, а дървените му греди — ослепително бели, така че самата сграда напомняше речен кораб. После бе пребоядисана цялата синя, а по времето, когато Флорентино Ариса постъпи в учреждението, то бе заприличало на пращен склад с неопределен цвят, а ръждясалият покрив бе кърпен с нови ламаринени листове, наложени върху старите. Зад сградата, в един селитрен двор, ограден с телена мрежа, имаше две по-късно построени магазин, а в дъното — покрит канал, мръсен и вонящ, където се разлагаха останките на половин век речно плаване: отломки от исторически кораби — като се почне от най-примитивните с един комин, въведени от Симон Боливар, и се стигне до някои тъй скорошни, че вече имаха електрически вентилатори в каютите. Повечето от тях бяха разглобени, за да се използват частите им за други кораби, но и немалко бяха в толкова добро състояние, че сякаш трябваше само да им се мине една боя и да ги пуснат във водата, дори без да прогонват от тях игуаните или да оплевяват бурените с огромни жълти цветове, които им придаваха по-носталгичен вид.

На горния етаж в сградата беше административният отдел, разположен в малки, но удобни и добре обзаведени канцеларии, също като корабни каюти, защото бяха проектирани не от цивилни архитекти, а от корабни инженери. В дъното на коридора се намираше кабинетът на чичо Леон XII, който се различаваше от другите канцеларии само по това, че всяка сутрин той заварваше на писалището си стъклена ваза с дъхави цветя. На долния етаж беше чакалнята за пътниците, с дървени пейки и гише за билети и за багаж. В края се намираше неясният общ отдел, чието име даваше представа за неопределеното му предназначение и където намираха своя край въпросите, неразрешени в останалите отдели. Тук работеше Леона Касиани — зад една училищна маса, забутана сред купища от царевица и безответни книжа — в деня, когато чичо Леон XII лично дойде да види за какъв дявол би могъл да служи този общ отдел. След три часа въпроси, теоретични предположения и конкретно допитване до всички служители той се върна в кабинета си, измъчван от факта, че не е намерил никакво разрешение на множеството проблеми, а тъкмо обратното: нови и най-различни проблеми за тази неразрешимост.

На другия ден, когато Флорентино Ариса влезе в канцеларията си, намери докладна записка от Леона Касиани с молба да я проучи и

да я предаде на чичо си, ако сметне предложенията за полезни. Тя единствена не бе казала нито дума при вчерашната инспекция. Съзнателно бе пазила достойното поведение на скромна чиновничка, но в докладната записка сочеше, че го правила не от незаинтересованост, а зачитайки йерархията в отдела. Предложенията ѝ бях невероятни прости. Чичо Леон бе замислил основна реорганизация, обаче Леона Касиани предлагаше точно обратното, по простата логика, че общият отдел в действителност не съществуваше: той беше бунището, където другите отдели изхвърляха по-заплетените си, но несъществени проблеми. Разрешението следователно беше да се разформирова общият отдел, а проблемите да се върнат за разрешаване на първоначалните им отдели.

Чичо Леон XII нямаше и представа коя е Леона Касиани, нито помнеше да е забелязал на вчерашното събрание личност, която можеше да бъде Леона Касиани, но като прочете докладната записка, я повика в кабинета си и говори с нея цели два часа насаме. Говориха по малко за всичко, съгласно неговия метод да опознава хората. Докладната записка разкриваше прост, здрав разум и предложеното разрешение действително водеше към търсения резултат. Но чичо Леон XII съвсем не се интересуваше от това, интересуваше се от нея. Най-голямо впечатление му направи, че единственото ѝ образование след началното училище бяха курсовете по шапкарство. Освен това учеше въпреки английски език сама, без учител, по една бърза система, а от три месеца насам ходеше на вечерни курсове по машинопис, нов занаят с голямо бъдеще, както по-рано се казваше за телеграфа, а още по-преди — за парната машина.

В края на разговора им чичо Леон XII вече я наричаше така, както винаги щеше да я нарича: адашке Леона. Той реши с един замах на перото да ликвидира спорния отдел и да разпрати проблемите за разрешаване на същите отдели, които ги бяха създали — точно както бе предложила Леона Касиани, а за нея измисли специална длъжност без точно определени функции и название, която на практика представляваше негов личен помощник. Същия следобед, след безславното погребение на общия отдел, чичо Леон XII попита Флорентино Ариса откъде беше измъкнал Леона Касиани и той му разправи истината.

— Тогава връщай се пак в трамвая и ми докарай всички като нея, които намериш — му каза чичото. — С още две-три такива можем да извадим твоя галеон.

Флорентино Ариса възприе думите на чичо Леон XII като типична негова шега, но на другия ден се оказа без служебната кола, която му бяха отпуснали преди шест месеца, а сега му отнемаха, за да продължи да търси скрити таланти из трамваите. Леона Касиани от своя страна скоро захвърли първоначалните си скрупули и измъкна на повърхността всичко, което много хитро беше таила в продължение на три години. През следващите три тя пое в свои ръце контрола над всичко, а подир още четири години стигна до вратата на дирекцията, но отказа да влезе, защото се оказа само на едно стъпало по-ниско от Флорентино Ариса. До този момент тя му беше подчинена и желаше да остане такава, макар в действителност да беше по-друго: без сам да си дава сметка, всъщност именно той ѝ се подчиняваше във всичко. И наистина: той друго и не правеше, а само изпълняваше нейните предложения, които тя даваше в дирекцията, за да му помогне да се издигне въпреки клопките на тайните си врагове.

Леона Касиани имаше дяволски талант да борава с тайните и винаги умееше да бъде където трябва и в подходящия момент. Беше динамична, мълчалива и притежаваше някаква мъдра нежност. Но когато се налагаше, макар и с мъка в душата, отприщваше един железен характер. Но никога не го използва за себе си. Единствената ѝ цел беше с цената на всичко, ако трябваше дори с кръв, да разчиства стълбата, та да може Флорентино Ариса да се изкачи докъдето бе решил, без да прецени собствените си сили. Тя щеше да то стори, така или иначе, поради неукротимото си влечение към власт, но истината е, че го правеше добросъвестно, само от благодарност. Действуваше така решително, че самият Флорентино Ариса се обърка от нейните маневри и в един неудачен момент се опита да ѝ препречи пътя, помислил, че тя се опитва да препречи неговия. Леона Касиани го постави на място.

— Недейте да бъркате — каза му тя. — Ще се махна от всичко това, щом пожелаете, но помислете си добре.

Флорентино Ариса, който наистина не беше се замислял по въпроса, тогава го обмисли колкото можа по-добре и сложи оръжие. Всъщност посред тази мръсна война на едно предприятие във вечна

криза, посред несретите си на соколар, незнаещ отдих, и все по-неясната илюзия за Фермина Даса, безразличният Флорентино Ариса не бе постигнал и миг вътрешен мир пред пленителната гледка на тази храбра негърка, омърсена от нечистотии и любов в треската на сражението. Много пъти дори тайно съжаляваше, дето не се оказа това, за което я взе онзи следобед, като се запознаха, че да беше плюл на своите принципи и да беше я налюбил, пък ако ще и в злато да трябваше да ѝ плати, защото Леона Касиани си оставаше все същата като онзи следобед в трамвая, носеше същите рокли на предизвикателна черна робиня, същите умопомрачителни тюрбани, обици и кокалени гривни, същите гerdани и пръстени с фалшиви камъни на всичките пръсти: същинска улична лъвица. Малкото, което ѝ бяха прибавили годините, беше в нейна полза. Тя плуваше в една блестяща зрелост, женските ѝ чарове вълнуваха още по-силно, а жаркото ѝ тяло на африканка бе станало по-плътно. През тези десет години Флорентино Ариса не ѝ беше правил намеци, плащайки по този начин тежкото наказание за първоначалната си грешка, а тя му бе помагала във всичко с изключение именно на това.

Една вечер, след като бе работил до късно, както често правеше след смъртта на майка си, Флорентино Ариса вече си тръгваше, когато забеляза, че канцеларията на Леона Касиани свети. Отвори вратата, без да почука, и тя беше там — седеше сама зад писалището, вгълбена, сериозна, с нови очила, които ѝ придаваха академичен вид. С радостен страх Флорентино Ариса си даде сметка, че двамата са сами в цялата сграда, кейовете бяха пусти, градът спеше, нощта изглеждаше вечна над мрачното море, тъжно измуча някакъв кораб, който щеше да пристигне след повече от час. Флорентино Ариса се подпря с две ръце на чадъра, също както някога на улица Кандилехо, за да ѝ препречи пътя, само дето сега го беше страх да не се забележи подкосяването на коленете му.

— Кажи ми едно нещо, лъвице на сърцето ми — рече той. — Докога ще караме така?

Тя свали очилата си без изненада, с пълно самообладание и го заля със слънчевия си смях. Никога не му бе говорила на ти.

— Ах, Флорентино Ариса — каза му тя, — десет години седя тук и чакам да ме попиташ.

Вече беше станало късно: сгодният случай бе пътувал с нея в мулешкия трамвай, бе седял винаги с нея на същия този стол, но сега си беше отишъл завинаги. Истината беше, че след толкова много потайни низости, които бе извършила заради него, след толкова много гадости, които бе изтърпяла заради него, тя го бе изпреварила в живота и бе отишла много по-далеч от тези двадесет години разлика във възрастта им — беше остаряла за него. Толкова го обичаше, че вместо да го излъже, предпочете да продължи да го обича, макар да му го показва по доста груб начин.

— Не — каза му тя. — Ще се чувствавам, сякаш лягам със сина си, когото така и не родих.

Флорентино Ариса се жегна, задето последната дума не беше негова. Смяташе, че когато една жена казва „не“, тя всъщност очаква да настояват, преди да вземе окончателното решение, но с тази тук бе различно: не му се рискуваше втори път. Оттегли се привидно в добро настроение — дори успя да се пошегува, което не му беше лесно. След тази вечер всякаква възможна сянка помежду им се разсея без огорчения и Флорентино Ариса най-сетне разбра, че мъжът може да бъде приятел с една жена и без да ляга с нея.

Леона Касиани беше единственото човешко същество, пред което Флорентино Ариса се изкушаваше да разкрие тайната за Фермина Даса. Малкото хора, които знаеха, бяха започнали да забравят по независещи от тях причини. Трима от тях явно я бяха отнесли в гроба: майка му, която много преди смъртта си вече не бе в състояние да я помни, Гала Пласидия, починала на почтена възраст, служейки на тази, която ѝ бе като истинска дъщеря, и незабравимата Есколастика Даса, която му бе занесла в един молитвеник първото любовно писмо в живота, но тя не можеше да е жива след толкова години. Лоренсо Даса, за когото съвсем не знаеше дали е жив или умрял, би могъл да е разкрил тайната пред сестра Франка де ла Лус в опита си да предотврати изключването от училище, но те пък едва ли я бяха разпространили. Оставаха единадесет телеграфисти от далечния край на Илдебранда Санчес, които бяха предавали телеграмите с пълното име и точните адреси; и накрая — Илдебранда Санчес и дворът ѝ от неукротими братовчедки.

Флорентино Ариса не знаеше, че в списъка трябва да бъде включен и доктор Хувенал Урбино. Илдебранда Санчес му бе издала

тайната при едно от многобройните си гостувания през първите години. Но го бе направила така мимоходом и в толкова неподходящ момент и не само че не влезе през едното ухо на доктор Урбино и не излезе през другото, както тя мислеше, ами въобще до никое не достигна. В действителност Илдебранда бе споменала Флорентино Ариса като един от скришните поети, които според нея можели да спечелят литературния конкурс. Доктор Урбино се бе затруднил да си спомни кой е той, а тя му каза — без да е необходимо, но и без капка зъл умисъл, — че бил единственият любим на Фермина Даса, преди да се омъжи. Каза му го, убедена, че е било нещо тъй невинно и мимолетно, та чак трогателно. Доктор Урбино ѝ отговори, без да я погледне: „Не знаех, че тоя тип бил поет.“ И го изтри от паметта си в същия миг, защото между другото професията му го бе приучила към едно етично използване на забравата.

Флорентино Ариса забеляза, че пазителите на тайната, с изключение на майка му, спадаха към света на Фермина Даса. От неговия беше само той, сам под смазващата тежест на едно бреме, което много пъти бе имал нужда да сподели, но никой дотогава не бе заслужил толкова доверие. Леона Касиани беше единствената подходяща личност, оставаше само да намери случай и начин. Помислил бе да го стори тъкмо в опя душен летен следобед, когато доктор Хувенал Урбино изкачи стръмното стълбище на КРК, като поспираше на всяко стъпало, за да надмогне пладнешкия зной, и запъхтян, изпотен до панталоните, влезе а службата на Флорентино Ариса и каза с последни сили: „Май ни връхлита циклон.“ Флорентино Ариса много пъти го бе виждал там, като идваше при чичо му Леон XII, но никога дотогава не бе изпитвал така остро усещането, че това нежелано появяване има нещо общо с неговия живот.

По това време и доктор Хувенал Урбино вече бе преодолял препятствията в професията си и ходеше от врата на врата почти като просяк с шапка в ръка да събира помощи за организиране на художествени прояви. Един от най-ревностните му и щедри данъкоплатци беше винаги чичо Леон XII, който тъкмо се беше затворил за редовната си десетминутна дрямка, седнал в пружиниращото кресло зад писалището си. Флорентино Ариса помоли доктор Хувенал Урбино за любезността да изчака в неговата

канцелария, в съседство с кабинета на чичо Леон XII и донейде служеща за преддверие.

Бяха се виждали при различни случаи, но никога не бяха заставали така, лице в лице, и Флорентино Ариса отново изпита омерзението на по-нискостоящ. Това бяха десет нескончаеми минути, през които той три пъти стана да провери дали чичото не се е събудил по-рано и изпи цял термос черно кафе. Доктор Урбино не прие нито чашка. Каза: „Кафето е отрова.“ И продължи да ниже тема след тема, без въобще да се интересува дали го слушат. Флорентино Ариса не можеше да понася вроденото му достолепие, плавната му и точна реч, почти неуловимия дъх на камфор, личното му обаяние, непринудения и изискан начин, по който придаваше съдържателност и на най-лекомишлените фрази само защото ги бе произнесъл той. Неочаквано лекарят рязко смени темата.

— Обичате ли музиката?

Завари го неподготвен. Флорентино Ариса наистина посещаваше всички концерти и опери в града, но не се чувствуваше в състояние да разговаря критично или осведомено на тази тема. Харесваше модната музика, особено прочувствените валсове, чието сходство с валсовете, които сам бе композирал като юноша, или с тайните му стихове не можеше да се отрече. Стигаше му да ги чуе само пътьом и после нямаше божия сила, която да му изкара от главата мелодията в продължение на цели нощи. Но това нямаше да е сериозен отговор на тъй сериозен въпрос, зададен от специалист.

— Харесва ми Гардел — отвърна той.

Доктор Урбино го разбра. „Да, ясно — каза. — Той е на мода.“ И се впусна да изброява многобройните си нови планове, които смяташе да осъществи както винаги без официални субсидии. Отбеляза отчайващо ниското равнище на оркестрите, гастролиращи в днешно време, в сравнение с блестящите изпълнители от края на миналия век. И действително: от една година той продаваше абонаментни карти, за да докара триото Корто—Казалс—Тибо в Театъра на комедията, а никой от правителството не знаеше дори кои са, докато в същото време бяха изкупени до едно местата за криминалните драми на трупата Рамон Карал, за Трупата за оперета и сарсуела на дон Маноло де ла Преса, за Сантанелас — неописуемите новатори мимико-фантасти, които светкавично си сменят костюмите направо на сцената, за Дениз

д'Алтен, представяща се за някогашна балерина от „Фоли Бержер“, та дори за отвратителния Урсус, този побеснял баск, който се бореше с голи ръце срещу бик. И все пак няма за какво да се оплакваме, когато самите европейци за кой ли път дават лош пример с тая варварска война, и то тъкмо когато започвахме да живеем в мир след девет граждански войни за половин век, които в крайна сметка са си една-единствена: все същата. От цялата тази завладяваща реч Флорентино Ариса обърна внимание най-вече на възможността да се подновят литературните конкурси, най-трайната и привлекателна инициатива, въведена от доктор Хувенал Урбино в миналото. Обаче прехапа език, за да не му разкаже, че е бил ревностен участник в този ежегоден конкурс, успял да заинтересува големи поети не само от страната, но и от други карибски държави.

Разговорът едва бе започнал, когато горещата, спарена задуха внезапно охладня и буря от разнопосочни, кръстосващи се ветрове разтърси с трясък врати и прозорци, а сградата заскърца до основи като платноход, останал на произвола на вълните. Доктор Хувенал Урбино сякаш нищо не забелязваше. Спомена мимоходом нещо за своенравните юнски циклони и веднага след това без никаква връзка заговори за съпругата си. Тя била не само най-въодушевената му сътрудничка, ами душата на всичките му начинания. Каза: „Без нея аз щях да бъда никой.“ Флорентино Ариса го изслуша равнодушно, кимайки леко на всичко в знак на съгласие, без да се осмели дума да каже от страх, че гласът му ще го издаде. Но му бяха достатъчни още две-три изречения, за да се увери, че посред многобройните си всепоглъщащи задължения доктор Хувенал Урбино намираще време да обожава съпругата си почти колкото самият той, и тази истина го порази. Но не можа да реагира, както би искал, защото в този миг сърцето му погоди един от ония долнопробни номера, които само то може да измисли: разкри му, че той и мъжът, когото винаги бе имал за личен враг, са всъщност жертви на една и съща съдба и търпят произволите на една и съща страст — две добичета, впрегнати в един и същи ярем. За първи път през тези безконечни двадесет и седем години на очакване Флорентино Ариса изпита пробождащата болка, че този възхитителен човек трябва да умре, за да бъде той самият щастлив.

Циклонът отмина след петнадесет минути, но североизточните му ветрове разрушиха кварталите покрай блатата и нанесоха вреди

почти в половината град. Доктор Хувенал Урбино, задоволен от поредната щедрост на чичо Леон XII, не дочака дъждът да опре и от разсеяност отнесе със себе си чадъра, с който му услужи Флорентино Ариса, за да стигне до колата. Но Флорентино Ариса не се подразни. Обратното: зарадва се при мисълта какво би помислила Фермина Даса, като разбере кой е собственикът на чадъра. Беше все още смутен от вълнуващата среща, когато Леона Касиани се отби в канцеларията му и той реши, че това е единственият сгоден случай да ѝ разкрие тайната си без повече увъртания, да разреже този възел от тумори, който не го оставяше да живее: сега или никога. Започна с въпроса какво мисли за доктор Хувенал Урбино. Тя му отговори почти без да се замисли: „Той е човек, който прави много неща, може би прекалено много, но ми се струва, че никой не знае какво мисли.“ После се замисли, разкъсвайки гумата на молива с острите си големи зъби, зъби на едра негърка, накрая сви рамене, за да приключи с въпроса, който изобщо не я интересуваше.

— Ами сигурно затова и прави толкова много неща — добави тя, — за да не трябва да мисли.

Флорентино Ариса се опита да я задържи.

— Жал ми е, че ще трябва да умре — каза той.

— Всеки трябва да умре — каза тя.

— Да — каза той. — Но този човек повече от всеки друг.

Тя нищо не разбра: сви пак рамене, без да каже нищо, и излезе. Тогава Флорентино Ариса разбра, че в някоя незнайна нощ на бъдещето, в някое щастливо легло с Фермина Даса той ще ѝ разкаже как не бе разкрил тайната на любовта си дори пред единствения човек, спечелил правото да я знае. Не, никога нямаше да я разкрие, та било и на самата Леона Касиани — не защото не искаше да отвори пред нея ковчежето, в което я бе пазил тъй добре половин живот, а защото една тогава установи, че е загубил ключа.

Но не това беше най-потресаващото в онзи ден. Изпълни го носталгия по младежките му времена, живият спомен за литературните конкурси, чийто залп отекуваше всяка година на петнадесети април по антилските земи. Той бе редовен участник в тях, но винаги, както и във всичко друго, участвуваше тайно. Явявал се беше няколко пъти от откриването им преди двадесет и четири години, но никога не получи дори последната награда. Но той не отдаваше

значение на това — правеше го не от ламтеж към наградата, а защото конкурсът имаше за него една друга притегателност: Фермина Даса бе определена първата година да отвори запечатаните с восък пликове и да обяви имената на победителите и оттогава се утвърди тя да ги обявява всяка година.

Скрит в полумрака на първите редове, със свежа камелия в бутониерата, която туптеше от силата на възделенията му, Флорентино Ариса гледаше как Фермина Даса разпечатва трите плика на сцената на някогашния Национален театър в онази вечер на първия конкурс. Запита се какво ли щеше да стане в сърцето ѝ, като открие, че той е носителят на „Златната орхидея“. Сигурен беше, че тя ще познае почерка му и в този миг ще си опомни следобедите с бродерията под бадемите в градинката, уханието на печалните гардений в писмата, поверителния валс на коронованата богиня във ветровитите зазорявания. Но това не стана. Нещо по-лошо: „Златната орхидея“, най-желаната награда за национална поезия, бе присъдена на един китайски преселник. Общественият скандал, който предизвика това необикновено решение, постави под съмнение сериозността на конкурса. Но наградата бе присъдена справедливо и единоплащето на журито се обясняваше единствено с изключителните качества на сонета.

Никой не повярва, че авторът действително е награденият китаец. Той бе пристигнал в края на миналия век, бягайки от епидемията от жълта треска, опустошила Панама по време на строежа на железницата, свързваща двата океана, заедно с много други китайци, които останаха тук до смъртта си, живеейки по китайски, размножавайки се по китайски и толкова подобни един на друг, че никой не можеше да ги различи. В началото бяха не повече от десетима, пристигнали заедно с жените, децата и кучетата си за ядене, но за броени години четири улици от пристанищните предградия се препълниха с непонятно откъде изникнали китайци, влезли в страната, без да оставят следа в митническите регистри. Някои от младежите се превърнаха така скоропостижно в почтени родоначалници, че никой не можеше да си обясни кога бяха намерили време да остаряят. Народният усет ги раздели на два вида: лоши китайци и добри китайци. Лошите бяха ония от мрачните пристанищни кръчми, където човек можеше да се наяде като цар или пък да се спомине внезапно на

масата пред блюдо мишки със слънчоглед, и ги подозираха, че са само параван на търговия с бели робини и въобще всякакъв вид черна борса. Добрите бяха китайците от пералните, наследници на едно свещено познание, които връщаха ризите по-чисти и от нови, а яките и маншетите им — току-що огладени и колосани като кора. Именно един от тези добри китайци съкруши в литературния конкурс седемдесет и двама добре снаряжени съперници.

Никой не разбра името, когато Фермина Даса със затруднение го прочете. Не само защото беше необичайно име, ами защото никой и представа си нямаше как се произнасят имената на китайците. Но не се наложи дълго да размишляват, защото награденият китаец изникна от дъното на партера е опази небесна усмивка, която имат китайците, като се прибират рано къщи. Дошъл беше толкова сигурен в победата, че носеше жълтата копринена риза за пролетните ритуали. Прие „Златната орхидея“ — осемнадесет карата — и я целуна от щастие сред оглушителните подигравки на невярващите. Не се смути. Почака в средата на сцената, невъзмутим като апостол на някое провидение, не толкова драматично като нашето, и при първото затишие прочете награденото стихотворение. Никой не го разбра. Но като заглъхна новата вълна от освирквания, Фермина Даса го зачете безстрастно с приглушения си загадъчен глас и още от първия стих публиката затаи дъх. Беше сонет от най-чистия парнаски вид, съвършен, проникнат от полъха на вдъхновение, издаващо намесата на майсторска ръка. Единственото възможно обяснение бе, че някой от големите поети си е направил тази шега, за да се подиграе с литературния конкурс, а пък китаецът е приел да стане съучастник с обещанието да пази тайната до гроб. „Диарио дел Комерсио“, нашият традиционен вестник, се опита да закърпи националната чест с едно ерудирано и по-скоро несмилаемо есе за древното културно влияние на китайците в Карибието и заслуженото им право да участвуват в литературните конкурси. Есеистът не се съмняваше, че авторът на сонета действително е посоченият, и го доказваше без заобикалки още от самото заглавие: „Всички китайци са поети“. Заговорниците от съзаклатието, ако въобще е имало такова, изгниха в гроба си заедно с тайната. От своя страна награденият китаец умря на ориенталска възраст, без да се изповяда, и бе погребан със „Златната орхидея“ в ковчега, но и с горчивината, че приживе не можа да постигне

едничкото си възделение — името на поет. По повод смъртта му в печата припомниха забравения инцидент от литературния конкурс, като публикуваха отново сонета с модернистична винетка, изобразяваща напращели девиси със златни рогове на изобилието, а боговете — пазители на поезията, се възползуваха от случая, за да поставят нещата по местата им: сонетът се стори на новото поколение толкова лош, че вече никой не се съмняваше в авторството на починалия китаец.

Флорентино Ариса винаги свързваше този скандал със спомена за една пищна непозната, която седеше на съседното кресло. Бе я загледал още в началото на тържеството, но после в страха на очакването я бе забравил. Привлече вниманието му със седефената си белота, с уханието си на честита дебелана и с необхватния си бюст на сопрано, увенчан с изкуствена магнолия. Носеше тясно прилепнала кадифена рокля, черна като горещите й, томителни очи; косата й, още по-черна, бе опъната на тила с цигански гребен. Беше сложила висящи обици, огърлица в същия стил и еднакви пръстени на няколко пръста, а на дясната буза имаше бенка, нарисувана с молив. Сред суматохата на финалните аплодисменти тя погледна Флорентино Ариса с искрено огорчение.

— Вярвайте ми, от душа съжалявам — каза му тя.

Флорентино Ариса се слиса не от съболезнованията, които действително заслужаваше, ами от удивление, че някой знае тайната му. Тя поясни: „Разбрах по това как трепереше цветето на ревера ви, докато отваряха пликовете.“ Посочи плюшената магнолия в ръката си и му разкри сърцето си.

— Затова аз свалих моята — каза му тя.

Беше готова да се разплаче от неуспеха си, но Флорентино Ариса й промени настроението с инстинкта си на нощен ловец.

— Хайде да отидем някъде да плачем заедно — каза й той.

Изпрати я до дома й. Вече на вратата — имайки предвид, че приближава полунощ и по улицата няма жива душа, той я склони да го покани на чашка бренди, докато разгледат албумите с изрезки и фотографии на светски събития от последните десет години, които тя бе казала, че има. Този трик още тогава бе остарял, но в случая стана неволно, защото именно тя бе говорила за албумите на връщане от Националния театър. Влязоха. Първото, което забеляза Флорентино

Ариса от салона, беше, че вратата на единствената спалня е отворена и че леглото е широко и пишно, с брокатен юрган и с бронзови украшения на горната табла. Тази картина го смути. Тя, изглежда, разбра, защото избърза пред него и затвори вратата на спалнята. После го покани да седне на канапето, облечено в крепон на цветя, на което спеше една котка, и сложи на масата пред него колекцията си от албуми. Флорентино Ариса ги запрелиства, без да бърза, мислейки повече за следващите си стъпки, отколкото за съдържанието на албумите. Внезапно вдигна поглед и видя, че очите ѝ са пълни със сълзи. Посъветва я да си поплаче на воля, без да се стеснява, защото нищо не облекчава така, както сълзите, но ѝ подхвърли да си развърже корсета, та да ѝ бъде по-леко. Побърза да ѝ помогне, защото корсетът беше стегнат здраво от дълъг низ кръстосани връвчици на гърба ѝ. Не се наложи да го развързва до края — той сам се разниза от вътрешния напор и астрономичната гръд задиша свободно.

Флорентино Ариса, който никога не можа да преодолее уплахата си от първия път, дори в най-лесните случаи, се претраши, като я погали леко по врата, а тя се преви и изхлипа като глезено момиченце, без да престава да плаче. Тогава той я целуна по същото място съвсем лекичко, както я бе докоснал с пръстите си, но не можа да повтори целувката, защото тя се извърна към него е цялото си монументално тяло, жадно и горещо, и двамата прегърнати се затъркаляха по пода. Котката на дивана се събуди и фучейки, скочи върху тях. Те се търсеха опипам, като припрени новаци и горе-долу се намериха, преобръщайки се върху смачканите албуми, както си бяха с дрехите, облени в пот, и повече гледаха да избягнат освирепелите нокти на котката, отколкото любовния провал. Но от следващата нощ нататък, макар с още кървящи рани, те продължиха да се любят няколко години поред.

Когато почувствува, че е започнал да я обича, тя беше в разцвета на четиридесетте, а той тъкмо навършваше тридесет. Казваше се Сара Нориега и в младостта си бе изживяла петнадесетминутна слава, спечелвайки един конкурс с книга стихове за любовта на бедните, която така и не бе публикувана. Беше учителка по Поведение в обществото в едно държавно училище и живееше от заплатата си в къща под наем на оживената Алея на годениците в стария Гетсимански квартал. Имала беше няколко случайни любовници, но никой от тях с намерения за брак, защото мъж от нейната среда и време трудно би се

венчал за жена, с която вече е спал. А и тя повече не хранеше тази илюзия, след като първият ѝ официален годеник, когото бе обичала с почти безумна страст на осемнадесет години, се бе отказал от дадената дума една седмица преди датата на сватбата и я бе оставил с ореола на подиграна годеница. Или на употребена мома, както се казваше тогава. И все пак първият ѝ опит, колкото и да беше жесток и краткотраен, не бе оставил у нея никаква горчивина, а светлото убеждение, че дали с брак или без брак, дали без бог или без закон, но не си струваше да се живее, ако нямаш мъж в леглото, Флорентино Ариса най-много харесваше у нея това, че докато се любеше, трябваше да смуче биберон, за да достигне върховно блаженство. Сдобиха се с цял наниз биберони с всевъзможните размери, форми и цветове, които се намериха на пазара, и Сара Нориега ги окачваше по горната табла на леглото, за да са ѝ подръка в належащите мигове.

Въпреки че и тя беше свободна колкото него и сигурно не би имала нищо против връзката им Да стане явна, Флорентино Ариса още от самото начало я обяви за тайна. Той се вмъкваше през черния вход почти винаги късно нощем и се измъкваше на пръсти преди съмнало. И той, и тя съзнаваха, че в къща като нейната, тъй гъсто населена с наематели, няма начин съседите да не знаят много повече, отколкото показваха. Но макар да беше чиста формалност, Флорентино Ариса я спазваше, защото си беше такъв и такъв щеше да бъде с всички жени до края на живота си. Никога не допусна грешка нито с нея, нито с която и да било друга, никога не се държа нечестно. Така беше: само веднъж бе оставил компрометираща следа, тоест писмена улика, и това за малко да му струва живота. Истината е, че винаги се държеше, сякаш е вечният съпруг на Фермина Даса, неверен, но изключително привързан съпруг, който непрестанно се бори да се освободи от своето робство, но без да ѝ причини огорчението на предателството.

Тази затвореност не можеше да не бъде изтълкувана двусмислено. Самата Трансито Ариса умря убедена, че синът ѝ, заченат с любов и отгледан за любов, е имунизиран срещу всякаква форма на любовта след сполетялото го на млади години нещастие. Обаче мнозина от обкръжението му, не тъй доброжелателни, които познаваха тайнствения му характер и слабостта му към мистични облекла и особени одеколони, го подозираха, че е имунизиран не срещу любовта, а само срещу жените. Флорентино Ариса знаеше това

мнение, но никога нищо не направи, за да го опровергае. Включително пред Сара Нориега. Подобно на останалите безброй жени, които той бе обичал, дори на тези, които го правеха с него само за удоволствие, без да го обичат, тя го възприемаше такъв, какъвто беше всъщност: мъж за развлечение.

Накрая той започна да се появява в дома ѝ по всяко време и особено неделя сутрин, когато беше най-спокойно. Тя зарязваше каквото и да правеше и се посвещаваше най-усърдно да го направи щастлив в огромното накичено легло, готово винаги да го приеме, в което никога не допускаше литургични церемонии. Флорентино Ариса се чудеше как може една мома без минало да познава така добре мъжа и как успяваше да си служи с тялото си на делфин тъй леко и нежно, сякаш се движи под вода. За свое оправдание тя казваше, че любовта е преди всичко природен талант. Твърдеше: „Човек или се ражда научен, или никога не се научава.“ Флорентино Ариса умираше от ревност към миналото ѝ при мисълта, че май беше хойкала много повече, отколкото си даваше вид, но трябваше да го преглътне, защото и той беше казал, както казваше на всички, че тя била единствената му любовница. Между многото други неща, които не му харесваха особено, трябваше да се примири и с присъствието в леглото на освирепялата котка, на която Сара Нориега бинтоваше лапите, за да не ги одере живи, докато се любеха.

Заедно с това тя еднакво обичаше да лудува до изнемога в леглото и да посвещава любовната си треска на култа към поезията. Не само имаше удивителна памет за сантименталните стихотворения от нейното време, които се продаваха в брошури по две сентавос из улиците, но често закачаше с карфички по стените най-любимите си стихотворения, за да си ги чете на глас, когато ѝ хрумнеше. Подготвила бе вариант на лекциите си по Поведение в обществото в единадесетстъпни двустипния по подобие на стихчетата по правопис, но не получи официално одобрение. Декламаторските ѝ изблици понякога стигаха дотам, че някой път продължаваше да рецитира с пълен глас и докато се любеха, та Флорентино Ариса трябваше насила да ѝ натика биберона в устата, както се прави с бебетата, за да престанат да реват.

В разгара на връзката им Флорентино Ариса се запита кое от двете състояния е любовта — дали в разбушуваното легло или в

кротките неделни следобеди, — а Сара Нориега го успокои с простото твърдение, че всичко, което вършат голи, е любов. Каза: „Любов на душата от кръста нагоре и любов на тялото от кръста надолу.“ Това определение ѝ се стори чудесна идея за едно стихотворение за разделената любов, което написаха заедно и тя го представи на петия литературен конкурс, уверена, че никой дотогава не е участвувал с толкова оригинално произведение. Но пак загуби.

Докато Флорентино Ариса я изпращаше до тях, тя не можеше да съдържи яростта си. Без да може да си обясни защо, тя бе сигурна, че книгата ѝ не е наградена поради интрига срещу нея, заплетена от Фермина Даса. Флорентино Ариса не ѝ обърна внимание.

След връчването на наградите той бе изпаднал в мрачно настроение, защото не бе виждал отдавна Фермина Даса и нея вечер му се стори, че тя силно се е променила: от пръв поглед личеше, че е майка. Това не беше ново за него — знаеше, че синът ѝ вече ходи на училище. Но никога майчинството ѝ не бе изпъквало както тази вечер: не само в закръглената ѝ талия и леко полюшващата се походка, но най-вече в скритите рифове в гласа ѝ, с които прочете имената на наградените.

За да потвърди спомените си, той отново запрелисти албумите от литературните конкурси, докато Сара Нориега приготвяше нещо за ядене. Видя фотографиите от списания, пожълтелите пощенски картички, от ония, дето се продаваха за спомен при порталите, и доби чувството, че прави призрачен преглед на заблудите в собствения си живот. Досега го бе крепяла илюзията, че всичко, което отминава, е светът — отминаваха обичаите, модата — всичко освен нея. Но тази вечер за пръв път осъзна, че минаваше и животът на Фермина Даса, и неговият собствен живот, а той през това време не правеше нищо друго, освен да чака. Никога и с никого не бе говорил за нея, защото знаеше, че е неспособен да произнесе името ѝ, без да побелеят устните му. Но тази вечер, докато прелистваше албумите, както в толкова други лениви неделни часове, Сара Нориега направи едно от онези случайни попадения, които смразяват кръвта.

— Проститутка и нищо повече — каза.

Застанала зад гърба му, тя видя снимка на Фермина Даса, костюмирана като черна пантера на някакъв бал с маски, и не трябваше да уточнява името, за да разбере Флорентино Ариса кого има

предвид. Застрашен от разкритие, което би преобърнало целия му живот, той избърза предпазливо да я защити. Спомена, че познава Фермина Даса бегло, колкото да си разменят официални поздрави, и не знае нищо за частния ѝ живот, но несъмнено е жена, достойна за възхищение, жена, изникнала от нищото и издигнала се благодарение на собствените си качества.

— Благодарение на брака си по сметка с мъж, когото не обича — прекъсна го Сара Нориега. — Това е най-долната степен на проституция.

Не така остро, но със същата морална строгост неговата майка му бе казала същото, за да го утеши в нещастieto. Смутен до мозъка на костите си, той не можа да намери подходящ отговор за безпощадността на Сара Нориега и се опита да се измъкне от темата. Но Сара Нориега не му позволи, докато не изля целия си гняв срещу Фермина Даса. По някакъв необясним, интуитивен начин беше сигурна, че именно тя е авторката на заговора, за да ѝ измъкнат наградата. Нямаме никакви причини да смята така — двете не се познаваха, никога не бяха се срещали, а Фермина Даса нямаше нищо общо с решенията на конкурса дори да беше в течение на тайните му. Сара Нориега заяви категорично: „Ние, жените, сме ясновидки.“ И сложи край на спора.

В този момент Флорентино Ариса я видя с други очи. И за нея годините минаваха. Плодовитата ѝ природа вехнеше безславно, любовта ѝ запираше в сподавено хълцане, а на клепачите и започваше да прониква сянката на старите горчивини. Беше прецъфтяло цвете. Освен това в яростта от поражението бе загубила сметката на чашите бренди. Не беше във форма; докато вечеряха притоплен ориз с кокосово брашно, тя се опита да установи какъв е поотделно приносът им в провалилото се стихотворение, та да се знае по колко листна от „Златната орхидея“ се падат на всекиго. Не за първи път се забавляваха с подобни безцелни турнири, по той се възползува от случая, за да си поеме дъх след току-що отворената рана. Заплетоха се в дребнав спор, който надигна и у двамата озлоблението, утаявало се през петте години споделена любов.

В дванадесет без десет Сара Нориега се качи на един стол да навие часовника с махалото и премести стрелката по памет на точния час, сякаш искаше да му каже без думи, че е време да си отива. Тогава

Флорентино Ариса усети, че трябва веднага да прекъсне от корен тази връзка, лишена от любов, и потърси повод да вземе инициативата, както правеше винаги. Помоли се на бог Сара Нориега да му позволи да остане в леглото ѝ, за да ѝ каже, че всичко между тях е свършено, и я повика да седне до него, след като навие часовника. Но тя предпочете да остане на разстояние и седна в креслото за гости. Тогава Флорентино Ариса ѝ протегна показалеца си, натопен в бренди, както правеха друг път в прелюдиите на любовта. Тя го избягна.

— Не сега — каза тя. — Чакам някого.

Откакто Фермина Даса го отхвърли, Флорентино Ариса се беше научил да запазва винаги за себе си последната дума. При не толкова горчиви обстоятелства той би продължил обсадата на Сара Нориега, сигурен, че ще завърши нощта, търкаляйки се с нея в кревата, защото беше убеден, че жена, която е спала с един мъж, ще продължи да го прави всеки път, когато той поиска, стига да умее да я разнежи. Какво ли не бе изтърпял заради това си убеждение, беше се поставял над всичко, дори и в най-мръсните любовни сделки, само и само да не даде възможност на ни една жена, родена от жена, да вземе последна думата. Но тази вечер се почувствува толкова унижен, че обърна брентито си на един дъх, правейки всичко, което можа, за да се забележи ненавистта му, и си отиде, без да се сбогува. Никога повече не се видяха.

Връзката му със Сара Нориега беше една от най-дългите и устойчивите, но не и единствената му за тези пет години. Когато разбра, че с нея се чувствува добре, особено в леглото, но никога не ще може да замести с нея Фермина Даса, той зачести нощите си на самотен ловец и успяваше да разпредели времето и силите си, доколкото му стигаха. Все пак Сара Нориега постигна чудото да го утеши за известно време. Поне можеше да живее, без да вижда Фермина Даса, за разлика отпреди, когато внезапно прекъсваше заниманието си, за да я търси по неведомите пътища на предчувствията си, по най-невероятни улици и места, където бе невъзможно да я намери, бродеше обезумял с мъчителен копнеж в сърцето, който не му даваше мира, докато не я видеше макар за миг. Скъсването със Сара Нориега отново разбуди заспалите му терзания и той отново се почувствува както през ония следобеди в градината с

нескончаемото четене, но този път утежнени от неотложната необходимост доктор Хувенал Урбино да умре.

Отдавна знаеше, че е предопределен да направи щастлива една вдовица, пък и тя него, по това не го (притесняваше. Обратното: беше подготвен. От многобройните си похождения на самотен ловец Флорентино Ариса бе разбрал, че светът е пълен с щастливи вдовици. Виждаше да полудяват от мъка пред трупа на съпруга си, молейки се да ги погребат живи в същия ковчег, за да не се сблъскват без него с неизвестностите на бъдещето, но с времето, примирявайки се с действителността на новото си положение, те възкръсваха от пепелта с наново разделена жизненост. Започваха да живеят като призрачни паразити в големите пусти къщи, ставаха душеприказчици на слугините си, любовници на възглавниците си, безделнички след толкова години безплодно робство. Пилееха излишните часове, като шиеха копчета по дрехите на покойния, които не бяха сколасали да зашият приживе, гладеха нескончаемо ризите му с колосани яки и маншети, та да бъдат винаги изрядни. Продължаваха да слагат от неговия сапун в банята, калъфката за възглавница с неговите инициали на леглото, чинията и приборите на неговото място на масата, в случай че се завърне от смъртта, без да предупреди, както имаше обичай да прави в живота. Но в тези самотни богослужения те осъзнаваха, че отново са си господарки — след като се бяха отказали не само от фамилията си име, но и от собствената си личност, и всичко това в замяна на една сигурност, която се оказваше просто една от многото им илюзии на годеници. Само те знаеха колко тежеше мъжът, когото обичаха до полуде и който може би също ги обичаше, но когото трябваше да отглеждат до последния му дъх, като му даваха да суче, сменяха изцапаните му пелени и го заличаваха с какви ли не майчински зальгалки, за да облекчат ужаса му от срещата всяка сутрин лице в лице с действителността. И все пак, като го гледаха да излиза от къщи, подтикван от самите тях да възприеме света, ги обземаше ужасът, че мъжът няма никога да се върне. Това беше животът. Любовта, ако съществуваше, беше нещо отделно: беше друг живот.

Във възстановяващата леност на самотата вдовиците откриваха, че е достойно да живеят в името на тялото, да ядат само от глад, да обичат, без да лъжат, да спят, без да трябва да се преструват на заспали, за да избягнат непочтеността на официалната любов; те най-

сетне получаваха правото на цяло легло, само за тях, в което никой нямаше да им оспорва половината чаршаф, половината въздух за дишане, половината нощ; а тялото спеше, докато се наситеше да сънува собствените си сънища, и само се събуждаше. След нощите си на браконьер Флорентино Ариса ги срещаше на разсъмване да излизат от литургията в пет сутринта, покрити с черни савани, а на рамото им съзираше гарвана на съдбата. Щом го забележеха в просветляващото утро, те пресичаха улицата и минаваха на другия тротоар със ситни, пресекливи стъпчици, стъпки на птичка, защото самото минаване покрай мъж би могло да опетни честта им. Но той беше убеден, че една безутешна вдовица повече от всяка друга жена може да носи в себе си кълна на щастието.

Вдовиците в неговия живот, като се започне с вдовицата на Назарет, му разкриха какви ставаха щастливите съпруги след смъртта на мъжете си. Това, което за него дотогава беше чиста илюзия, благодарение на тях се превърна във възможност, достижима за ръцете му. Той не виждаше защо и Фермина Даса да не бъде подобна вдовица, подготвена от живота да приеме самия него такъв, какъвто си беше, без лъжливо чувство за вина към покойния съпруг, готова да открие с него щастието — да бъде два пъти щастлива — с едната любов за всекидневно ползуване, която всеки миг щеше да превръща живота в чудо; и с другата любов, само нейна, която имунитетът на смъртта предпазваше от всякакво заболяване.

Може би нямаше да бъде тъй въодушевен, ако подозираше колко далеч бе Фермина Даса от фантастичните му кроежи по времето, когато едва бе започнала да съзира хоризонта на един свят, в който бе предвидено всичко освен бедствието. Да бъдеш богат, в онези времена означаваше много предимства, а също и много несгоди, естествено, но половината свят се стремеше към богатството като най-вероятна възможност за безсмъртие. Фермина Даса бе отхвърлила Флорентино Ариса в проблясък на зрелост, за което заплати с нервна криза, но никога не се усъмни в правилността на решението си. Тогава тя не можеше да си обясни какви скрити мотиви на съзнанието я тласнаха към тази далновидност, по много години по-късно, в навечерието на старостта, тя ги откри ненадейно и без да знае как, в един случаен разговор за Флорентино Ариса. Всички присъстващи знаеха, че той е наследникът на Карибската речна компания, и то в най-цветущия ѝ

период, всички бяха сигурни, че са го виждали много пъти, някои дори, че са преговаряли с него, но никой не можеше да си спомни кой точно беше. Тогава Фермина Даса прозря какви несъзнателни мотиви ѝ бяха попречили да го обича. Тя каза: „Той сякаш не е личност, а сянка.“ Така си беше: нечия сянка, но на кого — никой никога не узна. И все пак, докато устояваше на обсадата на доктор Хувенал Урбино, съвършено противоположен като мъж, тя се терзаше от призрака на вината — единственото чувство, което не можеше да понася. Усетеше ли го да се задава, тя изпадеше в паника, която успяваше да овладее само ако се намереше някой да облекчи съвестта ѝ. Още от дете, когато в кухнята се счупеше чиния, някой паднеше или сама си прищипеше пръста на вратата, тя уплашена се обръщаше към най-близкия възрастен и бързаше да го обвини: „Ти си виновен.“ Макар че всъщност не я интересуваше кой е виновен, нито се опитваше да се убеди в собствената си невинност: стигаше ѝ да я заяви.

Този призрак беше толкова явен, че доктор Урбино навреме си даде сметка до каква степен заплашва хармонията в дома им и щом го усетеше, бързаше да каже на съпругата си: „Не се тревожи, любов моя, аз съм виновен.“ Защото той от нищо не се боеше така, както от внезапните и категорични решения на съпругата си, и беше сигурен, че те винаги възникваха от някакво чувство за вина. Обаче гузността, с която отхвърли Флорентино Ариса, не можа да бъде заличена с утешителна фраза. Месеци наред Фермина Даса всяка сутрин отваряше балкона и винаги ѝ липсваше самотният призрак, който я бе следял от безлюдната градина, гледаше неговото дърво, пейката му, станала по-незабележима, на която той бе сядал да чете, да мисли и да страда за нея, накрая затваряше балкона и въздишаше: „Горкият човек.“ Дори изпита разочарование, че той не се оказа толкова упорит, колкото бе предполагала, по вече беше твърде късно да поправа миналото и така и не престана да изпитва от време на време закъснелия копнеж по едно писмо, което никога не получи. Но когато реши да се омъжи за Хувенал Урбино, тя изпадна в още по-тежка криза, защото съзнаваше, че няма особени причини да го предпочете, след като бе отхвърлила без особени причини Флорентино Ариса. Всъщност го обичаше толкова малко, колкото и другия, а освен това го познаваше много по-малко, пък и в писмата му нямаше оная треска като на другия, нито ѝ бе дал толкова много трогателни доказателства

за всеотдайност като другия. Всъщност предложението си Хувенал Урбино не бе изразил нито веднъж с любовни слова и беше най-малкото любопитно, че такъв ревностен католик като него ѝ предлагаше само земни блага: сигурност, ред, щастие, конкретни цифри, които, ако се съберяха, може би щяха да приличат на любов: почти на любов. Но не бяха любов и това съмнение засилваше объркването ѝ, защото пък и не беше убедена, че всъщност любовта ѝ е най-необходимото, за да живее.

Във всеки случай основното, което имаше против доктор Хувенал Урбино, беше подозрителното му сходство с идеалния мъж, какъвто Лоренсо Даса бленуваше за дъщеря си. Не можеше да не го възприема като плод на бащините ѝ кроежи и макар в действителност да не беше така, Фермина Даса остана уверена в противното още щом го видя да влиза в дома им за второто лекарско посещение, без да е викан. Разговорите ѝ с братовчедката Илдебранда още повече я объркаха. Понеже самата беше в положението на потърпевша, тя се отъждестви повече с Флорентино Ариса, забравяйки, че Лоренсо Даса вероятно я бе повикал, за да повлияе в полза на доктор Урбино. Само бог знаеше с какви усилия Фермина Даса се сдържа да не придружи братовчедка си, когато отиде в телеграфната станция да се запознае с Флорентино Ариса. Искаше ѝ се да го види още веднъж, за да разсее колебанията си, да поговори с него насаме, да го опознае по-дълбоко, за да се увери, че онова спонтанно решение няма да я тласне към друго, още по-тежко, означаващо всъщност капитулация във войната с баща ѝ. И все пак го направи — в решаващия миг от живота си, — без изобщо да се влияе от мъжествената красота на жениха, нито от прословутото му богатство, рано постигнатата слава или многото му други действителни качества, ами от страха пред изплъзващата се възможност, защото наближаваше двадесет и една години — тайния срок, който си бе определила, за да се предаде на съдбата. Само тази мисъл ѝ стигаше, за да даде съгласието си, както предвиждаха божиите и човешките закони: до самата смърт. Тогава всички колебания се разсеяха и тя можа без угризения да стори това, което бе най-подходящо според здравия разум: изтри като с гъба, без да пророни и сълза, спомена за Флорентино Ариса, заличи го напълно и на мястото, което бе заемал в паметта ѝ, остави да израсне поляна макове.

Единственото, което си позволи, бе една въздишка, малко по-дълбока от обикновено, последната: „Горкият човек!“

Най-тежките терзания обаче я налегнаха след завръщането ѝ от сватбеното пътешествие. Още неразопаковали сандъците, мебелите и единадесетте кашона, които бе докарала, за да поеме положението си на стопанка и господарка в старинния замък на маркиз Де Касалдуеро, тя изпадна в паника от съкрушителното прозрение, че се е заблудила и е станала пленница в една къща, която не ѝ трябваше, и нещо по-лошо — с неподходящ мъж. Трябваша ѝ шест години, за да се освободи от това чувство. Бяха най-черните в живота ѝ, доведена до отчаяние от вечното недоволство на свекърва ѝ доня Бланка и от назадничавото мислене на зълвите, които не бяха се погребали живи в някоя манастирска килия само защото и тъй я носеха в себе си.

Доктор Урбино, плащайки дан на своето родословие, си правеше оглушки пред молбите ѝ, разчитайки, че с божията помощ и е безграничната способност за приспособяване на съпругата му нещата щяха да дойдат на мястото си. Измъчваше се от озлоблението на майка си, която по-рано със своята жизнерадост вдъхваше желание за живот и у най-обезверените. И наистина: онази красива, интелигентна жена, с една човечна отзивчивост, неприсъща за обкръжението ѝ, в течение на четиридесет години бе душата и тялото на своя социален рай. Вдовството я бе покрусило до такава степен, че човек се чудеше дали е тя същата — бе станала раздразнителна и отпусната, неприязнена към всички. Западането ѝ можеше да се обясни само с озлоблението, че съпругът ѝ съзнателно се е пожертвувал заради някакви си негри, както твърдеше тя, докато единствената му оправдана саможертва трябваше да бъде стремежът да пази живота си заради нея. Така че семейното щастие на Фермина Даса бе продължило колкото сватбеното пътешествие, а единственият човек, който можеше да предотврати окончателното крушение, бе парализиран от страх пред майчината власт. Именно него, а не глупавите зълви и умопомрачената свекърва обвиняваше Фермина Даса за мъртвата хватка, в която бе уловена. Прекалено късно тя заподозря, че зад професионалния си авторитет и светския си чар мъжът, за когото се бе венчала, бе непоправимо слабохарактерен: жалък хитрец, добил самочувствие от светската тежест на фамилиите си имена.

Намери спасение в новородения син. Когато излизаше от тялото ѝ, тя изпита облекчението, че се освобождава от нещо, което не е нейно, и се бе ужасила от себе си, като установи, че не усети и най-малка привързаност към това късче месо, което акушерката ѝ показва голичко, омазано в слуз и кръв, с усукана около шията пъпна връв. Но в самотата на двореца тя се научи да го чувствава близко, сближиха се взаимно и с голямо вълнение откри, че децата се обикват не защото са собствени деца, ами заради радостта от отглеждането. Стигна дотам, че не понасяше никого и нищо освен него в тази къща на нещастieto ѝ. Потискаше я самотата, мъртвешкият парк, застиналото време в огромните помещения без прозорци. Имаше чувство, че ще се побърка в нощите, раздирани от виковете на душевноболните жени в близката лудница. Срамуваше се от ритуала да се нарежда всяка вечер, масата за банкети — с бродираните покривки, сребърните прибори и свещниците като за покойник, на която пет призрака вечеряха по чаша кафе с мляко и питки. Ненавиждаше вечерните молитви, превземките на масата, постоянните забележки, че неправилно си служела с приборите, че крачела с големи крачки като проста жена, че се обличала като циркаджийка, че третирила мъжа си като селянка, и не покривала гърдите си с шала, като кърми детето. Когато покани първите си гости на следобедния чай с бисквити и конфитюр от цветя според последната мода в Англия, доня Бланка не се съгласи в къщата да се пият някакви си лекарства за изпотпяване против треска вместо обичайния шоколад с топено сирене и гевречета от юка. Та дори сънищата ѝ не бяха пощадени. Една сутрин Фермина Даса разказа, че сънувала някакъв непознат, който обикалял гол в замъка и хвърлял шепи пепел из салоните. Допя Бланка сухо я сръза:

— Една почтена жена не може да има подобни сънища.

Към постоянното ѝ усещане, че се намира в чужд дом, се прибавиха две по-големи беди. Едната — почти ежедневната диета от патладжани под всякаква форма, която допя Бланка отказваше да промени от почит към паметта на съпруга си, а Фермина Даса отказваше да яде. Още от малка ненавиждаше патладжани, без да ги е опитвала, защото, когато бе отказала да яде патладжани като петгодишна, баща ѝ я бе накарал да изяде цялата купа, приготвена за шест души. Помислила бе, че ще умре — първо от повръщането на смлените патладжани, а след това от бобровото масло, което насила я

заставиха да глътне, за да я изцерят от наказанието. Двата случая се сплетоха в паметта ѝ като едно цяло разслабително — и заради вкуса на отрова, и заради страха от отрова. Затова сега на отвратителните обеди в замъка на маркиз Де Касалдуеро трябваше да отмества поглед, за да не усети противното гадене, предизвикано от бобровото масло.

Другата беда беше арфата. Един ден доня Бланка съвсем преднамерено каза: „Не вярвам в почтеността на жени, които не знаят да свирят на пиано.“ Това си беше заповед, която дори синът ѝ се опита да оспори, защото най-хубавите години от детството му бяха изтекли в женския затвор на уроците по пиано, въпреки че като възрастен вече им беше благодарен. Не можеше да си представи съпругата си, подложена на същото мъчение на двадесет и пет годишна възраст и е нейния характер. Но единственото, което успя да извоюва от майка си, беше да замени пианото с арфа, изтъквайки детинския довод, че арфата била инструментът на ангелите. Та ето как докараха от Виена великолепната арфа, която изглеждаше като златна и звучеше наистина като златна и беше една от най-ценните реликви на Градския музей, преди да го погълне пожарът с всичките му експонати. Фермина Даса се подложи на това луксозно наказание, опитвайки се да предотврати крушението с една последна саможертва. Започна с един знаменит маестро, когото докараха специално за целта от град Момпокс и който умря скоропостижно на петнадесетия ден, а тя продължи още години наред с главния музикант на семинарията, чийто дъх на гробар заглушаваше арпежите.

Тя самата беше изненадана от покорството си. Защото, макар и да не го признаваше нито пред себе си, нито в приглушените спорове с мъжа си в часовете, които по-рано посвещаваха на любов, тя се бе заплела много по-скоро, отколкото очакваше, в гъсталака от предразсъдъци и условности на новата си среда. В началото утвърждаваше свободата си на мнение с една обичайна фраза: „По дяволите ветрилото, времето си е ветровито.“ Но по-късно, решена да запази извоюваните си привилегии и от страх да не бъде засрамена и подигравана, се показваше готова да понесе дори унижения с надеждата, че бог най-сетне ще се смили над допя Бланка, която в молитвите си неуморно го призоваваше да ѝ изпрати смъртта.

Доктор Урбино оправдаваше собствената си слабост с несъстоятелни доводи, без изобщо да се запита дали те не

противоречат на собственото му вероизповедание. Не признаваше, че конфликтите със съпругата се пораждат от особената атмосфера в дома, а търсеше причините им в самата природа на брака — абсурдна измислица, съществуваща само поради безкрайната божия милост. Противоречеше на всякакво научно мислене, че двама души, които почти не се познават, нямат никакво родство помежду си, с различни характери, с различна култура, та дори с различен пол, внезапно се виждат обвързани да живеят заедно, да спят в едно и също легло, да споделят две съдби, които може би са били предопределени в съвсем различни посоки. Казваше: „Проблемът на брака е, че рухва всяка нощ след любовта и трябва да го съграждаш наново всяка сутрин преди закуската.“ А в техния брак дори още по-лошо, казваше той, защото произлизаше от две антагонистични класи, и то в град, който все още бленуваше за възвръщането на вицецралете. И единственият възможен хоросан беше нещо тъй неправдоподобно и променчиво като любовта, ако въобще я имаше, а пък в техния случай я нямаше, когато се ожениха, и тъкмо когато бяха на път да я сътворят, съдбата ги сблъска с действителността.

Така протичаше животът им по времето на арфата. Назад бяха останали прелестните случайности тя да влезе в банята, докато той се къпе; и въпреки, разприте, въпреки патладжаните, въпреки умопобърканите сестри и майката, която ги бе родила, той все още я обичаше твърде много, за да я моли да го насапуниса. Тя почваше да го обича с трохичките любов, останали ѝ от Европа, и двамата се оставяха на предателството на спомените, размеквайки се, без да искат, обичайки се, без да го казват, и накрая умираха от любов на пода, опръскани в ароматна пяна, а от пералнята достигаха гласовете на слугините: „Не им се раждат други деца, защото не се имат.“ Понякога, завърнали се от някое буйно веселие, стаената зад вратата носталгия ги повеляше с един удар и тогава избухваше чудо, в което всичко отново ставаше като преди и те за пет минути се превръщаха в ненаситните любовници от медения месец.

Но извън тези редки случаи, като си лягаха, винаги единият от двамата беше по-изморен от другия. Тя се застояваше в банята, където си свиваше цигари от ароматизирана хартия и пушеше, търсейки утеха, както правеше като млада и свободна в собствения си дом, където сама си беше господарка. Вечно я болеше глава или ѝ беше прекалено

горещо, или се правеше на заспала, или пак беше неразположена. Толкова често се оказваше неразположена, че доктор Урбино — само за да намери някакъв отдушник, без да прибегва до изповедта — се осмели да заяви в лекциите си, че след десетгодишен брак на жените менструацията може да им идва до три пъти в седмицата.

След всички тези беди, сполетели я в най-лошия период от живота ѝ, Фермина Даса трябваше да се изправи и пред нещо, което рано или късно трябваше да се случи: разкритието за пословичните тайни сделки на баща ѝ. Губернаторът на областта извика Хувенал Урбино в кабинета си, за да го осведоми за безчинствата на тъста му, и ги обобщи само в едно изречение: „Няма божи или човешки закон, който този тип да не е престъпил.“ Някои от най-скандалните си истории беше извършил в сянката на зетъвата власт и трудно можеше да се допусне, че той и съпругата му не са били в течение. Съзнавайки, че спасение можеше да търси единствено в собствения си авторитет, защото само той бе останал неопетнен, доктор Хувенал Урбино се намеси с цялата тежест на влиянието си и успя да прикрие скандалното положение, залагайки честната си дума. Така че Лоренсо Даса напусна страната с първия кораб, за да не се върне никога повече. Замина за родното си място като на едно от онези пътувания, които се правят от време на време, за да залъжеш носталгията, и всъщност имаше нещо вярно в тази привидност, защото от известно време той се качваше на корабите, пристигащи от неговия край, само за да изпие чаша вода от резервоарите, напълнени от изворите на родното му село. Замина без прощални прегръдки, уверявайки зет си в своята невинност, като на всичко отгоре настояваше, че е станал жертва на политически заговор. Замина разплакан за момиченцето, както наричаше Фермина Даса, откакто се бе омъжила, разплакан за внучето и за тази земя, където бе станал богат и свободен и където бе извършил подвига да превърне дъщеря си в изтънчена дама чрез тъмните си сделки. Замина състарен и болен, но живя много повече, отколкото биха желали жертвите му. Фермина Даса не можа да потисне въздишката на облекчение, когато получи вестта за смъртта му, и не облече траур, за да избегне въпросите, но месеци наред, като се затвореше да пуши тайно в банята, тя плачеше със сляпа ярост, без да знае за какво, а всъщност плачеше за него.

Най-нелепото в положението на двамата съпрузи беше, че никога не бяха изглеждали пред хората толкова щастливи, както през ония тежки години. Защото външно те бяха годините на най-големите им победи над скритата враждебност на една среда, която не се примиряваше да ги приеме такива, каквито бяха: различни и модерни, а поради това и нарушители на традиционния ред. Но за Фермина Даса това бе лесна страна. Светският живот, който бе предизвиквал у нея такава неувереност, преди да го познава, беше просто система от атавистични договорености, банални церемонии, предвидени думи, с които се забавляваха членовете на обществото, за да не се избият помежду си. Основният признак на този рай на провинциалното лекомислие беше страхът пред непознатото. Тя го бе определила по-просто: „Проблемът на светския живот е да можеш да преодолееш страха, проблемът на брачния живот е да преодолееш скуката.“ Тя бе направила това откритие неочаквано, с яснотата на откровение, в момента, когато влизаше, влачейки безкрайния си булчински шлейф, в големия салон на клуб „Социал“, замайващ със смесените ухания на всякакви цветя, с блясъка на валсовете, с многолюдието изпотени мъже и трепетни жени, които я гледаха, без още да знаят как да предотвратят тази ослепителна опасност, изпратена им от външния свят. Тя тъкмо бе навършила двадесет и една години и бе излизала от къщи само като ходеше на училище, но тук ѝ стигаше само един поглед, за да разбере, че противниците ѝ не бяха стъписани от омраза, ами от страх. Вместо да ги уплаши още повече, както сама беше уплашена, тя се смили над тях и им помогна да я опознаят по-добре. Никой не се оказа различен от това, което искаше да види в него, както и се случваше и с градовете — не се оказваха по-красиви или по-грозни, ами каквито ги бе създала в сърцето си. Париж, въпреки неспирния му дъжд, мръсните бакали и прословутата грубост на файтонджиите, тя щеше да си спомня винаги като най-красивия град на света не защото действително беше или не беше такъв, ами защото остана свързан с носталгията по най-щастливите години в живота и. Доктор Урбино обаче се наложи със същите оръжия, които използваха срещу него, само дето боравеше с тях много по-интелигентно и с добре изчислено чувство на превъзходство. Нищо не минаваше без участието на двамата: градските паради, литературните конкурси, културните прояви, благотворителните томболи, патриотичните изяви, първият

полет с въздушен балон. Те бяха във всичко, и почти винаги като инициатори и начело на всичко. В годините на личното им нещастие никой не си и представяше, че може да има по-щастлив и хармоничен брак от техния.

Къщата, изоставена от бащата, се превърна за Фермина Даса в убежище от задушаващата атмосфера на фамилияния дворец. Щом успееше да избяга от погледите на обществото, тя скришом отиваше в къщата срещу Евангелската градина и там приемаше новите си приятелки и някои съученички от колежа или от уроните по рисуване: един невинен заместител на изневярата. Преживяваше блажени часове на самотна майка с многото спомени от моминството, които още пазеше. Отново купи парфюмирани гарвани, насъбра улични котки и ги повери на грижите на Гала Пласидия, вече остаряла и скована от ревматизъм, но все още с желание да съживи къщата. Възстанови шивалнята, където Флорентино Ариса я бе видял за първи път и където доктор Хувенал Урбино я бе накарал да изплезе език, за да надникне в сърцето ѝ, и превърна стаята в светилище на миналото. Едип зимен следобед Фермина Даса отиде да затвори балконската врата, преди бурята да помете камъни и клони из улицата, и видя Флорентино Ариса на пейката под бадемовите дървета в градината, облечен в преправения му бащин костюм и с разтворената книга в скута, но не го видя както при многобройните случайни срещи по това време, а на възрастта, на която бе останал в паметта ѝ. Уплаши се, че това видение е някакво предупреждение на смъртта, и изпита остра болка. Дръзна да помнели дали не би била щастлива с него, сама с него в тази къща, която бе обновила заради него с толкова любов, с каквато той бе преустроил своята заради нея, и самото допускане на тази мисъл я стресна, защото ѝ показва до каква крайност е изпаднала в нещастията си. Тогава събра последни сили и предизвика съпруга си да говори с нея без увъртания и уклончиви отговори, предизвика го да спори, да се бори с нея, да плачат заедно от яд по загубения рай чак докато пропяха първи петли и светлина огря дантелите на замъка и слънцето пламна и съпругът ѝ, подпухнал от безсъние, изтощен от говорене, с укрепнало от плача сърце, стегна връзките на обувките си, стегна колана си, стегна всичко мъжко, което още му оставаше, и ѝ каза „Да, добре, любов моя.“ Ще тръгнат да търсят любовта си, загубена някъде из Европа: заминават още утре и завинаги. Решението

беше толкова окончателно, че той уговори с Банката на съкровищницата, която управляваше финансите му, да ликвидира обширното фамилно състояние, което от възникването си бе разпръснато във всякакъв вид търговски сделки, капиталовложения и ценни книжа и за което само той знаеше с точност, че съвсем не беше така безмерно, както твърдеше мълвата, а толкова, че да не трябва да мисли за него. Колкото и да беше, превърнато в злато, то трябваше да бъде джиросано малко по малко в чуждестранните клонове на банката, докато на него и съпругата му не им останеше в това безмилостно отечество и педя земя, на която да умрат.

А Флорентино Ариса си съществувахе в действителността, противно на нейните самовнушения. Когато тя пристигна със съпруга и сина си в ландото със златистите коне на пристана на презокеанския кораб за Франция, той беше там и ги видя, като слизат — както ги бе виждал толкова други пъти на обществени места — бяха безупречни. С тях беше и синът им, възпитан по такъв начин, че отсега проличаваше какъв щеше да бъде като възрастен — такъв, какъвто и стана. Хувенал Урбино поздрави Флорентино Ариса, като размаха весело шапка: „Отиваме да завладяваме Фландрия.“ Фермина Даса му кимна с глава и Флорентино Ариса свали шапка с лек поклон, а тя се вгледа в него без никакво състрадание към ранните щети на оплешивяването. Да, беше той, такъв, какъвто тя го възприемаше: сянката на някой, но на кого — никога не узна.

И Флорентино Ариса не беше в най-добрата си форма. Към ежедневната напрегната работа, към сложностите на браконьерството и безветрието на годините се бе прибавила предсмъртната криза на Трансита Ариса, чиято памет приближаваше края без спомени — почти бяло поле. До такава степен, че понякога се обръщаше към него, виждаше го да чете във вечното му кресло и изненадана го питаше: „А ти чий син си?“ Той всеки път ѝ казваше истината, но тя бързо го прекъсваше.

— А я ми кажи едно нещо, сине — питаше го тя. — Аз коя съм?

Беше напълняла толкова много, че едва се движеше, и прекарваше деня в магазинчето, където вече нямаше нищо за продан, гиздеше се още от ставането си с първи петли, та чак до тъмни зори на другия ден, защото спеше съвсем малко. Слагаше си венци от цветя на главата, червеше си устните, пудреше си лицето и ръцете и накрая

запитваше който се случеше наблизко как изглежда. Съседите знаеха, че тя очаква винаги един и същ отговор: „Сега си съвсем като Хлебарчицата Мартинес.“ Само тази самоличност, присвоена от героиня на една детска приказка, я удовлетворяваше. Тя продължаваше да се люлее, вееше си с букет големи розови пера и в един миг започваше всичко отначало: венеца от книжни цветя, мускуса на клепачите, червилото на устните, оловното белило на лицето. И отново запитваше някой наблизко: „Как изглеждам?“ Когато всички съседи вече я взимаха на подбив, Флорентино Ариса накара да разглобят за една нощ тезгяха и шкафовете с чекмеджета на старото магазинче, закова вратата към улицата, подреди помещението така, както я беше чувал да описва спалнята на Хлебарчицата Мартинес, и тя никога вече не попита коя е.

По съвета на чичо Леон XII повика една възрастна жена да се грижи за нея, но тя, горката, вечно беше повече заспала, отколкото будна, и понякога май също забравяше коя е. Така че Флорентино Ариса си оставаше вкъщи след работа, докато успееше да приспи майка си. Престана да играе домино в Търговския клуб и дълго време не се срещаше с малцината стари приятелки, които обикновено бе навестявал, защото нещо много дълбоко в сърцето му се бе променило след ужасното познанство с Олимпия Сулета.

Бе станало мълниеносно. Флорентино Ариса току-що бе закарал до дома му чичо Леон XII, посред една от ония октомврийски бури, от които после дълго трябва да се оправяме, когато видя от колата едно дребно, крехко момиче с рокля цялата във волани от органдин, която приличаше повече на булчинска. Тя тичаше паникьосана насам-натам, защото вятърът ѝ бе изтръгнал чадъра и го бе запратил в морето. Той я прибра в колата и се отклони от пътя си, за да я закара до дома ѝ, някогашна отшелническа килия направо срещу морето, пригодена за живеене, чийто двор, пълен с къщички за гълъби, се виждаше от улицата. По пътя тя му разказа, че се омъжила преди по-малко от година за един търговец на грънци от пазара, когото Флорентино Ариса бе виждал често на корабите от тяхната компания да разтоварва сандъци с всякакви глинени съдове за продан и с плетени клетки, пълни с гълъби, като тия, дето използват младите майки по речните кораби, за да посят новородените си бебета. Олимпия Сулета принадлежеше сякаш към семейство оси не само заради вирнатото си

задниче и нищожния бюст, ами заради всичко — и бакърената коса, и луничките, излезли от слънцето, и кръглите, живи очи, леко раздалечени, и мелодичния и гласец, който използваше само за да каже умни и весели неща. Тя се стори на Флорентино Ариса по-скоро забавна, отколкото привлекателна, и я забрави веднага щом я остави пред дома ѝ, където живееше с мъжа си, свекъра и други членове на семейството.

Няколко дни по-късно видя отново мъжа и на пристанището, но този път той товареше стока, вместо да разтоварва, и когато корабът вдигна котва, Флорентино Ариса чу съвсем ясно в ухото си гласа на дявола. Следобеда, като закара чичо Леон XII до тях, той мина уж случайно покрай къщата на Олимпия Сулета и я видя над стобора да храни пърхащите гълъби. Той я викна от колата: „Колко струва един гълъб?“ Тя го позна и му отвърна весело: „Не се продават.“ Той я попита: „Ами какво се прави, за да получи човек един?“ Без да престава да хвърля храна на гълъбите, тя му отговори: „Взима в колата си гълъбарката, като я срещне залутана в бурята.“ Вечерта Флорентино Ариса се прибра вкъщи с подарък от Олимпия Сулета: пощенски гълъб с метален пръстен на крачето.

На следващия ден по времето за хранене красивата гълъбарка видя подарения гълъб да се връща и помисли, че е избягал. Взе го да го разгледа и откри в пръстенчето навита хартийка: признание в любов. За първи път Флорентино Ариса оставяше писмена следа и тя нямаше да бъде последната, въпреки че този път бе проявил благоразумието да не се подпише. На другия ден, тъкмо когато Флорентино Ариса влизаше вкъщи след работа, едно момче му връчи клетка със същия гълъб и устното съобщение, че това тука му го изпраща госпожата с гълъбите и заръчва да му каже, че ако обича, да го пази хубаво в клетката, иначе пак ще му избяга, а тя му го връща за последен път. Почуди се как да го изтълкува — дали гълъбът бе изгубил бележката, или гълъбарката бе решила да се прави на ударена, или пък му праща гълъба, за да ѝ го върне отново. Но ако беше последното, нормално би било тя да върне гълъба с отговор.

В събота сутринта, след като дълго размисля, Флорентино Ариса отново изпрати гълъба с друго писъмце без подпис. Този път не трябваше да чака до другия ден. Следобед същото момче му донесе гълъба в друга клетка със съобщението, че отново му връща избягалия

гълъб и че завчера му го върнала от добро възпитание, а сега му го връща от съжаление, но повече наистина няма да му го връща, ако пак избяга. Трансито Ариса до късно се забавлява с гълъба, извади го от клетката, люля го в ръце, опита се да го приспи с детски песнички и по едно време забеляза, че в пръстена на крачето му имаше хартийка само с един ред: „Не приемам анонимни писма.“ Флорентино Ариса я прочете и сърцето му лудо заблъска, сякаш това бе връхната точка на първата в живота му любовна авантюра, а през нощта почти не можа да спи, като току скачаше от нетърпение. Рано на другия ден, преди да отиде на работа, той отново пусна гълъба с любовно писмо, подписано съвсем ясно с името му, и освен това втъкна в пръстена най-свежата, пламтяща и уханна роза от градината си.

Оказа се не толкова лесно. След три месеца обсада красивата гълъбарка отговаряше все същото: „Не съм от тия.“ Но продължи да приема посланията му и винаги се появяваше на беглите срещи, които Флорентино Ариса нагласяваше така, че да изглеждат съвсем случайни. Беше станал неузнаваем: любовникът, който никога не се показваше пред хора, най-алчният за любов, но пък и най-големият скъперник, който не даваше нищо, но искаше всичко и не позволи на никоя да остави следа в сърцето му, този дебнещ ловец сега най-открито се впусна в безразсъдството на подписани любовни писма, галантни подаръци, неблагоприятни обиколки покрай къщата на гълъбарката, дори имаше два случая, когато съпругът нито беше на пазара, нито бе заминал. За първи път от младежките си години насам той се почувствува пронизан от стрелата на любовта.

Шест месеца след първата среща те най-сетне се видяха насаме в каютата на един речен кораб, оставен за пребоядисване на пристана. Беше чудесен следобед. Олимпия Сулета се любеше радостно, беше като пърхаща гълъбарка и обичаше да стои гола с часове в ленивия отдиш, който според нея съдържаше толкова любов, колкото и самата любов. Каятата беше раздигната и боядисана до половината, а мирисът на терпентин много подхождаше за спомен от един щастлив ден. Изведнъж в пристъп на неவிжданo вдъхновение Флорентино Ариса отвори кутия с червена боя, която беше близо до койката, топна показалец и нарисува на корема на красивата гълъбарка една кървава стрела, насочена към юг, като написа: „Тази хитруша е моя.“ Вечерта, забравила надписа, Олимпия Сулета се разсъблече пред съпруга си, а

той, без дума да каже, без дори да му се промени нито дишането, нито нищо, отиде в банята, докато тя си обличаше нощницата, взе бръснача и я закла с един удар.

Флорентино Ариса узна това доста дни по-късно, когато укрилият се съпруг бе заловен и разказа пред вестниците причината за престъплението и как е била извършено. Години наред Флорентино Ариса се ужасяваше при мисълта за подписаните писма, броеше от колко години излежава присъдата си убиецът, който го познаваше много добре от сделките си по корабите, но се страхуваше не толкова от бръснача му, нито от обществения скандал, а най-вече да не би Фермина Даса да научи за изневярата му. През тези години на неспокойно очакване веднъж жената, която се грижеше за Трансито Ариса, се забави по-дълго на пазара заради неочаквания за сезона проливен дъжд и когато се върна вкъщи, я намери умряла. Седеше на люлеещия се стол, цялата както винаги изрисувана и накичена с цветя, а очите ѝ изглеждаха толкова живи и усмивката — тъй дяволита, та жената чак след два часа разбра, че е умряла. Преди това обаче Трансито Ариса бе изровила изпод кревата делвите и бе раздала на махленските деца съкровището от златни бижута и скъпоценни камъни, разправяйки им, че можели да се ядат като бонбончета, та после така и не можаха да открият някои от най-ценните. Флорентино Ариса я погребва в някогашния чифлик Мано де Диос, известен още като Холерното гробище, и посади на гроба ѝ розов храст.

Още при първите посещения на гробището Флорентино Ариса откри, че съвсем наблизо е погребана Олимпия Сулета, без надгробна плоча, обаче името и датите бяха изписани с пръст по още незасъхналия цимент на криптата и той ужасен помисли, че това е кървава гавра на съпруга ѝ. Когато розовият храст цъфна, той оставяше по една роза на гроба ѝ, ако наоколо нямаше никой, а по-късно ѝ посади една издънка, отрязана от розовия храст на майка му. Двата храста се разрастваха така буйно, че Флорентино Ариса трябваше да носи градинарски ножици и други инструменти, за да ги поддържа в ред. Но не бе по силите му: след няколко години двата розови храста се разпростряха като шубрак между гробовете и доброто Холерно гробище оттогава почна да се нарича Гробище на розите, докато някакъв кмет, чужд на реализма на народната мъдрост,

изкорени в една нощ розовите храсти и закачи на входната арка републиканския надпис: Общо гробище.

Смъртта на майката обрече Флорентино Ариса отново да робува на маниакалните си занимания: службата, стриктно редуващите се срещи с хроничните любовници, партиите домино в Търговския клуб, старите любовни книги, неделното ходене на гробището. Това беше ръждата на навика, толкова оскърбителна и страшна, но пък именно тя го предпазваше да осъзнае възрастта си. И все пак една декемврийска неделя, когато розовите храсти между гробовете вече бяха надвили градинарската ножица, той забеляза ластовиците, накацали по жиците на току-що прокараното електричество. Внезапно си даде сметка колко време бе изминало от смъртта на майка му и колко — от убийството на Олимпия Сулета, и колко още от онзи далечен декемврийски следобед, когато Фермина Даса му бе изпратила писмо, в което му казваше, че да, тя завинаги ще го обича. До този миг той се бе държал, сякаш времето минаваше за другите, но не и за него. Предишната седмица бе срещнал една от многото двойки, оженили се благодарение на неговите писма, и не можа да познае големия им син, който беше негов кръщелник. Измъкна се от неудобното положение с общоприетата преструвка: „По дяволите, ама той станал цял мъж!“ Продължаваше да се държи така дори и след като тялото започна да му изпраща първите сигнали за тревога — на него, който винаги бе имал желязното здраве на болнавите. Трансита Ариса често казваше: „Моят син е боледувал единствено от холера.“ Тя бъркаше холерата с любовта, естествено, и то много преди да се замъгли паметта ѝ. Но въпреки това тя пак се лъжеше, защото синът ѝ тайно беше боледувал шест пъти от бленорея, макар лекарят да твърдеше, че не били шест, ами едно и също заболяване, което се проявявало след всяко загубено сражение, но никой мъж, и особено той, не го смяташе за болест, ами за боен трофей.

Едва навършил четиридесет години, му се наложи да отиде на лекар, защото изпитваше неопределени болки в различни части на тялото. След многобройни прегледи лекарят му каза: „От възрастта е.“ Той си отиваше всеки път вкъщи, без дори да се запита дали всичко това има нещо общо с него. Защото единствената отправна точка в миналото му беше мимолетната любов с Фермина Даса и само онова, което имаше нещо общо с нея, имаше нещо общо със сметките в

неговия живот. Затова в деня, когато забеляза ластовиците по електрическите жици, той прехвърли наум миналото си до най-далечния спомен, прехвърли случайните любви, неизброимите препятствия, които трябваше да преодолее, за да стигне до ръководен пост, безчетните злополуки, предизвикани от ожесточената му решимост Фермина Даса да бъде негова и той неин над всичко и въпреки всичко; и едва тогава откри, че животът му отминава. Усети как отвътре го разтърсват ледени тръпки, та чак му притъмня, изпусна градинарските инструменти и трябваше да се подпре на зида на гробището, за да не го повали първият удар на старостта.

— По дяволите — каза си той ужасен, — изминали са тридесет години!

Така беше. Тридесет години, които бяха минали и за Фермина Даса, естествено, но за нея те бяха най-приятният и съзидателен период в живота ѝ. Ужасните дни от замъка Касалдуеро бяха изхвърлени на бунището на паметта. Тя живееше в новата си къща в квартал Ла Манга, напълно господарка на съдбата си, заедно с един съпруг, когото пак би избрала измежду всички мъже на света, ако трябваше отново да избира; с един син, който продължаваше традицията на рода в Медицинския факултет; и с една дъщеря, която толкова приличаше на нея, когато беше на същите години, та понякога я смущаваше усещането, че се вижда повторена. Още три пъти бе ходила в Европа след онова злощастно пътуване, на което смяташе, че тръгва, за да не се върне никога повече в този печен ужас.

Бог трябва да беше чул най-сетне нечии молитви — на втората година от пребиваването им в Париж, когато Фермина Даса и Хувенал Урбино тъкмо почваха да търсят останките от любов из развалините, една среднощна телеграма ги събуди с вестта, че доня Бланка де Урбино е тежко болна, и почти веднага пристигна друга с вестта за смъртта ѝ. Отпътуваха незабавно. Фермина Даса слезе от кораба в траурна туника, чиято ширина не успяваше да прикрие състоянието ѝ. Беше отново бременна и новината породила една популярна песничка — по-скоро закачлива, отколкото заядлива, чийто припев се задържа на мода до края на годината: „Какво ли си имаш, красавице, в Париж, че идеш ли, се връщаш тука да родиш?“ Въпреки простоватите думи доктор Хувенал Урбино години наред поръчваше да я пеят на

празненствата в клуб „Социал“, за да изтъкне високия си дух и благоразположение.

Аристократичният замък на маркиз Де Касалдуеро, за чието съществуване и герб така и не бяха открити достоверни сведения, бе продаден първо на градската съкровищница за прилична цена, а покъсно препродаден за цяло състояние на правителството, след като един холандски изследовател бе почнал да прави разкопки, за да докаже, че точно там се намирал истинският гроб на Христофор Колумб: петият поред. Сестрите на доктор Урбино отидоха да живеят в манастира на салезианките^[3], но без да дават обет, а Фермина Даса остана в старата си бащина къща, докато завършат вилата в Ла Манга. Влезе в нея с твърда стъпка, влезе, за да разпорежда, обзаведе я с английската мебел, донесена от сватбеното пътешествие, и с допълнителните неща, пристигнали след пътуването за сдобряване, като от първия ден почна да я пълни с всякакви екзотични животни, които лично ходеше да купува от антилските платноходи. Влезе с възврънатия си съпруг, с добре възпитания син и с дъщерята, родена четири месеца след завръщането им, която кръстиха Офелия. Доктор Урбино от своя страна проумя, че е невъзможно да си възвърне съпругата така пълно, както по време на сватбеното пътешествие, защото тъкмо тази част любов, която той желаше, тя бе отдала на децата заедно с повечето от времето си, но той се научи да живее и с остатъците, та дори да бъде щастлив. Дълго мечтаната хармония достигна кулминацията си, където най-малко очакваха: на една галавечеря поднесоха изключително вкусно ястие, което Фермина Даса не можа да познае от какво е. Започна с една добра порция, но толкова ѝ хареса, че си взе още една, и тъкмо съжали, че заради добрия тон не може да си сервира трета, когато разбра, че току-що е изяла с неподозирана наслада две препълнени порции патладжаново пюре. Загуби с достойнство: оттогава във вилата в Ла Манга се поднасяха патладжани под всевъзможна форма и тъй често, както в замъка на маркиз Де Касалдуеро, а всички толкова ги обичаха, че на стари години доктор Хувенал Урбино развеселяваше свободните мигове, повтаряйки, че иска да има още една дъщеря, за да я кръсти Беренхена^[4] Урбино.

Фермина Даса тогава вече знаеше, че личният живот за разлика от светския е променлив и непредвидим. Затрудняваше се да установи

същинската разлика между деца и възрастни, но в последна сметка отдаваше предпочитанието си на децата, защото те имаха по-верен критерий. Достигнала вече зрелостта, неподвластна на измамни илюзии, тя почна да предусеща разочарованието, че никога не може да бъде такава, каквато мечтаеше да стане като млада в Евангелската градина, а се бе превърнала в нещо, което не смееше да назове дори пред самата себе си: една луксозна слугиня, В обществото вече бе станала най-обичаната, най-харесваната, затова и най-много вдъхваща страхопочитание, но в управлението на дома към нея се предявяваха изключително строги изисквания без никаква прошка. Тя винаги имаше чувство, че живее живот, даден ѝ на заем от съпруга: беше пълновластна господарка на една огромна империя на щастието, създадена от него и само за него. Знаеше, че той я обича над всичко, повече от всекиго другото на света, но само за себе си: беше на свещенослужение при него.

Ако нещо ѝ действуваше убийствено, то бе непрекъснатата верига на всекидневното хранене. Защото ястията не само трябваше да бъдат готови навреме, но да бъдат съвършени и точно тези, които той искаше, без да го питат предварително. Ако тя го попиташе някой път, просто като един от безбройните безполезни домашни ритуали, той отговаряше, без да вдигне поглед от вестника: „Какво да е.“ Казваше го искрено, по своя приветлив начин, защото по-непретенциозен съпруг човек не можеше да си представи. Но седнеха ли да се хранят, то не биваше да бъде какво да е, ами точно каквото той искаше, без никаква грешка: месото да няма вкус на месо, рибата да няма вкус на риба, свинското да няма вкус на сланина, пилето да няма вкус на перушина. Дори когато не беше сезон за аспержи, трябваше да му намира на каквато и да било цена, та да се радва той на уханната си урина. Тя не винеше него, винеше живота. Но пък той беше безпощаден персонаж от живота. Достатъчно беше и най-лекото подозрение, за да отстрани чинията пред себе си с думите: „Това ястие е готвено без любов.“ За тези неща въображението му нямаше граници. Веднъж, още неопитал отварата от лайкучка, той я върна с думите: „Тази помия има вкус на прозорец.“

И тя, и прислужничките се смаяха, защото не бяха чували някой някога да е пил варен прозорец, по като вкусиха отварата, опитвайки се да разберат, разбраха — имаше вкус на прозорец.

Той беше съвършеният съпруг: никога не вдигаше нищо от пода, не гасеше лампите, пито затваряше вратите. В полумрака на утрото, като се окажеше, че му липсва някое конче, тя го чуваше да казва: „Човек трябва да има две съпруги, една за обичане и друга — да му шие копчетата.“ Всеки ден при първата глътка кафе и първата лъжица димяща супа той надаваше сърцераздирателен вой, който вече никого не стряскаше: „Ако някой ден напусна тази къща, да се знае, че е, защото ми омръзна вечно да ходя с изгорен език.“ Твърдеше, че готвели най-вкусните и разнообразни обеда все в дните, когато взимал пургатив и не можел да ги опита, и толкова беше сигурен, че това е едно коварство на съпругата му, че накрая не взимаше разхлабително, ако не вземеше и тя.

Измъчена от неговото неразбиране, тя пожела един необикновен подарък за рождения си ден: той да поеме за един ден домашните работи. Доктор Хувенал Урбино прие развеселен и наистина влезе във владение на къщата още от съмнало. Поднесе великолепна закуска, но забрави, че тя не обича пържени яйца и не пие кафето с мляко. После даде разпореждания за обяда в чест на рождения ден, на който бяха поканени осем души, нареди да се разтреби къщата и така се престара в усилията да се справи по-добре от нея, че още преди пладне той се предаде, и то без ни най-малко чувство на срам. От самото начало установи, че изобщо няма представа кое къде се намира, и особено в кухнята, а слугините го оставиха да обръща всичко с краката нагоре, докато търсеше всяко нещо, защото и те се бяха включили в играта. В десет часа още не беше решено какво ще се приготвя за обяда, защото още не бяха приключили почистването на къщата и оправянето на спалнята, банята остана неизмита, той забрави да сложи тоалетна хартия, да смени чаршафите и да изпрати кочияша за децата, освен това обърка задълженията на слугините: на готвачката нареди да оправи креватите, а камериерките прати да готвят. В единадесет часа, малко преди да дойдат гостите, хаосът в къщата бе толкова голям, че Фермина Даса, умирайки от смях, пое командуването в свои ръце, но не с тържествуващ вид, както бе искала, а затрогната от съжаление към домакинската безполезност на съпруга си. Той се измъкна от поражението с вечния си довод: „Поне не бях толкова зле, колкото би била ти, ако се хванеш да лекуваш болните.“ Но урокът се оказа полезен, и то не само за него. С течение на годините двамата по

различни пътища бяха стигнали до мъдрия извод, че нищо на този свят не е толкова трудно, както любовта — иначе и не биха били в състояние да живеят заедно, нито да се обичат.

В разгара на новия си живот Фермина Даса срещаше Флорентино Ариса по различни обществени прояви толкова по-често, колкото повече той израстваше в службата, но свикна така бързо с присъствието му, че неведнъж от разсеяност забравяше да го поздрави. Често чуваше да се говори за него, защото в търговските среди неговото предпазливо, по неударжимо издигане в КРК беше постоянна тема. Забеляваше как маниерите му стават по-изтънчени, а стеснителността му се разсейва като загадъчна далечина, лекото напълняване му стоеше добре, отиваше му улегналостта на възрастта и достойно понасяше безмилостното оплешивяване. Единственото, с което продължаваше все така да предизвиква времето и модата, бяха мрачните му одежди, анахроничните сюртуци, вечно същата шапка, поетичните ленти вместо вратовръзки, взети от магазинчето на майка му, ужасяващият чадър. Фермина Даса свикна да го възприема по нов начин и вече не го свързваше с унилия юноша, който сядаше да въздиша по нея под вихрушката пожълтели листа в Евангелската градина. Във всеки случай никога не ѝ стана безразличен и винаги се радваше на добрите новини, които научаваше за него, защото те малко по малко облекчаваха чувството ѝ за вина.

Въпреки това, когато вече го смяташе изличен от паметта си, той отново ѝ се яви откъдето най-малко очакваше, превърнат в призрак на носталгията ѝ. Вече бе усетила първия полъх на старостта, когато взе да изпитва и чувството, че нещо непоправимо се е случило в живота ѝ, всеки път като чуеше да гърми преди дъжд. Това беше неизлечимата рана от самотната гръмотевица, прокънтявала из камънаците всеки октомврийски ден точно в три часа следобед в планината Вилянуева, а споменът за нея почваше да ѝ изглежда все по-скорошен с напредването на годините. Докато новите спомени се объркваха в паметта ѝ само след няколко дни, то спомените от прословутото пътуване из родния край на братовчедката Илдебранда ставаха тъй живи, сякаш бяха от вчера, с извратената яснота на носталгията. Спомняше си планинското селце Манауре, единствената му права и зелена улица, птиците, предвестници на добра съдба, къщата на ужасите, където се събуждаше посред нощ, плувнала в

непресъхващите сълзи на Петра Моралес, умряла от любов преди много години в същото легло, в което спеше тя. Спомняше си вкуса на тогавашната гуаяба, който никога повече не бе откривала, предзнаменованията — толкова силни, че шушненето им можеше да се сбърка с шепота на дъжда, виждаше отново топазените следобеди в Сан Хуан дел Сесар, когато излизаше на разходка със свитата оживени братовчедки и стискаше зъби да не ѝ изскочи сърцето, като приближаваха телеграфната станция. Продаде набързо бащината си къща, защото вече не можеше да понася мъката по юношеството, гледката на запустялата градина пред балкона, пророческия аромат на гардениите в горещите нощи, уплашения си израз от портрета ѝ на старинна дама от оня съдбовен за нея февруарски следобед; и докъдето и да се върнеше паметта ѝ в онези времена, тя все се натъкваше на спомени за Флорентино Ариса. Но беше достатъчно благоразумна, за да си даде сметка, че не са любовни спомени, нито пък разкаяние, а образът на някакво неудовлетворение, което оставяше по лицето ѝ следи от сълзи. Без да знае, тя бе заплашена от същия оня капан на съжалението, погубил много от нищо неподозиращите жертви на Флорентино Ариса.

Вкопчи се за съпруга си. И тъкмо по времето, когато той най-много се нуждаеше от нея, защото с десет години неизгодна преднина бе почнал да се лута сам сред мъглите на старостта и с още по-голямата несгода, че е мъж и по-слаб. Вече толкова се познаваха един друг, че още преди да навършат тридесет години брачен живот, те бяха сякаш едно и също, разделено на две същество, и се сконфузваха, задето много често си отгатваха мислите, без да искат, или пред хора изпадаха в смешното положение единият да изрече това, което другият току-що се е канел да каже. Заедно бяха преодолели ежедневните разногласия, мигновените омрази, дребнавостите и лъжливото блаженство от съпружеското съзаклятие. През този период те се обичаха най-добре, без бързана и прекаляване, като и двамата съзнаваха и бяха благодарни за невероятните си победи над превратностите на съдбата. Животът им бе отредил и занапред нови смъртни изпитания, разбира се, но вече нямаше значение: те бяха доплували до отвъдния бряг.

---

[1] Когато осъмнеш в става (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Испанското произношение на Ямайка, о-в в Карибско море — Б.НомаD ↑

[3] Монахини от религиозна конгрегация, основана през 1853 г. от свети Хуан Боско. Неин патрон е свети Франсиско де Салес. — Б.пр.

↑

[4] Патладжан (исп.). — Б.пр. ↑

За празниците по случай настъпването на новия век бе съставена модерна програма от обществени прояви, сред които най-значителна беше първото пътуване с въздушен балон, плод на неизчерпаемата инициативност на доктор Хувенал Урбино. Половината град се стече на площад Арсенал, за да наблюдава издигането на огромния тафтен балон с цветовете на националното знаме, който отнесе първата въздушна поща до Сан Хуан де ла Сиенага, отстоящ на тридесет левги североизточно по права линия. Доктор Хувенал Урбино и съпругата му, които бяха изпитали вълнението от полета по време на Световното изложение в Париж, се качиха първи в ракитовия кош заедно с инженера и още шест души почетни гости. Носеха писмо от областния губернатор до градските власти на Сап Хуан де ла Сиенага, в което бе документирано за историята, че това е първата поща, пренесена по въздуха. Един репортер от вестник „Диарио дел Комерсио“ попита доктор Хувенал Урбино какви биха били последните му думи, ако загине в предстоящото пътешествие, и той, без изобщо да се замисли, даде отговора си, който щеше да му спечели толкова хули.

— Според мен — каза той — деветнадесети век си отива за целия свят освен за нас.

Изгубен сред детински възторжената тълпа, която пееше Националния химн, докато балонът набираше височина, Флорентино Ариса се улови, че се съгласява с мнението на един мъж, който изкоментира в навалищата, че тази авантюра съвсем не подхожда за една жена, още по-малко на възрастта на Фермина Даса.

Но в края на краищата това се оказа съвсем не толкова опасно. Или попе не толкова опасно, колкото потискащо. Балонът стигна безпрепятствено до целта след спокойно пътуване по едно неправдоподобно синьо небе. Летяха устойчиво, много ниско, с лек попътен вятър, минаха първо през подножието на заснежените планински гребени, после над обширното плато Сиенага Гранде.

От небето видяха, тъй както бог ги виждаше, развалините на старинния героичен град Картагена де Индиас^[1], най-красивия на света, който жителите му бяха изоставили в паниката от холерата, след като цели три века бе устоявал на всякакви английски обсади и пиратски набези. Видяха непокътнатите крепостни стени, буренясалите улици, укрепленията, погълнати от теменуги,

мраморните дворни и златните олтари, сред които лежах вицекралете, изгнили от холерата в своите брони.

Прелетяха над наколните жилища в Трохас де Катака, боядисани в безумни цветове, над фермите за развъждане на игуани за ядене, окачените за сушене плодове от балсамина и астромелия в крайезерните градини. Стотици голи деца се хвърляха във водата, възбудени от всеобщата врява, скачаха през прозорците, скачаха от покривите на къщите и от канутата, които караха с удивителна сръчност, гмуркаха се като сардели, за да извадят пакетите с дрехи, флаконите хапчета против кашлица, храните, които красивата жена с шапка с пера им хвърляше от коша на балона.

Прелетяха над океана от сенки на банановите плантации, чиято тишина се издигаше до тях като мъртвешки полъх, и Фермина Даса си спомни как като момиченце на три или четири години се разхождаше из мрачната гора, уловени за ръка с майка си, която също изглеждаше като момиче сред другите жени, облечени в муселин и като пея с бели чадърчета и газени шапки. Инженерът на балона, който разглеждаше света с бинокъл, каза: „Сякаш са мъртви.“ Подаде бинокъла на доктор Хувенал Урбино и той видя биволските каруци сред нивите, релсите на железницата, ледените вади и където и да спреше поглед, откриваше разпръснати човешки трупове. Някой се обади, че холерата взимала много жертви в селата из Сиенага Гранде. Доктор Урбино, продължавайки да гледа през бинокъла, каза:

— Трябва да е някаква много особена разновидност на холерата, понеже всеки груп има дупка от куршум в тила.

Скоро след това прелетяха над море от пяна и безпрепятствено кацнаха върху нажежения бряг, чиято напукана селитрена почва пареше като жив огън. Тук ги чакаха представителите на местните власти, защитени от слънцето само с обичайните си чадъри, тук бяха и учениците от началните училища, които размахваха знаменца в такт с химните, цариците на красотата, накичени с поувехнали цветя и корони от позлатен картон, и тълпящото се процъфтяващо население на Гайра с най-добра слава из цялото карибско крайбрежие по онова време. Фермина Даса искаше едно-единствено нещо — да види отново родното си село, за да го сравни с най-ранните си спомени, — но не разрешиха никому никъде да ходи поради опасността от холера. Доктор Хувенал Урбино връчи историческото писмо, което

впоследствие потъна в архивите и повече никой не го видя, а всички едва не се задушиха, унесени от приспивните речи. Накрая ги качиха на мулета, защото инженерът не успя да издигне отново балона във въздуха, и ги отведоха до пристана Пуебло Виехо, където блатото се сливаше с морето. Фермина Даса беше сигурна, че като съвсем малка е минавала оттук с майка си в каруца, теглена от два вола. Като порасна, тя често го разказваше на баща си, но той и до смъртта си бе убеден, че е невъзможно тя да го помпи.

— Много добре си спомням това пътуване и всичко беше точно така — й казваше той, — но то стана поне пет години преди да се родиш.

Членовете на експедицията с балон се върнаха след три дни в пристанището на своя град, изтощени от бурята, вилняла цяла нощ, и бяха посрещнати като герои. Изгубен в тълпата, Флорентино Ариса долови по лицето на Фермина Даса следи от изживения ужас. Но същия следобед я видя пак на демонстрация по колоездене, която се провеждаше също под патронажа на съпруга ѝ, и не откри у нея никакви признаци на умора. Караше един необикновен велосипед, който по-скоро приличаше на цирков уред, с огромно предно колело, над което седеше тя, и едно задно, съвсем мъничко, което служеше само за опора. Беше облечена в шарени шалвари от кенар, които скандализираха възрастните дами и зашеметиха господата, но във всеки случай никой не остана безразличен към нейната ловкост.

Този и много други нейни образи, събирани през годините, се явяваха на Флорентино Ариса внезапно, когато им хрумнеше, и пак така изчезваха, оставяйки в сърцето му да вършее мъката. Но именно те изпълваха петолинието на живота му, защото той опознаваше жестокостта на времето не на собствен гръб, а в неуловимите промени у Фермина Даса всеки път като я видеше.

Една вечер влезе в хана на дон Санчо, луксозен ресторант в колониален стил, и седна по привичка в най-уединеното кътче, за да изяде сам скромната си като за птиченце вечеря. Внезапно видя Фермина Даса в голямото огледало в дъното — седеше на масата заедно с мъжа си и още две двойки и под такъв ъгъл, че той можеше да вижда отражението ѝ в целия му блясък. Държеше се непринудено, като водеше разговора с изящество и смях, който избухваше като

фойерверки, а красотата ѝ беше още по-лъчиста под огромните кристални полилеи: Алиса отново бе минала през огледалото.

Флорентино Ариса я наблюдаваше до насита, със затаен дъх, гледаше я как се храни, как едва привкусва виното, как се шегува с четвъртия от рода дон Санчо, изживя заедно с нея един миг от живота ѝ и от самотната си маса повече от час се разхождаше невидим в запретеното за него убежище на личния ѝ свят. После изпи още четири чаши кафе, за да минава времето, докато я видя да си тръгва заедно с цялата група. Минаха толкова близо, че той различи нейния мирис сред полъха от парфюми на останалите в компанията ѝ.

От тази вечер и в продължение на цяла година Флорентино Ариса упорито преследваше собственика на хана, като му предлагаше каквото пожелае — в пари или в услуги и въобще в каквото най-много е мечтал през живота си, — само и само да му продаде огледалото. Не беше лесно, защото дон Санчо вярваше на легендата, че разкошната му рамка, изработена от виенски резбари, била близник на рамка, принадлежала на Мария-Антоанета, но безследно изчезнала: две уникални скъпоценности. Когато той най-сетне отстъпи, Флорентино Ариса закачи огледалото в салона на къщата си не заради съвършената рамка, а заради вътрешното пространство, което бе заемано цели два часа от любимия образ.

Почти винаги като срещнеш Фермина Даса, тя беше под ръка със съпруга си, двамата в пълна хармония се движеха сред свой собствен вътрешен мир с удивителната съгласуваност на сиамци, която се нарушаваше само когато го поздравяваха. Доктор Хувенал Урбино наистина му стискаше ръка с топло чувство, а понякога дори си позволяваше да го потупа по гърба. Тя обаче го бе осъдила на безличния режим на официалностите и никога и с най-малък жест не му позволи да заподозре, че го помни от моминските си години. Живееха в два различни свята, но докато той полагаше всякакви усилия, за да намали дистанцията, тя непрестанно я увеличаваше. Чак след много години той дръзна да помисли, че нейното безразличие бе само броня срещу страха. Тази мисъл го осени внезапно при кръщаването на първия речен параход, построен в местната корабостроителница, което беше и първият официален случай, когато Флорентино Ариса представи чичо си Леон XII като първи заместник-председател на КРК. Това съвпадение придаде на акта особена

тържественост и присъствуваше всеки, който имаше някакво значение в живота на града.

Флорентино Ариса приемаше поканените в главния салон на кораба, още с мирис на прясна боя и разтопен катран, когато откъм кея избухна гръм от ръкопляскания и духовият оркестър веднага подхвана победен марш. Трябваше да овладее потръпването си, старо почти колкото самия него, като види прекрасната жена на своите мечти под ръка със съпруга си, блестяща в своята зрелост, да преминава като кралица от други времена сред почетната гвардия в парадни униформи, под буря от серпентини и свежи цветя, които ѝ хвърляха от прозорците. И двамата отвърщаха с ръка на оваците, по тя бе толкова ослепителна, че изглеждаше сама сред тълпата — облечена цялата в кралско златно — от обувките с високи токчета и лисичите опашки на шията до шапката е форма на камбана.

Флорентино Ариса ги посрещна на мостика заедно с областните власти сред грохота от музика, ракети и трикратното избучаване на корабната сирена, което забули кея в пара. Хувенал Урбино поздрави редицата посрещани с присъщата си непринуденост, която оставяше у всекиго впечатлението, че той храни особено добри чувства лично към него: първо капитана на кораба в парадна униформа, после архиепископа, после губернатора и съпругата му, кмета и неговата жена, след това началника на военния гарнизон — андинец, отскоро пристигнал в града. Редом до официалните лица бе застанал Флорентино Ариса, облечен в тъмен сукнен костюм, почти невидим сред толкова видни личности. След като поздрави началника на гарнизона, Фермина сякаш се поколеба пред протегнатата ръка на Флорентино Ариса. Военният, понечил да ги представи един на друг, я попита дали се познават. Тя не отговори нито с да, нито с не, а само подаде ръка на Флорентино Ариса със салонна усмивка. Същото се бе случвало на два пъти в миналото, щеше да се случва и занапред, и Флорентино Ариса го възприемаше винаги като поведение, присъщо на характера на Фермина Даса. Но в онзи ден с безкрайната си способност за илюзии той се запита дали пък това ожесточено безразличие не бе прикритие на любовна мъка.

Самото хрумване разпали още повече любовта му. Отново започна да се навърта покрай къщата на Фермина Даса, изпълнен със същите копнежи както преди толкова години в Евангелската градина,

но вече не с умишленото намерение тя да го забележи, а само с желанието той да я зърне, за да знае, че все така я има на този свят. Но сега трудно можеше да остане незабелязан. Квартал Ла Манга се намираше на един остров, до неотдавна почти безлюден, отделен от стария град е канал от зеленияса ли води и обрасъл в храсталаци, давали убежище на неделните влюбени в колониалната епоха. През последните години бяха разрушили стария каменен мост, строен от испанците, и вдигнаха нов, от съвременни материали и с фенери, за да осветяват мулешкия трамвай. Отначало жителите на Ла Манга бяха подложени на едно мъчение, непредвидено в проекта — не можеха да заспват от построената наблизо първа електроцентрала в града, чиито вибрации бяха също като непрекъснато земетресение. Дори самият доктор Хувенал Урбино с цялото си влияние не можа да издействува преместването ѝ някъде, където нямаше толкова да ги смущава, докато на помощ не му се притече несъмненото му съучастничество с провидението. Една нощ котелът на станцията избухна с взрив от пара, полетя над новите къщи, мина по въздуха над половината град и разруши главната галерия на някогашния манастир „Свети Юлиан Гостоприемни“. Старата порутена сграда бе изоставена в началото на годината, по котелът причини смъртта на четирима затворници, които същата нощ били избягали от местния затвор и се укрили в параклиса.

Тихото предградие с красиви любовни традиции се превърна в луксозен жилищен квартал и вече не бе подходящо за бездомните влюбени. През лятото уличите тънеха в прах, зимъс се заблатьяваха, а през останалото време на годината оставаха безлюдни, защото малкото на брой къщи се криеха сред кичести градини и вместо с високите стари балкони вече се строяха с ниски мозаични тераси, направени сякаш нарочно за да прогонват тайните влюбени. Добре, че по това време беше станало на мода да се наемат за следобедни разходки стари каляски, приспособени за един кон, и обиколката завършваше на едно възвишение, откъдето покъртителните октомврийски залеzi се наблюдаваха по-добре, отколкото от кулата на фара; можеха да се видят и акулите, които стаени дебнеха край плажа на семинаристите; и презокеанският параход, огромен и бял, който сякаш можеше да се докосне с ръка, като влизаше всеки четвъртък през канала в пристанището. Флорентино Ариса обичаше да наема каляска след някои тежък работен ден в службата, но не сгъваше гюрука, както

правеха всички през горещите месеци, ами се стаяваше в дъното на седалката, невидим в сянката, винаги сам, като поръчваше на кочияша непредвидими посоки, за да не събуди подозрения. Но едничкото, което всъщност го интересуваше от разходката, беше партенонът от розов мрамор, полускрит между кичести бананови и мангови дървета, неудачно копие на идиличните къщи от памуковите плантации в Луизиана. Децата на Фермина Даса се връщаха вкъщи малко преди пет часа следобед. Флорентино Ариса ги виждаше да слизат от семейния файтон, а след това доктор Хувенал Урбино да излиза на всекидневните си лекарски посещения, но за цяла година обиколки не можа да зърне дори сянката на тази, за която жадуваше.

В един юнски следобед, когато се изля първият опустошителен дъжд, Флорентино Ариса настоя да продължи самотната си разходка, но конят се подхлъзна и се строполи в калта. Той ужасен видя, че се намират точно пред вилата на Фермина Даса, и замоли отчаяно кочияша, без да помисли, че това ще го издаде:

— Само не тук, моля ви — завика той. — Където и да с, само не тук.

Притеснен от подканите му, кочияшът се опита да изправи коня, без да го разпрегне, и оста на каляската се счупи. Флорентино Ариса слезе както можа и остана под безмилостния дъжд потънал от срам, докато мина друга кола и му предложиха да го откарат. Докато чакаше, една от слугините на семейство Урбино го бе видяла, целият прогизнал, да шляпа в кал до колене и му занесе чадър, докато иде да се подслони на терасата. Такова щастие Флорентино Ариса не бе мечтал и в най-необузданите си блянове, по точно тогава би предпочел да умре, отколкото да го види Фермина Даса в това състояние.

Докато живееха в стария град, Хувенал Урбино и семейството му в неделя ходеха пеш до катедралата за утринната литургия, която бе по-скоро светски, отколкото религиозен дълг. По късно, когато се преместиха, те ходеха на литургия с каретата години наред и понякога се задържаха да побъбрят с приятели под палмите в парка. Но когато построиха семинарийската съборна черква в Ла Манга, със собствен плаж и гробище, те престанаха да ходят в катедралата освен в много тържествени случаи. Останал в неведение за тези промени, Флорентино Ариса няколко недели ги причакваше на терасата на Енорийското кафене, като следеше навалищата и след трите служби.

После разбра грешката си и в четирите недели на август ходеше в новата черква, станала на мода през последните години, като всеки път откриваше на утринната служба доктор Хувенал Урбино с децата си, по Фермина Даса я нямаше с тях. През една от тези недели той посети намиращото се в съседство ново гробище, където жителите на квартал Ла Манга вече строяха пищните си гробници, и сърцето му подскочи, когато в сянката на големи сейбови дървета откри най-пищната от всички, вече завършена, с готически витражи, мраморни ангели и надгробни плочи за цялото семейство със златни букви. Сред тях, разбира се, беше и плочата на допя Фермина Даса де Урбино де ла Кале, а до нея — на съпруга ѝ, с обща епитафия „Заедно и в покоя божи“.

До края на годината Фермина Даса не се появи на нито едно светско или обществено събитие, та дори и по коледните празници, в които те със съпруга ѝ обикновено бяха най-престижните участници. Но отсъствието ѝ бе забелязано най-вече на представлението за откриване на оперния сезон. В антракта Флорентино Ариса се натъкна на една групичка, в която явно говореха за нея, макар че не споменаваха името ѝ. Разправяха, че някой я видял през юни да се качва в полунощ на презокеанския параход на компанията „Кюнар“, отплавал за Панама; била с тъмен воал, та да не се забелязват опустошенията от срамната болест, която я разяждаше. Някой попита какво ли е било това зло, толкова ужасно, че да посмее да сполети една тъй всесилна жена, и отговорът, който получи, преливаше от черна жлъч:

— Една високопоставена дама би могла да боледува единствено от туберкулоза.

Флорентино Ариса знаеше, че богатите в неговия край не страдаха от краткотрайни болести. Или умираха внезапно, почти винаги в навечерието на някой голям празник, който пропадеше поради траура, или гаснеха в бавни, отвратителни болести, чиито тайни накрая ставаха публични. Отшелничеството в Панама беше почти задължителната присъда в живота на богатите. Те се оставяха на божията воля в Адвентистката болница — огромно тайнствено бяло тухлено здание, загубено в праисторическите дъждове на областта Дариен, където болните губеха представа за малкото живот, който им оставаше, и в чиито самотни стаи с ледени пердета човек не можеше

да определи дали мирисът на карболова киселина бе мирис на здраве или на смърт. Излекуваните се връщаха натоварени с щедри подаръци, които раздаваха с широка ръка и с известна печал, та да им бъде простена нетактичността, че са останали живи. Някои се връщаха с корем, прорязан от варварски шевове, правени сякаш с обущарски канап, и току повдигаха риза, за да ги показват на гостите, сравняваха ги с шевовете на други, които бяха умрели, задушени от прекаленото щастие, и до края на живота си не преставаха да разказват ангелските видения, които им се явявали под въздействието на хлороформа. Никой обаче не узна виденията на незавърналите се и на най-печалните сред тях — изгнаниците в туберкулозния павилион, които бяха умрели по-скоро от униятието на дъждовете, отколкото от мъките на болестта.

Заставен да избира, Флорентино Ариса се чудеше какво точно да предпочете за Фермина Даса. Преди всичко предпочиташе истината, дори да се окажеше непоносима, но колкото и да я търсеше, не можа да я узнае. Недопустимо му се струваше никой да не може да му даде и най-малкия знак в потвърждение на чутата мълга. В света на речните кораби, неговия свят, нямаше тайна или нещо поверително, което да не се узнае. Въпреки това никой нищо не бе чувал за жената с черния воал. Никой нищо не знаеше в един град, където се знаеше всичко, а много неща се узнаваха дори преди да са станали. Особено нещата на богатите. Обаче никой не можеше с нищо да обясни изчезването на Фермина Даса. Флорентино Ариса продължи да обикаля из Ла Манта, слушаше безбожно литургии в базиликата на семинарията, присъствуваше на светските събития, които в друго душевно състояние изобщо не го интересуваха, по течението на времето само увеличаваше вероятността на мълвата. В къщата на Урбино всичко изглеждаше нормално освен отсъствието на майката.

По време на всички тези издирвания Флорентино Ариса се натъкна на други сведения, които не знаеше или поне не бе търсил. Сред тях и вестта, че Лоренсо Даса е починал в родното си бискайско село. Спомняше си го отпреди години в шумните шахматни воени в Енорийското кафене, с глас, прегракнал от много говорене и все по-дебел и загрубял, колкото повече затъваше в плуващите пясъци на една противна старост. Не бяха си продумвали от онази неприятна закуска с мастика през миналия век и. Флорентино Ариса беше сигурен, че Лоренсо Даса продължава да го мрази така, както и той него, дори след

като осигури заможен брак на дъщеря си, което бе станало единствен смисъл на живота му. Твърдо решен да открие достоверни сведения за здравословното състояние на Фермина Даса, той стигна до Енорийското кафене, където се надяваше да ги научи от баща и — това беше по времето, когато се проведе историческият шахматен турнир, в който Херемия де Сант Амур игра сам срещу четиридесет и двама противници. Та така Флорентино Ариса научи за смъртта на Лоренсо Даса и се зарадва от все сърце, макар да съзнаваше, че цената на тази радост може да бъде окончателното разминаване с истината. Накрая прие версията с болницата за отписаните, като единствена утеха му беше известната поговорка: „Болна жена — вечна жена“. В дните на отчаяние се примиряваше с мисълта, че новината за смъртта на Фермина Даса — ако това се случи — ще го намери и без да я търси.

Но не беше писано да я получи. Защото Фермина Даса, жива и здрава, се намираше в имението, където братовчедка ѝ Илдебранда Санчес живееше забравена от света, на половин левга от село Флорес де Мария. Беше си отишла без скандал, по взаимно споразумение с мъжа си, объркани и двамата като юноши от единствената сериозна криза за двадесет и пет години стабилен брак. Тя ги бе сполетяла в улегналата зряла възраст, когато вече се смятаха спасени от засадите на съдбата, когато децата им бяха отраснали и добре възпитани, а тях двамата ги чакаше бъдеще, в което да остаряват без горчивина. Случилото се ги връхлетя толкова неочаквано, че не се опитаха да търсят изход чрез викове, сълзи и посредници, както бе обичай тук в Карибието, ами чрез мъдростта на европейските нации, и докато се чудеха по тукашен ли, по тамошен ли начин да се оправят, вече бяха нагазили в една такава детинска каша, която не се знаеше откъде е. Накрая тя реши да си отиде, без изобщо да знае защо и за какво — ей така, от злоба, а той не можа да я възпре поради гузната си съвест.

Фермина Даса действително бе отплавала в полунощ, съвсем тайно и покрита с траурен воал, обаче не с презокеанския кораб на компанията „Кюнар“ за Панама, а с редовното корабче за Сан Хуан де ла Сиенага, града, в който се бе родила и живяла до пубертета и тъгата ѝ за който ставаше все по-нетърпима с всяка изминала година. Против волята на съпруга и нравите на времето тя замина, придружена само от едно петнадесетгодишно девойче, храненица на дома им, но бяха известили за пътуването ѝ капитаните на корабите и пристанищните

власти. Когато взе безразсъдното си решение, тя съобщи на децата, че отива да прекара три месеца при леля Илдебранда, но смяташе да остане завинаги. Доктор Хувенал Урбино познаваше много добре твърдия ѝ характер, но беше толкова разстроен, че смирено го прие като божие наказание за тежката си вина. Но светлините на кораба още не бяха изчезнали, когато и двамата се разкаяха за проявената слабост.

Макар че поддържаха официална кореспонденция за здравето на децата и по други домашни въпроси, минаха почти две години, без нито единият от двамата да открие някакъв път за връщане, който да не е миниран от гордостта. На втората година децата отидоха да прекарат ваканцията във Флорес де Мария, а Фермина Даса направи всичко възможно да изглежда доволна от новия си живот. Поне до такъв извод стигна Хувенал Урбино от писмата на сина. Освен това по същото време там бе на пасторска обиколка епископът на Риоача, яхнал под сянката на балдахина прословутото си бяло муле с покривало, извезано със сърма. Следваха го поклонници от далечни села, акордеонисти, амбулантни търговци на лакомства и амулети и чифликът в продължение на три дни бе станал приют за инвалиди и недъгави, които всъщност идваха не заради учените проповеди и пълното опрощение на греховете, а заради способностите на мулето, за което се носеше мътва, че правело чудеса тайно от господаря си. Епископът беше много близък със семейство Урбино де ла Кале още от годините си на обикновен свещеник и един ден се измъкна от свитата си, за да обядва в чифлика на Илдебранда. След обяд, на който разговаряха само по земни дела, той отведе настрана Фермина Даса и поиска от нея да се изповяда. Тя му отказа любезно, но твърдо, с ясният довод, че няма за какво да се покайва. Макар че не това бе целта ѝ или поне не го направи нарочно, тя остана с впечатление, че отговорът ѝ щеше да стигне където трябва.

Доктор Хувенал Урбино после неведнъж казваше, не без известен цинизъм, че вината за тези две горчиви години от живота му не била негова, а на жена му, която имала лошият навик да души обличаните дрехи на семейството, дори и своите, за да определи по миризмата дали са за пране, макар и да изглеждат чисти. Правеше го още от малка и не знаеше, че се забелязва толкова, докато мъжът ѝ не ѝ обърна внимание още в първата брачна нощ. Забелязал бе също, че пуши поне три пъти на ден, затворена в банята, но това не му правеше

впечатление, защото жените от неговите среди имаха обичай да се затварят някъде на групички и да говорят за мъже, да пушат, та дори да пият евтина ракия, докато се затъркалят по пода, пияни като хамали. Но навикът ѝ да души всяка попаднала ѝ дреха му се струваше не само непонятен, но и опасен за здравето. Тя го обръщаше на шега, както правеше с всичко, което не искаше да обсъжда, и казваше, че бог ѝ е сложил не само за украшение тоя любопитен нос като на златен кос. Една сутрин, докато тя беше на пазар, прислугата подлуди всички наоколо да търсят тригодишния син, когото не можеха да намерят никъде из къщата. Тя се върна в разгара на паниката, направи два-три кръга като куче следотърсач и откри детето заспало в един гардероб, където никой не си бе помислил, че може да се е скрило. Когато мъжът ѝ смаян попита как го е открила, тя отвърна:

— По мириса на аки.

Всъщност обонянieto ѝ служеше не само за прането и за намиране на изгубени деца: то беше нейното сетиво за ориентация във всички области на живота и преди всичко в светския. Хувенал Урбино беше забелязал това през годините на брака им и особено в началото, когато я смятаха за пришълка в една среда, настроена враждебно към нея от триста години насам, по въпреки това тя плуваше между гъсталаците от заострени като ножове корали, без да се сблъска с никого, и се справяше със света по някакъв свръхестествен инстинкт. Тази нейна опасна способност, която еднакво можеше да се дължи на хилядолетна мъдрост или на бездушно като камък сърце, се прояви за нещастие един неделен ден, преди да отидат на църква, когато Фермина Даса просто по навик подуши дрехите, които бе носил мъжът ѝ предния ден, и изпита смущаващото чувство, че в леглото ѝ е имало чужд мъж.

Подуши първо сакото и жилетката, докато сваляше от бутониерата часовника с ланеца и вадеше от джобовете писалката, портфейла и дребните монети, които остави на тоалетката, после помириша ризата с басти, докато махаше от нея иглата за вратовръзка, бутонелите с топаз и златното копче за подвижната яка, а после подуши и панталоните, като вадеше от тях връзката с единадесет ключа и седефената острилка, накрая подуши и гащетата, чорапите и кърпата с бродиран монограм. Не, нямаше никакво съмнение — всяка дреха носеше мирис, какъвто не е имало никога през всичките години

съвместен живот, мирис, който не можеше да определи, защото не беше нито на цветя, нито на изкуствена есенция, ами нещо свойствено на човешката природа. Тя не каза нищо, пък и не откриваше мириса всеки ден, но вече душеше дрехите му не за да провери дали са за пране, а с някаква непоносима мъка, която я разяждаше отвътре.

Фермина Даса се чудеше къде в ежедневието на съпруга ѝ може да се появява този мирис. Не можеше да бъде между утринните лекции и обяда, защото смяташе, че никоя нормална жена не може да се люби по такова време, така набързо, и то с външен човек, когато трябва да мете къщата, да оправя леглата, да пазарува, да готви обяда и обзета от притеснение да не би някое от децата да се върне преждевременно от училище с разбита глава и да я завари да се излежава в единадесет сутринта гола в стаята си и на всичко отгоре с един доктор върху пей. Освен това знаеше, че доктор Хувенал Урбино се люби само нощем, и то в пълна тъмнина, и в редки случаи преди закуска, при песента на първите птици. След този час, както казваше той, повече бил трудът да си събличаш дрехите и пак да ги обличаш, отколкото удоволствието от любовта. Така че дрехите му можеха да прихванат този мирис или по време на лекарските му посещения, или в някой момент, откраднат от вечерите му за шахмат и за кино. Последното трудно можеше да се изясни, защото Фермина Даса, за разлика от много свои приятелки, беше прекалено горда, за да шпионира мъжа си или да кара някой друг да го прави. Часовете за посещения, които изглеждаха най-подходящи за изневяра, бяха същевременно най-лесни за проверяване, защото доктор Хувенал Урбино имаше стриктни отношения с всеки свой пациент, включително и за хонорарите, като се почне от първото посещение, та чак докато ги изпратеше от този свят с последно прекръстване и едно пожелание за блаженство на душата им.

Бяха минали три седмици от първия път и Фермина Даса вече няколко дни не бе откривала мириса по дрехите, по внезапно, когато най-малко очакваше, отново го откри, и то още по-силен отпреди, при това няколко дни непрекъснато, макар че единият от тях беше неделя, когато имаха семеен празник и двамата не бяха се разделяли нито за миг. Един следобед тя се озова в кабинета му против обичая и дори против волята си, сякаш не бе тя, а друга жена, която правеше нещо, което тя самата никога не би сторила — с една изящна бенгалска лупа тя разчиташе неразбираемите бележки от посещенията през

последните месеци. За първи път влизаше сама в този кабинет, наситен с дъх на креозот, претърпан с книги, подвързани в кожи от незнайни животни, с неясни снимки на група студенти, с почетни грамоти, с астралабии и изящни ками, колекционирани с години. Тайно светилище, което винаги бе възприемала като единственото нещо от личния живот на мъжа ѝ, до което тя нямаше достъп, защото не бе част от любовта, затова и много рядко бе идвала тук, винаги в негово присъствие, и то за броени минути. Струваше ѝ се, че няма право да влиза сама, още по-малко пък на оглед, което смяташе непристойно. Но ето че беше тук. Искаше да намери истината и я търсеше с настървение, почти равно на страха да не я намери, тласкана от някакъв неудържим ураган, по-властен от вродената ѝ надменност, по-властен дори от гордостта ѝ — едно наистина заслепяващо мъчение.

Не можа да изясни нищо, защото неговите пациенти, с изключение на общите им приятели, също бяха част от запазения периметър на мъжа ѝ — хора без самоличност, познати не по лицето, а по страданията им, не по цвета на очите или по сърдечните им приключения, а по размера на черния дроб, обложеността на езика, утайката на урината, бълнуването в трескавите нощи. Бяха хора, които вярваха на мъжа ѝ, вярваха, че живеят благодарение на него, когато всъщност те живееха за него и накрая бяха свеждани до думите, написани собственоръчно от него в полето на докторската му диплома: „Спокойно, бог те очаква на вратата.“ Фермина Даса излезе от кабинета, след като прекара в него два безполезни часа, с чувството, че се е поддала на непристойно изкушение.

Насъсквана от собственото си въображение, тя започна да открива промените в мъжа си. Намираще го разсеян, без апетит на масата и в леглото, склонен към раздражителност и иронични забележки, а когато се прибираще вкъщи, вече не беше предишният стабилен мъж, а лъв в клетка. За първи път, откакто се ожениха, тя дебнеше закъсненията му, следеше ги до минута и му казваше лъжи, за да изтръгне истини, но после се чувствуваше ранена до смърт от собствените си противоречия. Една нощ се събуди стресната от призракното усещане, че мъжът ѝ я гледа в тъмното с очи, които ѝ се сториха пълни с омраза. Подобно стресване бе изживяла и като девойка, когато видя Флорентино Ариса, застанал в нозете ѝ, до леглото, само че ѝ се бе явил не като омраза, а като любов. Пък и този

път не бе видение: мъжът ѝ беше буден в два през нощта и се бе надигнал в леглото и я гледаше как спи, по когато тя попита защо го прави, той отрече. Отново положи глава на възглавницата и каза:

— Трябва да си сънувала.

От тази нощ нататък, а и заради други подобни случки, в които Фермина Даса не знаеше къде точно свършва реалността и започва сънят, тя почна да мисли, че полудява. Накрая установи, че мъжът ѝ не се е причестил в четвъртъка на Свето причастие, нито пък през последните недели, а и не бе намерил време за духовно уединение тази година. Когато го попита на какво се дължат тези странни промени в душевното му здраве, получи объркан отговор. Това бе основното доказателство, защото той не бе пропускал нито едно причестяване на такава важна дата, още от първото — на осемгодишна възраст. Така тя разбра, че съпругът ѝ не само е изпаднал в смъртен грях, но и смята да продължава, щом не прибегва до помощта на своя изповедник. Никога не си бе представяла, че Може да се страда така дълбоко за нещо, което извеждаше точно обратното на любовта, но тя наистина страдаше и реши, че единственият начин да не умре е да подпали това змийско гнездо, което я тровеше отвътре. Така и направи. Един ден взе да кърпи чорапи на терасата, докато съпругът ѝ четеше, след като бе подремнал. Внезапно тя прекъсна работата, вдигна очилата си на главата и го повика без никаква нотка на раздразнение в гласа:

— Докторе.

Той бе потънал в „L’lle des pingouins“^[2], роман, който всичко живо четеше по това време, и отвърна, без да се откъсва от текста: „Oui.“^[3] Тя настоя:

— Погледни ме в очите.

Той я погледна неவிждащо през мъглата на очилата си за четене, но и без да ги сваля, усети как го изгаря жарта на погледа ѝ.

— Какво има? — запита той.

— Ти по-добре знаеш — отвърна тя.

Не каза нищо друго. Сваля очилата си и продължи да кърпи чорапите. Тогава доктор Хувенал Урбино разбра, че дългите часове на тревожно очакване бяха свършили. Противно на това, което си бе представял за този миг, сърцето му не се разтърси от сеизмичен трус, а се изпълни от прилив на покой. Беше огромното облекчение, че се бе случило по-скоро рано, отколкото късно това, което рано или късно

трябваше да се случи: призракът на госпожица Барбара Линч най-сетне влезе в къщата.

Доктор Хувенал Урбино се бе запознал с нея преди четири месеца, когато тя чакаше за свободен прием в Болницата на милосърдието, и той мигновено усети, че нещо непоправимо се е случило току-що в съдбата му. Тя беше висока, изискана мулатка, с едра кост, с нежна и матова като меласа кожа, носеше червен костюм на бели точки и широкопола шапка от същия плат, която хвърляше сянка до клепачите ѝ. Изглеждаше с по-определен пол, отколкото всички други хора на света. Доктор Хувенал Урбино не преглеждаше в тази консултация, но винаги като минаваше оттам и разполагаше с време, влизаше, за да напомни на учениците си, че няма по-добро лекарство от точната диагноза. Затова нагласи нещата така, че да присъствува на прегледа на неочакваната мулатка, като внимаваше учениците му да не забележат някой негов жест, който да не изглежда случаен, и почти без да я поглежда, запомни отлично данните ѝ. Същия ден след последното си посещение той нареди на кочияша да мине покрай адреса, който бе дала в консултацията, и тя наистина беше там — седеше на терасата и се наслаждаваше на мартенската прохлада.

Къщата беше типично антилска, боядисана в жълто до ламаринения покрив, с ленени пердета и саксии с карамфили и папрат, окачени на портала, стъпила върху дървени стълбове в ниския воднист бряг в Мала Крианса. Един кос пееше в клетка, закачена на стряхата. На отсрещния тротоар имаше първоначално училище и кочияшът трябваше да държи здраво юздите на коня, за да не хукне подплашен, от децата, които шумно и припряно излизаха. Това бе добре дошло, защото даде възможност на госпожица Барбара Линч да познае доктора. Поздрави го с жест на стари познати, покани го на едно кафе, докато се разотидат децата, а той против навика си го изпи очарован, докато я слушаше да говори за себе си — единственото, което го интересуваше от тази сутрин и щеше да го интересува без миг покой през следващите месеци. Веднъж като младоженци един приятел бе казал в присъствие на съпругата му, че рано или късно той ще срещне една влудяваща страст, способна да подложи на изпитание устойчивостта на брака им. Докторът, който смяташе, че се познава

добре и познава здравината на моралните си корени, се бе изсмял на това прорицание. Но ето че се сбъдна.

Госпожица Барбара Линч беше дипломиран теолог и единствена дъщеря на преподобния Джонатан Б. Линч, протестантски пастор, черен и сух, който обикаляше с муле но бедняшките махали из залива, проповядвайки словото на един от многото богове, които доктор Хувенал Урбино пишеше с малка буква, за да ги различава от своя. Тя говореше добър кастилски с леко затруднение, което често препъваше синтаксиса, по пък увеличаваше чара ѝ. През декември щеше да навърши двадесет и осем години, наскоро се бе развела с един пастор, ученик на баща ѝ, с когото бе имала две години неудачен брак, и не изпитваше желание да повтаря грешката си. Каза: „Нямам друга любов освен моя кос.“ Но доктор Урбино беше прекалено сериозен, за да си помисли, че тя го казва с някакъв умисъл — напротив: попита се смутен дали толкова благоприятни съвпадения наведнъж не бяха някакъв капан на съдбата, та да трябва после тъпкано да ги плаща, но веднага отхвърли тази мисъл като теологична глупост, дължаща се на обърканото му състояние.

На сбогуване спомена случайно за сутрешния преглед, защото знаеше, че болният най-много обича да говори за страданията си, а тя бе тъй прекрасна, като говореше за своите, че той ѝ обеща да дойде пак на другия ден, точно в четири часа, за да я прегледа по-щателно. Тя се притесни — знаеше, че лекар от такава класа е далеч над възможностите ѝ, но той я успокои: „В пашата професия се опитваме богатите да плащат за бедните.“ После записа в джобния си бележник: „Госпожица Барбара Линч, Мала Криайса, събота, 4,00“. Няколко месеца по-късно Фермина Даса щеше да прочете картоната ѝ, заедно с подробностите на диагнозата, лечението и развитието на болестта. Името привлече вниманието ѝ и тя реши, че е някоя от актрисите, пътуващи с корабите от Ню Орлиънс, превозващи плодове, но адресът ѝ подсказа, че трябва да е по-скоро от Ямайка и негърка, естествено, затова я отписа с лека ръка от вкуса на мъжа си.

Доктор Хувенал Урбино подрани на съботната среща с десет минути и госпожица Линч още не беше се дооблякла, за да го посрещне. Не помнеше да е чувствувал подобно напрежение от времето, когато в Париж се явяваше на устни изпити. Излетната на ленените чаршафи в тънък копринен комбинезон, красотата на

госпожица Линч нямаше край. Всичко в нея беше голямо и силно — бедрата ѝ на сирена, кожата ѝ като печена на бавен огън, поразителните ѝ гърди, прозирните ѝ венци със свършени зъби, въобще цялото ѝ тяло излъчваше добро здраве, което именно беше човешкият мирис, откриван от Фермина Даса по дрехите на съпруга ѝ. Беше отишла на преглед, защото страдаше от нещо, което тя очарователно наричаше „усукани колики“, а доктор Урбино смяташе за сериозен симптом. Така че провери вътрешните ѝ органи по-скоро с желание, отколкото с внимание, като все повече забравяше науката си и захласнат откриваше, че това прекрасно същество и отвътре е толкова красиво, колкото и отвън. Тогава се отдаде напълно на насладата от докосването, но вече не като най-квалифицирания лекар из цялото Карибие, а като бедно божие създание, измъчвано от размира на инстинктите. В строгия му професионален живот само веднъж му се бе случвало подобно нещо и тогава бе изживял най-големия срам в живота си, защото възмутената пациентка отстрани ръката му, седна в леглото и каза: „Това, което вие искате, може и да стане, докторе, но не по този начин.“ Госпожица Линч обаче се остави в ръцете му и когато се увери напълно, че докторът вече изобщо не мисли за науката си, му каза:

— Мислех, че етиката не допуска това.

Той бе плувнал целият в пот, сякаш бе влязъл с дрехите в езеро, и избърса ръцете и лицето си с една хавлиена кърпа.

— Етиката си представя, че ние, лекарите, сме от камък — отговори ѝ той.

Тя му подаде благодарна ръка.

— Дори и да мисля така, не значи, че не може. Но представи си какво е за мен, бедната негърка, да ме загледа такъв прочут мъж.

— Не съм преставал да мисля за вас нито миг — каза той.

Направи ѝ това признание толкова боязливо, че бе достоен за съжаление. Но тя го измъкна от неудобството със смях, който озари цялата спалня.

— Знам го, откакто те видях в болницата, докторе — каза тя. — Черна съм, но не и глупава.

Съвсем не му беше лесно. Госпожица Линч държеше честта ѝ да остане неопетнена, искаше сигурност и любов и вярваше, че ги заслужава. Предостави на доктор Урбино възможност да я ухажда, но

без да влиза в стаята дори когато беше сама вкъщи. Не му позволи да стигне по-далеч от това да повтори церемонията с опипването и преслушването, с всякакво престъпване на етиката, което той пожела, но без да ѝ съблича дрехите. Той от своя страна не можеше да се освободи от захапаната примамка, да настоява с почти всекидневна обсада. От гледна точка на лекарската практика бе почти невъзможно да продължава връзката си с госпожица Линч, но той беше прекалено слаб, за да спре овреме, както слаб щеше да се окаже по-късно, за да продължи. Толкова му бяха възможностите.

Преподаваният Линч не водеше редовен живот. По всяко време той тръгваше с мулето, натоварено от едната страна с библии и брошури с богословска пропаганда, а от другата — с хранителни провизии, и се връщаше, когато най-малко го очакваха. Друго неудобство беше училището отсреща, защото децата заучаваха уроците си загледани навън и това, което най-добре виждаха, беше къщата отсреща, с врати и прозорци, разтворени докрай още от шест сутринта; виждаха как госпожица Линч окачва на стряхата клетката, та косът да научи песните им, виждаха и нея, с пъстър тюрбан, да им припява с блестящия си карибски глас, докато вършеше домашната си работа, а после я виждаха да сядва на портала и запяваше сама, на английски език, следобедните псалми.

Трябваше да изберат време, по което децата ги няма, а възможностите бяха само две — в обедната почивка между дванадесет и два часа, когато и докторът трябваше да обядва, или късно следобед, когато децата си отиваха вкъщи. Този час поначало беше подходящ, по тогава вече докторът бе приключил лекарските си посещения и разполагаше с броени минути да се прибере Вкъщи за вечеря. Третият и най-тежък проблем беше собственото му положение. Не можеше да ходи без каретата си, а тя беше прекалено известна, пък и винаги трябваше да го чака пред вратата. Би могъл да се споразумее с кочияша, както повечето му приятели от клуб „Социал“, но това бе толкова чуждо на нрава му, че когато посещенията в дома на госпожица Линч зачестиха прекалено и самият семеен кочияш в ливрея се осмели да го попита дали не е по-добре да дойде след известно време да го вземе, за да не стои каретата толкова време пред вратата, доктор Урбино го скастри остро — нещо несвойствено за него.

— Откакто те познавам, за пръв път те чувам да казваш нещо не на място — каза му той. — Ще смятам, че нищо не си казал.

Нямаше изход. В град като този бе невъзможно да се скрие някоя болест, докато каретата на лекаря чака пред вратата. Понякога докторът по собствена инициатива отиваше пеш, ако беше близо, или наемаше файтон, за да избегне злонамерени или прибързани предположения. Но и тези заблуди не вършеха много работа, защото истината можеше да се отгатне от рецептите, които се поръчваха в аптеката, та понякога доктор Урбино се принуждаваше да предписва фалшиви лекарства заедно с необходимите, за да запази свещеното право на болните да починат в мир, отнесли тайната на болестите си. Можеше да открие редица честни начини, за да оправдае престоя на каретата си пред къщата на госпожица Линч, но все пак не за много време, а още по-малко за колкото би желал той — за цял живот.

Светът му се струваше истински ад. Защото, веднъж уталожена началната жажда, двамата осъзнаха рисковете, на които се излагаха, а доктор Хувенал Урбино никога не бе имал смелост да се излага на скандали. В безумието на страстта той й обещаваше всичко, но като свършеше всичко, той пак отлагаше обещаното за после. Колкото повече нарастваше желанието му да бъде с нея, растеше и страхът да не я загуби, затова срещите им ставаха все по-припрени и трудни. Той не можеше да мисли за нищо друго. Очакваше следобедите с нетърпим копнеж, забравяше другите си задължения, забравяше всичко освен нея, но щом каретата наближеше Мала Крианса, той все по-силно молеше бог някаква пречка да го принуди в последния момент да отмине къщата. Ходеше толкова затормозен, че понякога се радваше да забележи от ъгъла бялата като памук глава на преподобния Линч, който четеше на терасата, а дъщерята в салона въвеждаше във вярата махленските деца с прочувствени псалми. Тогава си отиваше щастлив къщи, за да не предизвиква повече съдбата, по скоро след това подлудяваше от желание по цял ден и всеки ден да бъде все пет часът следобед.

И когато каретата пред вратата взе да се забелязва прекалено много, любовта им стана невъзможна, а в края на третия месец вече беше просто смешна. Видеше ли да влиза зашеметеният любовник, госпожица Линч тичаше в спалнята, без да имат време дума да си разменят. Тя предвидливо си обличаше широка пола в дните, когато го

очакваше — прекрасна ямайска пола на червени цветя с волани, — обаче без бельо, без нищо, като мислеше, че това улеснение ще предотврати страха му. Но той разваляше всичко, което правеше тя за неговото щастие. Влизаше след нея в спалнята запъхтян, потен, захвърляше с гръм и трясък по пода всичко — бастуна, лекарската чанта, панамената шапка — и се любеше обзет от паника, загрижен повече да си тръгне час по-скоро, отколкото за удоволствието им. Тя тъкмо навлизаше в тунела си от самота, когато той вече се закопчаваше, грохнал, сякаш бе правил абсолютната любов на разделителната линия между живота и смъртта, когато всъщност бе извършил само физическия подвиг, колкото го имаше в любовния акт. Обаче оставаше в графика си: забавяше се точно толкова, колкото траеше слагането на венозна инжекция от опитен медик. После си отиваше вкъщи, засрамен от слабостта си, с желание да умре, проклинайки се заради липсата на смелост. Не вечеряше, молеше се небрежно, преструваше се в леглото, че продължава да чете следобедната си книга, докато жена му се въртеше из къщата, слагайки в ред света, преди да си легне. Докато клюмаше над книгата, той постепенно навлизаше в неизбежния лес на госпожица Линч, в дъха ѝ на лежаща гора, в леглото ѝ, на което ти се иска да умреш и където тя го очакваше без нищо под влудяващата си ямайска пола, и той изгаряше от нетърпение да е пет без пет на другия ден — истински адски кръг.

От няколко години вече той усещаше бремето на собственото си тяло. Познаваше симптомите. Беше ги чел в учебниците, беше ги виждал потвърдени в реалния живот при по-възрастни пациенти, без тежки оплаквания до този миг, които изведнъж почваха да описват синдроми, извлечени сякаш дума по дума от медицински книги, по се оказваха въображаеми. Професорът му по детски болести от „Салпетриер“ го бе съветвал да избере педиатрията като най-честната специалност, защото децата се разболяват само когато наистина са болни, и не могат да казват на лекаря условни термини, а само конкретни симптоми на действително съществуващи болести. Докато възрастните, натрупат ли години, или имаха симптоми без болести, или нещо по-лошо — имаха тежки болести със симптоми на други безобидни заболявания. Той ги залъгваше с облекчителни средства, за да даде време на времето, докато свикнеха да не забелязват

неразположенията си от дългото съжителство с тях на буницето на старостта. Доктор Хувенал Урбино обаче никога не бе помислял, че лекар на неговата възраст, видял какво ли не, няма да може да преодолее тревогата, че е болен, когато не е. Или още по-лошото — само от лекарски предразсъдък да мисли, че не е болен, когато може би налети на е болен. Беше минал четиридесетте, когато каза в катедрата полу на шега, полу на истина: „Единственото, от което имам нужда в живота, е някой, който да ме разбира.“ Но когато се забърка в лабиринта на госпожица Линч, той вече го мислеше съвсем не на шега.

Всички действителни или въображаеми симптоми на възрастните му пациенти се струпваха в тялото му. Усещаше формата на черния си дроб така отчетливо, че можеше да определи точно големината му, без да го опипва. Усещаше мъркането като на дремеща котка на бъбреците си, усещаше преливащия се блясък на пикочния си мехур, усещаше жуженето на кръвта в артериите си. Понякога се събуждаше като риба на сухо, не му стигаше въздух. Имаше вода в сърцето. Усещаше го да губи ритъм за миг, да изостава с един удар като в училищните маршове, раз-два, и най-сетне го усещаше как отново се възстановява, защото бог е велик. Но вместо да прибегне към същите средства за облекчение, които даваше на болните си, той бе заслепен от ужас. Вярно беше: едничкото, което искаше от живота и като петдесет и осем годишен мъж, беше някой, който да го разбира. И така се обърна към Фермина Даса, съществото, което най-много го обичаше и което той най-много обичаше на този свят и с което тъкмо бе успял да намери покой на съвестта си.

А това се случи, след като тя прекъсна следобедното му четене и поиска да я погледне в очите, а той получи първия намек, че неговият адски кръг е разкрит. Само дете не разбираше как, защото не можеше да си представи, че Фермина Даса е разкрила истината само чрез обонянието си. Така или иначе, открай време в този град човек не можеше да има тайни. Скоро след прокарването на първите домашни телефони няколко брака, които изглеждаха стабилни, се разпаднаха само поради анонимни телефонни обаждания, а много семейства от страх върнаха телефонните апарати или дълги години отказваха да си прокарат телефон. Доктор Урбино знаеше, че съпругата му твърде много уважава себе си, за да допусне и опит за анонимно обаждане, а не можеше да си представи някой толкова дързък, че да го направи от

свое име. Боеше се обаче от стария изпитан метод: бележка, пъхната под вратата от неизвестна ръка, можеше да окаже въздействие не само защото осигуряваше двойна анонимност — и на подателя, и на получателя, но и защото пословичният му произход позволяваше да му се припише някаква метафизична връзка със знаците на провидението.

Ревността не бе влизала в къщата му — за повече от тридесетгодишния съпружески мир доктор Урбино неведнъж се бе хвалил пред хората, и дотогава то беше вярно, че е като шведските кибритени клечки, които палят само от собствената си кутийка. Но нямаше понятие каква би могла да бъде реакцията пред установената изневяра на една толкова горда жена, с толкова честолюбие и силен характер като неговата. Така че, след като я погледна в очите, както тя бе поискала, не му хрумна нищо друго, освен пак да наведе поглед към книгата, за да прикрие смущението си, и се запреструва, че е погълнат от нежните извивки на остров Алка, докато измислеше какво да направи. Фермина Даса също не каза нищо повече. Когато привърши с кърпенето на чорапите, тя нахвърли пешата безредно в кошницата, разпореди се в кухнята за вечерята и се прибра в спалнята.

Тогава именно той взе решението си така окончателно, че в пет часа следобед не мина през къщата на госпожица Линч. Обещанията за вечна любов, бляновете за тайна къща само за нея, където той ще може спокойно да я посещава, небързащото щастие чак до смъртта, всичко, което бе обещавал в разгара на любовта, бе зачеркнато веднъж завинаги. Последното, което госпожица Линч получи от него, бе златна диадема с изумруди, която кочияшът ѝ предаде без никакъв коментар, съобщение или бележка, а кутийката бе опакована в аптекарска хартия, та кочияшът да помисли, че е спешно лекарство. Повече не я видя, дори случайно, до края на живота си и само бог е свидетел каква болка му причини това героично решение и колко горчиви сълзи проля, затворен в тоалетната, за да преживее личното си поражение. В пет часа, вместо да отиде при нея, той извърши пред изповедника си акт на дълбоко покаяние, а в неделя се причести с разбито сърце, но с успокоена душа.

Същата нощ след отричането си, докато се събличаше за лягане, той повтори пред Фермина Даса горчивата литания от предутринните си безсъния, внезапните пробуждания на сърцето, желанието да плаче по свечеряване — зашифрованите симптоми на тайната любов, които

той представяше тогава като печални признаци на старостта. Трябваше да го сподели с някого, за да не умре, за да не трябва да каже истината, пък и в края на краищата тези отдушници бяха част от домашните ритуали на любовта. Тя го изслуша внимателно, но без да го поглежда, без да казва нищо, докато поемаше от ръцете му дрехите, които той събличаше. Подушваше всяка една, без да издаде с нито един жест яростта си, скатаваше я надве-натри и я хвърляше в коша за пране. Не долови мириса, но все едно: утре е друг ден. Преди да коленичи да се помоли пред малкия олтар в спалнята, той завърши изброяването на несретите си с тъжна и при това искрена въздишка: „Имам чувството, че ще умра.“ Без дори да мигне, тя му отвърна:

— Би било най-добре — каза. — Така и двамата ще бъдем спокойни.

Преди години, заболял от опасна болест, той бе заговорил, че може да умре, а тя му бе отвърнала по същия жесток начин. Тогава доктор Урбино го приписа на свойствената безпощадност на жените, благодарение на която земята продължаваше да се върти около слънцето, защото не знаеше, че тя винаги издига бариера от ярост, за да не й проличи страхът. И в този случай, най-ужасния от всички, тя се страхуваше да не остане без него.

Тази нощ обаче тя бе пожелала смъртта му с цялото си сърце и този факт го хвърли в паника. После я чу да хлипа в тъмното, съвсем тихичко, захапала възглавницата, за да не я усети той. Това окончателно го дообърка, защото знаеше, че тя не плаче лесно нито от душевна, нито от телесна болка. Плачеше само от крайна ярост, особено ако имаше нещо общо със страха, и от чувството за вина и тогава още повече се вбесяваше, защото не можеше да си прости слабостта да плаче. Той не посмя да я утеши, съзнавайки, че ще е все едно да утешава тигрица, пронизана от копие, нито намери смелост да й каже, че причините за плача й бяха изчезнали същия следобед, бяха изтръгнати из корен и завинаги от паметта му.

Умората го надви за няколко минути. Когато се събуди, тя бе запалила нощната си лампа и гледаше с широко отворени очи, но без да плаче. Нещо съдбовно се бе случило с нея, докато той спеше: утайките, наслоявани по дъното на възрастта и през всичките тези години, бяха надигнати от терзанията на ревността и излезли на повърхността, те я бяха състарили само в един миг. Смаян от

внезапните ѝ бръчки, увехналите устни, пепелявите ѝ коси, той се осмели да ѝ каже да се опита да поспи, че вече минавало два часът. Тя проговори, без да го гледа, вече без следа от гняв а гласа, почти смирено:

— Имам право да знам коя е.

Тогава той ѝ разказа всичко, с усещането, че сваля от плещите си бремето на целия свят, защото беше сигурен, че тя знае всичко и иска само да се увери в някои подробности. Но не беше така, естествено, и докато той говореше, тя отново заплака, и не със свенливите хлипове като в началото, а с неудържими солени сълзи, които се стичаха по лицето ѝ, прогаряха нощницата и възпламеняваха живота ѝ, защото той не постъпи както тя се бе надявала в дъното на душата си — да отрече всичко, да се възмути от клеветата, да плюе разярено на това копелдашко общество, което пред нищо не се спираше, за да погази чуждата чест; и да остане невъзмутим дори пред унищожителните доказателства на изневярата му — като истински мъж. После, като ѝ разказа, че следобеда е бил с изповедника си, тя изпита чувство, че ще ослепее от гняв. Още от училище се бе убедила, че духовниците са лишени от всякаква божия добродетел. Това бе едно от основните разногласия в хармонията на дома, което бяха успявали да заобикалят без сблъсъци. Но че съпругът ѝ бе позволил на изповедника да се бърка до такава степен в интимния му живот, който не беше само негов — това минаваше всякакви граници.

— Все едно да го разкажеш на някой търгаш от порталите — каза тя.

За нея това означаваше краят. Беше сигурна, че честта ѝ се разнася от уста на уста още отпреди мъжът ѝ да се покае, и унижението, което изпитваше, бе много по-непоносимо от срама, гнева и непростимостта на изневярата. И на всичко отгоре с негърка, дявол да го вземе. Той я поправи: „Мулатка.“ Но всяко уточнение стана излишно: тя бе приключила.

— Все тая — каза тя. — Чак сега разбирам: беше миризма на негърка.

Това се случи в понеделник. В петък в седем часа вечерта Фермина Даса се качи на редовното корабче за Сан Хуан де ла Сиенага само с един сандък, придружена от храненицата на дома им и покрила лице с шал, за да избегне въпросите, а и да ги спести на мъжа си.

Доктор Хувенал Урбино не дойде на пристанището, както се бяха уговорили след тридневен изнурителен разговор, в който решиха тя да замине за чифлика на братовчедка си Илдебранда Санчес, в село Флорес де Мария, където щеше да остане достатъчно дълго, за да обмисли окончателното си решение. Децата не знаеха причините и останаха с впечатление, че това е едно многократно отлагано пътуване, за което и самите те отдавна мечтаеха. Доктор Урбино успя да уреди нещата така, та никой от неговата коварна среда да не може да направи злонамерени изводи, и го постигна толкова добре, че ако и самият Флорентино Ариса не можа да открие никаква следа за изчезването на Фермина Даса, то бе, защото наистина нямаше такава, а не защото му липсваха средства за разузнаване. Съпругът не се съмняваше, че тя ще се върне вкъщи веднага щом гневът ѝ се уталожи. Но тя замина убедена, че гневът ѝ никога няма да стихне.

И все пак много скоро тя щеше да разбере, че това нейно крайно решение е било плод не толкова на озлобление, колкото на носталгия. След пътешествието от медения месец тя бе ходила още няколко пъти в Европа въпреки десетте дни път по море и винаги бяха оставали достатъчно дълго, за да бъде щастлива. Познаваше света, възприела бе да живее и мисли по съвсем друг начин, обаче никога повече не бе ходила в Сан Хуан де ла Сиенага след провалилия се полет с въздушния балон. Завръщането в родния край на братовчедката Илдебранда бе за нея нещо като изкупление, макар и закъсняло. Решението ѝ да отиде не се дължеше на нещастieto в брака — идваше много по-отрано. Просто самата мисъл да разрови младежките си увлечения я утешаваше в нещастieto ѝ.

Когато пристигнаха с храненицата в Сан Хуан де ла Сиенага, тя призова всички запаси на силния си характер и разпозна града въпреки предупрежденията, че е неузнаваем. Военачалникът и кмет на града, когото бяха известили за пристигането ѝ, я покани ла разходка с официалната открита карета, докато дойде време да тръгне влакът за Сан Педро Алехандрино, където тя бе пожелала да отиде, за да се увери сама в приказките, че леглото, на което умрял Освободителя^[4], било малко като детско креватче. И сега, в унието на ранния следобеден час, Фермина Даса видя родния си град отново голям. Отново видя улиците, които приличаха по-скоро на плажове, покрити със зелениясаи локви, видя старите португалски къщи с

хералдическите гербове на портите и с бронзови решетки по прозорците, а в мрачните им салони безжалостно се повтаряха все същите упражнения по пиано, неуверени и печални, които майка ѝ като младоженка преподаваше на девойчетата от заможните къщи. Видя пустия площад, без пито едно дърво в селитрената жарава, редицата файтони с траурни гюруци и дремеци коне, жълтия влак за Сан Педро Алехандрино, а на ъгъла до голямата черква видя най-голямата и най-красивата къща с колонада от зеленикав камък и манастирски портал, видя прозореца на спалнята, където години по-късно щеше да се роди Алваро, по тя вече нямаше да има памет, за да го запомни. Помисли си за леля Есколастика, която не бе преставала да търси безнадеждно под дърво и камък, и мислейки за пея, се улови, че си е спомнила за Флорентино Ариса — с костюма му на литератор и книжката със стихове под бадемовите дървета в Евангелската градина, видение, което изникваше пред очите ѝ само в редките случаи, когато си спомнеше неприятните години в колежа. Направи няколко обиколки, по не можа да открие старата семейна къща — там, където трябваше да бъде, имаше само един свинарник, а зад ъгъла започваше улицата на публичните домове с проститутки от цял свят, които си почиваха по порталите в очакване на пощата. Не, това не беше нейният град.

Още в началото на разходката Фермина Даса закри наполовина лицето си с шала, не от страх да не я разпознаят — тук никой не я познаваше, — а за да не гледа труповете, които се подуваха на слънцето, пръснати навсякъде от гарата до гробището. Военачалникът и кмет на града ѝ каза: „От холерата.“ Тя знаеше, защото бе забелязала белите съсиреци по устата на спечените трупове, но бе забелязала и че никой от тях нямаше изстрел в тила, както по времето на полета с въздушния балон.

— Така е — каза ѝ офицерът, — и бог усъвършенствува методите си.

Разстоянието от Сан Хуан де ла Сиенага до старата централа за захарна тръстика Сан Педро Алехандрино беше само девет левги, но жълтият влак се забави цял един ден, защото обичайните пътници бяха приятели с машиниста и го молеха да спира често, за да се поразтъпчат из поляните за голф на банановата компания или за да се изкъпят мъжете голи в бистрите ледени води на реките, които се спускаха от

планината, а огладнееха ли, слизаха да доят кравите по пасбищата. Фермина Даса пристигна измъчена и отдели съвсем малко време да се възхити на прословутите тамариндови дървета, на които Освободителя, смъртноболен, бе окачвал хамака си, и за да се увери, точно както разправяха, че креватът, в който бе издъхнал, е малък не само за такъв прославен мъж, но дори за седеммесечно бебе. Един друг посетител с вид на всезнаещ каза, че креватът бил фалшива реликва, защото всъщност Бащата на отечеството бил оставен да умре захвърлен на пода. Фермина Даса се чувствуваше тъй потисната от всичко видяно и чуто, откакто напусна своя дом, че през останалия път повече не търсеше насладата от спомените за някогашното пътуване, както толкова бе мечтала, ами избягваше да минава през селата на своята носталгия. Така тя опази спомените си и самата себе си от разочарования. Чуваше акордеоните по същите странични пътеки, по които бягаше от огорчението, чуваше виковете от боевете с петли, залпове от стрелба, която не се знаеше дали е от война или от веселие, и когато все пак трябваше да минат през някое село, тя закриваше лице с шала, за да продължи да го вижда каквото бе някога.

Една вечер, след като дълго бе заобикаляла миналото, тя пристигна в чифлика на братовчедката Илдебранда и като я видя да чака на вратата, едва не загуби свят: сякаш видя сама себе си в огледалото на истината. Беше дебела и съсипана, отрупана с буйни деца, които не бяха от мъжа, когото все така безнадеждно обичаше, а от едни военен в оставка, за когото се бе омъжила от отчаяние и който я обичаше до полуда. Но вътре, в опустошеното тяло, тя си беше същата. Няколко дни на чист въздух в полето и хубавите спомени помогнаха на Фермина Даса да се съвземе от потискащото впечатление, но напускаше чифлика само за неделната служба с внуците на някогашните си непокорни съзаклятнички — обядвачи с великолепни коне и красиви момичета, добре облечени както майките си на тази възраст, които пътуваха прави във волските каруци и пееха в хор до самата черква в края на долината. Фермина Даса отиде само до село Флорес де Мария, където не бе ходила през някогашното пътуване, защото не очакваше, че ще ѝ хареса, но като го обиколи, остана очарована. За нейна беда или за беда на селото тя никога покъсно не можа да си го спомни каквото беше в действителност, ами както си го беше представяла, преди да го види.

След като получи сведенията от епископа на Риоача, доктор Хувенал Урбино реши да отиде да я вземе. Стигна до заключението, че съпругата му се застоява там не защото не иска да се върне, а защото не знае как да надмогне гордостта си. И той тръгна, без да я извести, след като бе разменил няколко писма с Илдебранда, от които му стана ясно, че носталгията на съпругата му се бе преобърнала и сега тя мислеше само за дома си. Фермина Даса беше в кухнята в единадесет часа сутринта и приготвяше пълнени патладжани, когато чу виковете на ратаите, цвилене и изстрели във въздуха, после — решителните стъпки по чардака и мъжки глас:

— По-добре да дойдеш навреме, отколкото да чакаш покана.

Стори й се, че ще умре от радост. Побърза да измие надве-натри ръцете си, мърморейки: „Благодаря ти, господи, благодаря ти, колко си добър“, и се притесни, че още не беше се окъпала заради проклетите патладжани, които Илдебранда я бе помолила да приготви, без да й каже кой ще идва на обяд; притеснена, че е стара и грозна, а лицето й се бели от слънцето, и че той ще съжали, задето е дошъл, като я види в това състояние, проклета да е. Но избърса ръце в престилката, оправи колкото можа вида си, призова цялото високомерие, с което майка й я бе родила на този свят, за да успокои биещото до пръсване сърце, и тръгна да срещне мъжа с нежната си походка на сърна, с вдигната глава, с бляскав поглед, с войнствения си нос, благодарна на съдбата за огромното облекчение да се завърне в дома си, въпреки че нямаше да стане така лесно, както той си въобразяваше, естествено, защото тя си тръгваше щастлива с него, разбира се, по и решена да го накара тихомълком да си плати за горчивите страдания, които й съсипаха живота.

Почти две години след изчезването на Фермина Даса се случи едно от тия невероятни съвпадения, които Трансито Ариса би нарекла шега на съдбата. Флорентино Ариса не беше кой знае колко впечатлен от появата на киното, но Леона Касиани успя да го заведе без съпротива да гледат премиерната прожекция на „Кабирия“, филм, станал популярен заради диалозите, написани от поета Габриеле д'Анунцио. Големият двор под открито небе на дон Галилео Даконте, където някои вечери зрителите се наслаждаваха повече от блясъка на звездите, отколкото от нямата любов на екрана, сега преливаше от избрана публика. Леона Касиани следеше перипетиите на сюжета със

затаен дъх. Флорентино Ариса обаче клюмаше глава, задрямал от безкрайно отегчителната драма. Зад гърба му един женски глас сякаш отгатна мислите му:

— Боже мой, това е по-дълго и от болка!

Каза само това, сконфузена може би, че гласът ѝ прокълня в тъмното, защото тук още не бе възприет обичаят да се украсяват немите филми с акомпанимент на пиано и се чуваше само дъждовният шепот на прожекционния апарат. Флорентино Ариса се сещаше за бога само в най-трудни положения, но този път му благодари от все сърце. Защото дори на двадесет лакти под земята той моментално би познал този глас с глух метален оттенък, който носеше в душата си от деня, когато го чу да произнася сред морето от пожълтели листа в самотния парк: „Сега си идете и не се връщайте, докато не ви известя.“ Знаеше, че седи точно зад неговия стол, редом с неизбежния си съпруг, долавяше топлото ѝ, равномерно дишане и той вдишваше с любов въздуха, пречистен от здравия ѝ дъх. Не я усети проядена от молеца на смъртта, както си я бе представял в своето униние през последните месеци, ами си я припомни отново в най-лъчезарната ѝ и щастлива възраст, с корем, надигнат от кълна на първия син под туниката на Минерва. Представяше си я съвсем ясно, сякаш я виждаше, без да поглежда назад, напълно чужд на историческите катастрофи, които преливаха от екрана, с наслаждение долавяше полъха на бадемовия парфюм, с който тя сякаш го докосваше, и копнееше да разбере как според нея трябва да се влюбват жените от киното, за да не страдат от любовта толкова, колкото в живота. Малко преди края на прожекцията с ликуващо озарение помисли, че никога не бе седял така близо и толкова време до човек, когато толкова обичаше.

Когато запалиха светлините, изчака другите да станат. После се изправи, без да бърза, обърна се небрежно, закопчавайки жилетката си, която обикновено разкопчаваше по време на прожекция, и четиримата се озоваха така близо, че бяха принудени да се поздравят, дори някой от тях да не желаше. Хувенал Урбино поздрави първо Леона Касиани, която познаваше добре, после стисна ръка на Флорентино Ариса със свойствената си вежливост. Фермина Даса отпрати и към двамата една любезна усмивка, любезна и нищо повече, но все пак усмивка на човек, който ги е виждал много пъти, знае кои са и затова няма нужда да му бъдат представяни. Леона Касиани ѝ отвърна с изяществото си

на мулатка. Флорентино Ариса обаче не знаеше какво да направи, защото, като я видя, остана поразен.

Беше друга. По лицето ѝ нямаше никакъв признак от ужасната модна болест, нито от каквато и да било друга, тялото ѝ беше още с теглото и стройността от най-добрите си времена, но се виждаше, че последните две години бяха минали през нея с жестокостта на десет зле изживени. Късата ѝ коса с извивка на крило над бузите ѝ отиваше, но вече не беше с цвят на мед, а на алуминий; красивите ѝ копиеобразни очи бяха изгубили половината си живот и светлина зад бабешките очила. Флорентино Ариса я гледаше как се отдалечава под ръка с мъжа си сред навалищата, която излизаше от киното, и се удиви, че се е появила на публично място с бедняшки шал и в домашни пантофи. Но най-силно го затрогна жестът на мъжа ѝ, като я хвана под ръка, за да ѝ покаже пътя към изхода, въпреки това тя прецени зле височината на едно стъпало и едва не падна на вратата.

Флорентино Ариса беше много чувствителен към тези спънки на възрастта. Още като млад той прекъсваше четенето на стихове в градините, за да наблюдава възрастните двойки, които си помагаша да пресекат улицата и за него бяха уроци по живот, послужили му да узнае предварително законите на своята старост. Онази вечер в киното мъжете на възрастта на доктор Хувенал Урбино цъфтяха в един вид есенна младост, изглеждаха по-достойни с първите си побелели кичури, бяха остроумни и прелъстителни, особено в очите на младите жени, докато повехналите им съпруги трябваше да се вкопчат в ръката им, за да не се препънат дори в собствената си сянка. Само след няколко години обаче мъжете пропадаха внезапно в пропастта на една коварна старост на тялото и душата и тогава възстановените им жени трябваше да ги водят милостиво под ръка като слепци и да им пошепват на ухо, за да не наранят мъжката им гордост, че стъпалата са две, а не три, и да внимават, че посред улицата има локва, че този чувал, препречил тротоара, е мъртъв просяк, и да им помагат с всички сили да пресекат улицата, сякаш е единственият брод през последната река в живота им. Флорентино Ариса се бе виждал толкова пъти в това огледало, че се страхуваше не толкова от смъртта, както от коварната възраст, когато жена ще трябва да го води под ръка. Знаеше, че в този ден, и само в този ден, ще трябва да изостави надеждата за Фермина, Даса.

Срещата прогони съня му. Вместо да откара Леона Касиани с файтон, той я изпрати пеш през стария град, където стъпките му кънтяха като конски подкови по паветата. През отворените балкони току излитаха откъслеци от бегли гласове, съкровености от спалните, любовни стонове, усилен от призрачната акустика и горещото ухание на жасмини из заспалите улички. За втори път Флорентино Ариса трябваше да събере цялата си воля, за да не разкрие на Леона Касиани потисканата си любов към Фермина Даса. Вървяха заедно с отмерена крачка и се обичаха спокойно като стари годеници, тя — вживяна в щастието на Карибия, той — изживяващ своето собствено нещастие. От един балкон на площад Адуана пееше някакъв мъж и песента му отекваше сред сградите във верижно ехо: „Когато се носех в огромните морски вълни“. Вече пред къщата ѝ на улица Сантос де Пиедра, тъкмо когато трябваше да се сбогува с нея, Флорентино Ариса помоли Леона Касиани да го покани на чаша бренди. За втори път я молеше при подобни обстоятелства. Първия път, преди десет години, тя му каза: „Ако се качиш при мен по това време, ще трябва да останеш завинаги.“ Той не се качи. Но сега щеше да се качи каквото и да станеше, дори ако трябваше после да измени на думата си. Но Леона Касиани го покани без никакво обвързване.

Така, когато най-малко предполагаше, той се оказа в светилището на една любов, изгаснала, преди да се роди. Родителите на Леона Касиани бяха починали, единственият ѝ брат се бе замогнал в Кюрасао и тя живееше сама в старата семейна къща. Преди години, когато още не беше се отказал от намерението да я направи своя любовница, Флорентино Ариса често я посещаваше в неделя със съгласието на родителите ѝ, а понякога идваше вечер и оставаше до късно през нощта, и имаше толкова голям принос за подреждането на къщата, че я смяташе почти като своя. Тази нощ след киното обаче той изпита чувството, че гостната бе изчистена от спомените за него. Мебелите бяха разместени, по стените бяха окачени други графики и той помисли, че всички тези ожесточени промени са направени нарочно за да засилят внушението ѝ, че той никога не е съществувал. Котката не го позна. Уплашен от яростта на забравата, той каза: „Вече не ме помни.“ Но тя отвърна през рамо, докато сервираше брендито, че ако това чак толкова го тревожи, може да спи спокоен, защото котките никого не помнят.

Облегнати удобно на дивана, съвсем близо един до друг, те заговориха за себе си, какви са били, преди да се запознаят един следобед, кой знае кога, в мулешкия трамвай. Животът и на двамата протичаше в съседни канцеларии, а никога дотогава не бяха говорили за нещо друго освен за работата. Флорентино Ариса сложи ръка на бедрото ѝ и почна да го гали с лекото си докосване на заклет прелъстител, тя не се отдръпна, но не му и отвърна дори с едно потръпване от любезност. Едва когато той се опита да отиде по-далеч, тя хвана изследователската му ръка и я целуна по дланта.

— Дръж се прилично — каза му тя. — Отдавна разбрах, че не си мъжът, когото търся.

Когато била съвсем млада, някакъв силен и ловък мъж, чието лице така и не видяла, я повалил ненадейно на вълнолома, разкъсал ѝ дрехите и я обладал светкавично и буйно. Просната върху камъните, цялата изранена, тя се молела този мъж да остане завинаги, за да умре от любов в обятията му. Така и не видяла лицето му, пито чула гласа му, но била сигурна, че може да го познае измежду хиляди по формата, размера и начина му да се люби. Оттогава казвала на всеки, който се съгласявал да я изслуша: „Ако някога срещнеш един грамаден, як тип, изнасилвил една бедна негърка на вълнолома на удавниците един петнадесети октомври, към единадесет и половина вечерта, кажи му къде може да ме намери.“ Казваше го просто по навик и го бе казвала на толкова хора, че вече бе загубила всякаква надежда. Флорентино Ариса бе изслушвал много пъти този разказ, както би слушал прощалните сирени на някой кораб в нощта. В два часа бяха изпили по три брендита и той наистина знаеше, че не е мъжът, когото тя чака, и се зарадва, че го знае.

— Браво, лъвице — каза ѝ той на тръгване, — убихме тигъра.

Но не само това умря тази нощ. Злонамерената мътва за туберкулозния павилион бе осакатила бляна му, защото всели у него немислимото съзнание, че Фермина Даса е смъртна и следователно може да умре преди съпруга си. А когато я видя да се спъва на излизане от киното, сам направи още една крачка към пропастта с внезапното откровение, че той, а не тя, може да умре пръв. Това беше едно прозрение и толкова по-страшно, защото се основаваше на действителността. Назад бяха останали годините на неподвижно очакване, на щастливи надежди, обаче на хоризонта не се съзираше

нищо друго освен бездънното море от въображаеми болести, уриниране капка по капка в безсънни осъмвания, ежедневната смърт на мръкване. Помисли, че всяка от минутите на деня, които преди бяха негови съюзници, заклетни съучастници, сега започваха да заговорничат против него. Неотдавна бе тръгнал да посети една от нередовните си връзки и вървеше със сърце, свито от страх пред сляпата случайност. Намери вратата незалостена и с току-що смазани панти, за да влезе безшумно, но в последния момент се отказа, защото се уплаши да не стовари на чуждата, услужлива жена непоправимата беда да умре в леглото ѝ. Та имаше основание да мисли, че жената, която най-много обичаше на земята и която бе чакал от единия век в другия без ни една въздишка на разочарование, едва би имала време колкото да го хване под ръка и да го преведе през една улица от лунни могили и поля с макове, разрошени от вятъра, помагайки му да стигне здрав и читав до другия тротоар на смъртта.

Всъщност за представите на времето си Флорентино Ариса бе преминал граничната межда на старостта. Беше на петдесет и шест години, не само навършени, но и според него добре изживени, защото бяха години на любов. Но ни един мъж на неговата възраст не би рискувал да стане за посмешище, като се прави на млад, независимо дали изглежда така, или си въобразява, че изглежда, а и никой не би посмял да си признае без срам, че все още плаче тайно по една нещастна любов от миналия век. Не беше време човек да е млад. Имаше установен начин на обличане за всяка възраст, но облеклото на старостта почваше да се носи малко след юношеството и продължаваше до гроб. Старостта беше за обществото не толкова възраст, колкото достойнство. Младежите се обличаха като дядовците си, придаваха си по-голяма тежест с преждевременно сложени очила, а на бастуна се гледаше много добре още от тридесетгодишна възраст. За жените имаше само две възрасти: възрастта за омъжване, която бе до двадесет и две години, и възрастта на вечните стари моми — за всички останали. Другите: омъжените, майките, вдовиците, бабите, бяха отделен вид, който водеше сметка на възрастта си не по изживените години, а по годините, които им оставаха до смъртта. Флорентино Ариса обаче прескачаше клопките на старостта с ожесточена дързост, макар че знаеше особената си орис още от дете да прилича на старец, Отначало беше поради немотията. Трансита Ариса

разпаряше и преправяше за него дрехите, които баща му решаваше да изхвърли, затова като малък той ходеше на училище в сюртуци, които се влачеха по земята, като сядаше, и с дипломатически шапки, в които потъваше до ушите въпреки подпльнките от памук. Понеже и от петгодишен носеше очила за късогледство, а косата му беше индианска като на майка му — с щръкнал и дебел косъм като конска грива, — видът му не говореше нищо. За щастие в цялата неуправия на правителството поради непрестанните граждански войни училищните изисквания не бяха така придирчиви, както преди, и в държавните училища се получи бъркотия от произходи и социални положения. Малолетни деца влизаха в час вонящи на барут от барикадите, с отличителни знаци и униформи на бунтовни офицери, извоювани с куршум в неznайни сражения, и с оръжие на коланите. При най-малката свата през междучасието почваха да стрелят, заплашваха учителите, ако им пишеха лоши бележки, а един от тях, ученик в трети курс в колежа „Ла Сал“ и полковник в оставка, застреля брат Хуан Еремита, общинския префект, задето казал в час по катехизис, че бог е член на консервативната партия.

От друга страна, децата на изпадналите в немилост знатни фамилии ходеха облечени като старинни принцове, а някои от най-бедните дори ходеха боси. Сред всички тия причудливости, насъбрани откъде ли не, Флорентино Ариса пак се нареждаше сред най-особените, но не дотам, че да привлича прекалено много вниманието. Най-тежкото оскърбление беше някой да му подвикне на улицата: „Грозният и сиромашът си остават все с ищаха.“ Та онези одежди, наложени му от нуждата, бяха и останаха до края на живота му най-подходящи за неговата загадъчна същност и мрачен характер. Когато му дадоха първия важен пост в Карибската речна компания, той си поръча дрехи по мярка, но пак в стила на облеклото на баща си, останал в паметта му като старец, умрял на почетната Христова възраст: тридесет и три; години. Така че Флорентино Ариса винаги изглеждаше много по-възрастен, отколкото е. До такава степен, че Брихида Сулета, краткотрайна негова любовница, която си беше доста цапната в езика и му поднасяше истините, без да ги поизплакне на чешмата, му каза още от първия ден, че ѝ харесва повече без дрехи, защото гол бил двадесет години по-млад. Но той никога не можа да преодолее това, първо, защото собственият му вкус не позволяваше да

се облича по друг начин и второ, защото никой на двадесет години не знаеше как да се облаче като по-млад, освен да извади отново от гардероба късите си панталонки и моряшката шапка. От друга страна, и той не можеше да избегне понятието старост, характерно за времето му, затова беше почти неестествено, че когато видя Фермина Даса да се спъва на излизане от киното, бе разтърсен от ужасяващото прозрение, че тази мръсница смъртта можеше да спечели безвъзвратно ожесточената му война за любовта.

Дотогава голямото му сражение, загубено безславно, бе с плешивината. Откакто видя първите косми, заплетени в гребена, разбра, че е осъден на адски мъки, невъобразими за тези, които не са подложени на тях. Съпротивлява се дълги години. Какви ли не билета и треви не изпробва, какви ли не поверия не повярва, изтърпя всякакви саможертви, за да брани от хищното опустошение всеки косъм на главата си. Научи наизуст селскостопанските инструкции в календара „Бристол“, защото някой му бе казал, че растежът на косата има пряка връзка с циклите на реколтите. Напусна постоянния си бръснар, който беше прекалено плешив, и го замени с един наскоро пристигнал чуждоземен, който подстригваше само когато луната навлиза в първата си четвъртинка. Новият бръснар тъкмо почваше да доказва, че има плодоносна ръка, когато се разкри, че изнасилвал послушнички и е търсен от полицията на няколко антилски държави, та го отведеха във вериги.

По това време Флорентино Ариса бе изрязал каквито реклами против оплешивяване му попаднаха из всевъзможните вестници, издавани в Карибието, и на които се публикуваха две фотографии на един и същ мъж, първо плешив като пъпеш, а после с лъвска грива — преди и след употребата на безпогрешното лекарство. За шест години бе изпробвал сто седемдесет и две такива плюе много други допълнителни средства, посочени на етикетите на шишенцата, и единствената му придобивка беше екзема на главата, сърбяща и воняща, наречена „Северно сияние“ от фарисеите в Мартиника, защото на тъмно фосфоресцираше. Накрая прибягна до всевъзможните билки, които индианците възхваляваха по пазара, и до всички чудодейни церове и ориенталски отвари, които се продаваха на Портала на писарите, но когато се усети, че всичко е мошеничество, вече имаше тонзура на свещенослужител. В нулевата година на новия

век, когато Хилядодневната война още обезкървяваше страната, през града мина един италианец, който изработваше по мярка перуки от естествена коса. Струваха цяло състояние и производителят не даваше гаранция за повече от три месеца, по малцина от заможните плешивци устояха та изкушението. Флорентино Ариса беше от първите. Премери една перука, която толкова приличаше на опетнената му коса, та чак се уплаши да не би да настръхне при лошо настроение, но не можа да възприеме мисълта, че ще носи на главата си косата на мъртвец. Единствената му утеха бе, че скоротечното оплешивяване не му даде време да се види с бели коси. Веднъж един развеселен пияница го срещна на речния пристан, като излизаше от работа, прегърна го въодушевено и му свали шапката сред подигравките на хамалите, като го целуна звучно по кратуната.

— Божествен плешивец!^[5]

Същата вечер, на четиридесет и осем години, той подстрига редкия мъх, останал по слепоочията и на тила, и се примири докрай със съдбата си на абсолютен плешивец. До такава степен, че всяка сутрин преди банята насапунисваше не само брадата и бузите си, но и онези места по черепа, където набождаше мъх, и после с един бръснач оставяше главата си като бебешко дупе. Дотогава не си сваляше шапката дори в канцеларията, защото плешивината му създаваше чувство на голота, която му се струваше неприлична. Но когато я прие докрай, той ѝ приписа разни мъжествени преимущества, за които бе чувал да се говори, но сам бе подценявал като чисти измислици на плешивите.

По-късно възприе новия навик да прехвърля през черепа си един дълъг кичур от дясно на ляво, който повече не изостави. Но и така продължаваше да ходи винаги с шапка във вечния погребален стил дори когато се наложи модата на шапките канотие^[6], които при нас наричаха татарки.

Загубата на зъбите му обаче не беше природно бедствие, а стана поради некадърността на един пътуващ зъболекар, който реши да изтръгне из корен една обикновена инфекция. Ужасът от фрезмашината с педал възпираше Флорентино Ариса да отиде на зъболекар въпреки непрестанните болки в кътниците, докато накрая стана нетърпимо. Майка му се уплаши, като слушаше цяла нощ неутешимите стенания в съседната стая, защото ѝ се сториха същите

като от ония времена, вече почти изличени в мъглата на паметта ѝ, но когато го накара да отвори уста, за да види къде го боли любовта, откри, че изнемогва от гнойно възпаление.

Чичо Леон XII го прати при доктор Франсис Адонай, черен гигант в брич и гамаши за езда, който пътуваше с речните кораби, натоварил пълен зъболекарски кабинет в дисаги на чифликчия и приличаше по-скоро на търговски пътник на ужаса из селищата по брега на реката. Той само погледна в устата на Флорентино Ариса и заяви, че трябва да му се извадят дори здравите зъби, за да се спаси веднъж завинаги от пови премеждия. За разлика от плешивостта това брутално лечение не предизвика у него никаква тревога освен естествения страх от клането на живо без упойка. А и мисълта за изкуствени челюсти не го разтревожи, първо, защото една от носталгиите по детството му беше споменът за един фокусник на панаира, който водеше двете си ченета и ги оставяше да говорят сами на една маса, и второ, защото слагаше край на болките в кътниците, които още от дете го измъчваха почти толкова жестоко, както любовните страдания. Не го възприе като коварен удар на старостта, както щеше да му се стори оплешивяването, защото беше сигурен, че въпреки стипчивия дъх на вулканизирана гума видът му щеше да бъде по-свеж с ортопедичната усмивка. И той се остави без съпротива на кървавите клещи на доктор Адонай и понесе заздравяването със стоицизма на товарно магаре.

Чичо Леон XII се погрижи за подробностите в тази операция, сякаш го засягаше лично. Той проявяваше подчертан интерес към изкуствените челюсти, породен в едно от първите му пътувания по река Магдалена, както и от маниакалната му слабост към белкантото. През една пълнолунна нощ близо до пристанище Тамара той се бе хванал на бас с един германски землемер, че е способен да разбуди всяка твар в джунгла-, та, ако запее един неаполитански романс от капитанския мостик. И за малко не спечели. В мрака над реката се дочу как чапли запляскаха с крила в блатата, каймани заудряха с опашки, а ужасени сардели се мъчеха да скочат на земята, обаче на най-високата нота, когато имаше опасност артериите на певеца да се скъсат от мощното пеене, изкуственото му чене изхвъркна от устата с последния дъх и потъна във водата.

Корабът се забави три дни в пристанище Тенерифе, докато му направят спешно друго чене. Стана чудесно. Обаче на връщане в стремежа ся да обясни на капитана как е загубил предишното си чене чичо Леон XII вдъхна с цели дробове горещия въздух на джунглата, стигна най-високата нота, на която беше способен, задържа я до последен дъх, опитвайки се да подплаши приличащите се на слънце каймани, които наблюдаваха, без да мигнат, минаването на кораба, и новите челюсти също потънаха във водата. Оттогава държеше копия на зъбите си навсякъде — на различни места из къщи, в чекмеджето на писалището и по един чифт във всеки от трите кораба на компанията. Освен това, когато се хранеше във водата, носеше по едно запасно чене в джоба си в кутийка от хапчета за кашлица, защото веднъж едно му се беше счупило, когато се мъчеше да отхапе парче препържено месо на един излет в полето. Опасявайки се племенникът му да не стане жертва на подобни прекеждия, чичо Леон XII нареди на доктор Адонай да му направи два чифта челюсти: едните от евтини материали за всекидневно ползуване в службата, а другите — за неделни и празнични дни, с позлата на кътника, откриващ се при усмивка, което им придаваше допълнителна правдивост. И ето че на Цветница, въодушевен от празничните камбани, Флорентино Ариса се появи на улицата с нова самоличност, чиято свършена усмивка му остави впечатлението, че някой друг е заел неговото място в света.

Това беше по времето, когато почина майка му и Флорентино Ариса остана сам в къщата. Тя беше подходящо място за неговия начин да обича, защото улицата беше закътана, макар многото прозорци в името й^[7] да навеждаха на мисълта, че прекалено много очи следят иззад перденцата. Но всичко това бе направено, за да бъде щастлива Фермина Даса — единствено тя, — затова Флорентино Ариса предпочете да изпусне много възможности в най-хубавите си години, преди да опетни къщата с друга любов. За щастие всяко стъпало, което изкачваше в КРК, му даваше нови привилегии, и преди всичко секретни, като една от най-полезните за него беше разрешението да ползува канцеларията нощем, в неделя и в празнични дни. Веднъж, вече като първи заместник-председател, се любеше набързо с едно от момичетата от неделната служба — той седеше на стол зад писалището, а тя на коленете му, — когато вратата ненадейно се отвори. Чичо Леон XII надникна, сякаш беше сбъркал стаята, и

спря, загледал над очилата ужасения племенник. „По дяволите“ — каза той без ни най-малко учудване. „Същински бащичко!“ И преди да затвори вратата, с поглед в празното, каза: „А вие, госпожице, продължавайте, не се притеснявайте. Кълна се в честта си, че не съм ви видял лицето.“

Повече не се отвори дума за това, по в кабинета на Флорентино Ариса следващата седмица не можеше да се работи. В понеделник нахълтаха електротехници, за да инсталират на тавана вентилатор с перки. Без предупреждение дойдоха ключари и с грохота на бойни действия сложиха на вратата една ключалка, та да се заключва отвътре. Дърводелци взеха мерки, без да казват за какво, тапицери донесоха кретонени мостри да видят дали подхождат на цвета на стените, а следващата седмица се наложи да напъхат пред прозореца, защото не минаваше през вратите, едно огромно брачно канапе на дионисиеви цветя. Работеха в най-немислими часове с подчертана наглост и на всички, които протестираха, отговаряха едно и също: „Заповед на главната дирекция.“ Флорентино Ариса така и не узна дали тази намеса беше любезност от страна на чичото, който дебнеше любовните му авантюри, или беше своеобразен негов начин да му покаже, че прекалява. Но не му хрумна истината, а именно, че чичо Леон XII го насърчаваше, защото и той бе дочул слуха, че племенникът му имал по-различни наклонности от повечето мъже, а това го измъчваше и му пречеше да го направи свой приемник.

За разлика от своя брат Леон XII Лоайса бе имал стабилен брак цели шестдесет години и винаги изтъкваше, че в неделя не работи. Бе имал четирима синове и една дъщеря, като искал да подготви всичките за наследници на своята империя, обаче животът му бе отредил едно от онези случайни стечения, които много се използват в романите от неговото време, но никой не вярваше, че съществуват в действителността: четиримата му синове починаха един след друг, щом заемеха ръководен пост, а дъщерята бе лишена напълно от влечение към речното плаване и предпочете да умре, гледайки корабите по Хъдзън от един прозорец, намиращ се на петдесет и два метра височина. Всичко това беше много необичайно и не липсваха хора, които да повярват в мълвата, че Флорентино Ариса със зловещия си вид и вампирския си чадър е направил нещо, за да станат толкова случайности наведнъж.

Когато чичото се пенсионира не по своя воля, а по съвет на лекарите, Флорентино Ариса почна да жертвува доста от своите неделни любви. Откарваше го до селското му убежище с един от първите внесени в града автомобили, чиято манивела с такава сила отскачаше назад, че счупи ръката на първия шофьор. Разговаряха часове наред — старецът седнал в хамака си с монограм, избродиран с копринени конци, далеч от всичко, с гръб към морето, тук, в някогашния чифлик с роби, от чиито тераси, обрасли в астромелии, се виждаха заснежените върхове на планината. Флорентино Ариса и чичо му никога не можаха да говорят за друго освен за речното корабоплаване, особено сега, в тези забавени следобеди, когато смъртта винаги присъствуваше като невидим гост. Чичо Леон XII много се тревожеше да не би речното корабоплаване да мине в ръцете на предприемачи от вътрешността на страната, свързани с европейските концерни. „Винаги е било примамлива търговия — казваше той. — Пипнат ли го мошениците, ще го върнат даром на германците.“ Постоянната му тревога се дължеше на едно негово политическо убеждение, което често обичаше да заявява с повод и без повод.

— Вече ставам на сто години и съм виждал всичко да се променя, та дори разположението на звездите в небето, но още не съм видно да се промени нещо в тази страна — казваше той. — Тук на всеки три месеца се правят нови конституции, пови закони, нови войни, но продължаваме да си бъдем в колониалната епоха.

На братята си масони, убедени, че всяко зло иде от провала на федерализма, той винаги отговаряше: „Хилядодневната война бе загубена още преди двадесет и три години, във войната от 1876 година.“ Флорентино Ариса, чието политическо безразличие граничеше с абсурда, слушаше вечните му досадни речи, сякаш слуша шума на морето. Но спрямо политиката на компанията той ставаше непримирим опонент. Противно на чичо си смяташе, че изостаналостта на речното корабоплаване, което винаги беше на ръба на краха, можеше да се преодолее само с незабавен отказ от монопола над параходите, предоставен от Националния конгрес на Карибската речна компания под формата на концесия за деветдесет и девет години и един ден. Чичото протестираше: „Тези идеи ти ги набива в главата моята адашка Леона с анархистичните си измишльотини.“ Беше вярно

само наполовина. Флорентино Ариса се позоваваше на опита на германския комодор Хуан В. Елберс, провалил някога благородните си намерения с безмерната си амбициозност. Чичото обаче смяташе, че провалът на Елберс се е дължал не на привилегиите му, а на това, че се е нагърбил с премного нереални ангажименти наведнъж, които на практика означавали едва ли не да поеме отговорност за цялата национална география — наел се да поддържа плавателността на реката, пристанищните съоръжения, принадлежащите земни пътища и транспортните средства. Освен това, казваше чичото, яростното противопоставяне на президента Симон Боливар било пречка съвсем не за подценяване.

Повечето от съдружниците възприемаха тези спорове като семейни свади, в които двете страни имат еднакво право. Твърдоглавието на стареца им се струваше естествено, защото не беше признак на отслабена от старостта далновидност, както някои прекалено леко отсъждаха, а защото отказът от монопола за него сигурно беше като да изхвърли на боклука трофеите от една историческа борба, която той и братята му бяха водили сами в героични времена срещу могъщи противници от цял свят. Затова никой не му се противопостави, когато обвърза праната на компанията по такъв начин, че никой не можеше да посегне на тях преди изтичането на законния срок. По неочаквано, след като Флорентино Ариса вече бе сложил оръжие, в един от следобедните разговори в чифлика чичо Леон XII даде съгласието си за отказ от стогодишната привилегия при единственото условие това да стане след неговата смърт.

Това беше последната му намеса. Повече не заговори по работа, не разрешаваше дори да се допитват до него за съвети, не загуби и къдрица от великолепната си глава на император, нито капка от бистрия си ум, но нравеше всичко възможно да не го вижда никой, който би могъл да го съжاليا. Дните му се нижеха в съзерцание на вечните снегове от терасата, като се люлееше бавно на виенски люлеещ се стол до малка масичка, където прислужничките винаги поддържаха топло черно кафе в една каничка и чаша вода със сода бикарбонат за изкуствените челюсти, които той си стигаше само когато имаше гости. Виждаше се с много малко приятели и разговаряше само за тъй далечното минало, че предхождаше дори речното

корабоплаване. Измисли обаче нова тема: задомяването на Флорентино Ариса. Намекна му го няколко пъти и все по един и същ начин:

— Ако бях с петдесет години по-млад, бих се оженил за адашката Леона. По-добра съпруга не мога да си представя.

Флорентино Ариса трепереше от страх да не би дългогодишният му труд да пропадне в последния момент заради това непредвидено условие. По-скоро би напуснал работа, би захвърлил всичко, би умрял, отколкото да измени на Фермина Даса. За щастие чичо Леон XII не настоя. Когато навърши деветдесет и две години, определи племенника си за свой единствен наследник и се оттегли от компанията.

Шест месеца по-късно по единодушно споразумение на съдружниците Флорентино Ариса бе назначен за председател на управителния съвет и генерален директор. В деня, когато пое поста, след на здравицата с шампанско, старият лъв в оставка помоли за извинение, че ще говори, без да става от виенското си кресло, и произнесе кратка, импровизирана реч, която приличаше по-скоро на елегия. Каза, че животът му започнал и завършвал с две знаменателни събития, изпратени му от провидението. Първото било, че го е носил на ръце Освободителя, когато минал през село Турбако на път за смъртта си. Другото — че можал да намери въпреки всички препятствия, поставени му от съдбата, продължител на своето дело, достоен за предприятието. Накрая, опитвайки се да смекчи драмата, той заключи:

— Единственият провал в живота ми е, че след като пях на толкова много погребения, няма да пея на своето.

И като завършек той все пак пях. Изпя арията „Сбогом, живот“ от „Тоска“ без съпровод с все още стабилен глас. Флорентино Ариса се развълнува, но си позволи да му проличи само в потрепването на гласа, когато изказа благодарността си. Всичко, което бе правил и мислил в живота си, сега стигаше върха — така както го бе мислил, без никаква друга цел освен яростната му решимост да бъде жив и здрав в момента, когато вземе в ръце съдбата си в сянката на Фермина Даса.

На празненството, устроено му от Леона Касиани същата вечер, го придружаваше обаче не само споменът за Фермина Даса. Придружаваше го споменът за всички жени: и тези, които спяха в гробището, мислейки за него чрез розите, посадени от него на гробовете им, както и другите, които все още полагаха глава на същата

възглавница, на която спеше съпругът с рога, позлатени от луната. И тъй като нямаше пито една от тях, той изпита желание да бъде е всички едновременно, както винаги когато биваше обзет от страх. Защото и в най-трудните си периоди, и в най-лошите моменти винаги бе поддържал някаква връзка, ако ще и съвсем слаба, с безчетните си любовници от всички тези години: винаги бе следял нишката на живота им.

Тази вечер си спомни за Росалба, най-отдавнашната от всички, тази, която отнесе трофея на девствеността му, а споменът за нея го измъчваше винаги, както още в първия ден. Стигаше само да затвори очи, за да я види в муселинената рокля и шапката с дълги копиринени панделки как люлее клетката с бебето на борда на кораба. Няколко пъти през многобройните си години той се накупваше да тръгне да я търси, без да знае къде, без да знае презимето ѝ, без дори да знае дали именно нея търси, но сигурен, че ще я намери където и да било сред гори от орхидеи. Обаче всеки път възникваше някаква пречка в последния момент или най-ненавременно му изменяше волята и пътуването се отлагаше, когато корабът вече вдигаше котва — а причината винаги имаше нещо общо с Фермина Даса.

Спомни си вдовицата на Назарет, единствената, с която оскверни майчината си къща на улица Вентанас, въпреки че не той, а Трансито Ариса я бе въвела. Към нея бе проявил най-голямо разбиране в сравнение с всяка друга, защото бе единствената, която излъчваше толкова нежност, че можеше да замести Фермина Даса въпреки цялата си непохватност в леглото. Но наклонностите ѝ на скитаща котка, понеобуздаеми дори от силата на нежността ѝ, осъдиха и двамата на невярност. Те успяха да останат спорадични любовници почти тридесет години благодарение на мускетарския си лозунг „Неверни, но не предатели“. Освен това тя бе единствената връзка, която Флорентино Ариса издаде. Когато научи, че е починала и ще бъде погребана на общински разноски, той пое разходите за своя сметка и бе единственият на погребението ѝ.

Спомни си и за други вдовици, които беше обичал. За Пруденсия Питре, най-възрастната от живите, известна като Вдовицата на двамина, защото дважди бе овдовяла. И за другата Пруденсия, вдовицата на Ареляно, влюбена до уши — късаше му копчетата, за да го задържи още малко в къщата си, докато му ги зашие. Също и за

Хосефа, вдовицата на Сунига, луда от любов по него — тя пък за малко не го лиши от мъжествеността му с една лозарска ножица, за да не принадлежи на никоя, макар че и неин нямаше да бъде.

Спомни си за Анхелес Алфаро, най-нежната и най-обичаната от всички — беше дошла в града за шест месеца да преподава лъкови инструменти в музикалното училище и прекарваше лунните нощи с него на терасата така, както майка я е родила, като свиреше най-прекрасните сюити от цялата музика на виолончелото си, чийто глас приличваше на мъжки между златистите ѝ бедра. Още в първата лунна нощ сърцата и на двамата щяха да се пръснат от любовта им на кръвожадни начинаещи. Но Анхелес Алфаро си отиде, така както дойде — с нежността си и с виолончелото си на грешница, — на един презокеански кораб под знамето на забравата и едничкото, което остана от нея на лунната тераса, беше помахането за сбогом с бялата кърпичка, прилична на самотна, тъжна гълъбица на хоризонта, също като в стиховете от литературните конкурси. С нея Флорентино Ариса научи нещо, измъчвало го неведнъж, без да знае защо: че можеш да бъдеш влюбен едновременно в няколко жени, и то във всяка със същата мъка, без да си предател към никоя. Останал самотен сред навалищата на пристанището, във внезапен пристъп на гняв той си каза: „Сърцето има повече стаи и от публичен дом.“ Стоеше облян в сълзи от мъката на сбогуването. Но корабът още не беше изчезнал зад линията на хоризонта, и споменът за Фермина Даса отново завладя цялото пространство.

Спомни си за Андреа Варон, пред чиято къща бе прекарал цялата предишна седмица, но оранжевата светлина в прозореца на банята го предупреждаваше, че не може да влезе: някой го бе изпреварил. Някой: мъж или жена, защото Андреа Варон не обръщаше внимание на подробности от този род в бъркотиите на любовта. От всички жени в списъка тя единствена живееше от тялото ся, но разполагаше с него както ѝ скимне, без да му избира управител. В добрите си години беше направила легендарна кариера на тайна куртизанка, която ѝ спечели бойното прозвище Всеобщата света Богородица. Подлуди губернатори и адмирали, на рамото ѝ плакаха прославени хора на оръжието и на словото, които не биха толкова прославени, колкото си мислеха, но плакаха дори и някои наистина прочути. Вярно беше също така, че президентът Рафаел Рейес само срещу половин припрян час, между

две случайни посещения в града, ѝ отпусна пожизнена пенсия за отлична служба в Министерството на финансите, където не бе служила нито един ден. Раздаваше даровете на насладата, докъдето ѝ стигна тялото, и макар че непристойното ѝ поведение беше публична тайна, никой в нищо не можеше да я уличи, защото влиятелните ѝ съучастници я пазеха като собствения си живот, съзнавайки, че не тя, а те щяха да загубят повече при един скандал. Заради нея Флорентино Ариса престъпи свещения си принцип да не плаща, а тя престъпи своя — да не го прави гратис дори със съпруга. Бяха се споразумели за символичната цена едно песо всеки път, но тя не го взимаше, нито пък той ѝ го даваше на ръка, а го пъхаха в касичката-прасенце, докато сумата станеше достатъчна, за да купят някое задморско изобретение от Портала на писарите.

Смяташе за истински късмет, че сред толкова много похождения единствената, която му донесе капка горчивина, бе хлъзгавата като змия Сара Нориега, завършила дните си в лудницата „Божията пастирка“, рецитирайки старчески стихове с толкова неприлично съдържание, че я изолираха в отделна стая, за да не допобърка останалите луди. Но когато пое изцяло отговорността за КРК, Флорентино Ариса нямаше вече много време, нито настроение да търси заместителки на Фермина Даса: знаеше, че тя е незаменима. Постепенно придоби делничната привичка да навещава вече установените си приятелки и да ляга с тях, доколкото му вършеха работа, докогато той можеше, докогато бяха живи. В неделята на Петдесетница, когато умря Хувенал Урбино, вече му беше останала само една приятелка, едва навършила четиринадесет години, но тя имаше всичко, което никоя друга не бе имала дотогава, за да го влуди от любов.

Казваше се Америка Викуня. Преди две години родителите ѝ я бяха изпратили от крайморския град Пуерто Падре при Флорентино Ариса, с когото имаха родствена връзка, да бъде неин настойник, докато учи в интерната за гимназиални учителки, за които беше получила държавна стипендия. Слезе от кораба с вързоп за спане и с пътното си сандъче с ламаринена обковка, приличащо на кукленско, и още като я видя с белите ѝ обувки и със златистата плитка на гърба, Флорентино Ариса изпита дръзкото предчувствие, че щяха да прекарат заедно много неделни следобеди. Тя беше още дете в пълния смисъл, с

шини на зъбите и с обелени колена, но той веднага усети, че скоро щеше да стане жена от най-чиста проба, и се залови да я отгледа за една дълга година със съботни циркове, неделни паркове със сладолед и привечери с детски забавления, чрез което спечели нейното доверие, обичта ѝ и с ласкавото коварство на добродушен дядо я поведе за ръка към тайната си кланица. За нея бе нещо приближаващо и очаквано: сякаш ѝ се разтвориха вратите на рая. Избухна в буен цъфтеж, който я остави да се носи в облаците на щастието, даде ѝ стимул в учението и тя успяваше да бъде винаги най-добрата в класа, за да не загуби разрешението за излизане в събота и неделя. За него това беше най-уютното кътче в тихия залив на старостта. След толкова години пресмятана любов неподправеният вкус на невинността носеше очарованието на обновяваща извратеност.

Допаднаха си. Тя се държеше като това, което си беше — девойче, готово да открие живота, водена от един почитан мъж, когото нищо не можеше да учуди, а той съзнателно се държеше като това, от което най-много се бе опасявал в живота — един застаряващ годеник. Никога не я отъждестви с Фермина Даса, въпреки че прилика лесно можеше да се открие не само поради възрастта, ученическата униформа, плитката, селската походка, та чак до високомерието и непредвидимите ѝ реакции. Нещо повече: мисълта да я замени, която бе подтиквала просяшката му любов, сега напълно изчезна. Момичето му харесваше заради това, което беше, и накрая я обикна заради самата нея с треската на залязващата наслада. За първи път с нея взе мерки против случайно забременяване. След първите пет-шест срещи единствената мечта и на двамата вече бяха неделните следобеди.

Тъй като само той бе упълномощен да я извежда от интерната, ходеше да я взима с шестцилиндровия „Хъдзън“ на КРК Понякога в заоблачени дни сваляха гюрука на колата, като правеха разходка по плажа, той с мрачната си шапка, а тя, заливаща се от смях, придържаше е две ръце моряшката барета от униформата си, за да не я отвее вятърът. Някой я бе посъветвал да не излиза е настойника си повече от задължителното, да не хапва, нищо, от което той е ял и да се държи настрана от дъха му, защото старостта била заразна. Но тя не обръщаше внимание. Двамата не се интересуваха какво може да помислят за тях, защото всички знаеха за родството им, пък и крайната разлика във възрастта им ги спасяваше от всякакви подозрения.

В неделята на Петдесетница в четири часа следобед тъкмо бяха свършили да се любят, когато забиха камбаните. Флорентино Ариса едва се съвзе от силното сърцебиене. В младежките му години ритуалните камбани се включваха в цената на погребението и бяха недостъпни само за най-бедните хора. Но след последната ни война, на моста между двата века, консервативният режим затвърди колониалните обичан и погребалното великолепие стана толкова скъпо, че можеха да го заплащат само най-богатите. Когато почина архиепископ Данте де Луна, камбаните в цялата област биха без прекъсване девет денонощия и така изтормозиха хората, че повият архиепископ отмени ритуала да се бие за умряло и го запази само за най-видни покойници. Затова, когато Флорентино Ариса чу камбаните на катедралата да бият в четири следобед на Петдесетница, той се почувствува споходен от призрака на изгубената младост. Изобщо не си представи, че това са тъй мечтаните камбани, очаквани от толкова години — още от неделята, когато видя Фермина Даса бременна в шестия месец на излизане от главната литургия.

— По дяволите — каза той в полумрака. — Трябва да е някоя много едра риба, щом бият камбаните на катедралата.

Америка Викуня, съвсем гола, се събуди.

— Трябва да е заради Петдесетница — каза тя.

Флорентино Ариса не беше много сведущ по църковните работи, пък и на литургия не беше ходил от времето, когато свиреше на цигулка към хора с оня германец, който освен това го научи да борави с телеграфа и за чиято съдба повече не се узна нищо определено. Но знаеше със сигурност, че камбаните не бият за Петдесетница. Наистина този ден в града имаше едно погребение. Предобед в дома му бе идвала комисия от карибски емигранти, за да му съобщи, че Херемя де Сент Амур е осъмнал мъртъв в ателието си. Флорентино Ариса не беше близък приятел с него, но дружеше с много други емигранти, които винаги го канеха на обществените си прояви и най-вече на погребения. Но беше сигурен, че камбаните не бият за Херемя де Сент Амур, защото беше невярващ и върл анархист, а освен това бе умрял от собствената си ръка.

— Не — каза, — такива камбани могат да бъдат само от губернатор нагоре.

Америка Викуня, с бледото ѝ тяло на ивици от притворените жалузи, не беше на възраст, когато се мисли за смъртта. Бяха се любили, след като обядваха, и лежаха голи в отлива на подиробедния сън под вентилатора, чието бръмчене не можеше да заглуши потрепването на лешоядите по нажежения ламаринен покрив. Флорентино Ариса я обичаше, както бе обичал много други случайни жени в дългия си живот, но нея обичаше с неизпитвана тъга, защото беше сигурен, че ще е умрял от старост, когато тя завърши гимназия.

Стаята приличаше по-скоро на корабна каюта с дъсчените си стени, многократно пребоядисвани, също като в корабите, но в четири часа задухата беше по-силна, отколкото в каютите на речните кораби, поради ламаринения покрив въпреки електрическият вентилатор, окачен над кревата. Това не беше обичайна спалня, а каюта на твърда земя, направена по поръчка от Флорентино Ариса зад кабинета му в КРК без никакъв друг претекст или цел, освен да подслонява старческата му любов. В делнични дни тук беше трудно да се спи поради крясъците на хамалите, грохота на крановете откъм речното пристанище и бученето на корабите. Но за момичето тя беше истински неделен рай.

Петдесетница бяха решили да прекарат заедно до часа, когато тя трябваше да се върне в интерната, пет минути преди вечерня, но камбаните припомниха на Флорентино Ариса, че е обещал да отиде на погребението на Херемия де Сент Амур, и се облече по-припряно от обикновено. Преди това както винаги сплете плитката на момичето, която той сам разплиташе, преди да се любят, вдигна я на масата, за да завърже възела на обувките от униформата, понеже тя не можеше да го прави. Помагаше ѝ от чисто сърце и тя му помагаше да ѝ помага, сякаш изпълняваше дълг: и двамата бяха престанали да съзнават възрастта си още от първите срещи и се държаха с доверието на съпрузи, които цял живот са крили толкова много неща един от друг, че вече не им остава почти нищо да си кажат.

Канцелариите бяха затворени и тъмни в празничния ден, а на пустия пристан имаше само един кораб със загасени котли. Задухата предвещаваше дъжд, първия за тази година, но прозрачният въздух и неделната тишина на пристанището напомняше някой зимен месец. Оттук светът изглеждаше по-суров, отколкото от каютата, а камбанният звън причиняваше по-силна мъка, дори без да се знае за

кого е. Флорентино Ариса и момичето слязоха в селитрения двор, който някога бе служил за негърско пристанище на испанците и там още имаше останки от кантара и други ръждясали железарии от търговията с роби. Автомобилът ги чакаше в сянката под навеса. Настаниха се на задните седалки и чак тогава събудиха заспалия шофьор. Автомобилът заобиколи складовете, оградени с телена мрежа, мина през стария пазар в залива Лас Анимас, където мъже на възраст играеха полуголи на топка, и излезе от речното пристанище сред облак от нажежен прахоляк. Флорентино Ариса беше сигурен, че погребалните почести не бяха за Херемиа де Сент Амур, но настойчивостта на камбаните го накара да се усъмни. Сложи ръка върху рамото на шофьора и го попита, почти викайки в ухото му, за кого бият камбаните.

— За оня доктор, нафукания — отвърна шофьорът. — Как се казваше?

Флорентино Ариса не трябваше да се замисли, за да разбере за кого става дума. Но когато шофьорът му разказа как е умрял, моментната му надежда се изпари, защото му се стори неправдоподобно. Едва ли нещо си прилича толкова с човека, както собствената му смърт, но тази най-малко от всички приличаше на човека, когото той си представяше. Но явно беше той, колкото и абсурдно да изглеждаше — най-добрият и квалифициран лекар в града и една от най-изтъкнатите личности по много други заслуги. Бе умрял с пречупен гръбначен стълб на осемдесет и една години, падайки от едно дърво, когато се пресягал да хване някакъв папагал.

Всичко, което Флорентино Ариса бе правил, откакто Фермина Даса се омъжи, се крепеше на надеждата за тази вест. Но сега, когато този час настъпи, той не изпита тържествуващото вълнение на победител, което толкова пъти бе предвкусвал в безсънията си, ами внезапен ужас: осени го фантастичната мисъл, че вместо за доктора за него можеха да бият камбаните на умряло. Седнала до него и раздрусвана от подскачането на автомобила, Америка Видуния се уплаши, като го видя така пребледнял, и го попита какво му става. Флорентино Ариса взе ръката ѝ в своята ледена длан.

— Ах, мойто момиче — въздъхна той, — ще ми трябва още петдесет години, за да ти разкажа.

Забрави за погребението на Херемиа де Сент Амур. Остави момичето пред входа на интерната, като набързо ѝ обеща, че ще дойде да я вземе следващата събота, и нареди на шофьора да го закара до къщата на доктор Хувенал Урбино. Завари множество автомобили и наемни файтони да чакат в съседните улици и блъсканица от любопитни пред къщата. Гостите на доктор Ласидес Оливеля бяха научили скръбната вест в разгара на празника и пристигаха забързано и вкупом. Къщата бе препълнена с хора и Флорентино Ариса едва си проправяше път, но успя да се добере до главната спалня, повдигна се на пръсти и над струпаните хора видя Хувенал Урбино в брачното легло тъй, както бе мечтал да го види, откакто чу за пръв път да се говори за него: затънал в безчестието на смъртта. Дърводелецът токущо бе взел мерки за ковчега. До леглото, все още в тоалета на баба младоженка, с която бе ходила на тържеството, стоеше Фермина Даса, замислена и посърнала.

Флорентино Ариса си бе представял този момент до най-малки подробности още от младежките си години, когато се посвети изцяло на тази безразсъдна любов. Заради нея бе спечелил слава и богатство, без много да подбира средствата, заради нея бе пазил здравето си и се бе грижил за външния си вид с мания, която не изглеждаше много мъжествена на мъжете от неговото време, и бе чакал този ден, както никой в целия свят не би могъл да чака нещо или някого: без дори за миг да падне духом. Потвърждението, че смъртта най-сетне се бе намесила в негова полза, му вдъхна смелостта да повтори на Фермина Даса в първата ѝ нощ на вдовица клетвата си за вечна вярност и любов завинаги.

Не можеше да отрече пред съвестта си, че това беше съвсем спонтанно действие, без изобщо да се замисля кога и как го прави, подгонен от страха, че тази възможност няма да му се предостави никога вече. Той бе желал и включително си бе представял това не по толкова груб начин, по така му било писано. Напусна опечаления дом с тягостното чувство, че и тя остава толкова потресена, колкото и той, но нищо не можеше да направи, за да го предотврати, чувствуваше, че тази жестока нощ е била вписана открай време в съдбата на двамата.

Следващите две седмици той прекара в безсъние. Питаше се отчаян къде ли е сега Фермина Даса без него, за какво ли мисли, какво щеше да прави през годините, които ѝ оставаха да живее, с това бреме

от страх, което бе стоварил в ръцете ѝ. Прекара тежка криза от запек, та чак коремът му се опъна като барабан и трябваше да прибегне към по-сложни мерки от обикновените клизми. Старческите му страдания, които той понасяше по-лесно от връстниците си, защото ги знаеше от млад, сега го нападнаха всички едновременно. В сряда се появи в службата си след едноседмично отсъствие и Леона Касиани се уплаши, като го видя тъй блед и запуснат. Но той я успокои: безсънието както винаги, и отново прехапа език, за да не бликне истината през всичките пробойни, отворили се в сърцето му. Дъждът не му остави нито една слънчева пролука, за да може да мисли. Измина още една нереална седмица, през която не можеше да се съсредоточи над нищо, ядеше зле, спеше още по-зле, търсеше да долови някакви тайни знаци по посока към спасителния път. Но от петък го изпълни някакъв безпричинен покой и той го възприе като предвещание, че нищо ново няма да се случи, че всичко, което бе сторил в живота си, е било напразно и няма как да продължи: това беше краят. В понеделник обаче, като си влезе вкъщи на улица Вентанас, той за малко не настъпи едно писмо, плуващо в нахлупата в коридора дъждовна вода, и веднага позна на мокрия плик властния почерк, който многобройните превратности в живота не бяха успели да променят, и дори му се стори, че долавя нощното ухание на повехнали гардении, защото още след първия стрес сърцето вече му бе казало всичко: ето писмото, очаквано без минута покой от половин век насам.

Фермина Даса не си и представяше, че онова нейно писмо, предизвикано от сляп гняв, може да бъде изтълкувано от Флорентино Ариса като любовно. Бе вложила в него целия гняв, на който бе способна, най-жестоките думи, най-нараняващите, и то несправедливи оскърбления, но въпреки това ѝ се струваха несравними с дълбоката обида. С писмото — завършек на две седмици горчиви проклетия — се мъчеше да свикне с новото си положение. Искаше отново да бъде тя самата, да си възстанови всичко, от което се бе отказвала в течение на половинвековното си робство — вярно, то я бе направило щастлива несъмнено, но не бе оставило и следа от собствената ѝ личност след смъртта на съпруга. Сега тя беше призрак в една чужда къща, която само в един ден бе станала огромна и пуста, а тя се луташе безцелно из стаите и се питаше изтерзано кой всъщност бе умрял: покойният или този, който бе останал.

Не можеше да преодолее скритото си чувство на гняв срещу съпруга си, задето я бе оставил сама насред океана. Всяка негова вещ предизвикваше плача ѝ: пижамата под възглавницата, пантофите, които винаги ѝ бяха изглеждали като на болник, споменът за отражението му в дъното на огледалото, като се събличаше, докато тя разресваше косата си преди лягане, мирисът на кожата му, който щеше да се запази по нейната кожа още дълго след смъртта му. Захвърляше на средата каквото вършеше и се плясваше по челото, защото внезапно си спомняше нещо, което бе забравила да му каже. Непрекъснато в главата ѝ изникваха някои от множеството ежедневни въпроси, на които само той можеше да отговори. Веднъж ѝ бе казал нещо, което тя не можа да проумее: ампутираниите усещали болки, спазми, гъдел в отрязания крак. Така се чувствуваше и тя без него, чувствуваше го да присъствува, където вече го нямаше.

Като се събуди в първата си сутрин на вдовица, тя се обърна в кревата още без да отваря очи, за да се намести по-удобно и да продължи да спи, и точно в този момент той умря за нея. Защото едва тогава осъзна, че той за първи път бе прекарал нощта извън къщи. Второто подобно чувство изпита на масата не защото се почувствува сама, както всъщност беше, а от особеното впечатление, че се храни с някого, който вече не съществува. Изчака да пристигне от Ню Орлиънс дъщеря ѝ Офелия заедно със съпруга и трите си дъщери, за да почне отново да се храни на маса, но не в трапезарията, а на друга, импровизирана и по-малка, която тя разпореди да сложат в един от салоните. Дотогава не се беше хранила редовно. Отбиваше се в кухнята по различно време, като огладнееше, гребваше с лъжица от някоя тенджерка на печката и хапваше от всичко по малко на крак, докато говореше с прислужничките — единствените, с които се чувствуваше добре и се разбираше. Но колкото и да се мъчеше, не успяваше да избегне присъствието на покойния съпруг: където и да отидеше, откъдето и да минеше, с каквото и да се заемеше, тя се натъкваше на нещо негово, което ѝ го припомняше. Колкото и да беше достойно и справедливо да страда, тя все пак правеше всичко възможно да не се наслаждава на мъката. Така че взе крайното решение да изхвърли от къщата всичко, което ѝ напомняше за покойния съпруг — единственото, което ѝ хрумна, за да е в състояние да живее без него.

Беше същинска церемония на унищожението. Синът се съгласи да вземе библиотеката, за да разположи тя на мястото ѝ шивалнята, която не бе имала като омъжена. От своя страна дъщерята щеше да отнесе някои мебели и множество предмети, които и се струваха много подходящи за търговете на антикварите в Ню Орлиънс. Всичко това донесе облекчение на Фермина Даса, въпреки че съвсем не и беше приятно да разбере, че вещите, които сама бе купувала на сватбеното си пътешествие, вече са антикварна рядкост. Пред безмълвното изумление на прислужнички, съседи, най-близки приятелки, които идваха да и правят компания през онези дни, тя вдигна клада на едно празно място в задния двор и изгори всичко, което я припомняше за съпруга: най-скъпите и елегантни дрехи, виждани в града от миналия век насам, най-доброкачествените обувки, шапките, които приличаха на него повече от портретите му, люлеещия се стол за следобедния сън, от който бе станал последния път, за да умре, безброй други предмети, тъй свързани с живота му, че представляваха част от личността му. Извърши всичко това без сянка от колебание, е пълната увереност, че съпругът ѝ би го одобрил, и то не само заради хигиената. Защото той много пъти бе споделял с нея желанието си да бъде кремиран, а не затворен в тъмницата на кедров сандък. Религията му обаче не позволяваше това — бе се осмелил да подпита архиепископа за всеки случай, но той категорично му бе отказал. Беше само негова илюзия, защото църквата не допускаше съществуването на крематориум в нашите гробища дори за некатолическите религии, а ето че не на друг, ами на самия доктор Хувенал Урбино бе хрумнало, че е съобразно да се построи такава пещ. Фермина Даса не беше забравила този страх на мъжа си и въпреки суматохата се сети още в първите часове да нареди на дърводелеца да остави утехата на един процеп светлина в ковчегата.

Жертвоприношението се оказа безполезно. Много скоро Фермина Даса установи, че споменът за съпруга беше еднакво недосегаем за огъня, както и за времето. Нещо по-лошо: след изгарянето на дрехите тя продължи да тъгува не само по всичко, което бе обичала в него, но и по това, което най-много я бе дразнило — шумоленето му рано сутрин, когато ставаше. Тези спомени ѝ помогнаха да излезе от непроходимия лес на скръбта. Като връх на всичко тя твърдо реши да продължи живота, спомняйки си съпруга,

сякаш не е умрял. Знаеше, че събуждането всяка сутрин ще продължава да бъде тежко, по с времето все по-малко.

И наистина, в края на третата седмица започна да различава първите светлинки. Но колкото по-силни ставаха те, толкова по-ясно съзнаваше, че в живота ѝ се е препречил един призрак, който не ѝ оставяше и миг покой. Не беше призракът на съжалението, който я дебнеше от Евангелската градина и който тя, откакто остаря, извикваше с нежност в спомените си, а противният призрак в сюртук на палач, опрял шапка до гърдите си, чиято глупава безочливост толкова я бе притеснила, че вече не можеше да не мисли за него. Откакто на осемнадесет години то отхвърли, тя винаги вярваше, че е оставила в сърцето му семенце омраза, което с времето е пораснало. Винаги се бе съобразявала с тази омраза, долавяше я във въздуха, когато призракът беше наблизил, самият му вид я смущаваше, плашеше я дотолкова, че никога не можа да открие начин да се държи естествено с него. Вечерта, когато той отново я увери в любовта си, наскре къщата, още изпълнена с уханието от цветята за покойния ѝ съпруг, тя така и не разбра, че тази наглост изобщо не беше първата стъпка на зловец от мъщение.

Упоритостта на спомена за него засилваше яда ѝ. Когато първата сутрин след погребението се събуди с мисълта за него, успя да го изхвърли от паметта си с усилие на волята. Обаче ядът се връщаше отново и съвсем скоро тя разбра, че усилието да го забрави всъщност я караше да си го спомня. Тогава, победена от носталгията, за пръв път дръзна да се остави на спомена за илюзорното време на онази нереална любов. Опитваше се да си представи съвсем точно как изглеждаше тогава градината, изпочупените клони на бадемовите дървета, пейката, на която той я обичаше, защото те отдавна вече не бяха същите. Всичко се бе променило, нямаше ги дърветата с килима им от пожълтели листа, а на мястото на статуята на обезглавения герой бяха сложили друга — в парадна униформа, но без име и дати, без обяснение за какво е поставена на тоя пиедестал, в който беше инсталиран контролният пост на кварталното електрозахранване. Бацината ѝ къща, която все пак се реши да продаде преди години, рухваше, занемарена от градските власти.

С усилие си припомни какъв беше тогава Флорентино Ариса, а още по-трудно можеше да си представи, че онова меланхолично

момче, тъй безпомощно под дъжда, е същият немощен, нафталинен старец, изправил се пред нея, без изобщо да се съобрази със състоянието ѝ и без да зачита скръбта ѝ, за да изпепели душата ѝ с такова оскърбление, от което още не можеше да си поеме дъх.

Братовчедката Илдебранда Санчес бе идвала у тях скоро след нейното гостуване в чифлика Флорес де Мария, където бе отишла, за да се съвземе от неприятностите, създадени от госпожица Линч. Илдебранда пристигна остаряла, дебела и щастлива заедно с най-големия си син, доскорошен майор в армията като баща си, но той самият го бе изгонил от къщи заради позорното му поведение при избиването на работниците от банановите плантации в Сан Хуан де ла Сиенага. Двете братовчедки се виждаха често и винаги прекарваха времето си в спомени за младите години. Сега Илдебранда бе обзета от носталгия повече от всякога и доста засегната от бремето на старостта. И за още по-голяма радост на носталгията тя бе донесла фотографията им на старинни дами, направена от белгийския фотограф в оня следобед, когато младият Хувенал Урбино нанесе съкрушителен удар в сърцето на опърничавата Фермина Даса. Фермина Даса бе загубила своята, а снимката на Илдебранда бе почти изличена от времето, но и двете се познаха през мъглите на разочарованието: млади и красиви, каквито никога повече нямаше да бъдат.

Илдебранда не можеше да не говори за Флорентино Ариса, защото винаги отъждествяваше неговата съдба със своята. Помнеше го от деня, когато предаде първата ѝ телеграма, и оттогава се бе запечатил в сърцето ѝ като тъжно врабче, обречено на забрава. От своя страна Фермина Даса го бе виждала често, без да говори с него, естествено, но не можеше да го възприеме като първата си любов. Винаги бе научавала по нещо за него, както рано или късно узнаваше всичко, което имаше някакво значение в града. Говореше се, че не се е оженил, защото имал по-особени наклонности, но тя и на това не обърна внимание, било защото никога не вярваше на слухове, било защото подобни слухове се носеха често за мнозина неподлежащи на съмнение мъже. Струваше ѝ се странно обаче, че Флорентино Ариса все така упорито носи мистичното си облекло, употребява особени лосиони и продължава да е все така потаен дори след като си бе пробил път в живота по такъв явен и при това почтен начин. Не можеше да повярва, че е същият човек, и винаги се учудваше, когато

Илдебранда въздишаше: „Горкичкият, колко ли трябва да е страдал!“ Защото Фермина Даса вече много отдавна го виждаше без болка — беше една бледа сянка.

И все пак вечерта, когато го видя в киното след завръщането си от Флорес де Мария, нещо странно стана в сърцето ѝ. Не се учуди, че е с жена, и негърка при това. Учуди я, че е толкова добре запазен и се държи много по-непринудено, но не ѝ хрумна, че може би не той, а тя се е променила след нахлуването на госпожица Линч в личния ѝ живот. Оттогава, двадесет години вече, тя го гледаше с повече съчувствие. В нощта на бдението над съпруга ѝ неговото присъствие ѝ се стори не само разбираемо, но дори го изтълкува като естествен край на омразата му — израз на прошка и забрава. Затова я завари съвсем неподготвена драматичното повторно обяснение в любов, която за нея никога не бе съществувала, и то на възраст, когато и Флорентино Ариса, и тя нямаха какво повече да очакват от живота.

Гневът ѝ от смъртната обида не стихна и след символичната кремация на съпруга и колкото по-безсилна ставаше да го обуздае, толкова той нарастваше и се разклоняваше; нещо по-лошо: пространствата в паметта, из които успяваше да уталожить спомените за покойния, бяха завземани постепенно, но неумолимо от поляните с макове, където бяха погребани спомените за Флорентино Ариса. Така тя мислеше за него против волята си и колкото повече мислеше, толкова повече се усилваше гневът ѝ, а този гняв я заставяше да мисли все повече за него, докато накрая съзнанието ѝ вече не побираше това нетърпимо напрежение. Тогава седна на писалището на покойния си съпруг и написа на Флорентино Ариса писмо от три безразсъдни страници, така изпълнени с оскърбления и коварни предизвикателства, че ѝ донесоха облекчението, задето съзнателно е извършила най-недостойното деяние в дългия си живот.

Но и за Флорентино Ариса тези три седмици бяха дни на агония. Когато увери в любовта си Фермина Даса, той цяла нощ скита без посока по улиците, разрушени от следобедния порой, питайки се ужасен какво щеше да прави с кожата на тигъра, който току-що бе убил, след като половин век бе издържал на засадата му. Градът се намираще в бедствено положение след пороя. В някои къщи полуголи мъже и жени се мъчеха да спасят от наводнението каквото могат и на Флорентино Ариса му се стори, че всеобщото бедствие имаше нещо

общо с неговото. Но въздухът беше тих и карибските звезди си стояха спокойно на мястото. Внезапно сред мълчанието на останалите гласове Флорентино Ариса позна гласа на един мъж, който преди години бяха чували с Леона Касиани да пее в същия час и на същия ъгъл: „От моста се върнах окъпан в сълзи“. Една песен, която тогава по някакъв начин и само за него имаше нещо общо със смъртта.

Никога досега не му беше липсвала толкова Трансито Ариса, мъдрите ѝ слова, главата ѝ, украсена с венец от книжни цветя, като се правеше на царица. Беше неизбежно: винаги когато се озовеше на ръба на пропастта, той изпитваше нужда от помощта на жена. Затова мина покрай интерната на педагогическото училище и видя светлинна в дългата редица прозорци на спалното помещение на Америка Видуния. С огромно усилие на волята сдържа безразсъдното желание да използва правата си на дядо и да я отведе в два часа през нощта, топла от съня в пелените ѝ, още с мирис на люлка.

На другия край на града беше Леона Касиани, сама и свободна, готова винаги да му даде съчувствието, от което той имаше нужда — и в три часа през нощта, по всяко време и при всякакви обстоятелства. Не за първи път той щеше да почука на вратата ѝ в пустинята на безсънието си, но съзнаваше, че тя е твърде умна и твърде много се обичаха, за да отиде да плаче в скута ѝ, без да разкрие причината. След дълги размишления и призрачно бродене из пустия град му хрумна, че най-добре би се чувствувал с Пруденсия Питре — Вдовицата на двамина. Беше десет години по-млада от него. Познаваха се от миналия век и престанаха да се виждат, защото тя за нищо на света не искаше да се показва в настоящия си вид: полусляпа и наистина едва кретаща от старост. Щом се сети за нея, Флорентино Ариса се върна на улица Вентанас; напъха в една торба две бутилки опорто и буркан туршия и тръгна към нея, без изобщо да знае дали е още в същата къща, дали е сама и дали е жива.

Пруденсия Питре не беше забравила паролата от драскане по вратата, с която той известяваше за себе си, когато все още се смятаха за млади, макар да не бяха, и му отвори, без да пита кой е. Улицата беше тъмна и той едва се различаваше в тъмния си сукнен костюм, е твърда шапка и чадър като прилеп, увиснал, от ръката му. Пък и тя нямаше очи да го види освен на дневна светлина, но го позна по

отблясъка от уличния фенер по рамката на очилата му. Приличаше на убиец, още неизмил кръвта от ръцете си.

— Подслон за едно бедно сираче — продума той.

Бе единственото, което успя да измисли, колкото да каже нещо. Изуми се колко е остаряла, откакто я видя последния път, и осъзна, че тя го вижда по същия начин. Но се утеши при мисълта, че след малко, като се съвземат от първия удар, ще забелязват все по-малко един другиму слиновете от ярема на живота и отново ще се виждат тъй млади, каквито бяха един за друг, когато се запознаха — преди четиридесет години.

— Като за погребение си — каза му тя.

Така беше. И тя, както почти целият град, бе стояла на прозореца от единадесет часа сутринта, за да гледа минаването на най-многолюдната и пищна погребална процесия, която се е виждала от смъртта на архиепископ Де Луна насам. От дрямката я бяха събудили артилерийските залпове, разтърсващи земята, разногласието на военните оркестри, нестройността на траурните химни, надделяващи погребалния звън на камбаните от всички църкви, които биеха безспир от предишния ден. Беше видяла от балкона конната гвардия в парадни униформи, религиозните общности, училищата, дългите черни лимузини на невидимата власт, каляската с коне в шлемове от пера и златни покривала, жълтия ковчег върху лафета на едно историческо оръдие, покрит с националното знаме, и най-накрая върволица стари открити каляски, които се поддържаха, за да карат погребалните венци. Едва бяха отминали балкона на Пруденсия Питре, малко след пладне, когато внезапно се изля порой и процесията се разпръсна в луд бяг.

— Каква нелепа смърт — каза тя.

— Смъртта няма усет за смешното — каза той и добави натъжен, — особено на нашата възраст.

Седяха на терасата срещу откритото море, гледаха луната с ореол, обхванал половината небе, гледаха разноцветните светлини от корабите на хоризонта и се наслаждаваха на прохладния, уханен бриз след бурята. Пиеха опорто и хапваха туршия с къшеи селски хляб, които Пруденсия Питре чупеше от самуна в кухнята. Бяха преживели много такива нощи, откакто тя бе останала вдовица и без деца на тридесет и пет години. Флорентино Ариса я срещна по време, когато

би приела който и да е мъж, стига да ѝ прави компания, макар за няколко часа, и установиха по-сериозна и продължителна връзка, отколкото изглеждаше възможно.

Макар че никога не направи и намек за това, тя бе готова да продаде душата си на дявола, за да се омъжи за него. Знаеше, че няма да ѝ е лесно да се зароби с неговото скъперничество, с подранилото му старческо оглупяване, с маниакалния му режим, с ламтежа му да получава всичко, без да дава нищо от себе си, но в замяна на това не съществуваха друг мъж, на когото беше тъй приятно да се угажда, защото не можеше да има на света друг, който толкова да се нуждае от любов. Но пък и нямаше друг толкова изплъзващ се мъж, защото любовта му стигаше само дотам, докдето не накърняваше твърдата му решимост да се запази свободен за Фермина Даса. И все пак връзката им продължи много години, дори след като той уреди Пруденсия Питре да се омъжи отново за един търговски агент, който се прибираше за три месеца и заминаваше за други три; от него тя имаше една дъщеря и четирима синове; единият от тях, както тя се кълнеше, бил на Флорентино Ариса.

Разговаряха, без да се грижат за часа, защото и двамата бяха свикнали да споделят безсъниците си още като млади, а много по-малко имаха да губят в старческите си безсъния. Въпреки че никога не пиеше повече от две чашки, този път Флорентино Ариса и след третата още не можеше да си възвърне духа. Беше станал вир-вода и Вдовицата на двамина му каза да си свали сакото, жилетката, панталоните, да си свали всичко, което поиска, дявол да го вземе, та те в края на краищата се познавали по-добре голи, отколкото облечени. Той каза, че би го направил, ако и тя се съблече, но тя не искаше; преди време се видяла гола в огледалото на гардероба и внезапно разбрала, че няма да посмее вече да се покаже гола нито пред него, нито пред когото и да било.

Флорентино Ариса, все още в мъчителната си възбуда, която не можа да уталожи и след четвъртата чаша опорто, продължи да говори за миналото, за хубавите спомени от миналото — единствената му тема напоследък, — но сега се мъчеше да открие в миналото някакъв таен път за отдушник. Защото точно това му трябваше: да излее душата си пред някого. Когато хоризонтът почна да светлее, той направи опит за заобиколно приближаване към целта. Попита сякаш

съвсем между другото: „Какво би направила, ако някой ти предложи брак тъй както си — вдовица и на твоите години?“ Тя се засмя с набръчкания си старчески смях и попита на свой ред:

— Вдовицата на Урбино ли имаш предвид?

Флорентино Ариса вечно забравяше, когато най не бива, че жените мислят повече за скрития смисъл на въпросите, отколкото за директния, а Пруденсия Питре — повече от всяка друга. Втрещен от ужасяващо точното ѝ попадение, той се измъкна през погрешния изход: „Казвам го заради теб.“ Тя пак се изсмя: „Върви да се занасяш с майка си, мир на праха ѝ.“ После настоя да ѝ каже каквото имал да казва, защото знаеше, че нито той, нито който и да било друг мъж не би я събудил в три часа сутринта, и то като не са се виждали толкова години, само за да пият опорто и да ядат домашен хляб с туршия. Каза: „Такова нещо се прави само когато човек търси с кого да си поплаче.“ Флорентино Ариса би отбой.

— Веднъж и ти да сбъркаш — каза той. — Тази нощ аз имам повод по-скоро да пея.

— Ами да пеем тогава — отвърна тя.

И с чудесен глас запя модната песен „Рамона, без теб не мога вече аз“. Това беше краят на нощта, защото той но се осмели да играе непозволени игри с една жена, която му бе дала премного доказателства, че познава и обратната страна на лупата. Излезе в един съвсем непознат град, дъхав от последните юнски гергини, излезе на една улица от младостта си, по която шествуваха тъмните вдовици от утринната служба в пет часа. Но сега не те, а той премина на другия тротоар, за да не видят сълзите му, които повече не можеше да сдържа, не от полунощ насам, както мислеше, защото тези бяха други — сълзите, които бе преглъщал от петдесет и една години, девет месеца и четири дни насам.

Беше загубил представа за времето, когато се събуди, чудейки се къде е, пред един прозорец, облян в слънце. Гласът на Америка Видуния, която играеше на топка с прислужничките в градината, го върна към действителността: беше в леглото на майка си, в нейната спалня, която пазеше непроменена и където обичаше да спи, за да не се чувства толкова самотен в редките случаи, когато самотата го измъчваше. Пред леглото беше голямото огледало от хана на дон Санчо и му стигаше да го погледне, като се събудеше, за да види

Фермина Даса, отразена в дъното му. Разбра, че е събота, защото тогава шофьорът вземаше от интерната Америка Викуня и я докарваше в къщата му. Даде си сметка, че е спал, без да знае, сънувайки, че не може да заспи, смущаван насън от разяреното лице на Фермина Даса. Под душа обмисляше каква трябва да бъде следващата стъпка, облече, без да бърза, най-хубавите си дрехи, напарфюмира се и наподади побелелите си мустаци с изострени краища и на излизане от спалнята види от коридора на втория етаж красивото създание в униформа как хваща топката във въздуха с грация, която толкова съботи го бе карала да потреперва, но тази сутрин изобщо не то развълнува. Направи ѝ знак да дойде с него и преди да се качат в автомобила, ѝ каза не принудено; „Днес няма да правим разни нещица.“ Заведе я в Американската сладкарница, препълнена в този час от родители, които ядяха сладоледи с децата си под вентилаторите с огромни перки, окачени на тавана. Америка Викуня си поръча огромна чаша сладолед на няколко етажа в различни цветове, който тя страшно обичаше и всички предпочитаха, защото излъчваше вълшебен аромат. Флорентино Ариса пи едно черно кафе, гледайки мълчаливо момичето, докато то ядеше сладоледа си от лъжичка с много дълга дръжка, за да стига до дъното на чашата. Без да отмества поглед от нея, той внезапно проговори:

— Аз ще се женя.

Тя го погледна в очите с искрица съмнение, спряла във въздуха лъжичката, но веднага се окопити и се засмя.

— Лъжеш — каза тя. — Старчоците не се женят.

Следобед той я остави в интерната точно за вечерната след упорития дъжд, след като гледаха заедно куклен театър в парка, обядваха прясна пържена риба на пристанището, видяха клетките със зверове на току-що пристигналия цирк, накупиха всякакви сладкиши, за да занесе на съученичките си в интерната, и кръстосаха няколко пъти града с открития автомобил, за да почне тя да свиква с мисълта, че той е неин настойник и не вече любовник. В неделя ѝ изпрати автомобила, ако поиска да се разходи с приятелките си, но не се срещна с нея, защото от предишната седмица бе осъзнал напълно възрастта на двамата. Същата вечер реши да напише извинително писмо на Фермина Даса, макар и само за да не се признае за победен,

но го отложи за следващия ден. В понеделник, точно след три седмици терзания, той си влезе вкъщи мокър до кости и намери нейното писмо.

Беше осем часът вечерта. Двете прислужнички си бяха легнали и бяха оставили в коридора лампата да свети, за да може Флорентино Ариса да стигне до спалнята. Знаеше, че оскъдната му и блудкава вечеря е на масата в трапезарията, но и малкото глад, който изпитваше, след като толкова дни се бе хранил както случи, се изпари от вълнението при вида на писмото. Ръцете му трепереха и с едва успя да запали светлината в спалнята. Сложи мокрото писмо на леглото, запали нощната лампа и с престорено спокойствие, което беше неговият начин да се успокоява, съблече влажното си сако, закачи го на облегалката на стола, съблече жилетката си, сгъна я добре и я сложи върху сакото, свали черната копринена лента и целулоидната яка, отдавна минали от мода по цял свят, разкопча ризата си до кръста и разхлаби колана, за да диша по-свободно, накрая си свали шапката и я сложи да съхне до прозореца. Изведнъж изтръпна, защото се зачуди къде беше оставил писмото, и толкова се затормози, че като го намери, се изненада, защото не помнеше да го е оставял на леглото. Преди да го разпечата, попи плика с кърпичката си, за да не размаже мастилото, с което бе написано името му, и в това време му хрумна, че тази тайна вече не беше на двама, а поне на трима, защото който и да бе донесъл писмото, сигурно е обърнал внимание, че вдовицата на Урбино едва три седмици след смъртта на мъжа си пише на човек извън техния свят, и то тъй спешно, че не го изпраща по пощата, и предпазливо заръчва да не бъде предадено на ръка, ами да се подпъхне под вратата като анонимна бележка. Не се наложи да къса плика, защото лепилото се беше разтворило във водата, обаче писмото беше сухо: три плътни страници без обръщение и подписани с инициалите на името ѝ по мъж.

Прочете го веднъж набързо, седнал на леглото, заинтригуван повече от тона, отколкото от съдържанието, и преди да мине на втората страница, вече знаеше, че именно такава оскърбително писмо беше очаквал. Остави го разтворено под светлината на нощната лампа, събу си прогизналите обувки и чорапи, загаси голямата лампа, сложи си велурената превръзка за мустаци и се излегна по панталон и риза, подпрял глава на две големи възглавници, на които се облягаше, когато четеше. Залови се пак с писмото, този път буква по буква, изследвайки

всяка поотделно, за да разгадае скрития им смисъл, после го прочете още четири пъти, докато от прекалено виране думите почнаха да губят смисъла си. Накрая го прибра без плика в чекмеджето на нощното шкафче, легна по гръб, скръстил ръце под тила, и четири часа остана така неподвижно втренчен в пространството на огледалото, където тя бе присъществувала, не мигваше и едва дишаше, по-мъртъв от мъртвите. Точно в полунощ стана и отиде в кухнята, приготви си и донесе в стаята един термос с гъсто като суров петрол кафе, сложи изкуствените ченета в чашата с борова вода, която намираше винаги приготвена на нощната масичка, отново легна в същата поза — статуя от мрамор, която нарушаваше от време на време, за да отпие глътка кафе, и така до шест часа сутринта, когато камериерката влезе в спалнята с друг пълен термос.

В този час Флорентино Ариса вече знаеше каква ще бъде всяка от следващите му стъпки. Всъщност не се докачи от хулите, нито се хвана да изяснява незаслужените обиди, които можеха да бъдат още по-остри, като познаваше характера на Фермина Даса и сериозността на мотивите ѝ. Интересуваше го само едно: че писмото само по себе си му даваше възможност и право да отговори. Нещо повече: изискваше отговор. Така че животът сега бе стигнал предела, към който той искаше да го доведе. Всичко останало зависеше от него, а беше уверен, че собственият му ад, продължил повече от половин век, му бе отредил още много изпитания на живот и смърт, които той бе готов да посрещне с повече плам, болка и любов от досегашните, защото щяха да бъдат последни.

Пет дни след като получи писмото на Фермина Даса, влизайки в службата си, той изпита чувство, че се понася във внезапната и необичайна празнота на замлъкналите пишещи машини, чието дъждовно почукване се забелязваше по-малко, отколкото мълчанието им. Имаха почивка. Когато тракането им се възобнови, Флорентино Ариса надникна в стаята на Леона Касиани и я загледа, седнала пред собствената си машина, която се подчиняваше на пръстите ѝ като човешки инструмент. Тя усети, че я наблюдават, и погледна към вратата с ужасната си слънчева усмивка, но не престана да пише, докато не завърши изречението.

— Кажете, лъвице на душата ми — запита я Флорентино Ариса, — как би се чувствувала, ако получиш любовно писмо, написано на тоя

инструмент?

Тя, която вече от нищо не се учудваше, направи жест на истинска изненада.

— Виж ти! — възкликна тя. — Това изобщо не беше ми хрумвало.

Поради тая причина не можа да намери друг отговор. И Флорентино Ариса досега не се бе замислял по въпроса и реши да рискува. Понесе вкъщи една пишеща машина сред сърдечните шеги на подчинените си:

„Стар папагал не се научава да говори.“ Леона Касиани, която се въодушевяваше от всякакви новости, пожела да му дава уроци по машинопис вкъщи. Но той беше противник на методичното обучение още от времето, когато Лотарио Тугут искаше да го учи да свири на цигулка по ноти със заплахата, че ще му трябва поне една година като за начало, пет — за да го допуснат в професионален оркестър, и цял живот по шест часа на ден, за да свири добре. Но той успя да склони майка си и тя му купи една цигулка като за слепец, та с петте основни правила, на които го научи Лотарио Тугут, той след по-малко от година дръзна да свири към хора на катедралата и да изпраща серенади на Фермина Даса откъм гробището на бедните според посоката на вятъра. След като бе постигнал това на двадесет години с нещо тъй трудно като цигулката, не виждаше защо на седемдесет и шест да не се справи с такъв инструмент само за един пръст като пишещата машина.

Така и стана. Необходими му бяха три дни, за да научи разположението на буквите по клавишите, още шест да свикне да мисли, докато пише, и още три, за да завърши първото си писмо без грешки, след като накъса половин топ хартия. Започна с тържественото обръщение „Сеньора“ и се подписа с инициалите си, както правеше в парфюмираните писъмца от младостта си. Изпрати писмото по пощата, в плик с траурни винетки, както подобаваше за скорошна вдовица, и без да отбелязва на гърба името на подателя.

Писмото беше шест страници, напълно различно от всички, които изобщо бе писал. Не притежаваше нито тона, нито стила, нито риторичния повей от първите години на любовта и съдържанието му беше толкова рационално и добре премерено, че ароматът на гардения ставаше излишен. До известна степен то най-много се доближаваше до търговската кореспонденция, която така и не бе успял да усвои. След

години щеше да се смята почти обидно, ако едно лично писмо е написано на машина, но тогава пишещата машина все още беше канцеларско животно без своя етика, чието опитомяване за лично ползуване не беше предвидено в учебниците за добри обноски. Изглеждаше по-скоро като дързък модернизъм и така навярно го бе изтълкувала Фермина Даса, защото във второто си писмо до Флорентино Ариса, написано, след като бе получила над сто и четиридесет негови, тя започваше с извинение за неразбираемия си почерк, тъй като не разполагала с по-напредничави средства за писане освен стоманеното перо.

Флорентино Ариса изобщо не споменаваше ужасното писмо, което тя му бе изпратила, ами още от началото въведе един различен метод на прелъстяване, без да се позовава на любовта от миналото, нито въобще на самото минало: сякаш всичко бе забравено. Писмата му представляваха по-скоро задълбочен размисъл върху живота, основан на идеите и опита му в отношенията между мъжа и жената, който бе възнамерявал да напише като допълнение към „Секретар на влюбените“. Само дето сега го бе обвинил в патриархален стил, като мемоари на старец, за да не се забелязва прекалено много, че всъщност бе свидетелство за любов. Отначало бе написал множество чернови в предишния стил, които, щом прочетеше на свежа глава, веднага пращаше в огъня. Знаеше, че и най-дребното невнимание, най-малкият полъх на носталгия можаха да раздвижат в сърцето й раздражението от миналото, и макар да бе предвидил, че тя ще му върне сто писма, преди да отвори първото, предпочиташе да не рискува. Така че изпила плана си до последната подробност като за решаваща война: всичко трябваше да бъде различно, за да предизвика ново любопитство, нов интерес, нови надежди в една жена, която досега бе живяла пълноценен живот. Трябваше да бъде една безразсъдна илюзия, способна да й даде нужния кураж да захвърли на бунището предразсъдъците на една класа, която не беше нейна по произход, но накрая бе станала повече от нейна. Трябваше да я научи да възприема любовта като състояние на щастие, а не като средство към някаква цел, с начало и край у самата нея.

Флорентино Ариса има благоразумието да не очаква незабавен отговор, достатъчно бе, че тя не върна писмото. Не му го върна, както не върна ни едно от следващите, и колкото повече дни минаваха,

толкова повече се засилваше копнежът му, защото всеки ден без върнато писмо увеличаваше надеждата му за отговор. Честотата на писмата му се определяше от напредъка в машинописа: първо по едно на седмица, после по две и накрая всекидневно. Радваше се на развитието на пощенските услуги от времето с вдигането на знамената насам, защото не би рискувал да го виждат всеки ден в пощенската станция как изпраща писма до едно и също лице, нито пък да ги праща по някого, който би могъл да си развърже езика. Много по-лесно бе да изпрати някой служител да купи марки за цял месец и после да пуска писмото в една от трите пощенски кутии в стария град. Скоро този ритуал стана неизменна част от всекидневието му: използваше безсънието си, за да пише, а на другия ден караше шофьора да спре за минутка пред пощенската кутия на ъгъла и слизаше да пусне лично писмото. Никога не разреши на шофьора да го прави, както му бе предложил той една дъждовна сутрин, а понякога дори взимаше предпазната мярка да пуска по няколко писма наведнъж, за да изглежда по-естествено. Шофьорът, разбира се, не знаеше, че останалите писма бяха празни листове, които Флорентино Ариса адресираше до самия себе си, тъй като никога не бе поддържал частна кореспонденция с никого освен отчета си на настойник, който изпращаше в края на всеки месец до родителите на Америка Викуня, излагайки личните си впечатления от поведението, душевното състояние и здравето на момичето, както и от успехите ѝ в училище.

Започна да номерира писмата от първия месец, като всяко започваше с резюме на предишните, подобно на подлистниците с продължение във вестниците, от страх да не би Фермина Даса да не забележи, че са в определена последователност. Когато станаха всекидневни, той смени траурните пликове с продълговати бели пликове и това им придаде поверителната безличност на служебни писма. Когато започваше, той бе подготвен да подложи търпението си на върховно изпитание поне докато не получи явно доказателство, че си губи времето с единствения различен метод, който успя да изобрети. И действително чакаше, без да изпитва всичките ония терзания от младежките си години, чакаше с бетонната старческа заинатеност, без да мисли за нищо друго, без да се занимава с нищо в речната компания, която по това време си плаваше сама с попътни ветрове, и освен това сигурен, че ще бъде жив и в пълно владение на

мъжките си способности в утрешния ден или вдругиден, или когато и да било, щом Фермина Даса се убеди най-сетне, че за тъгата ѝ на самотна вдовица няма друг лек, освен да спусне за него вдигнатите си мостове.

В същото време продължаваше да води обичайния си начин на живот. Предвиждайки благосклонен отговор, той започна отново ремонт на къщата, за да бъде достойна за тази, която можеше да се счита нейна стопанка и господарка още от деня на купуването ѝ. Посети още няколко пъти Пруденсия Питре не само в самотните си нощи, а по най-различно време на деня, както ѝ бе обещал, за да ѝ докаже, че я обича въпреки вредите, нанесени от възрастта. Продължи да минава покрай къщата на Андреа Варон, докато видя светлината в банята загасена — и се постара да бъде в тон с лудостите ѝ в кревата, за да не наруши ревността в любовта, подтикван от убеждението си, че тялото живее, докато човек е жив.

Единствена засечка се получи в отношенията му с Америка Викуня. Беше наредил на шофьора да продължава да я взима всяка събота в десет сутринта от интерната, но се чудеше какво да я прави до неделя вечер. За първи път не се загрижи за нея и тя усети промяната. Той прашаше прислужничките да я водят на кино, на концертите в детския парк, на благотворителните томболи или ѝ измисляше неделни програми със съученичките ѝ, за да не я води в рая, скрит зад службата му, където тя искаше винаги да се върне, откакто я заведе първия път. Обвит в мъглявините на възобновените си илюзии, той не си даваше сметка, че едно момиче може да се превърне в зряла жена само за три дни, а бяха минали три години, откакто той я посрещна на моторния платноход от Пуерто Падре. Колкото и да се опитваше да подслади промяната, за нея тя бе жестока, но не можеше да проумее причината. Когато в сладкарницата ѝ заяви, че възнамерява да се жени, издавайки ѝ една истина, тя за миг изпадна в паника, но после ѝ се стори тъй абсурдно, че го забрави напълно. Много скоро обаче разбра, че той се държи, сякаш е истина, избягва я без обяснения, като че ли не беше шестдесет години по-стар, ами шестдесет по-млад от нея.

Една събота следобед Флорентино Ариса я намери в спалнята си да пише на машината, и то доста умело, защото учеше машинопис в училище. Бе изписала механично повече от половин страница, но една изплъзнала се фраза издаваше душевното ѝ състояние. Флорентино

Ариса се наведе над рамото ѝ, за да види какво пише. Тя се смути от мъжката му топлина, от пресеченото му дишане, от парфюма на дрехите му, същият като на възглавницата му. Вече не беше току-що пристигналото момиченце, което той разсъбличаше с бебешки залъгалки: първо обувчиците за мечето, после ризката за кученцето, после гащичките на цветенца за зайчето и сега една целувчица сладка за татко. Не: сега тя беше пълноценна жена, която обичаше да поема инициативата. Продължи да пише само с един пръст на дясната си ръка, а лявата плъзна по крака му, заопипва го, усети го как въздъхна от желание, старческото му дишане стана тежко и трудно. Тя го познаваше: оттук нататък не можеше да се владее, разсъдъкът му се разпадаше, оставяше се изцяло на нея и не намираше път назад, докато не стигнеше края. Тя го заведе за ръка до леглото като нещастен слепец на улицата и го разкъса парченце по парченце с лукава нежност, сложи му сол на вкус, пипер на мирис, една скилидка чесън, ситно накълцан лук, сок от един лимон, дафинов лист, докато го нагоди на вкус в тавата и фурната — нагрята на нужната температура. Нямаше никой в къщата. Прислужничките бяха излезли, а дърводелците и зидарите, които правеха ремонта, не работеха в събота: светът беше изцяло за тях двамата. Но той излезе от екстаза на самия рѳб на пропастта, отстрани ръката ѝ, изправи се, каза с треперещ глас:

— Внимателно, нямаме предпазители.

Тя остана дълго да лежи по грѳб, замислена, и когато се върна в интерната един час по-рано, гневът ѝ не разрешаваше даже да заплаче. Беше наострила обонянието си, беше наточила ноктите си, за да намери следите на скритото зайче, отровило живота ѝ. Флорентино Ариса допусна още една мъжка грешка: реши, че тя се е убедила в безполезността на целите си и е решила да го забрави.

Той беше зает изцяло със своя проблем. Шест месеца по-късно той все още не бе получил нито знак и една нощ се въртя в кревата до съмнало, залутан в пустинята на една по-различна безсъница. Мислеше, че Фермина Даса сигурно е отворила първото писмо заради невинния му вид, но като е видяла познатите от младостта ѝ инициали на подписа, е хвърлила писмото в огъня, без да си направи труда дори да го скѳса. Достатъчно ѝ е било навярно само да види пликите и на следващите писма, за да стори същото, без да ги отваря, и така щеше да продължава до веки веков, а пък той вече приближаваше края на

своите писмени размисли. Не вярваше, че може да съществува жена, способна да устои на любопитството към половин година всекидневни писма, без да се поинтересува поне с какъв цвят мастило са написани. Но ако съществуваше макар една такава жена, то можеше да бъде само тя.

Флорентино Ариса имаше чувство, че времето на старостта не е водоравна река, а продънена цистерна, от която изтичаше паметта. Неговата изобретателност се изчерпваше. След като се бе навъртал няколко дни покрай вилата в Ла Манга, той разбра, че по този младежки начин едва ли ще разбие вратите, залостени от траура. Една сутрин, като търсеше някакъв номер в телефонния указател, случайно попадна на нейния. Обади се. Телефонът звъня дълго, докато най-сетне отговори познатият сериозен и глух глас: „Кажете?“ Затвори, без да продума, но безкрайната далечност на този недостижим глас обезкуражи духа му.

След няколко дни Леона Касиани отпразнува рождения си ден и покани тесен кръг приятели. Той бе разсеян на масата и се накапа със соса от пилето. Тя почисти ревера му, като намокри крайчеца на салфетката в чаша вода и после му я сложи като лигавче, за да не стане някоя по-голяма беля: заприлича на старо бебе. Даде си сметка, че няколко пъти по време на вечерята си бе свалял очилата да ги изтрие, защото очите му сълзяха. Когато поднесоха кафето, той задряма с чашката в ръка и тя се опита да му я вземе, без да го събужда, но той засрамен се обади: „Исках само да си отморя очите.“ Когато си лягаше, Леона Касиани си помисли с изненада колко бе почнала да му личи старостта.

За година от смъртта на Хувенал Урбино семейството разпрати покани за панихидата, която щеше да се отслужи в катедралата. По това време Флорентино Ариса бе изпратил писмо номер сто тридесет и две, без да получи в отговор никакъв знак, и това го насърчи за дръзкото решение да отиде на панихидата, въпреки че не беше поканен. Оказа се едно светско събитие, по-скоро пишно, отколкото затрогващо. Пейките на първите редове, запазени пожизнено и наследствено, имаха на облегалката медни табелки с името на собственика: Флорентино Ариса дойде един от първите, за да заеме място, на което Фермина Даса да не може да не го забележи, като минава. Реши, че най-добре ще е да седне в централния кораб

непосредствено зад запазените пейки, но вече го бяха изпреварили и нямаше свободни места, та трябваше да седне в страничния кораб за бедните роднини. Оттам видя да влиза Фермина Даса под ръка със сина си, облечена в черно кадифе до китките на ръцете, без никакви накити. Роклята ѝ се закопчаваше от яката до пръстите на краката като епископско расо, на главата си носеше шал от кастилска дантела вместо шапка с воал както останалите вдовици, а и много други госпожи, копнеещи да станат такива. Откритото ѝ лице излъчваше сияние на алабастр, копиевидните ѝ очи живееха свой собствен живот под огромните полилеи на централния кораб и стъпваше така изправена, горда, господарка сама на себе си, че не изглеждаше по-възрастна от сина си. Флорентино Ариса, застанал прав, опря ръка на облегалката на пейката, докато му мине световъртежът, защото почувствува, че тя и той бяха не на седем крачки разстояние, а в два различни дни.

Фермина Даса стоя през цялата церемония изправена до фамилната пейка пред главния олтар с достолепие, сякаш гледаше опера. Обаче накрая разчупи нормите на панихидата и не прие от мястото си съболезнованията на присъстващите според установения обичай, а тръгна между тях, за да благодари на всеки поотделно за вниманието: едно нововъведение, което много подхождаше на нейния стил. Ръкувайки се с всички подред, тя стигна до пейките на бедните роднини и се огледа наоколо, за да се увери, че не е пропуснала да поздрави никого. В този миг Флорентино Ариса изпита чувството, че някакъв свръхестествен вихър го изтръгва от мястото му: тя го забеляза. И действително, Фермина Даса се отдели от придружаващите я с непринудеността, с която правеше всичко в обществото, подаде му ръка и каза с много мила усмивка:

— Благодаря ви, че дойдохте.

Защото не само бе получила писмата, но ги бе изчела с голям интерес, откривайки в тях сериозни поводи за разсъждение над смисъла на живота. Закусваше заедно с дъщеря си, когато получи първото писмо. Отвори го от любопитство, защото бе написано на машина, и лицето ѝ пламна, като позна инициалите на подписа. Но веднага се овладя и прибра писмото в джоба на престилката си. Каза: „Съболезнование от правителството.“ Дъщеря ѝ се учуди: „Вече получихме всички.“ Тя не се смути. „Това е друго.“ Възнамеряваше да

изгори писмото по-късно, далеч от въпросите на дъщеря си, но не устоя на изкушението да му хвърли преди това едно око. Очакваше заслужен отговорна своето оскърбително писмо, за което бе почнала да съжбялява още щом го изпрати, но от официалното обръщение и от съдържанието на първите няколко реда разбра, че нещо на света се е променило. Толкова я заинтригува, че се затвори в спалнята си, за да прочете писмото на спокойствие, преди да го изгори, и го прочете три пъти един след друг.

Бяха размисли за живота, любовта, старостта, смъртта: идеи, прелитали неведнъж като нощни птици над главата ѝ, но се бяха разпилявали като перушина, щом понечеше да ги улови. И ето ги сега тук — ясни, прости, както самата тя би искала да ги изрази — и отново ѝ домъчня, че съпругът ѝ не е жив, за да ги сподели с него, както имаха навика да си споделят преди заспиване разни случки от деня. Сега ѝ се разкриваше един непознат Флорентино Ариса, с прозорливост, която нямаше нищо общо с трескавите му младежки писма, нито с мрачното поведение през целия, му живот. Бяха по-скоро думи на оня човек, когото леля Есколастика бе взела за осенен от Светия дух, и тази мисъл отново я стресна както някога. Във всеки случай духът ѝ се успокои най-вече от явния факт, че това писмо на стар мъдрец не беше опит да повтори сквернословието от нощта на бдението, а просто един благороден начин да се изличи миналото.

Последвалите писма окончателно я успокоиха. След като ги изчетеше с нарастващ интерес, тя все пак ги изгаряше, но у нея се утаяваше чувство за вина, което не успяваше да разсее. Когато обаче започнаха да идват номерирани, тя намери търсеното морално оправдание да не ги унищожава. Първоначалното ѝ намерение бе да ги събира — не за себе си, а за да му ги върне при подходящ случай, та да не се погуби нещо, което според нея имаше общочовешка стойност. Времето обаче минаваше, писмата продължаваха да идват на всеки три-четири дни вече цяла година, а тя представа нямаше как да му ги върне, без да излезе като пренебрежение, каквото тя повече не желаше да проявява, и без да му дава обяснение за това в писмо, каквото гордостта ѝ не позволяваше да напише.

Първата година се оказа достатъчна, за да свикне с вдовството. Пречистеният спомен за съпруга ѝ вече не спъваше всекидневните ѝ занимания, съкровенията мисли, най-простичките желания и се

превърна в присъствие, което я пазеше и водеше, без да я смущава. Понякога го откриваше не като привидение, а жив, от плът и кръв — тъкмо там, където наистина ѝ липсваше. Даваше ѝ кураж чувството, че той е тук, все още жив, но без мъжките си капризи, без патриархалните си изисквания, без изморителната необходимост да го обича със същия ритуал от неуместни целувки и нежни думи, с които той я обичаше. Защото сега тя го разбираше по-добре отпреди, когато беше жив, проумя жаждата на неговата любов, потребността му да намери в жена си сигурността, която, изглежда, е била опората за обществения му живот, но която всъщност никога не бе получил. Един ден в пристъп на пълно отчаяние тя му бе креснала: „Ти изобщо не разбираш колко съм нещастна.“ Той свали очилата с обичайния си жест, без да се смути, и я обля с бистрите води на детинския си поглед, после само с едно изречение стовари връз нея цялата тежест на непоносимата си мъдрост: „Никога не забравяй, че най-важното за един добър брак не е щастието, а стабилността.“ Още в началото на вдовишката си самота тя разбра, че онова негово изречение не е таило жалка заплаха, както го бе изтълкувала тогава, а лунния камък, донесъл на двама им толкова щастливи мигове.

В многобройните си пътувания по света Фермина Даса купуваше всичко ново, което привличаше вниманието ѝ. Пожелаваше тези неща с някакъв първичен порив, който мъжът ѝ с удоволствие задоволяваше, а и те изглеждаха красиви и полезни, докато бяха в собствената си среда — на витрините в Рим, Париж, Лондон или в онзи Ню Йорк, разтърсен от чарлстона, където започваха да израстват небостъргачи, — обаче не издържаха изпитанието на Щраусовите валсове с пръски и дъжд от цветя в зной от четиридесет градуса на сянка. Въпреки това Фермина Даса винаги се връщаше с половин дузина огромни, високи сандъци от полиран метал, с медни ключалки и обковки, приличащи на фантастични ковчези, притежателка и стопанка на най-новите чудеса в света, които оправдаваха златната си цена само в краткотрайния миг, когато някой от тукашния свят ги видеше за първи път. Те за това и бяха купувани — за да ги видят другите поне веднъж. Тя бе осъзнала суетата на светския си образ много преди да започне старостта, и вкъщи често я чуваха да казва: „Трябва да се отървем от всичките тия дрънкулки, че от тях вече няма къде да живеем.“ Доктор Урбино я занасяше за безплодните ѝ закани, защото знаеше, че щом се

опразнеше някое място, то моментално се запълваше с нещо друго. Но тя настояваше, че наистина никъде нямало място за нищо, нито пък имало някъде нещо, което наистина да служи за нещо, като например ризи, изкачени но дръжките на вратите, или европейски зимни палта, натъпкани в кухненските шкафове. Така че някоя сутрин, като се събудеше в боен дух, тя разхвърляше на пода гардеробите, изпразваше сандъците, раздигаше таванските стаи и с раздражение на мащеха струпваше накуп предостатъчно показвани тоалети, шапки, изобщо неупотребявани, защото не бе имало подходящ случай, докато са били на мода, обувки, които моделиерите в Европа откопирваха точно от пантофките на императриците, носени при коронасването им, но тук госпожиците от обществото презираха, защото ги имаше съвсем същите на пазара и негърките ги купуваха, за да ходят с тях из къщи. Цяла сутрин вътрешната тераса биваше в извънредно положение, а в къщата не можеше да се диша от острия мирис на нафталин. Но след няколко часа всичко отново се уталожваше, защото тя се смияваше над всичката тази коприна, захвърлена по пода, над изобилието от брокати, ширити и шевици, както и опашки от сини лисици, осъдени на клада.

— Грехота е да се изгаря всичко това — казваше тя, — когато толкова хора нямат дори какво да ядат.

Така че изгарянето се отлагаше и винаги щеше да се отлага, а нещата само сменяха местата си — от привилегированите позиции те отиваха в бившата конюшня, превърната в склад за стари вещи, а освободените пространства, точно както бе казал докторът, почваха да се запълват и отново преливаха от вещи, които бяха живели само един миг и отиваха да умрат в гардеробите — до следващата клада. Тя казваше: „Трябва да се измисли какво да се прави с нещата, които не служат за нищо, но пък и не могат да се изхвърлят.“ Ужасяваше я настървеността, с която вещите завземаха жизненото пространство, като изблъскваха хората и ги натикваха в ъглите, докато Фермина Даса не ги напъхаше някъде, където да не се виждат. Защото тя не беше чак толкова подредена, колкото се смяташе, просто си имаше свой собствен, отчаян способ да изглежда такава — скриваше безредието. В деня, когато умря Хувенал Урбино, се наложи да опразнят половината вещи от кабинета му и да ги струпат в спалните, за да отворят място за бдението.

Влизането на смъртта в къщата разреши въпроса. След като изгори дрехите на съпруга си, Фермина Даса разбра, че сърцето ѝ не трепна, и със същия порив продължи да пали кладата периодично, като хвърляше наред — и старо, и ново, — без да се съобразява със завистта на богатите, нито с възмездието на бедните, които умираха от глад. Накрая нареди да изкоренят манговото дърво, та да не остане и следа от нещастията, а живия папагал подари на градския музей. Едва тогава си пое дъх свободно в къщата, за която винаги бе мечтала: просторна, достъпна и нейна.

Дъщеря ѝ Офелия живя при нея три месеца и после се върна в Ню Орлиънс. Синът идваше със семейството си на обяд всяка неделя, а и през седмицата се отбиваше винаги щом можеше. Най-близките приятелки на Фермина Даса започнаха да я посещават, щом се посъвзе от дълбоката скръб, играеха карти на терасата към оголения двор, обсъждаха нови готварски рецепти, държаха я в течение за тайния живот на ненаситния свят, който продължаваше да съществува и без нея. Една от най-редовните гостенки беше Лукресия дел Реал дел Обиспо, аристократка от старинен род, с която винаги бяха поддържали приятелски отношения, а след смъртта на Хувенал Урбино още повече се сближиха. Скована от артрит, разкаяна за неправилния си начин на живот, Лукресия дел Реал дел Обиспо не само ѝ правеше най-добре компания, но и се допитваше до нея за проектите за обществени и светски прояви, които се подготвяха в града, и това я караше да се чувства полезна заради самата себе си, а не заради покровителствената сянка на съпруга си. И все пак никога не бяха отъждествявали до такава степен с него, както сега, даже престанаха да споменават моминското ѝ име, с което винаги се бяха обръщали към нея, и почнаха да я наричат вдовицата Урбино.

Колкото и непонятно да ѝ се струваше, но с приближаването на първата година от смъртта на съпруга Фермина Даса придобиваше чувството, че навлиза в някакво сенчесто, прохладно и тихо място: в леса на безвъзвратното. Тогава, а и месеци по-късно тя още не бе осъзнала колко много писмените размисли на Флорентино Ариса ѝ бяха помогнали да си възвърне душевния мир. Именно те, заедно с всичко, което бе преживяла, ѝ помогнаха да разбере собствения си живот и да зачака спокойно белезите на старостта. Срещата на панихидата беше възможност, предоставена от провидението, да

покаже на Флорентино Ариса, че благодарение на писмата му, които ѝ възвърнаха духа, тя също е готова да заличи миналото.

След два дни получи от него ново, различна писмо — писано на ръка, на фина хартия и с пълното име на подателя върху гърба на плика. Същият изтънчен почерк и същият лиричен тон като в някогашните писма, но този път вложени само в няколко скромни реда на благодарност, задето го бе удостоила с поздрав в катедралата. Дни след като го прочете, Фермина Даса продължи да мисли за писмото с пробудена носталгия, но и с толкова чиста съвест, че следващия четвъртък без никаква връзка попита Лукресия дел Реал дел Обиспо дали случайно познава Флорентино Ариса, собственика на речните кораби. Лукресия кимна: „Изглежда, е някакъв извратен нещастник.“ И повтори разпространената мътва, че никога не е бил виждан с жена, при положение, че е толкова добра партия, и имал един таен кабинет, където водел момчета, които нощем подмамвал на пристанището. Фермина Даса беше чувала този слух, откакто се помнеше, но никога не го повярва, нито му обърна внимание. Но когато го чу предаден така убедено от Лукресия дел Реал дел Обиспо, за която също се бе разправяло по едно време, че имала по-особени вкусове, не можа да устои на порива да сложи нещата по местата им. Разказа ѝ, че познава Флорентино Ариса от дете. Напомни ѝ, че неговата майка държала магазинчето на улица Вентанас, освен това купувала стари ризи и чаршафи, които разнищвала и продавала като превръзки по време на гражданските войни. И заключи твърдо: „Те са честни хора, със здрав корен.“ Пред пламенната ѝ защита Лукресия оттегли думите си: „В края на краищата и за мен разправят същото.“ Фермина Даса не се и запита защо така страстно защитаваше този мъж, който в живота ѝ бе представлявал само една сянка. Продължи да мисли за него, особено когато пристигаше пощата и не носеше писмо от него. Изминаха две седмици в мълчание, когато един ден камериерката я събуди от следобедния сън с припрян шепот.

— Сеньора — каза ѝ, — дошъл е дон Флорентино. Беше тук. За миг Фермина Даса изпадна в паника. Първата ѝ мисъл беше, че не ѝ е до гости, да дойде друг ден, в по-подходящ час, пък и няма за какво да говорят. Но веднага се окопоти и нареди да го поканят в салона и да му поднесат кафе, докато тя се облече. Флорентино Ариса бе изчакал на пътната врата, пържейки се на адското слънце в три часа следобед, но

беше запазил пълно присъствие на духа. Подготвен беше, че няма да го приемат, макар и с любезно извинение, и тази увереност го успокояваше. Обаче решението ѝ да го покани го разтърси до мозъка на костите и като влезе в сумрака на прохладния салон, не му остана време да помисли за чудото, което изживяваше, защото в стомаха му внезапно избухна взрив от мъчителна пяна. Седна, без да смее дъх да си поеме, а в главата му нахлу проклетият спомен как едно птиче нацвъка първото му любовно писмо, и застина неподвижен в сумрака, докато отmine първата вълна спазми, готов да понесе в този момент всякаква беда, само не и това несправедливо премеждие.

Познаваше се добре: въпреки вродения запек стомахът му го бе изнудвал пред хора три-четири пъти през дългогодишния му живот и всеки път той биваше принуден да се предаде. Само в тези, а и в няколко други пак тъй неотложни случаи той усещаше колко е вярна една фраза, която иначе казваше на шега: „Не вярвам в бог, но имам страх от него.“ Сега нямаше време за съмнения — помъчи се да си спомни някаква молитва, но не можа. Като дете едно момче го беше научило едно заклинание, което помагало да улучиш врабче с прашката: „Целя, целя, ако не улуча, ще те уцеля.“ Опитва го, като отиде за първи път в планината, хем с нова прашка, и птичето падна на място. По някаква смътна причина реши, че двете неща имат нещо общо, и заповтаря заклинанието пламенно като молитва, но не постигна същия ефект. Остра спазма в червата като ос на спирала го вдигна от седалката, пяната в стомаха му, все по-мъчителна и гъста, издаде стон и той се покри целият с ледена пот. Камериерката, която му носеше кафето, се изплаши от вида му на мъртвец. Той изпъшка: „От жегата е.“ Тя отвори прозореца, за да му помогне, но слънцето блесна право в лицето му и трябваше пак да го затворят. Тъкмо бе разбрал, че няма да издържи нито минута повече, когато се появи Фермина Даса, почти невидима в сумрака, и се стресна, като го видя в такова състояние.

— Можете да си свалите сакото — каза му тя.

Би го заболяло много повече, ако тя чуеше куркането на червата му, отколкото от смъртоносната им спазма. Но успя с последни усилия да удържи още един миг, колкото да ѝ каже едва чуто, че не, че той наминал само да я попита кога би могла да го приеме. Тя объркана му каза: „Но нали сте вече тук.“ И го покани да отидат на терасата към

двора, където може би жегата не е така силна. Той отказа с глас, който й заприлича по-скоро на въздишка от съжаление.

— Умолявам ви да бъде утре — каза.

Тя си спомни, че утре е четвъртък, ден за неотменното посещение на Лукресия дел Реал дел Обиспо, и му предложи окончателно решение: „Вдругиден в пет.“ Флорентино Ариса й благодари, припряно повдигна шапка за довиждане и си отиде, без да опита кафето. Тя остана слисана наред салона, в пълно недоумение от случилото се, докато не заглъхна в дъното на улицата пърпоренето на автомобила. На задната седалка Флорентино Ариса потърси по-малко болезнено положение, затвори очи, отпусна се и се предаде на волята на тялото си. Сякаш се роди отново. Шофьорът след толкова години служба при него вече на нищо не се учудваше и остана невъзмутим. Но докато му отваряше вратата на автомобила пред входа на къщата, му каза:

— Внимавайте, дон Флоро, това ми прилича на холера.

Но си беше все същото. Флорентино Ариса благодари на бога, когато в петък точно в пет часа камериерката го поведе през сумрачния салон до терасата към двора и там завари Фермина Даса пред малка масичка, сервирана за двама. Тя му предложи чай, шоколад или кафе. Флорентино Ариса пожела кафе, горещо и много силно, и тя поръча на камериерката: „За мен както винаги.“ „Както винаги“ беше силна запарка от различни ориенталски чайове, които ободряваха духа й след подиробедния сън. Когато тя привърши чайника, а той каничката с кафе, вече и двамата бяха подхващали и прекъсвали множество теми — не защото наистина ги интересуваха кой знае колко, а главно за да избегнат другите, които нито тя, нито той се осмеляваха да засегнат. И двамата бяха смутени и се чудеха какво правят тъй далеч от своята младост на тази шахматна тераса, в една ничия къща, още с дъх на гробищни цветя. За първи път седяха един срещу друг на толкова малко разстояние с достатъчно време да се видят на спокойствие след половин век. И двамата се бяха видели каквито са: двама старци, дебнати от смъртта, без нищо общо помежду им освен спомена за едно краткотрайно минало, което вече не беше тяхно, а на изчезналите двама млади, които можеха да им бъдат внуци. Тя мислеше, че той най-сетне щеше да се убеди в нереалността на мечтата си и това щеше да го освободи от неговата настойчивост.

За да избегне неловки мълчания и нежелателни теми, тя се отклони във въпроси за речните кораби. Изглеждало невероятно, че той, собственикът на компанията, е пътувал само веднъж, и то преди много години, когато е нямал нищо общо с предприятието. Тя не знаеше причината, а той би дал мило и драго, за да ѝ я каже. Тя също не познаваше реката. Съпругът ѝ бе споделял отвращението от андинския въздух, прикривайки го с най-различни доводи: опасността от височината за сърцето, рискът от пневмония, двуличието на хората, неправдите на централизма. Така че познаваха половината свят, но не познаваха своята страна. Сега имаше един хидроплан „Юнкерс“, който кацаше от село в село из поречието на Магдалена като алуминиев скакалец с двамата си пилоти, шестима пътници и торбите с пощата. Флорентино Ариса заключи: „Прилича на ковчег във въздуха.“ Тя бе участвувала в първото пътуване с балон, без изобщо да изпита страх, а сега не можеше да повярва, че именно тя се бе осмелила някога на подобна авантюра. Каза: „Не е същото.“ Всъщност искаше да каже, че се е изменила тя, а не начините на пътуване.

Понякога се стряскаше от шума на самолетите. Беше ги гледала, като прелитаха съвсем ниско и правеха акробатически маневри по случай стогодишнината от смъртта на Освободителя. Един от тях, черен като огромен лешояд, мина, докосвайки покривите на къщите в Ла Манта, остави част от крилото си в едно близко дърво и увисна на електрическите жици. Но дори в този случай Фермина Даса не бе осъзнала съществуването на самолетите. През последните години не бе полюбопитствувала дори да отиде до залива Мансанильо, където кацаха хидропланите, след като лодките от охраната разгонеха все многобройните канута на рибарите и ладиите за разходка. Вече в напреднала възраст я бяха избрали да посрещне е букет рози Чарлс Линдбърг^[8], когато кацна тук в полета си на добра воля, а тя се чудеше как един тъй огромен мъж, тъй рус и тъй красив, е могъл да се издигне в тоя апарат, направен сякаш от смачкана тенекия, който двама механици трябваше да бутат откъм опашката, за да му помогнат да се вдигне. Главата ѝ не побираше мисълта как самолети, не много по-големи от този, могат да возят осем души. В замяна на това обаче бе чувала да разправят, че речните кораби са истинско удоволствие, защото не се люлеели като морските, по пък криели по-големи опасности, като засядане в пясъците и нападения от разбойници.

Флорентино Ариса ѝ обясни, че всичко това са легенди от стари времена: съвременните речни кораби имат салон за танци, каютите им са луксозни и широки като хотелски стаи, с баня и електрически вентилатори, а от последната гражданска война насам повече не е имало въоръжени нападения. Освен това със задоволство като от лична победа той ѝ обясни, че този напредък се дължал преди всичко на свободата на корабоплаването, защищавана от него, която насърчавала конкуренцията: вместо едно-единствено предприятие, както преди, сега съществуват три много активни и процъфтяващи компании. Обаче бързото развитие на авиацията представлявало реална заплаха за всички. Тя се опита да го утеши: корабите ще съществуват винаги, защото не са толкова много безумците, готови да се напъхат в такъв противоестествен апарат. Накрая Флорентино Ариса заговори за напредъка на пощите, както в транспорта, така и в разнасянето, разчитайки тя да отвори дума за писмата му. Но не го постигна.

След малко обаче случаят сам се предостави. Бяха се отдалечили много от темата, когато камериерката ги прекъсна, за да предаде на Фермина Даса писмото, получено току-що по специалната градска поща, създадена наскоро, която използваше системата на разнасянето на телеграми. Тя не можа да намери очилата си за четене, както винаги. Флорентино Ариса запази самообладание.

— Няма да са ви необходими — каза той. — Писмото е от мен.

Действително, беше го написал предния ден в ужасно потиснато състояние, защото все не успяваше да превъзмогне срама от провала на първото си посещение. В него се извиняваше за дързостта да я навести без предварително разрешение и се отказваше от желанието си да дойде отново. Бе го пуснал в пощенската кутия, без много да му мисли, и когато се усети, вече бе станало късно да си го вземе обратно. Но сега му се стори, че е излишно да обяснява всичко това, и просто помоли Фермина Даса да не чете писмото.

— Добре — каза тя. — В края на краищата писмата са на този, който ги пише. Не е ли така?

Той направи една решителна стъпка.

— Така е — каза. — Затова, когато една връзка се прекъсне, те са първото, което се връща.

Тя се направи, че не долавя намека, и му върна писмото с думите: „Жалко, че не мога да го прочета, защото предишните ми бяха

много от полза.“ Той пое дълбоко дъх, зашеметен, че тя така непринудено бе казала много повече, отколкото той очакваше, и й каза: „Не можете да си представите колко съм щастлив да узная това.“ Но тя промени темата и до края на следобеда той така и не можа повече да я подхване.

Сбогува се малко след шест часа, когато започнаха да палят осветлението в къщата. Чувствуваше се по-уверен, но без прекалени илюзии, защото не бе забравил своенравния характер и непредвидимите реакции на двадесетгодишната Фермина Даса, а нямаше причини да мисли, че се е променила. Затова с искрено смирение се осмели да я попита дали може да я посети и някой друг ден, а отговорът ѝ отново го изненада.

— Елате когато искате — отвърна тя. — Почти винаги съм сама.

След четири дни, във вторник, той дойде отново, без да извести предварително, а тя не дочака да поднесат чая и му заговори колко много са ѝ помогнали писмата му. Той каза, че не са писма в точния смисъл на думата, а отделни страници от книга, която би искал да напише. И тя така го била разбрала. И то дотолкова, че искала да му ги върне, стига той да не го изтълкува като пренебрежение, за да им отреди по-добра съдба. Продължи да разказва какво добро ѝ сторили в тежкия за нея период и говореше с толкова въодушевление, благодарност и обич може би, че Флорентино Ариса дръзна да направи нещо повече от решителна стъпка — едно салтомортале.

— Преди си говорехме на ти — каза.

Думата *преди* беше забранена. Тя усети над тях да прелита химеричният ангел на миналото и се опита да го отклони. Но той задълба още повече: „Искам да кажа, в писмата ни отпреди.“ Тя се подразни и трябваше да направи сериозно усилие, за да не ѝ проличи. Но той го забеляза и разбра, че трябва да напредва по-тактично. Все пак това леко препъване му показва, че тя си беше все така спривава като в младостта си но се е научила да го проявява по-сдържано.

— Искам да кажа — продължи той, — че тези писма са съвсем друго нещо.

— Всичко се е променило в света — каза тя.

— Аз не — каза той. — А вие?

Тя спря чашата чай на половината път и го упрекна с очи, които бяха устояли на безпощадността на времето.

— Вече е все едно — каза тя. — Навърших седемдесет и две години.

Флорентино Ариса усети удара право в сърцето. Искаше му се да намери бърз и точен като стрела отговор, обаче тежестта на годините го надви: никога не се беше чувствувал тъй изчерпан от толкова кратък разговор, болеше го сърцето и всеки негов удар прокълтяваше с метален ек в артериите му. Почувствува се стар, тъжен, ненужен и внезапно изпита такова силно желание да заплаче, че не можеше да говори повече. Допиха втората си чаша в мълчание, набраздено от предчувствия, и когато тя заговори отново, бе, за да каже на камериерката да ѝ донесе папката с писмата. Той за малко не я помоли да ги запази за себе си, защото си бе оставил копня с индиго, но помисли, че тази предвидливост би ѝ се сторила неблагородна. Нямаше какво повече да говорят. Преди да се сбогува, той намекна, че би могъл да я посети следващия вторник в същия час. Тя се запита трябва ли да бъде толкова снизходителна.

— Не виждам какъв смисъл би имало от толкова посещения — каза.

— Не съм мислил, че трябва да има някакъв — отвърна той.

Така че следващия вторник в пет той пак дойде, а после продължи да идва всеки вторник, без условностите на предварителното известяване, защото в края на втория месец седмичните посещения вече се бяха вписали в ежедневието на двамата. Флорентино Ариса носеше за чая английски бисквити, захаросани кестени, гръцки маслини, всякакви дребни салонни наслади, каквито намираще на презокеанските кораби. Един вторник ѝ донесе копие от фотографията ѝ с Илдебранда, направена от белгиеца преди половин век, която той беше купил за петнадесет сентавос от една разпродажба на пощенски картички при Портала на писарите. Фермина Даса не можеше да си обясни как е попаднала там, а и сам той си го обясняваше единствено като някакво чудо на любовта. Една сутрин, като подрязваше розите в градината, Флорентино Ариса не устоя на изкушението да ѝ занесе една при следващото гостуване. Това беше доста труден проблем за езика на цветята, защото ставаше дума за скорошна вдовица. Една червена роза, символ на огнена страст, би могла да оскърби траура ѝ. Жълтите рози, които на друг език бяха цветята на щастието, в общоприетия речник бяха израз на ревност.

Веднъж бе чул да говорят за черните рози от Турция, които може би бяха най-подобаващи, но той не успя да намери такива, за да ги аклиматизира в градината си. След дълъг размисъл реши да рискува с бяла роза, макар че те му харесваха по-малко от другите, защото бяха блудкави и неми. В последния момент им отрязва бодлите, да не би Фермина Даса да ти за подозре, че означават нещо.

Розата бе приета добре, като подарък без скрит умисъл, и така ритуалът на вторниците се обогати. Дотолкова, че когато той дойдеше с бялата роза, вазата с вода вече чакаше в средата на масичката за чай. Един вторник, слагайки розата във вазата, той каза уж случайно:

— По наше време не се носеха рози, а камелии.

— Да, вярно е — каза тя. — но намеренията бяха други и вие знаете това.

Така беше винаги: той се устремяваше напред, а тя му затваряше пътя. Но сега въпреки недвусмисления отговор Флорентино Ариса разбра, че е улучил целта, защото тя извърна лице, за да скрие изчервяването си. Пламтящо, младежко изчервяване със собствен живот, чието неблагоприятие я накара да се ядоса сама на себе си. Флорентино Ариса внимателно отклони разговора към други, побезболезнени теми, по любезността му беше толкова явна, че тя се усети разкрита и това увеличи гнева и. Беше един лош вторник. Тя едва не му каза да не идва повече, но представата за двама скарани годеници ѝ се стори толкова комична на тяхната възраст и положение, че предизвика у нея неудържим смях. Следващия вторник, когато Флорентино Ариса слагаше розата във вазата, тя претърси съзнанието си и с радост установи, че от миналия път не е останала и следа от раздражението.

Много скоро посещенията почнаха да придобиват една неудобна семейна гласност, защото доктор Урбино Даса и съпругата му понякога се появяваха сякаш случайно и оставаха да играят карти. Флорентино Ариса не умееше да играе, но Фермина го научи отведнъж и двамата изпратиха на съпрузите Урбино Даса писмено предизвикателство за следващия вторник. Тези срещи бяха приятни за всички, така че влязоха в реда на нещата толкова бързо, както неговите визити, и се установиха правила за приноса на всеки. Доктор Урбино Даса и съпругата му, майсторка на сладкишите, носеха всеки път различни торти. Флорентино Ариса продължи да носи лакомства от

европейските кораби, а Фермина Даса измисляше всяка седмица по една нова изненада. Турнирите се провеждаха всеки трети вторник от месеца, като не играеха на пари, ами на губещия се определяше специален налог за следващата среща.

Доктор Урбино Даса отговаряше на образа си в обществото: беше със скромни възможности и тромави маниери, изпадаше във внезапна възбуда било от радост, било от яд или се изчервяваше неуместно, което внушаваше съмнения в силата на умствените му способности. Но явно беше — и то му проличаваше прекалено, още от пръв поглед — това, което Флорентино Ариса най-много се бе опасявал да не кажат за него самия: един добър човек. Жена му обаче беше жизнерадостна и с плебейско зрънце, находчива и уверена, което придаваше по-човечен нюанс на нейната елегантност. Нямаше по-добра двойка от тях за игра на карти и неутолимата нужда от любов на Флорентино Ариса се задоволи от илюзията, че си е в семейството.

Една вечер, като излизаха заедно от къщата, доктор Урбино Даса го покани да обядват заедно: „Утре в дванадесет и половина в клуб «Социал».“ Чудесно блюдо, но с отровно вино: клуб „Социал“ си запазваше правото да допуска само гости, отговарящи на изискванията му, и едно от най-важните условия беше клиентът да е законен син. В това отношение чичо Леон XII бе преживял неприятни моменти, а самият Флорентино Ариса бе изпитал срама да го накарат да излезе, след като вече бе седнал на масата по покана на един от основателите на клуба. Последният, на когото Флорентино Ариса бе правил достатъчно услуги в речната търговия. Нямаше друг изход, освен да го заведе другаде да обядват.

— Ние, които съставяме правилниците, сме най-задължени да ги спазваме — каза му той.

Все пак Флорентино Ариса реши да рискува с доктор Урбино Даса, но беше приет с особено внимание, само дето не го помолиха да се разпише в златната книга на забележителните гости. Обядът беше кратък, само за тях двамата и премина в минорен тон. Опасенията по повод на тази среща, които измъчваха Флорентино Ариса от предишния ден, се разсеяха още с чашата опорто за аперитив. Доктор Урбино Даса искаше да говори с него за майка си. От всичко, което му каза, Флорентино Ариса разбра, че тя му е споменавала за него. И нещо още по-удивително: беше го лъгала в негова полза. Каза му бе,

че са приятели от деца и играли заедно, откакто тя пристигнала от Сап Хуан де ла Сиенага, че той я съветвал какви книги да чете, поради което хранела към него отдавнашна благодарност. Беше му казала също, че след училище прекарвала по цели часове с Трансито Ариса в магазинчето ѝ, сътворявайки чудеса от бродерии, защото тя била известна майсторка; и не продължила да се вижда толкова често с Флорентино Ариса не защото не искала, а защото животът им тръгнал в различни посоки.

Преди да стигне до целта си, доктор Урбино Даса се отклони в някои размисли върху старостта. Смяташе, че светът би напредвал по-бързо, ако не го спъват старите. Каза: „Човечеството е също като войска в поход, напредва със скоростта на най-бавния.“ Предвиждаше едно по-хуманно, а следователно и по-цивилизовано бъдеще, когато човешките същества ще живеят изолирано в странични градове, където няма да се сравняват с останалите и така щели да бъдат спестени срамът, страданията и ужасяващата самота на старостта. От медицинска гледна точка, според него, границата би могла да бъде шестдесет години. Но докато се стигнело до това милостиво пиво, единствено разрешение били приютите за старци, където те щели да се утешават взаимно, откривайки сродни души във вкусовете и недоволствата си, в навиците и скърбите, спасени от естествените разногласия със следващите поколения. Каза: „Старците сред старци са по-малко стари.“ Та доктор Урбино Даса искал да благодари на Флорентино Ариса за приятната компания, която прави на майка му във вдовишката ѝ самота, и го молеше да го прави и занапред за добро на двамата и за удобство на всички и да проявява търпение към старческите ѝ настроения. Флорентино Ариса изпита облекчение от този изход на срещата. „Бъдете спокоен — каза му той. — Аз съм четири години по-голям от нея, и то не само сега, а отпреди, много преди вие да се родите.“ После, за отдушник, се поддаде на изкушението да направи една иронична забележка.

— В обществото на бъдещето — заключи той — вие би трябвало сега да отидете на гробището, за да занесете за нея и мен букет хризантеми за обяд.

Доктор Урбино Даса до този момент не беше се усетил колко нетактични са прорицанията му и се впусна в лабиринт от обяснения, в които още повече се заплете. Но Флорентино Ариса му помогна да се

измъкне. Той сияеше, защото знаеше, че рано или късно щеше да се състои срещата му с доктор Урбино Даса, за да изпълни една неминуема обществена формалност: официално та поиска ръката на майка му. Обядът беше окуражаващ не само по тази причина, но и защото му показва колко леко и добре посрещнато щеше да бъде това негово неизбежно действие. Ако можеше да разчита и на съгласието на Фермина Даса, всичко щеше да бъде наред. Нещо повече, след всичко, което бяха говорили на този исторически обяд, формалното поискване на ръката ставаше почти излишно.

Флорентино Ариса се качваше и слизаше по стълби особено внимателно още от млад, защото винаги бе смятал, че старостта започва от едно първо незначително падане, а смъртта идва с второто. Най-опасни му изглеждаха стълбите в службата, защото бяха високи и тесни, и много преди да почувствува нозете си неуверени, той се изкачваше, като си гледаше внимателно в краката, хванат здраво за перилата с две ръце. Много пъти му бяха подсказвали да построят друго стълбище, не тъй опасно, но все отлагаше решението за следващия месец, защото му се струваше, че това ще бъде отстъпка пред старостта. Колкото повече напредваха годините, толкова по-бавно се изкачваше, но не защото му ставало по-трудно, както той бързаше да обясни, ами защото все повече внимавал в стъпалата. Но този следобед, когато се върна от срещата с доктор Урбино Даса, след чашата опорто за аперитив и половин чаша червено вино с яденето и особено след победния разговор, той се опита да вземе направо три стъпала с такава младежка танцова стъпка, че левият му глезен се изви, той падна по гръб и по чудо не се преби. В момента на падането той с ясен разсъдък помисли, че няма да умре от това сгромолясване, защото по логиката на живота не е възможно двама мъже, които много години бяха обичали толкова една и съща жена, да умрат по един и същ начин, и то само с година разлика. И се оказа прав. Сложиха му гипс от ходилото до прасеца и го накараха да лежи неподвижно в леглото, но той си беше по-жив, отколкото преди падането. Когато лекарят му предписа шестдесет дни на тегло, той не можа да повярва в толкова голямо нещастие.

— Недейте така, докторе! — замоли го той. — Два месеца за моята възраст са като десет години за вашата.

Няколко пъти се опита да стане, като придържаше с две ръце крака си на статуя, но действителността все го надвиваше. Когато най-сетне отново проходи, с още наболяващ глезен и натъртен гръбнак, имаше предостатъчно причини да вярва, че провидението му е изпратило това късметлийско падане като награда за постоянството му.

Първият понеделник беше най-тежкия му ден. Болката бе стихнала и лекарските предвиждания бяха обнадеждаващи, но не можеше да се примири с фаталността, че няма да види на другия ден Фермина Даса — за първи път през тези четири месеца. И все пак по време на следобедния сън след дълъг размисъл той се принуди да приеме действителността и ѝ написа бележка, с която молеше да го извини. Написа я на ръка на парфюмирана хартия и с фосфоресциращо мастило, за да може да се чете на тъмно, и без страх описа премеждието си в доста драматичен тон, за да предизвика нейното съчувствие. Тя му отговори след два дни много разтревожена и любезна, но без нито една дума в повече или в по-малко, както беше в дните на голямата им любов. Той се възползува от случая и побърза да ѝ пише отново. Когато тя му отговори за втори път, той реши да отиде доста по-далеч от шифрованите вторнишки разговори и накара да инсталират до леглото му телефон под претекст, че трябва да контролира всекидневен ход на работата в предприятието. Поиска от телефонистката в централата да го свърже е трицифрения телефон, който помнеше наизуст, откакто позвъни първия път. Отговори гласът с приглушени звънчета, напрегнат от тайнството на разстоянието, отговори любимият глас, позна отсрещния глас и любезно се сбогува само след две-три общоприети фрази за поздрав. Флорентино Ариса изпадна в отчаяние от нейното безразличие: отново се бяха озовали в началото.

Два дни по-късно обаче той получи писмо от Фермина Даса, в което го молеше да не ѝ телефонира повече. Съображенията ѝ бяха сериозни. В града имаше много малко телефони и връзката се осъществяваше чрез една телефонистка, която познаваше всички абонати, живота им и чудесата им, и нямаше значение, ако не са си вкъщи: тя ги откриваше където са. В замяна на тази ефикасност тя се държеше в течение на разговорите, научаваше тайните от личния им живот, драмите, пазени в най-дълбока дискретност, и нерядко се намесваше в някой разговор, за да изрази своето мнение или да

успокои духовете. От друга страна, през същата година бе основан вестник „Хустисия“^[9], вечерен ежедневник, чиято главил цел бе да заклеява фамилии с дълги имена, назовавайки ги директно и без никакво зачитане, като това беше един вид отмъщение на собственика, задето синовете му не били приети за членове на клуб „Социал“. Въпреки че животът ѝ бе чист, Фермина Даса но това време внимаваше повече от всякога какво говори и нрави дори с най-близките си приятели. Затова връзката ѝ с Флорентино Ариса продължи чрез анахроничната нишка на писмата. Кореспонденцията стана толкова оживена, че забрави краката си, наказанието да бъде на легло, забрави всичко и се посвети изцяло да пише върху една портативна масичка, с каквато в болниците носят храна на болните.

Отново си заговориха на ти, отново почнаха да споделят неща за живота си както в някогашните писма, по Флорентино Ариса пак прибърза: написа името ѝ с дупчици от карфичка върху листенцата на една камелия и ѝ я изпрати в едно писмо. Фермина Даса не можеше да избегне чувството, че всичко това са детинщини. Особено когато Флорентино Ариса упорито държеше да ѝ припомня следобедите с меланхоличните стихотворения в Евангелската градина, тайниците за писмата по пътя към училището, уроците по бродерия под бадемовите дървета. С мъка в душата тя го постави на мястото му с един въпрос, уж случайно зададен сред други незначителни неща: „Защо толкова държиш да говориш за нещо, което не съществува?“ По-късно го упрекна за безплодното му упорство да не се оставя да остарее естествено. Според нея това беше причината за неговата прибързаност и за неудачния му стремеж все да припомня миналото. Тя не разбираше как е възможно мъжът, способен на разсъжденията, които толкова много ѝ бяха помогнали да понася вдовството, да се заплита така детински, когато се опитва да ги приложи към собствения си живот. Ролите се размениха. Сега тя се опитваше да му вдъхне сили да гледа към бъдещето и му писа една фраза, която той, зашеметен от бързане, не можа да разгадае: „Остави времето да тече и ще видим какво ще донесе.“ Защото той не умееше да бъде такъв добър ученик като нея. Принудителната неподвижност, все по-ясното съзнание за изтичането на времето, влудяващото му желание да я види, всичко му доказваше, че страховете му от падането са били по-основателни и

трагични, отколкото бе предполагал. За първи път взе да осъзнава, че смъртта е реалност.

Леона Касиани през ден му помагаше да се къпе и да сменя пижамата, правеше му клизма, слагаше му подлогата, налагаше му лапи от арника по разранения гръб, правеше му по лекарско предписание масажи, за да не доведе обездвижването до други усложнения. В събота и неделя я заместваше Америка Викуня, която през декември трябваше да се дипломира за учителка. Той ѝ бе обещал да я изпрати да следва в Алабама на разноски на речната компания отчасти за да успокои съвестта си, но главно за да избегне упреците, които тя се чудеше как да му отпрати, а също и обясненията, които ѝ дължеше. Той изобщо не си представяше колко страда тя в безсънните пощи на интерната, в съботните и неделните дни без него, в живота си без него, защото изобщо не си представяше колко го обича. С едно писмо от училището го бяха уведомили, че от първо място в учението тя е минала на последно и че ако върви така, ще я скъсат на матурата. Но пренебрегна дълга си на настойник и не събщи нищо на родителите на Америка Викуня, възпиран от чувство за вина, което се мъчеше да потисне, не заговори и с нея на тази тема, защото основателно се боеше, че тя ще го обвини за провала си. Затова остави нещата сами на себе си. Без да си дава сметка, той започваше да отлага проблемите си с надеждата, че ще ги разреши смъртта.

Не само двете жени, които се грижеха за него, но и сам Флорентино Ариса се учудваше колко много се е променил. Само преди десет години беше нападнал една от слугините си зад стълбището вкъщи и така на крак, по-бързо и от петел, я остави в интересно положение. Наложил се да ѝ подари мебелирана къща, за да се закълне, че авторът на безчестието ѝ е един неин полугоденик, с когото се срещаше в неделя и който дори не беше я целувал, а бащата и чичовците ѝ, яки секачи на захарна тръстика, ги заставиха да се оженят. Оня, който само преди няколко месеца потръпваше от любов, сякаш не беше същият мъж, когото сега две жени опипваха от главата до петите, сапунисваха, подсушаваха с хавлиени кърпи от египетски памук и му правеха масажи по цялото тяло, без да предизвикат дори една въздишка на вълнение. Всяка от тях имаше свое обяснение за неговата безчувственост. Леона Касиани смяташе, че това са прелюдиите на смъртта. Америка Викуня го отдаваше на някаква

скрита причина, чиято следа не успяваше да открие. Само той знаеше истината, а тя си имаше собствено име. Във всеки случай не беше справедливо: повече страдаха те, като го обслужваха, отколкото той, така добре обслужван.

Достатъчни бяха само три вторника, за да усети Фермина Даса колко много ѝ липсват посещенията на Флорентино Ариса. Прекарваше много добре времето с редовно гостуващите ѝ приятелки и все по-добре, колкото повече времето я отдалечаваше от смъртта на мъжа ѝ. Лукресия дел Реал дел Обиспо бе заминала за Панама, да се лекува от болки в ухото, които от нищо не минаваха, и се завърна след месец, доста по-добре, но чуваше по-слабо отпреди, въпреки фунийката, която слагаше в ухото. От всичките ѝ приятелки Фермина Даса проявяваше най-голяма търпимост към вечното ѝ объркване на въпроси и отговори и това така насърчаваше Лукресия, че не минаваше ден, без да се отбие. Но никой не може да замени успокоителните следобеди с Флорентино Ариса.

Със спомена за миналото не можеше да се откупи бъдещето, както той упорствуваше да вярва. Напротив: засилваше отдавнашното убеждение на Фермина Даса, че оная трескава лудост на двадесетте им години бе нещо много красиво и благородно, по не и любов. Въпреки суровата си прямота, тя нямаше намерение да му разкрие това нито в писмо, нито в разговор, а пък сърце не ѝ даваше да му каже колко фалшиво ѝ звучат сантименталностите в писмата му, след като бе познала чудотворната утеха от писмените му размисли; колко го принизяват лиричните му лъжи и колко му наврежда маниакалното му упорство да възкреси миналото. Не: нито един ред от някогашните му писма, нито едни миг от собствената ѝ възненавидяна младост не бяха я накарали да почувствува вторнишките следобеди тъй безкрайно дълги, каквито бяха всъщност без самия него, тъй самотни и неповторими без него.

В един от пристъпите си за разчистване на къщата тя бе запратила в конюшната радиолата, която съпругът ѝ бе подарил за един рожден ден и която двамата възнамеряваха да подарят на музея като първата в града. В сенките на траура си тя бе решила да не я употребява повече, защото вдовица с нейните фамилни имена не можеше да слуша никаква музика, даже и насаме, без да оскверни паметта на покойния. Но след третия самотен вторник тя нареди да я

върнат в салона — не за да се наслаждава както преди на сантименталните песни, излъчвани от Радио Риобамба, а за да запълни мъртвите си часове със съзливите радионовели от Сантяго де Куба. Идеята се оказа много удачна, защото след раждането на дъщерята бе започнала да губи навика да чете, които съпругът ѝ бе втълпявал така усърдно по време на сватбеното пътешествие, а е напредващото отслабване на зрението дотолкова загуби този навик, че по цели месеци не знаеше къде са ѝ очилата.

Така се запали по радионовелите от Сантяго де Куба, че всеки ден с нетърпение очакваше продълженията. От време на време слушаше и новините, за да знае какво става по света, а в редките случаи, когато оставаше сама в къщата, слушаше съвсем тихичко далечните, но ясни меренгес^[10] от Санто Доминго и пленас^[11] от Пуерто Рико. Една нощ, по някаква непозната станция, която внезапно прозвуча тъй силно и ясно, сякаш беше в къщата на съседите, чу потресаваща новина: двойка възрастни хора, които от четиридесет години повтаряли на едно и също място медения си месец, били убити с весло от лодкаря по време на разходка, за да ограби парите им: четиринадесет долара. Тя се потресе още по-силно, когато Лукресия дел Реал ѝ разказа цялата история, както била описана в едни местен вестник. Полицията открила, че убитите старци, тя на седемдесет и осем години, а той на осемдесет и четири, били тайни любовници, които прекарвали заедно отпуската си от четиридесет години насам, но и двамата си имали стабилни и щастливи многолюдни семейства. Фермина Даса, която никога не бе плакала на радионовелите, сега трябваше да потисне буцата, която се надигна в гърлото ѝ. В следващото си писмо Флорентино Ариса ѝ изпрати без никакъв коментар изрезката от вестника.

Не бяха последните сълзи, които Фермина Даса трябваше да потисне. Флорентино Ариса още не беше излежал шестдесетте дни затвор, когато „Хустисия“ разкри на цялата си първа страница и със снимки на героите предполагаемата тайна любов между доктор Хувенал Урбино и Лукресия дел Реал дел Обиспо. Спекулираше се с подробности за връзката, с честотата и начина, както и за разврата на съпруга, отдаден на содомия с негрите от захарната му фабрика. Разказът, публикуван с едър, кървавочервен шрифт, отекна като гръм сред попарената местна аристокрация. Но всъщност нямаше верен

нито един ред: Хувенал Урбино и Лукресия дел Реал бяха близки приятели от младежките си години и продължиха да дружат и след като всеки от тях си създаде семейство, но любовници никога не са били. Във всеки случай не изглеждаше, че публикацията има за цел да опетни името на доктор Хувенал Урбино, чиято памет се ползуваше с всеобщо уважение, а по-скоро да zlepостави съпруга на Лукресия дел Реал, който предишната седмица бе избран за председател на клуб „Социал“. Скандалът бързо бе потушен. Но Лукресия дел Реал не стъпи повече в къщата на Фермина Даса и тя го изтълкува като признание на вината.

Много скоро обаче стана ясно, че и Фермина Даса не е предпазена от рисковете на своята класа. „Хустисия“ я атакува в единственото ѝ слабо място: търговията на баща ѝ. Когато той се изсели оттук против волята си, тя узна само един епизод от тъмните му сделки, така както ѝ го разказа Гала Пласидия. По-късно, когато доктор Хувенал Урбино го потвърди след разговора си с губернатора, тя остана с убеждението, че баща ѝ е станал жертва на клевета. А фактът бе, че двама правителствени агенти се представили със заповед за обиск в къщата пред Евангелската градина, претърсили я цялата, без да намерят каквото търсели, и накрая заповядали да се отвори гардеробът с огледални врати в някогашната спалня на Фермина Даса. Гала Пласидия, сама в къщата и без възможност да предупреди никого, отказала да го отвори, с извинението, че няма ключове. Тогава единият от агентите счупил огледалото с дръжката на револвера си и се оказало, че между дървото и огледалото имало кухня, натъпкана с фалшиви банкноти от по сто долара. Това било върхът на веригата от следи, които водели до Лоренсо Даса като последна брънка в голяма международна операция. Било майсторска фалшификация, защото банкнотите имали водните знаци на оригиналните: по химичен път, който направо приличал на магия, били изличени банкноти от един долар и върху тях били отпечатани банкноти по сто. Лоренсо Даса тогава се позовал на факта, че гардеробът бил купен много след омъжването на дъщеря му и трябва да е пристигнал в къщата със скритите в него банкноти, но полицията удостоверила, че гардеробът си бил там още откакто Фермина Даса ходела на училище. Никой освен самия него не е могъл да скрие фалшивото богатство зад огледалата. Само това разказа доктор Урбино на съпругата си, когато

обеща на губернатора да изпрати тъста си обратно в родния му край, за да прикрият скандала. Но вестникът сега разказваше много повече.

Разказваше, че през една от многото граждански войни от миналия век Лоренсо Даса бил посредник между правителството на президента либерал Акилео Пара и някой си Йозеф К. Корженъовски, поляк по произход, който пребивавал няколко месеца тук с екипажа на търговския кораб „Saint Antoine“, плаващ под френско знаме, с цел да разплете някаква объркана сделка за оръжие. Корженъовски, който покъсно щеше да стане известен на цял свят като Джоузеф Конрад^[12], се свързал незнайно как с Лоренсо Даса, който откупил от него товара оръжие за сметка на правителството с всички редовни документи и платил в чисто злато. Според версията на вестника, Лоренсо Даса представил оръжията за изчезнали при недоказано нападение и отново ги продал на двойна цена на консерваторите, които воювали срещу правителството.

„Хустисия“ разказваше още, че Лоренсо Даса закупил на много ниска цена товар ботуши, останали в излишък на английската армия, по времето, когато генерал Рафаел Рейс основал Военноморския флот, и само чрез тази операция удвоил състоянието си за шест месеца. Според вестника, когато товарът пристигнал на това пристанище, Лоренсо Даса отказал да го приеме, защото били изпратени само десните ботуши, но когато митницата ги изнесла на търг, той бил единственият конкурент и ги закупил за символичната сума сто песос. По същото време негов съучастник купил при същите условия левите ботуши, получени от митницата в Риоача. Вече комплектовани, Лоренсо Даса се възползувал от политическото си роднинство с фамилията Урбино де ла Кале и продал ботушите на новия Военноморски флот с печалба две хиляди на сто.

Накрая „Хустисия“ съобщаваше, че Лоренсо Даса напуснал Сан Хуан де ла Сиенага в края на миналия век, но не за да търси по-добро бъдеще за дъщеря си, както той обичал да казва, а защото бил спипан в процъфтяващата си индустрия да смесва вносен тютюн със ситно нарязана хартия толкова умело, че и най-взискателните пушачи не можели да забележат измамата. Посочваха се също така връзките му е незаконно международно предприятие, което се занимавало доста успешно с нелегалното прехвърляне на китайци през Панама. В замяна

на всичко подозрителната му търговия с мулета, подбила толкова името му, изглежда, била единственият му честен занаят.

Когато Флорентино Ариса стана от легло, все още с изранен гръб и за първи път с бастун вместо неизменния чадър, първото му излизане беше до дома на Фермина Даса. Не можа да я познае: по кожата ѝ личаха следите на възрастта и бе толкова паднала духом, че нямаше желание да живее. Доктор Урбино Даса бе навестил два пъти Флорентино Ариса в неговото изгнание и му бе разказал в какво отчаяние е изпаднала майка му от публикациите в „Хустисия“. Първата я довела до такъв необуздаем гняв от изневярата на съпруга и предателството на приятелката, че се отказала от привычката да ходи в семейната гробница всеки месец, защото излизала от кожата си, че той не може да чуе от ковчегата всички хули, които искала да му изкрещи: скарала се е покойника. Пратила да кажат на Лукресия дел Реал да се задоволи с утехата, че поне един истински мъж е минал през леглото ѝ сред всички минали през него. От публикацията за Лоренсо Даса не се знаело кое я е засегнало повече, дали самата публикация или късното откритие на истинската самоличност на баща ѝ. Но едно от двете или пък двете заедно я бяха съсипали. Косата ѝ с цвят на чиста стомана, която така много облагородяваше лицето ѝ, сега приличаше на жълти царевични коси, а красивите ѝ очи на пантера не можеха да си възвърнат предишния блясък дори с искрите на гнева. Решението да не продължава да живее личеше във всеки неин жест. Отдавна бе отвикнала да пуши, затваряйки се в банята или по друг начин, но сега пак почна, и то за пръв път пред хората, с необуздано пристрастяване — отначало с цигари, които тя сама си свиваше, както винаги ѝ бе харесвало, а после с най-простите, които се намираха на пазара, защото нямаше нито време, нито търпение да ги свива. Всеки друг мъж освен Флорентино Ариса би се запитал какво ли би могло да им отреди бъдещето — на един старец като него, куц и с гръб, натъртен като на магаре, и на една жена, която вече не копнееше за друго щастие освен смъртта. Но не и той. Той изрови една искрица надежда от развалините на бедствието, защото му се стори, че нещастieto на Фермина Даса я възвеличаваше, гневът я разхубавяваше, озлоблението срещу целия свят ѝ бе възвърнало дръзкия характер на двадесетте ѝ години.

Тя имаше нова причина да благодари на Флорентино Ариса, защото по повод долните публикации той бе изпратил на „Хустисия“ едно нравоучително писмо за етичната отговорност на печата и за зачитането на чуждото достойнство. Не го публикуваха, обаче авторът изпрати копие в „Диарио дел Комерсио“, най-стария и сериозен вестник по карибското крайбрежие, и той го отпечата на първа страница. Беше подписано с псевдонима Юпитер и беше толкова обосновано, язвително и добре написано, че хората решиха, че негов автор е някой от изтъкнатите местни писатели. Беше самотен глас сред океана, по се чу надълбоко и надалеко. Фермина Даса разбра кой е авторът, без никой да ѝ казва, защото разпозна някои възгледи, та дори една цяла фраза дословно от нравствените разсъждения на Флорентино Ариса. Затова го посрещна с възобновена привързаност сред безпътицата на своята угнетеност. Това беше по времето, когато Америка Викуня се озова една събота сама в спалнята на улица Вентанас и съвсем случайно, без да е търсила, откри в незаключения шкаф машинописни копия от размислите на Флорентино Ариса и ръкописните писма на Фермина Даса.

Доктор Урбино Даса се зарадва от възобновяването на посещенията, които толкова повдигаха духа на майка му. За разлика от сестра му Офелия, която пристигна от Ню Орлиънс с първия товарен кораб веднага щом научи, че Фермина Даса поддържа странна дружба с мъж, чиято репутация не беше от най-добрите. Тревогата ѝ се превърна в криза още от първата седмица, като видя как фамилиарно и самонадеяно Флорентино Ариса влиза в къщата и сред какви шушукания и мигновени спречквания на годеници протичаха срещите им до късна вечер. Това, което за доктор Урбино Даса представляваше здравословно общуване между двама самотни старци, за нея беше порочна форма на тайна любов. Такава си беше Офелия Урбино винаги, толкова приличаше на доня Бланка, баба ѝ по баща, сякаш тя я беше родила. Беше внушителна като нея, надменна като нея и живееше като нея във властта на предразсъдъците. Не беше в състояние да възприеме, че дружбата между мъж и жена може да е невинна дори на петгодишна възраст, та камо ли на осемдесет. В ожесточения спор по този повод с брат си тя каза, че единственото, което липсвало за пълното утешение на майка им, било Флорентино Ариса да се пъкне при нея във вдовишкото ѝ легло. Доктор Урбино Даса нямаше смелост

да ѝ се противопостави, както никога не бе имал в нейно присъствие, обаче съпругата му се намеси, като спокойно оправда любовта на каквато и да било възраст. Офелия изпадна в бяс.

— Любовта е смешна на нашата възраст — кресна тя, — а на тяхната е свинщина.

Тя реши с такова настървение да прогони от къщата Флорентино Ариса, че разправията стигна до ушите на Фермина Даса. Тя я извика в спалнята си, както правеше винаги когато искаше да говори, без да я чуват прислужничките, и я помоли да повтори обвиненията си. Офелия не ги спести: сигурна била, че Флорентино Ариса, чиято слава на извратен не била тайна за никого, преследвал злепоставяща връзка, която била по-вредна за доброто име на фамилията, отколкото престъпленията на Лоренсо Даса и невинните авантюри на Хувенал Урбино. Фермина Даса я изслуша, без да каже дума, без дори да мигне, но когато дъщеря ѝ свърши, тя бе съвсем друга: бе се завърнала към живота.

— Единственото, за което съжалявам, е, че нямам достатъчно сила да те набия за наглостта ти и злите ти помисли колкото заслужаваш — каза ѝ тя. — Но още сега ще напуснеш тази къща и се кълна в костите на майка ми, че повече няма да стъпиш тук, докато аз съм жива.

Никаква сила не можеше да я разубеди. Временно Офелия отиде да живее в къщата на брат си и оттам изпращаше всевъзможни молби по високопоставени пратеници. Напразно. Нито посредничеството на сина ѝ, нито намесата на приятелките ѝ успяха да пречупят волята на Фермина Даса. Пред снаха си, с която винаги се бяха спогаждали заради народния си произход, тя най-сетне изпусна едно признание с цветистия език от младите си години: „Преди един век ми осраха любовта с този беден човек, защото бяхме прекалено млади, а сега искат да го повторят, защото сме прекалено стари.“ Запали цигара от фаса на предишната и изхвърли докрай отровата, която я разяждаше отвътре.

— Да вървят по дяволите — каза. — Ако ние, вдовиците, имаме някакво преимущество, то е, че вече няма кой да ни командува.

Нямаше какво да се прави. Когато Офелия се убеди окончателно, че всички средства са изчерпани, тя се върна в Ню Орлиънс. Успя да склони майка си само да се сбогува с нея, което Фермина Даса прие

след много молби, по без да я допусне да влезе в къщата: бе се заклела в костите на майка си, които в онези мътни дни бяха единственото чисто, което ѝ бе останало.

При едно от първите си посещения, разговаряйки за своите кораби, Флорентино Ариса бе поканил официално Фермина Даса да направи едно пътуване за разтуха по реката. След още един ден пътуване с влак можеше да стигне до столицата на републиката, която те, както повечето карибци от тяхното поколение, продължаваха да наричат с името ѝ до миналия век — Санта Фе. Но тя все така изпитваше неприязънта на съпруга си и не желаше да опознава един такъв студен и мрачен град, където жените излизали от къщи само за литургия в пет сутринта и не бивало да влизат в сладкарници, нито в обществени служби, както ѝ бяха разказвали, и където Всеки час по улиците ставало задръстване от някое погребение и непрестанно валял ситен дъжд още от времето на подкованите мулета: по-лошо и от Париж. В замяна на това реката силно я привличаше, искаше да види кайманите как се приличат на слънце по бреговете, искаше да я събуди посред нощ женският плач на морските крави, но мисълта за подобно тежко пътуване на нейната възраст, при това сама и вдовица, ѝ се струваше нереална.

Флорентино Ариса повтори поканата си и по-късно, когато тя се реши да продължи да живее без съпруга си, и тогава ѝ се стори по-приемливо. Но след скарването с дъщеря си, огорчена от клеветите по адрес на баща си, от озлоблението към покойния съпруг, от лицемерните увъртания на Лукресия дел Реал, която толкова години бе смятала за най-добрата си приятелка, тя самата се чувствуваше излишна в собствената си къща. Един следобед, както пиеше чая си от различни треви, тя погледна заблатения двор, където повече нямаше да пусне филизи дървото на нейното нещастие.

— Бих искала да се махна от тази къща. Да вървя направо, направо и да не се върна никога повече — каза тя.

— Тръгни с кораб — каза Флорентино Ариса.

Фермина Даса го погледна замислена.

— Знаеш ли, че би могло — каза тя.

Хрумна ѝ само миг преди да го каже, но ѝ стигаше да възприеме идеята, за да я осъществи. Синът и снаха ѝ се зарадваха, като научиха. Флорентино Ариса побърза да уточни, че Фермина Даса ще бъде

почетен гост на неговите кораби, ще има специална каюта, в която да се разполага като у дома си, отлично обслужване и лично капитанът ще отговаря за сигурността и удобствата ѝ. Донесе карта на маршрута, за да я разпали още повече, донесе пощенски картички с яростни залези, стихотворения за примитивния рай по река Магдалена, писани от прославени пътешественици или прославили се именно със стихотворението си. Тя ги преглеждаше, когато имаше настроение.

— Няма нужда да ме залъгваш като някое дете — му казваше. — Ако тръгна, то ще е, защото така съм решила, а не от интерес към пейзажите.

Синът ѝ предложи да я придружи жена му, по тя го отрязва: „Много съм голяма вече, за да ме пази който и да е“ Тя сама уреди подробностите по пътуването. Изпитваше безкрайна отмора при мисълта, че осем дни нагоре по реката и пет надолу ще живее само с най-необходимото — няколко памучни рокли, тоалетните принадлежности, един чифт обувки за качването и слизането от кораба, домашните пантофи за самото пътуване и нищо повече: мечтата на живота ѝ.

През януари 1824 година комодорът Хуан Бернардо Елберс, основател на речното корабоплаване, пусна под национален флаг първия параход, набраздил река Магдалена — примитивна черупка с четиридесет конски сили, която кръстиха „Фиделидад“^[13]. Един век по-късно, на седми юли в шест часа следобед, доктор Урбино Даса и съпругата му изпратиха Фермина Даса до кораба, с който щеше да направи първото си пътуване по реката. Това беше първият кораб, построен в местната корабостроителница, който Флорентино Ариса кръсти в памет на славния му предшественик „Нуева Фиделидад“^[14]. Фермина Даса никога не повярва, че това многозначително и за двамата име е наистина историческа случайност, а не поредната любезност на хроничната романтичност на Флорентино Ариса.

Във всеки случай, за разлика от другите речни кораби, стари или модерни, на „Нуева Фиделидад“ в съседство с капитанската каюта имаше още една широка и луксозна каюта е гостна, обзаведена с бамбукова мебел в празнични цветове, семейна спалня в китайски стил, баня с вана и душ, покрита наблюдателница — широка, украсена с пълзящи растения и с изглед към носа и към двете страни на кораба, имаше и безшумна климатична инсталация, която едновременно

изолираше помещението от външния шум и поддържаше вътре климата на вечна пролет. Тази луксозна каюта, позната като президентския апартамент, защото в нея досега бяха пътували трима президенти на републиката, нямаше търговска цена, а се пазеше само за високопоставени лица и специални гости. Още щом го избраха за председател на Карибската речна компания, Флорентино Ариса поръча да построят луксозната каюта именно с тази цел за пред обществото, но в себе си беше напълно сигурен, че рано или късно тя щеше да стане щастливото убежище на сватбеното му пътешествие с Фермина Даса.

И ето че дойде денят, в който тя зае президентския апартамент в качеството си на стопанка и господарка. Капитанът на кораба почете доктор Урбино Даса, съпругата му и Флорентино Ариса, като ги почерпи на борда с шампанско и пушена съомга. Казваше се Диего Самаритано, беше в бялата си ленена униформа, безупречен от върха на обувките до шапката с избродиран златен монограм на КРК и също като другите речни капитани беше снажен, як като сейба, говореше с глас, нетърпящ възражения, и с маниерите си напомняше флорентински кардинал.

В седем часа вечерта прозвуча първият сигнал за отплаване и Фермина Даса го усети да отеква с остра болка в лявото ухо. Предната нощ бе сънувала лоши сънища, които не се осмели да изтълкува. Рано сутринта нареди да я заведат до пантеона на семинарията, който вече се наричаше Гробище Ла Манта, и се помири с покойния си съпруг, застанала права срещу криптата му, произнасяйки мислено монолог, в който даде воля на всички досега сдържани упреци. После му разказа подробностите за пътуването и се прости с до скоро виждане. Не искаше да каже никому другиму, че заминава, както правеше винаги когато тръгваше за Европа, за да си спести уморителните изпращания. Въпреки многобройните си пътешествия тя изпитваше чувството, че това е първото, и безпокойството растеше с напредването на деня. Вече на борда, тя се почувствува изоставена и тъжна и искаше да остане сама, за да се наплаче.

Когато прозвуча последната предупредителна сирена, доктор Урбино Даса и съпругата му се сбогуваха с нея без сантименталности, а Флорентино Ариса ги придружи до трапа за слизане. Доктор Урбино

Даса се отстрани, за да му направи път след жена си, и едва тогава разбра, че Флорентино Ариса също ще пътува.

Доктор Урбино Даса не можа да скрие смущението си.

— Но не бяхме говорили за това — каза той.

Флорентино Ариса съвсем недвусмислено му показва ключа от своята каюта: обикновена каюта на общата палуба. Но за доктор Урбино Даса това не беше достатъчно доказателство за невинност. Отправи към съпругата си корабокрушенски поглед, търсейки подкрепа за възмущението си, но срещна само едни ледени очи. Тя му каза тихо със суров глас: „И ти ли?“ Да, и той като сестра си Офелия смяташе, че от известна възраст любовта е вече неприлична. Но успя да се овладее и се сбогува с Флорентино Ариса, като стисна ръката му по-скоро с примирение, отколкото с благодарност.

Застанал до перилата пред салона, Флорентино Ариса ги видя как слязоха от кораба. Както очакваше и искаше, доктор Урбино Даса и съпругата му се обърнаха да го погледнат, преди да влязат в автомобила си, и той им помахаша с ръка. Отвърнаха му и двамата. Той остана до перилата, докато автомобилът се изгуби сред облак прах зад складовете, после се прибра в каютата си, за да облече подходящ костюм за първата вечеря на борда, която щеше да се състои в частната каюта на капитана.

Вечерята беше разкошна и капитан Диего Самаритано чудесно я подправяше с любопитни разкази от четиридесетгодишния си опит по реката, но Фермина Даса трябваше да полага големи усилия, за да изглежда весела. Въпреки че последният предупредителен сигнал прозвуча в осем часа и накараха всички изпращачи да напуснат кораба и вдигнаха трапа, корабът не потегли, докато капитанът не свърши вечерята и не се качи на командния мостик, за да ръководи лично маневрата. Флорентино Ариса и Фермина Даса останаха до парапета на общия салон, смесени с шумните пътници, които се забавляваха да разпознават светлините на града, докато корабът излезе от залива и се запромъква по каналите между плитчини и блата, осеяни с люшкащите се светлини на рибарите, и най-сетне задиша на воля чистия въздух на река Магдалена. В този миг оркестърът засвири една модна мелодия, приветствувана с възторг от пътниците, и започна шумно веселие с музика и танци.

Фермина Даса предпочете да се прибере в каютата. Не бе продумала нито дума през цялата вечер и Флорентино Ариса я бе оставил да се лута из лабиринтите на колебанията си. Прекъсна я само за да се сбогуват пред вратата на каютата, но на нея не ѝ се спеше, само ѝ беше малко хладно, и предложи да погледат един миг реката от частната наблюдателница. Флорентино Ариса донесе две плетени кресла до перилата, загаси лампите, наметна раменете ѝ с вълнено одеяло и седна до нея. Тя извади тютюн от кутийката, която той ѝ беше подарил, сви цигара с учудваща сръчност и я изпуши бавно, без да проговаря, после сви още две една след друга и ги изпуши на един дъх. Флорентино Ариса изпи глътка по глътка два термоса черно кафе.

Светлините на града бяха изчезнали зад хоризонта. Гледани от тъмното, гладката, смълчана река и пасбищата по двата ѝ бряга под ярката лунна светлина се превърнаха в излъчваща сияние равнина. От време на време се виждаше по някоя сламена колиба до голяма клада, с която съобщаваха, че там се продават дърва за котлите на корабите. Флорентино Ариса пазеше смътни спомени от младежкото си пътуване и гледката на реката ги възкресяваше мълниеносно, сякаш вчера са били. Разказа няколко на Фермина Даса, опитвайки се да я ободри, но тя пушеше, преселила се в друг свят. Флорентино Ариса се отказа от спомените си и остави Фермина Даса сама с нейните, а той се залови да ѝ свива цигари и ѝ ги подаваше запалени една след друга, докато свърши тютюнът. След полунощ музиката спря, врявата на пътниците се разпръсна и се уталожиха в заспиващ шепот, а двете сърца останаха сами в тъмната наблюдателница, пулсирайки в такт с пухтенето на кораба.

След доста време Флорентино Ариса погледна Фермина Даса в отблясъка на реката, с профила ѝ на статуя, омекотен от леко синкаво сияние, и разбра, че тя мълчаливо плаче. Но вместо да започне да я утешава или да изчака, докато се изчерпят сълзите ѝ, както тя искаше, той изпадна в паника.

— Искаш ли да останеш сама? — попита той.

— Ако исках, нямаше да ти кажа да влезеш — каза тя.

Тогава той протегна ледените си пръсти в тъмнината, потърси пипнешком другата ръка и откри, че тя го очаква. Двата бяха с достатъчно ясен разсъдък, за да установят мигновено, че нито една от двете ръце не е каквато си я бяха представяли преди докосването —

бяха две ръце със стари кости. Но в следващия миг вече не бяха. Тя заговори за покойния си съпруг в сегашно време, сякаш беше жив, и Флорентино Ариса прозря, че сега и на нея ѝ беше дошъл часът да се запита — с гордост, с величие, с неудържимо желание да живее — какво да прави с любовта, останала без стопанин.

Фермина Даса престана да пуши, за да не отдръпне ръката, която той държеше в своята. Луташе се в мъчителното желание да проумее. Не можеше да си представи по-добър съпруг от своя и все пак в спомените за живота му откриваше повече недоразумения, отколкото приятни изживявания, прекалено много неразбирателство, напразни спорове, зле преодолявана злоба. Ненадейно въздъхна: „Невероятно е как може да си бил щастлив толкова години сред такива свадни и неприятности, дявол да го вземе, без да знаеш в действителност дали това е любов, или не.“ Когато изповедта ѝ свърши, някой бе загасил луната. Корабът напредваше с отмерен ход, пристъпвайки с единия крак, преди да премести другия — като огромно дебнещо животно. Фермина Даса се бе завърнала от мъката.

— Сега си върви — каза тя.

Флорентино Ариса ѝ стисна ръката, наведе се към нея и понечи да я целуне по бузата. Но тя го възпря с дрезгавия си нежен глас.

— Вече не — каза му, — мириша на старост.

Чу го как излезе в тъмното, чу стъпките му по стълбите, чу го как престана да съществува до следващия ден. Фермина Даса запали нова цигара и докато пушеше, видя доктор Хувенал Урбино в безупречния му лепен костюм, с професионалната му строгост, с чара му, с церемониалната му любов. Той ѝ махна с бялата си шапка за сбогом от някакъв друг кораб от миналото. „Ние мъжете сме жалки роби на предразсъдъците — беше ѝ казал той веднъж. — В замяна на това, реши ли една жена да спи с някой мъж, няма непреодолима бариера за нея, няма непревземаема крепост, нито каквато и да било морална задръжка, която да не е готова да премахне от корен — няма бог за нея.“ Фермина Даса остана неподвижна до разсъмване, мислейки за Флорентино Ариса не като за печалния часовой от Евангелската градина, споменът за когото вече не съживяваше у нея никаква носталгия, ами за сегашния — грохнал и куц, но реален: мъжът, който винаги е бил достижим за нея, но тя не го е съзнавала. Корабът я носеше, пухтейки, към пламъците на първите рози на утрото и тя

молеше бог само за едно — Флорентино Ариса отново да знае откъде да започне на следващия ден.

Той знаеше. Фермина Даса нареди на камериера да я остави да се наспи и когато се събуди, на нощното шкафче имаше ваза с една бяла роза, свежа и още росна, а до нея писмо от Флорентино Ариса в толкова страници, колкото беше успял да изпише, откакто се бе разделил с нея. Беше едно спокойно писмо, което се опитваше само да обясни душевното състояние, обзело го предната вечер: лирично колкото другите писма, риторично като всички, но опиращо се на действителността. Фермина Даса го прочете с известно чувство на срам от самата себе си заради необузданото сърцебиене, което получи. Завършваше с молбата да съобщи на камериера, когато се приготви, защото капитанът ги чака на командния мостик, за да ги разведе из кораба.

Тя беше готова в единадесет часа — изкъпана и с дъх на сапун от цветя, облечена в скромна вдовишка рокля от сив етамин и напълно възстановена от нощните си терзания. Поръча лека закуска на камериера в безупречно бяло, който обслужваше лично капитана, но не изпрати съобщение да дойдат да я вземат. Качи се сама, заслепена от безоблачното небе, и завари Флорентино Ариса да разговаря с капитана на командния мостик. Стори ѝ се различен не само защото го гледаше с други очи, но защото наистина се бе променил. Вместо вечното си траурно облекло носеше удобни бели обувки, трикотажен панталон и риза с отворена яка, с къси ръкави и монограм, избродиран на джобчето. Освен това си бе сложил шотландска шапка, също бяла, и приспособление от тъмни очила, сложено върху вечните му очила за късогледство. Ясно личеше, че всичко е облечено за първи път и купено специално за пътуването, с изключение на кафявия кожен колан, доста износен, който Фермина Даса забеляза моментално като муха в супата. Като го видя така облечен явно заради нея, тя не можа да възпре огненото изчервяване, което заля лицето ѝ. Смути се, като го поздравяваше, а той се смути от нейното смущение. Съзнанието, че се държат като годеници, ги накара да се смутят още повече, а съзнанието, че и двамата се смутиха, ги смути до такава степен, че накрая капитан Самаритано забеляза състоянието им и трепна от съчувствие. Извади ги от неудобството, като се зае да им обяснява управлението и общия механизъм на кораба, което продължи два часа.

Плаваха много бавно по река без брегове, разляла се сред пустинни плажове чак до хоризонта. Но за разлика от мътните води при устието тук те бяха бистри и бавни, с метален блясък под безмилостното слънце. Фермина Даса имаше чувството, че това е делта, осеяна с пясъчни острови.

— Това е малкото, което ни остава от реката — каза ѝ капитанът.

Флорентино Ариса беше смаян колко се е изменило всичко, а на следващия ден се смая още повече, когато плаването се затрудни и той осъзна, че реката майка Магдалена, една от най-големите на света, вече е само илюзия на паметта. Капитан Самаритано им обясни, че безразсъдното изсичане на горите за петдесет години е унищожило реката, а котлите на корабите са погълнали селвата от колосални дървета, които бяха потискали Флорентино Ариса по време на първото му пътуване. Фермина Даса нямаше да види животните, за които мечтаеше — ловците на кожи за фабриките в Ню Орлиънс бяха изтребили кайманите, които по бреговете се правеха на умрели по цели часове, дебнейки с разтворена паст пеперуди, а шумните папагали и маймуните, кряскащи като луди, бяха измрели с изчезването на дърветата, морските крави с огромни майчински гърди, от които кърмеха малките си и плачеха с неутешими женски гласове по бреговете, бяха вид, изтребен от бронебойните куршуми на ловците любители.

Капитан Самаритано изпитваше почти майчинска обич към морските крави, защото му приличаха на госпожи, осъдени за любовно прегрешение, и вярваше на легендата, че са единствените женски без мъжки в животинския свят. Винаги забраняваше да се стреля по тях от борда, както пътниците обичаха да правят, въпреки че и законът го забраняваше. Един ловец от Северна Каролина с редовни документи престъпил забраната му и разбил с точен изстрел на пушката си главата на една морска крава майка, а малкото ѝ, полудяло от мъка, плакало със страшни вопли над проснатото ѝ тяло. Капитанът взел на борда сирачето, за да се погрижи за него, а ловеца оставил сам на пустинния бряг до трупа на убитата майка. Лежал шест месеца в затвор вследствие на дипломатически протести и за малко не му отнели плавателните правомощия, но когато излязъл от затвора, бил готов да повтори постъпката си колкото пъти се наложи. Този случай обаче станал исторически: морската крава сираче, която пораснала и

години наред живяла в зоопарка за редки животни в Сан Николас де лас Баранкас, била последният екземпляр по реката.

— Всеки път като минавам — каза той, — моля бога оня гринго пак да се качи на кораба, за да го сваля отново.

Фермина Даса отначало не изпита симпатия към нежния гигант, но бе така потресена от разказа му, че от тази сутрин му отреди специално място в сърцето си. И добре направи: пътуването едва започваше, а щеше да има предостатъчно случаи да се увери, че не се е излъгала.

Фермина Даса и Флорентино Ариса останаха на командния мостик до обяда, малко след като минаха покрай село Каламар. Само допреди няколко години то живееше в безкраен празник, а сега беше пристанище в развалини с безлюдни улици. Единственото човешко същество, което видяха от кораба, беше една жена, облечена в бяло, която правеше знаци с кърпичка. Фермина Даса не разбра защо не я взеха, след като изглеждаше тъй печална, но капитанът ѝ обясни, че това е духът на една удавница, която прави подмамващи знаци, за да отклони корабите към опасните водовъртежи на другия бряг. Минаха толкова близо край нея, че Фермина Даса я видя в най-големи подробности, съвсем ясно под слънцето и не се усъмни, че в действителност не съществува, но лицето ѝ се стори познато.

Денят беше дълъг и горещ. След обяда Фермина Даса се прибра в каютата за неизбежната почивка, но не спа добре поради болката в ухото, която се засили при размяната на задължителните поздравии с друг кораб от КРК, срещнат малко по-нагоре от Баранка Виеха. Флорентино Ариса придремна, клюмайки, в главния салон, където повечето пътници без каюти бяха потънали в тежък сън. Той сънува Росалба близо до мястото, където бе слязла от кораба. Пътуваше сама, в одеждите си на момпоксчанка от миналия век, и не детето, а тя спеше в ракивовата клетка, закачена на навеса. Сънят беше едновременно тъй загадъчен и забавен, че той усещаше вкуса му през целия следобед, докато играеше домино с капитана и още двама пътници.

Горещината намаляваше след залез слънце и корабът оживяваше. Пътниците излизаха сякаш от летаргия, току-що окъпани, с чисти дрехи, и заемаха плетените кресла в салона, очаквайки вечерята, която един сервитьор обявяваше точно в пет часа, като обхождаше от край до край палубата и биеше камбанка на клисар сред развеселените

аплодисменти на пътниците. По време на вечерята оркестърът почваше да свири фанданго и танците продължаваха след полунощ.

Фермина Даса не пожела да вечеря заради болката в ухото и остана да гледа първото товарене на дърва за котлите, когато спряха в един оголен дол, където имаше само купчина трупи и един много стар човек, който ги продаваше. На много левги наоколо, изглежда, нямаше жива душа. За Фермина Даса това беше един дълъг и досаден престой, немислим за презокеанските европейски кораби, а нетърпимата жегга се усещаше дори в охладената наблюдателница. Но щом корабът потегли, отново лъхна прохладен вятър с дъх на селва, а музиката стана по-весела. В село Ситио Нуево имаше само една светлинка в един-единствен прозорец на една-единствена къща, а от пристанищната служба не дадоха уговорения сигнал, че има товар или пътници за кораба, така че той отмина, без да поздрави.

През целия следобед Фермина Даса се бе питала какво ли ще измисли Флорентино Ариса, за да я види, без да почука в каютата, но към осем вечерта не издържа на желанието да бъде с него. Излезе в коридора с надеждата да се срещнат някак случайно и не се наложи да върви дълго: Флорентино Ариса седеше на една пейка в коридора, мълчалив и тъжен като в Евангелската градина, и вече два часа се питаше какво да стори, за да я види. Двамата направиха един и същ жест на изненада, като и двамата знаеха, че е престорен, и заедно обиколиха палубата на първа класа, претърпкана с млади хора, повечето шумни и весели студенти, които се отдаваха до изнемога на последните ваканционни веселби. В барчето, седнали пред тезгяха като студенти, Флорентино Ариса и Фермина Даса пиха по една разхладителна напитка от бутилките и тя внезапно изпита непонятен страх. Каза: „Какъв ужас!“ Флорентино Ариса я попита какви мисли ѝ навяваха подобно усещане.

— Мислех за бедните старчета — отвърна тя. — Ония, дето ги убили с весло в лодката.

Когато музиката спря, двамата се прибраха да спят след дълъг непринуден разговор в тъмната наблюдателница. Нямаше луна, небето беше забулено, а на хоризонта избухваха светкавици без гръм и го озаряваха за миг. Флорентино Ариса ѝ свиваше цигари, но тя изпуши само четири, измъчвана от болката, която на моменти стихваше и пак се засилваше от сирената на кораба, когато се срещаше с друг или

минаваше край някое заспало село или когато почнеше да плава бавно, за да проучва речното дъно. Той ѝ разказа с какъв мъчителен копнеж я гледал на литературните конкурси, при излитането на въздушния балон, на акробатическия велосипед и с колко нетърпение чакал обществените прояви през годината само за да я види. Тя също го бе виждала много пъти, но никога не си бе представяла, че е там само за да я види. Но когато преди една година прочела писмата му, се почудила как е възможно да не е участвувал никога в литературните конкурси — той несъмнено би ги спечелил. Флорентино Ариса я излъга: пишел само за нея, стихове за нея и само той си ги четял. Този път тя потърси ръката му в тъмното, но не я намери очакваща, както тя бе очаквала неговата ръка предишната вечер, ами го изненада. Сърцето на Флорентино Ариса се вледени.

— Колко странни са жените — каза.

Тя се разсмя е дълбок смях на млада гълъбица и отново се сети за старците от лодката. Така ѝ било писано: тяхното видение винаги щеше да я преследва. Но тази вечер беше поносима, защото тя се чувствуваше добре и спокойна, както рядко през живот и си — освободена от всякакво чувство за вина. Би останала така до разсъмване, смълчана, държейки ръката му, плувнала в студена пот, но не можеше да търпи болката в ухото. И когато музиката спря и заглъхна суетнята на пътниците, които окачваха хамаците си в общия салон, тя разбра, че болката ѝ е по-силна от желанието да бъде с него. Знаеше, че само като му го каже, ще ѝ поолекне, но не го направи, защото не искаше да го тревожи. Имаше чувство, че го познава така, сякаш цял живот е живяла с него, и вярваше, че той е в състояние да нареди корабът да се върне в пристанището, ако това можеше да облекчи страданието ѝ.

Флорентино Ариса беше предвидил, че нещата тази нощ ще се развият така, и се оттегли. На вратата опита да се сбогува с целувка, но тя му поднесе лявата си буза. Той настоя, вече с развълнувано дишане, а тя му поднесе и другата си буза с кокетство, което той не познаваше от ученическите ѝ години. Настоя пак и тя го допусна до устните си, прие го с дълбок трепет, който се помъчи да потисне със забравения си смях от първата брачна нощ.

— Господи — каза тя, — съвсем полудявам на корабите!

Флорентино Ариса потрепери — наистина, както му бе казала, тя имаше тръпчивия дъх на възрастта. Но докато си проправяше път между окачените хамаци към каютата си, той се утешаваше, че и неговият дъх трябва да е същият, при това четири години по-стар, и че тя сигурно го е доловила със същото чувство. Беше мирисът на човешки ферменти, който той бе долавял у най-старите си любовници, а и те бяха усещали у него. Вдовицата на Назарет, която не си подбираше думите, му го бе казала доста по-грубо: „Вече миришем на лешояди.“ Дватама взаимно се понасяха, защото бяха на един хал — моят мирис срещу твоя. В замяна на това много се пазеше от Америка Викуня, чийто мирис на пелени пробуждаше у него бащински инстинкти, но все пак се притесняваше, че тя няма да понася неговия мирис на безсрамен старец. Но всичко това принадлежеше на миналото. Важното бе, че за първи път от онзи следобед, когато леля Есколастика бе оставила молитвеника на гишето в телеграфната станция, Флорентино Ариса изпитваше такова щастие: толкова силно, че го дострашаваше.

Заспиваше вече, когато служител от кораба го разбуди в пет сутринта, за да му предаде спешна телеграма, получена в пристанището Самбрано. Беше подписана от Леона Касиани с дата от предишния ден и целият ѝ ужас бе побран в един ред: „Америка Викуня мъртва вчера необясними причини“. В единадесет сутринта научи подробности чрез телеграфен разговор с Леона Касиани, при който той сам оперираше с апарата, както в младежките си години. Америка Викуня била изпаднала в дълбока депресия, задето я скъсали на матурата, и изпила цял флакон лаудан, който откраднала от лекарския кабинет в училището. В дъното на душата си Флорентино Ариса знаеше, че сведенията са непълни. Но не: Америка Викуня не била оставила никаква обяснителна бележка, която да позволи някой да бъде обвинен за решението ѝ. Точно сега семейството ѝ пристигало от Пуерто Падре, известно от Леона Касиани, а погребението щяло да бъде следобед в пет часа. Флорентино Ариса въздъхна. Единственото, което можеше да направи, за да продължи да живее, беше да не си позволява терзанието на спомена. Изличи го от паметта си, въпреки че от време на време, до края на живота си, щеше да го чувствава как внезапно оживява подобно на мигновен бодож от стара рана.

Следващите дни бяха горещи и безкрайни. Реката отново стана мътна и още по-тясна, а вместо непроходимостта от гигантски дървета, която бе смаяла Флорентино Ариса през първото му пътуване, сега се ширеха напукани от пек равнини, останки от лесове, погълнати от котлите на корабите; развалини от села, изоставени от бога, чиито улици оставаха заблатени и в най-жестоката суша. Нощем не ги будеха морските крави с песента си на сирени по бреговете, а отвратителната воня на трупове, които се носеха към морето. Вече нямаше войни, нито холера, обаче продължаваха да минават подпухнали трупове. Капитанът мрачно каза:

„Имаме заповед да казваме на пътниците, че това са случайни удавници.“ На мястото на врявата на папагалите и свадите на невидимите маймуни, които в онези времена подсилваха задухата на деня, сега бе останала само безкрайната тишина на опустошената земя.

Бяха останали толкова малко места за зареждане с дърва и толкова отдалечени едно от друго, че на четвъртия ден „Нуева Фиделидад“ остана без гориво. Трябваше да чака почти цяла седмица, докато екипажът навлезе далеч в блатата от пепел да търси последните оцелели тук-там дървета. Други нямаше — секачите бяха изоставили пътеките си, подгонени от жестокостта на земевладелците, подгонени от невидимата холера, от подмолните войни, които правителствата се мъчеха да прикрият с декрети и увеселения. Докато чакаха, отегчените пътници организираха състезания по плуване, ловни експедиции, от които се връщаха с живи игуани, които разпаряха надлъж, за да извадят гроздовете меки, прозирни яйца, а после ги зашиваха и закачаха на наниз да се сушат по перилата на кораба. Окаяни проститутки от околните села тръгнаха по следите на експедициите, вдигнаха походни палатки по брега, домъкнаха музика и пиене и устройоха цялото това веселие срещу закотвения кораб.

Много отпреди да стане председател на КРК, Флорентино Ариса бе получавал тревожни сведения за състоянието на реката, но почти не ги четеше. Успокояваше съдружниците си: „Не се притеснявайте, когато свършват дървата, корабите вече ще бъдат с петрол.“ Погълнат от страстта си по Фермина Даса, никога не се беше замислял сериозно, а когато осъзна истинското положение, вече не можеше да се направи нищо, освен да се докара нова река. Нощем, в по-добрите времена на водите, корабът трябваше да спира за преспиване и тогава ставаше

нетърпимо да се живее. Повечето пътници, особено европейците, напуснаха вонящите каюти и прекарваха нощта в разходки по палубата, пропъждайки всякакви насекоми с пешкирите, с които после попиваха неспирната пот, и осъмваха омаломощени и подпухнали от ужилвания. Един английски пътешественик от началото на XIX век бе писал за пътуването си с кану и мулета, което можеше да продължи до петдесет денонощия: „Това е едно от най-тежките и неудобни пътешествия, които човек може да направи.“ Определението бе престанало да е вярно през първите осемдесет години на парното корабоплаване, но по-късно отново се превърна в истина, и то завинаги, след като кайманите изядоха и последната пеперуда, след като се погубиха морските крави, погубиха се папагалите, маймуните, селата, погуби се всичко.

— Няма страшно — смееше се капитанът, — след някоя и друга година ще пътуваме по пресъхналото корито в луксозни автомобили.

През първите три дни Фермина Даса и Флорентино Ариса бяха защитени в меката пролет на затворената наблюдателница, но като наложиха режим на дървата и климатичната инсталация почна да издиша, президентският апартамент се превърна в парна кафеварка. Тя преживяваше нощите благодарение на речния вятър, който нахлуваше през отворените прозорци, и гонеше комарите с пешкир, защото помпата срещу насекоми не работеше, когато корабът стоеше на място. Болката в ухото бе станала нетърпима, но една сутрин, като се събуди, тя престана внезапно и напълно като песента на смачкан щурец. Но чак вечерта, когато Флорентино Ариса и заговори от тази страна и тя трябваше да обърне глава, за да го чуе, Фермина Даса разбра, че е загубила безвъзвратно слуха на лявото си ухо. Не каза на никого, примирена, че това е един от многото неизлечими недъзи на възрастта.

Въпреки всичко престоят на кораба за тях се оказа добре дошъл. Флорентино Ариса бе чел някъде: „Любовта се възвисява и облагородява в изпитанията.“ Влажният задух в президентския апартамент ги потопи в някаква нереална летаргия, в която можеха да се обичат по-лесно без въпроси. Изживяваха приказни часове, хванати за ръце в креслата до парапета, целуваха се бавно, наслаждаваха се на опиянението от ласките, несмущавани от отчаянието. В третата вечер на унеса им тя го чакаше с бутилка мастика, каквато бе пила скришом с тайфата на братовчедката Илдебранда, а по-късно — омъжена и вече

е деца, — затваряйки се с приятелките си от своя нов свят. Имаше нужда от леко замайване, за да не мисли прекалено трезво за съдбата си, обаче Флорентино Ариса реши, че е, за да набере смелост за последната стъпка. Насърчен от тази илюзия, той се осмели да погали с върха на пръстите повехналата ѝ шия, гърдта, бронирана в метални банели, бедрата с проядени кости, нозете ѝ на стара сърна. Тя го прие доволна със затворени очи, но без да трепне, като пушеше и отпиваше бавни глътки. Накрая, когато ласките пропълъзяха до корема ѝ, тя вече бе набрала достатъчно мастика в сърцето.

— Ако ще правим глупости, да ги направим като възрастни хора — каза.

Заведе го в спалнята и почна да се съблича на светло, без престорена свенливост.

Флорентино Ариса се излета по гръб в леглото, опитвайки да се овладее, защото отново се чудеше какво да прави е кожата на тигъра, който бе убил. Тя му каза: „Не гледай.“ Той попита защо, без да отделя поглед от тавана.

— Защото няма да ти хареса — каза тя.

Тогава той я погледна и я видя гола до кръста такава, каквато си я представяше. Раменете ѝ бяха сбръчкани, гърдите увиснали, а ребрата покрити с бледа, студена кожа като на жаба. Тя се прикри с блузата, която току-що бе съблякла, и угаси светлината. Той стана и почна да се съблича в тъмното, като хвърляше дрехите една след друга по нея, а тя със смях му ги връщаше.

Лежаха дълго време по гръб. Той — обхващан от все по-голям ужас, колкото повече изтрезняваше, а тя — спокойна, почти безволева, но се мелеше богу да не изпадне в оня безсмислен смях, който я обземаше винаги щом прекалеше с мастиката. Заприказваха, за да минава времето. Говориха за себе си, за различния живот на двамата, за невероятната случайност да се намират съблечени в една тъмна каюта на един закотвен кораб, когато по вървеше да си мислят, че времето, което им остава, не е за нищо друго, освен да чакат смъртта. Тя никога не беше чувала да е имал връзка с жена, с ни една през всичките тези години, и то в град, където всичко се знаеше дори още преди да се е случило. Каза му го сякаш между другото и той отговори моментално, без да му трепне гласът:

— Пазих се девствен за теб.

Тя, така или иначе, нямаше да повярва, дори да беше истина, но любовните му писма бяха изпълнени с подобни фрази, които имаха стойност не заради смисъла си, а заради силата си на прозрение. Но ѝ хареса дързостта, с която ѝ го заяви. Флорентино Ариса от своя страна внезапно се запита нещо, което никога не се бе осмелявал да се запита: какъв ли таен живот бе водила тя извън брака. Нищо нямаше да го учуди, защото знаеше, че и жените са като мъжете в тайните си авантюри: същите стратегически хитрости, същите внезапни вдъхновения, същите предателства без угризения. Но направи добре, като не я попита. В един период, когато отношенията ѝ с църквата бяха доста влошени, изповедникът я бе попитал без никакъв повод дали някога е изневерявала на съпруга си, а тя се изправи, без да му отговори, без да довърши изповедта си, без да се сбогува, и повече никога не отиде да се изповяда нито при този, нито при който и да било друг изповедник. В замяна на това благоразумието на Флорентино Ариса получи неочаквано възнаграждение: тя протегна ръка в тъмното и го погали. Каза: „Имаш кожа на бебе.“ После направи решителната стъпка — потърси го, където хич го нямаше, и го откри безжизнен.

— Мъртъв е — каза той.

Случваше му се винаги първия път с всяка жена, така че бе свикнал да съжителствува с този призрак — всеки път трябваше да се учи наново като в началото. Той взе ръката ѝ и я сложи на гърдите си: Фермина Даса усети почти на повърхността на кожата как старото неуморно сърце бие със силата, забързаността и безредието на юноша. Той каза: „Прекалено много любов е толкова лошо, колкото и пълната липса на любов.“ Но го каза неубедително: беше засрамен, ядосан на себе си и търсеше причина да прехвърли върху нея вината за провала си. Тя знаеше и продължи да предизвиква беззащитното тяло със закачливи ласки като нежна котка, умилкваща се в своята жестокост. Накрая той не издържа на изтезанието, стана и се прибра в каютата си. Тя продължи да мисли за него до размъване, уверила се най-сетне в любовта му, и докато мастиката се оттегляше на бавни вълни, тя все повече се изпълваше със страх, че той ѝ се е разсърдил и няма да се върне повече.

Върна се обаче още същия ден в необичайното време единадесет часа сутринта, свеж и възстановен, и се съблече пред нея с явно

самохвалство. Тя с удоволствие го разглеждаше на дневната светлина такъв, какъвто си го бе представяла в тъмното: мъж без възраст, с тъмна кожа, опната и лъскава като отворен чадър. Беше в бойна готовност и тя разбра, че не случайно той показва оръжието си като трофей от войната: искаше да си придаде повече смелост. Не я остави дори да си свали нощницата, която тя бе облякла, когато подухна утринният бриз, а неговата припряност на начинаещ извика у нея съжаление. Но не се подразни, защото не можеше лесно да разграничи чувството на съжаление от любовта. Въпреки това накрая изпита пустота.

За първи път се любеше след повече от двадесет години и го направи от любопитство какво ли ще е на нейната възраст след толкова дълго прекъсване. Но той не ѝ остави време да разбере дали нейното тяло го иска. Беше бързо и печално и тя си помисли: „Сега развалихме всичко.“ Но сбърка: въпреки взаимното разочарование, въпреки неговото съжаление за собствената му несръчност и нейните угризения заради изпитата мастика, те не се разделиха нито за миг през следващите дни. Излизаха от каютата само за да се хранят. Капитан Самаритано, който по инстинкт надушваше всяка тайна, която искаше да се скрие на кораба му, им изпращаше всяка сутрин по една свежа бяла роза, устрои им серенада с валсове от тяхното време, нареди да им се приготвя засилваща храна. Те дълго не направиха нов любовен опит, докато вдъхновението не ги споходи само, без да са го търсили. Достатъчно им беше щастието да бъдат винаги заедно.

Така и не биха помислили да излязат от каютата, ако капитанът не беше пратил да им съобщят, че след обяда пристигат в Ла Дорада^[15], крайното пристанище, след единадесетдневно пътуване. Фермина Даса и Флорентино Ариса наблюдаваха от каютата вдадения във водата бряг с огрените от бледото слънце къщи и си представиха откъде води името си, но престана да им се струва толкова подходящо, когато усетиха жегата, лъхаща сякаш от парни котли, и видяха разтопления от слънцето катран по улиците. Освен това корабът не спря там, а на отсрещния бряг, където се намираше крайната гара на железницата за Санта Фе.

Напуснаха убежището си чак когато пътниците слязоха от кораба. Фермина Даса вдъхна свободния въздух на празния салон и двамата загледаха от борда как суетящата се навалица разтоварва

багажа си от вагоните на един влак като играчка. Човек би помислил, че пристигат от Европа, особено жените със северните им палта и шапки от миналия век, които бяха в пълен контраст с прашната жега. Някои жени бяха закичили косите си с красиви цветове от картофи, които вехнеха под палещото слънце. Току-що пристигаха от андинското плато след едно денонощие път с влака през цялата приказна савана и още не бяха се преоблекли подходящо за Карибието.

Сред тази врява на тържище един грохнал старец с безутешен вид вадеше пиленца от джобовете на просяшкото си палто. Беше изникнал внезапно, проправяйки си път през тълпата, в парцаливото си палто, явно принадлежало на някой много по-снажен и висок мъж. Свали си шапката и я сложи на земята, ако някой рече да му пусне някоя монета, и почна да вади от джобовете си новоизлюпените нежни и безцветни пиленца, сякаш се размножаваха между пръстите му. В един миг като че ли целият кей се покри от пърхащи пиленца — писукаха и се щураха на всички страни сред припрените пътници, които ги настъпваха, без да усетят. Захласната във вълшебното зрелище, изпълнявано като че ли в нейна чест, защото само тя го наблюдаваше, Фермина Даса не усети как в един миг корабът бе почнал да се изпълва с пътниците за обратния рейс. Празникът свърши — сред качващите се зърна множество познати лица, дори някои приятели, които доскоро ѝ бяха правили компания в траура ѝ, и тя побърза да се скрие отново в каютата. Флорентино Ариса я завари отчаяна: предпочиташе да умре, отколкото хора от нейния свят да я видят тръгнала на пътешествие за развлечение така скоро след смъртта на съпруга ѝ. Флорентино Ариса толкова се разстрои от мъката ѝ, че обеща да изнамери някакъв начин да я предпази, без да е принудена да стои като затворничка в каютата.

Идеята му хрумна неочаквано, когато вечеряха в частната трапезария. Капитанът се безпокоеше от един въпрос, който отдавна искаше да обсъди с Флорентино Ариса, но той винаги го бе избягвал с обичайния си довод: „Тя работи Леона Касиани ги оправя по-добре от мен.“ Този път обаче го изслуша. Въпросът беше, че корабите возеха товар нагоре по реката, а по течението се връщаха празни, а с пътниците беше обратното. „А товарът има преимуществото, че се изплаща по-добре и освен това не яде“ — каза той. Фермина Даса се хранеше неохотно, отегчена от оживените разисквания на двамата

мъже за това доколко е изгодно да се въведат различни тарифи. Но Флорентино Ариса стигна до края и едва тогава зададе въпрос, който прозвуча на капитана като спасителна идея.

— Ако говорим теоретично — каза той, — възможно ли е да се извърши директен рейс без товар, без пътници и без да се спира на никое пристанище?

Капитанът отвърна, че е възможно само теоретично. Карибската речна компания имала сключени договори, които Флорентино Ариса познавал по-добре от всеки друг, договори за товар, за пътници, за поща и много други, повечето неотменими. Само в случай на холера на борда можело да се пренебрегне всичко. Корабът обявяваше карантина, вдигаше жълтото знаме и плаваше в извънредно положение. Капитан Самаритано го бе правил няколко пъти поради случаите на холера по реката, макар че после санитарните власти заставяха лекарите да издават свидетелства за обикновена дизентерия. Освен това неведнъж в историята на реката бяха вдигали жълтия флаг на холерата, за да избегнат данъците, за да не взимат някой нежелан пътник, за да предотвратят ненавременни инспекции. Флорентино Ариса стисна ръката на Фермина Даса под масата.

— Ами добре — каза той, — точно така ще направим.

Капитанът се изненада, но веднага с инстинкта си на стара лисица схвана всичко.

— Тук на кораба аз командувам, но вие командувате нас — каза той. — Така че, ако говорите сериозно, издайте ми писмена заповед, и потегляме още сега.

Сериозно беше, разбира се, и Флорентино Ариса подписа заповедта. В края на краищата всеки знаеше, че времето на холерата не беше свършило, въпреки радостните статистики на санитарните власти. Колкото до кораба, нямаше никакви затруднения. Прехвърлиха на друг кораб неголемия товар, а на пътниците бе казано, че има повреда в машините, и ти отпратиха рано сутринта с кораб на друга компания. След като тези неща се правеха по други неморални и дори възмутителни причини, Флорентино Ариса не виждаше защо да не е разрешено да се правят заради любовта. Единственото, за което капитанът помоли, бе за кратко спиране в Пуерто Наре, за да вземат някой, който да му прави компания в пътуването — и той си имаше сърдечна тайна.

Така че „Нуева Фиделидад“ отплава на другия ден по съмнало без товар и пътници, с жълтото знаме на холерата, което се развяваше ликуващо на най-високата мачта. Привечер взеха от Пуерто Наре една жена, по-висока и снажна от капитана, необикновено красива, на която ѝ липсваше само брада, за да бъде наета в някой цирк. Казваше се Сенанда Невес, по капитанът я наричаше „моята бесовица“ — стара негова приятелка, която той обикновено взимаше от едно пристанище и оставяше на друго и която се качи на борда, следвана от урагана на щастieto. На онова тъжно място, където Флорентино Ариса отново изпита носталгия по Росалба, като видя как влакът за Енвигадо с последни сили пълзи по някогашния мулетарски път, рукна проливен амазонски дъжд, който с много малки прекъсвания щеше да ги придружава до края на пътуването. Но никой не му обръщаше внимание — плаващият празник си имаше свой покрив. Вечерта, като личен принос към веселието, Фермина Даса слезе в кухнята сред овациите на екипажа и приготви за всички едно измислено ястие, което Флорентино Ариса кръсти за себе си: патладжани по любов.

Денем играеха карти, ядяха до пръсване, спяха гранитен следобеден сън, от който се събуждаха омаломощени, и щом залезеше слънцето, оркестърът почваше да свири, а те сядаха да пият мастика със съомга до пренасита. Пътуваха бързо с олекналия кораб и по спокойна река, надигнала се от забързаните пълноводни притоци, прииждащи от планината, където през цялата седмица беше валяло. От някои села ги изпращаха с топовни изстрели, за да пропъдят холерата, а те им благодаряха с печално мучене на сирената. Корабите на другите компании, с които се разминаваха, им изпращаха сигнали на съболезнования. В село Маганге, където е родена Мерседес, натовариха дърва за остатъка от пътуването.

Фермина Даса се уплаши, като почна да усеща остро сирената на кораба и в здравето си ухо, но на втория ден след мастиката взе да чува по-добре и с двете. Откри, че розите ухаят по-силно отпреди, че на разсъмване птиците пеят много по-хубаво отпреди и че бог бе направил една морска крава и я бе сложил на брега край Тамаламеке специално за да я събуди. Капитанът я чу, нареди да отклонят кораба и най-сетне можаха да погледат огромната матрона как кърми отрочето си в своите обятия. Нито Флорентино, нито Фермина забелязаха колко много са се сблизили: тя му помагаше за промивките, ставаше преди

него, за да измие с четка изкуствените му ченета, които той оставяше в една чаша, докато спеше, и разреши проблема със загубените очила, защото неговите ѝ служеха чудесно да чете и кърпи. Една сутрин, като се събуди, тя го видя в сумрака да си зашива копче на ризата и побърза да го направи тя, преди той да повтори ритуалната фраза, че на човек му били необходими две съпруги. В замяна на това единственото, за което тя го помоли, беше да ѝ сложи вендуза за болката на гърба.

От своя страна Флорентино Ариса се залови да събужда носталгии с цигулката на оркестъра и по пладне вече бе в състояние да изсвири за нея валса „Коронованата богиня“ и го свири часове наред, докато не го накараха да спре. Една нощ, за първи път в живота си, Фермина Даса се събуди внезапно, задавена от един плач, който не беше от гняв, а от мъка, спомнила си за двамата старци в лодката, убити с весло от лодкаря. В замяна на това непрестанният дъжд не я потискаше и си помисли, макар и късно, че Париж може би не е бил толкова мрачен, колкото тя го бе възприемала, нито пък по улиците на Санта Фе има толкова много погребения. Мечтата за други бъдещи пътувания с Флорентино Ариса се издигна на хоризонта — луди пътешествия, без толкова багажи и светски задължения — пътешествия на любовта.

В навечерието на пристигането организираха голямо празненство с книжни гирлянди и разноцветни фенери. Следобед бе престанало да вали. Капитанът и Сенанда танцуваха плътно притиснати първите болера, които по онова време почваха да раздират сърцата. Флорентино Ариса се осмели да намекне на Фермина Даса да изтанцуват техния доверителен валс, но тя отказа. Обаче цялата вечер си тактуваше с глава и токчета, като в един момент дори затанцува седнала, без да се усети, докато капитанът се сплиташе в полумрака със своята нежна бесовица. Изпи толкова много мастика, че се наложи да ѝ помогнат да изкачи стълбите, после изпадна в такъв пристъп от смях със сълзи, че всички се разтревожиха. Но когато успя да се овладее в ароматния покой на каютата, двамата се любиха спокойно и чисто като повехнали баба и дядо, което щеше да остане като най-хубавия им спомен от това сомнамбулно пътешествие. Вече не се чувствуваха като скорошни годеници, както предполагаша капитанът и Сенанда, и още по-малко като закъснели любовници. Те сякаш бяха прескочили трънливата голгота на съпружеския живот и бяха стигнали

направо до същината на любовта. Живееха тихо като двама стари съпрузи, помъдрели от живота, прескочили капаните на страстта, отвъд бруталните подигравки на илюзиите и безплодните разочарования — бяха стигнали отвъд любовта. Бяха живели заедно достатъчно, за да разберат, че любовта е любов във всяко време и навсякъде, но става толкова по-силна, колкото повече се приближава до смъртта.

Събудиха се в шест сутринта. Тя с главобол от мастиката и с примряло сърце от чувството, че доктор Хувенал Урбино се е върнал, по-пълнен и по-млад от деня, когато падна от дървото, седнал е в люлеещия се стол и я чака на вратата на къщата. Но съзнанието ѝ бе достатъчно ясно, за да разбере, че това не беше от въздействието на мастиката, а от неизбежността на завръщането.

— Все едно, че ще умра — каза тя.

Флорентино Ариса се удиви, защото бе отгатнала мисълта, която не му даваше мира от началото на завръщането. Нито той, нито тя можеха да си представят друг дом освен каютата, да се хранят другаде освен на кораба, да живеят един живот, който винаги щеше да им бъде чужд. Наистина сякаш трябваше да умрат. Той не можа да заспи повече. Остана да лежи по гръб в леглото, кръстосал ръце под тила си. В един миг мисълта за Америка Викуня го накара да се присвие от болка и не можа повече да отлага истината: затвори се в банята и се наплака на воля, без да бърза, до последната сълза. Едва тогава намери смелост да си признае колко много я бе обичал.

Когато се облякоха за слизане, бяха вече минали каналите и блатата по стария испански път и плаваха между отломки от кораби и умъртвените от масла води на залива. Над позлатените куполи на града на вицецралете се надигаше един сияен четвъртък, но Фермина Даса, застанала на перилата, се отвращаваше от вонята на неговата слава и високомерието на крепостите му, осквернени от игуани — от ужаса на реалния живот. И тя, и той, без да са се наговаряли, съзнаваха, че не искат да се предадат така лесно.

Откриха капитана в трапезарията — състоянието му бе несвойствено за обичайната му изрядност: небръснат, с подпухнали от безсъние очи, с дрехи в пот от изминалата нощ, а говорът му прекъсван от хълцане след мастиката. Сенанда спеше. Почнаха да

закусват мълчаливо. В това време една моторна лодка от санитарната служба на пристанището нареди на кораба да спре.

Капитанът, викайки, отговаряше от командния мостик на въпросите на въоръжения патрул. Разпитваха какъв вид холера има на борда, колко са пътниците, колко болните, доколко има опасност от разпространяване на заразата. Капитанът отговори, че возят само трима пътници, като и тримата са болни от холера, но са строго изолирани. Нито пътниците, които трябвало да се качат от Ла Дорада, нито екипажът били влизали в контакт с тях. Но комендантът на патрула не се задоволи с това и им нареди да излязат от залива и да изчакат в малкия залив Лас Мерседес до два часа следобед, докато подготвят мерките за карантина на кораба. Капитанът пусна една каруцарска ругатня и заповяда на кормчията да направи пълен завой, за да се върнат в другия залив.

Фермина Даса и Флорентино Ариса чуха всичко от масата, но капитанът, изглежда, съвсем не се разтревожи. Продължи да яде мълчаливо, лошото му настроение личеше дори от начина, по който престъпи законите на изискаността, на която се основаваше легендарната репутация на речните капитани. Разбърка е върха на ножа четирите пържени яйца, смеси ги с кръгчетата зелен банан и почна да лапа с дивашка наслада. Фермина Даса и Флорентино Ариса го гледаха, без да продумат, очаквайки като ученици на чин да чуят бележките от годишните изпити. Не бяха разменили нито дума, докато се водеше диалогът със санитарния патрул, нито пък имаха и най-малка представа какво ще става с живота им, но и двамата знаеха, че капитанът мисли за тях: познаваше се по пулсирането на слепоочието му.

Докато той поглъщаше порцията яйца, зелените банани и кафето с мляко, корабът излезе от залива на бавен ход, проправяйки си път през зеления вода, речни лотоси с морави цветя и големи листа с форма на сърце, и се върна в заблатения залив. Водата лъщеше от безброй риби, които се носеха обърнати на една страна, избити с динамит от рибарите браконieri, а над тях кръжаха с металически писък водни и земни птици. През прозореца нахлу карибският вятър, смесен с птичата врява, и Фермина Даса усети как кръвта ѝ се разтуптя от чувство на волност и свобода. Отдясно устието на река Магдалена мътно и бавно се простираше чак до другия край на света.

Когато в чиниите не остана нищо, капитанът избърса уста с края на покривката и заговори на нагъл жаргон, който из един път унищожи престижа на изискания речник, с който се славеха речните капитани. Защото той не говореше на тях двамата, нито на който и да било, ами за да укроти собствения си гняв. На края, след варварски ругатни, той заключи, че изобщо няма представа как да се измъкне от кашата, в която се бе забъркал със знамето на холерата.

Флорентино Ариса го изслуша, без да мигне. После огледа през прозореца посоките на ветровете, описващи пълен кръг върху залива, по-нататък ясният хоризонт, ведрото декемврийско небе без ни едно облаче, водите — плавателни до вечността, и каза:

— Продължаваме направо, направо, направо, отново до Ла Дорада.

Фермина Даса потръпна, защото позна някогашния глас, осенен от Светия дух, и погледна капитана — той беше съдбата. Но капитанът не я видя, защото беше потресен от страхотната мощ на вдъхновение у Флорентино Ариса.

— Сериозно ли го казвате? — попита.

— Откакто съм се родил, не съм казвал нищо несериозно — отвърна Флорентино Ариса.

Капитанът се обърна към Фермина Даса и видя по клепките ѝ първите искрици зимен скреж. После погледна Флорентино Ариса, усети непоклатимото му самообладание, неустрашимата му любов и го заля закъснялото прозрение, че животът е по-безкраен от смъртта.

— И докога смятате, че ще можем да продължаваме това дяволско отиване и връщане? — попита той.

Флорентино Ариса имаше готов отговор отпреди петдесет и три години, седем месеца и единадесет дни заедно с нощите им.

— Цял живот — отвърна той.

---

[1] *Картахена де Индиас* — столица на провинция Боливар в Колумбия, голямо пристанище в Карибско море, търговски, индустриален и културен център. Основан през 1533 г. от Педро де Ередия, един от главните градове на испанската колонизация, наречен е град герой заради епичната защита срещу англичаните през 1741 г. — Б.пр. ↑

[2] „Островът на пингвините“ (фр.) — роман от френския писател Анатол Франс (1814-[1924]). — Б.р. ↑

[3] Да (фр.) — Б.р. ↑

[4] *Симон Боливар* (1783—1830) — ръководител на борбата за независимост на испанските колонии в Америка. През 1819 — 1830 г. е президент на Велика Колумбия. — Б.пр. ↑

[5] Прозвище на Гай Юлий Цезар. — Б.пр. ↑

[6] Вид шапка с плоска и тясна периферия. — Б.пр. ↑

[7] Вентанас (исп) — прозорци. — Б.пр. ↑

[8] *Чарлс Линдбърг* (1902—1974) — американски авиатор и писател. — Б.пр. ↑

[9] Справедливост (исп.). — Б.пр. ↑

[10] *Меренге* — (исп.) — доминикански народен танц. — Б.пр. ↑

[11] *Плена* (исп.) — порторикански народен танц — Б.пр. ↑

[12] *Джоузеф Конрад* (1857—1924) — английски писател от полски произход. — Б.пр. ↑

[13] Вярност (исп.). — Б.пр. ↑

[14] Нова вярност (исп.). — Б.пр. ↑

[15] Златната (исп.). — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.